

La ciutat de Vilafranca del Penedès. Estructura urbana i procés
d'urbanització (segles XIX - XX).

Tesi de Doctorat, presentada per Mª Àngels Alió i Torres al Departament de Geografia de la Facultat de Geografia i Història - de Barcelona, sota la direcció del Doctor Horacio Capel Sáez.

Vist i plau del Director

Horacio Capel

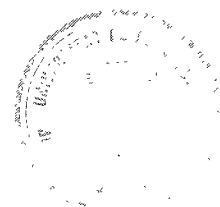
R.723.572

Facultat de Geografia i Història - Universitat de
Barcelona.

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0700445644

La ciutat de Vilafranca del Penedès. Estructura
urbana i procés d'urbanització (segles XIX i XX)

Volum II, text.

Me Angels Alió i Torres

V.0 B.0

Marcos per l.

Facultat de Geografia i Histò-
ria.

R.723.573

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0700445650

Capítol novè:

L'organització diferenciada de la ciutat.

El procés de creixement i d'organització de la ciutat suposa, durant aquesta fase, el desenvolupament d'un espai central progressivament més ampli i complex, així com també l'especialització de les diferents parts de la ciutat. A Vilafranca, el procés de configuració d'un important centre urbà es produeix paral·lelament a l'expansió de la ciutat, en la qual pot advertir-s'hi igualment l'existència d'una tendència diferencial en les àrees i els barris, la qual s'allunya del comportament habitualment descrit en els models (1), només en allò que fa referència a l'absència d'un eixample decimonònic per a residència burgesa.

A la base d'aquest procés, que permet compensar les necessitats d'ús de la ciutat amb les de la producció immobiliària, hi ha una sèrie de mecanismes, entre els quals les diferències en els preus del sòl i les mateixes intervencions urbanes en són potser els dos més sobresortints.

Conseqüentment, aquest capítol està destinat a explicar que tots dos factors incideixen en la potenciació del centre, així com a observar fins a quin punt el creixement urbà s'acompanya de una propensió a la diferenciació i a la segregació social.

La informació per a estudiar aquests mecanismes s'ha obtingut a partir d'una sèrie variada de fonts, entre les quals, els E. d'O.P. continuen essent-ne la més important. Concretament, els E. d'O.P. han proporcionat les variables referides a la diferenciació espacial de les activitats econòmiques i residencial. També, tot i que aquests expedients no siguin la font idònia per a estudiar el funcionament del mercat del sòl, ocasionalment i amb motiu de algunes expropiacions, ha estat possible trobar-hi algunes notícies sobre els preus del sòl.

De tota manera, una documentació important per aquest capítol està integrada per tots aquells expedients que anomenàvem complementaris i que van obrir-se amb motiu de les reformes urbanístiques en el centre. En ells ha estat possible obtenir abundant informació sobre els grups socials que

potenciaven, o s'oposaven, a aquestes reformes, així com les estratègies que desenvoluparen per tal d'aconseguir les seves finalitats, i també el valor econòmic de les expropiacions que havien de fer-se.

En tercer lloc, s'ha utilitzat tota una informació, procedent de documentació diversa, entre la qual destaca la mateixa bibliografia local en general i la novel·la de Rodolf Llorenç en particular (2). Finalment s'han emprat molt secundàriament unes referències extretes del REgistre de la Propietat, les quals, tot i la seva vàlua, han estat considerades aquí de manera secundària.

LES INTERVENCIONS URBANÍSTIQUES EN EL CENTRE.

Paral·lelament a les actuacions de reforma que desenvoluparen els particulars, i en alguns casos recolzant-les, des del 1847, però sobre tot des del 1877, es succeeixen a l'antic recinte medieval una sèrie d'actuacions urbanístiques que possibilitaran, en major mesura, la revalorització d'aquest espai, altrament potenciat a efectes del creixement de la ciutat. Aquestes iniciatives de reforma seran determinants per a la configuració d'unes àrees centrals, inicialment restringides a la Pça. de la Constitució i carrer de la Cort, però posteriorment ampliadades fins a les dues Rambles.

D'aquesta manera, a la fi del XIX hauria començat ja a manifestar-se una clara tendència a la diferenciació del mateix recinte històric, havent-se de distingir per una banda àrees centrals, d'aquelles altres a la resta del casc antic, on tota una sèrie de circumstàncies, entre les quals la mateixa absència de les intervencions urbanístiques, haurien col·laborat en el seu abandonament.

Tanmateix, un aspecte particularment interessant d'aquest procés consisteix en que la centralització també va acompanyada d'una subdivisió interna, de manera que, a la fi de l'etapa, entorn els anys trenta, hom podrà començar a identificar l'existència de diferents subsectors centrals, entre els quals, el del centre comercial i administratiu per una banda, i el centre de serveis i zona residencial de prestigi per l'altra, en constitueixen les dues parts fonamentals. Aquesta divisió, que pot observar-se també en la majoria de ciutats mitjanes, és també assimilable, salvant les lògiques diferències, amb el comportament de les àrees centrals de les grans ciutats, on, de fet, s'hi ha estudiat millor tot el procés de centralització (3).

La reforma del casc antic.

Tot i que possiblement, als inicis del segle XIX, o bé inclús en la segona meitat del XVIII, es produïssin alguns episodis de renovació de la trama preexistent (4), la urbanització de la Plaça de Sant Joan és el primer episodi que podem datar correctament en tant que actuació de reforma urbana.

Aquesta intervenció urbana sobre la qual insistirem més endavant, i que per la seva subordinació a la desamortització del convent de Sant Joan (1836), pot ésser considerada com un antecedent durant el qual van començar a assajar-se els mecanismes d'actuació immobiliaris de la Vila-franca burgesa, va desenvolupar-se sense excessives expectatives, car l'edifici no va ésser enderrocat fins el 1845 (5), i l'expectació per a la nova urbanització (1847) semblava ésser mínima (6).

En propietat, la veritable reforma del casc antic s'inicia el 1877, arran d'un edifici ruïnós de la cantonada Pça. de la Constitució / carrer de la Cort, respecte al qual els veïns sol·licitaven que retrocedís la línia de façana en el moment de la reconstrucció. L'Ajuntament va haver d'intervenir, fixant el preu de l'edifici i assenyalant una nova alineació (7), i va ésser a resultes d'aquest fet, que una part de la Pça. de la Constitució en va resultar afectada.

A partir d'aquest moment, en els anys següents i en altres de posteriors, (8) van succeir-se diverses intervencions al llarg d'aquest carrer i de la seva perllongació, Vall del Castell. Van ser actuacions de diferent importància, algunes de significatives, com la mateixa del 1878 i que suposava l'ensulsiament de dos edificis que sobresortien respecte als altres fins a estrènyer considerablement l'amplada de la mateixa Plaça (Figura LVII). Totes elles tenien, però, els mateixos objectius, sobretot la del 1888 i 1893, (Figura LVIII), que consistien en satisfer les demandes dels veïns al llarg de l'eix Plaça de la Constitució, Vall del Castell i Plaça de l'Oli, els quals entenien molt bé el que aquestes obres significaven per a l'augment de les rendes immobiliàries, així com

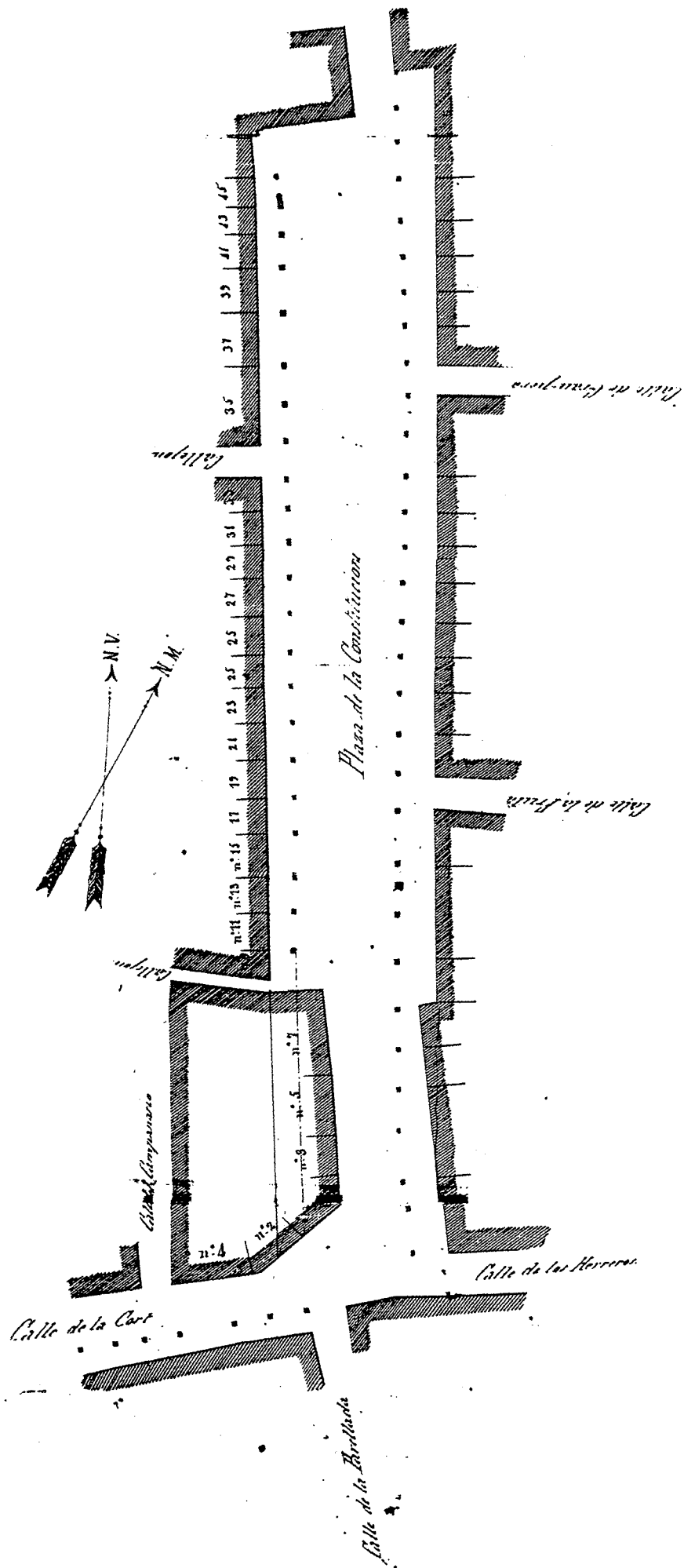

FIGURA LVII. PROYECTO DE REFORMA DE LA PLAZA DE LA CONSTITUCION.

(J. INGLADA, 1878).

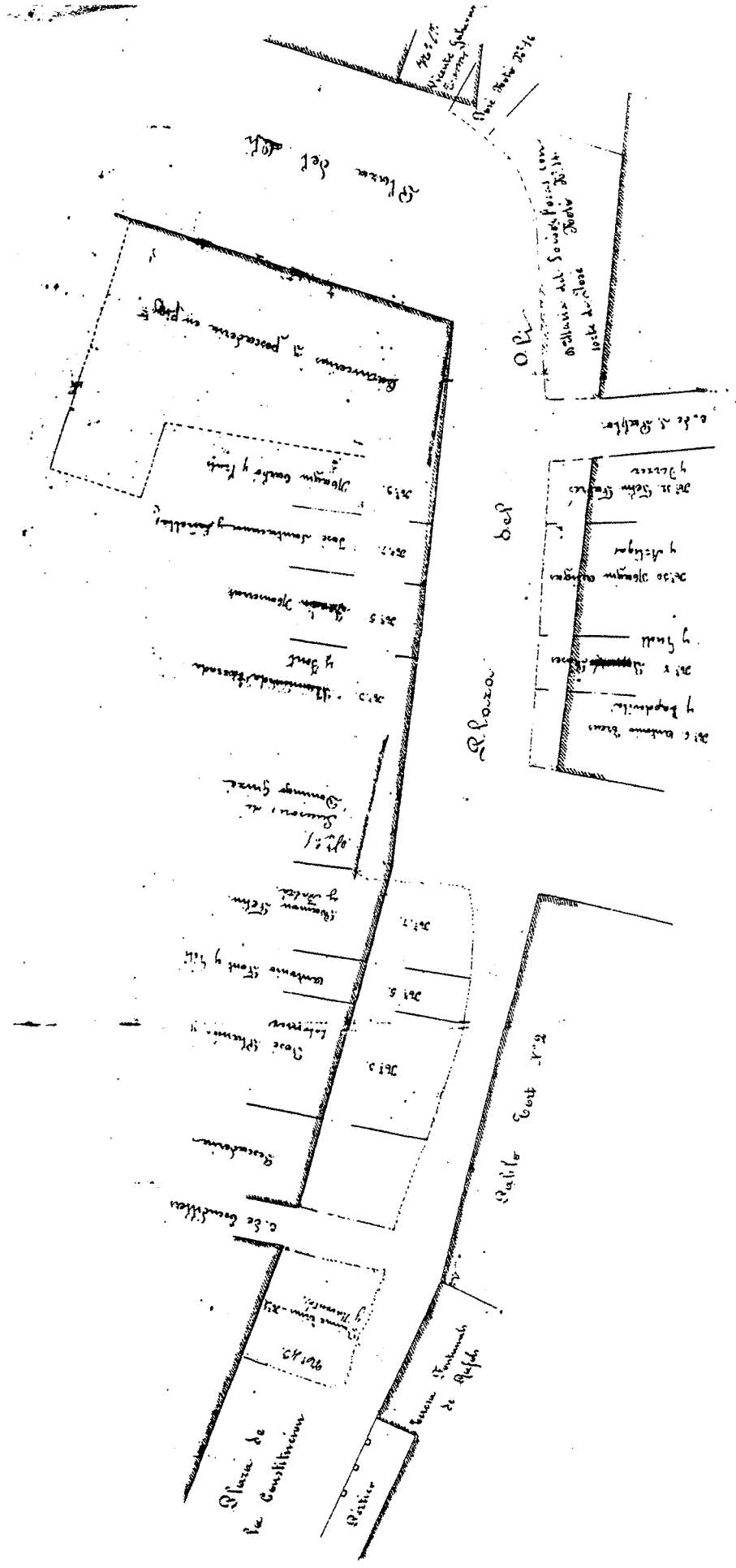

FIGURA LVIII. PROYECTO DE REFORMA DEL VALL DEL CASTELL I PLAÇA DE L'OLI.
 (S. GUELL, 1893).

el que suposaven quant a l'arranjament d'un espai que constituïa el lloc tradicional del mercat.

A la fi del XIX, la transformació d'aquest indret en un carrer més favorable que no els altres carrers pròxims, era obvi per al conjunt - dels propietaris del barri. Per aquest motiu, i sobretot des de 1893, començaren a produir-se ofertes d'expropiació voluntària per part d'alguns propietaris del veïnat (sobretot la Pça. Jaume I), coincidint tot sovint en construccions de poc valor, ubicades en carrers de poca intensitat comercial, però que al.ludien, com a justificant de la reforma, a la monumentalitat.

En aquest sentit, el 1908 es produeix el que al nostre parer assenya la la ja rotunda especialització central d'uns pocs carrers del casc antic i la necessitat de cercar altres funcions en els indrets menys afavorits. En una instància dels veïns del carrer d'Alfarràs, que segons ells era:

"més important del que sembla a primer cop d'ull. Hi ha en -
ella el gran palau del Marquès del mateix nom, que és el més
regi, sens dubte, de tots els de la població..."

sol.licitaven que l'Ajuntament adoquinés el carrer. La finalitat de la -
proposta consistia en revertir en un augment de les rendes dels propietaris
al mateix temps que repercutia en un millorament general del trànsit
de la ciutat.

El tractament urbanístic de les Rambles.

Comparativament amb el centre tradicional, el tractament urbanístic que s'efectua a les Rambles no es fonamenta en la substitució d'edificis. Potser pels seus contactes amb les àrees en expansió, de les quals també en formava part, les actuacions a les Rambles tenen un contingut més global, menys específicament arquitectònic i, en canvi, més d'acord amb les característiques dels dos carrers, fortament influenciats pel trànsit, no

solament local, i l'esbarjo.

De fet, la configuració d'aquest segon espai central, potenciat per la localització dels serveis terciaris i construït en gran part en base a edificacions residencial de prestigi, havia començat a afermar-se a mesura que la reforma de la Plaça de la Constitució i Vall del Castell van arribar als seus límits a finals del XIX. A partir d'aleshores, i coincidint considerablement amb l'etapa de transformacions econòmiques que -- acompanyaven la crisi en l'etapa 1892-1910, un considerable nombre de negocis, relacionats amb el comerç i les professions lliberals, van començar a ocupar el tram del carrer de la Cort, de la Parellada i La Palma, i s'apoyentaran finalment a les dues Rambles.

La cronologia de les iniciatives urbanístiques que afecten a les -- Rambles presenta una afinitat respecte a aquesta possible substitució, o duplicitat, dels centres, ja que si exceptuem un primer i únic episodi de noves alineacions en tres cases de les Rambles en el 1878 (10), totes les altres es produeixen després del 1910.

Així, va ésser precisament el 1910 quan va plantejar-se la primera -- alternativa quant a la realització d'una nova alineació de la Rambla de -- Sant Francesc, la qual suposava, per cert, l'ensulsiament d'un edifici, conegut per Cal Vamus, i que estava ocupat a l'extrem del passeig.

Pocs anys després (1919), era la Rambla de Nostra Senyora la que -- protagonitzava uns tímids assatjos urbanístics, aquest cop centrats en -- la qüestió de la vialitat, punt que, a conseqüència d'ésser travessia de la carretera Barcelona-Tarragona, provocava greus conflictes quan els veïns intentaven potenciar-ho també com a àrea d'esplai i passeig.

La veritat és que totes dues iniciatives van quedar deturades i no -- va ser fins el 1934 que tornaren a explicitar-se, aquests cop ja formalment inserides en el projecte Barenys (11).

Símbol i equipaments en el centre històric.

Paral·lelament a aquest procés de centralització, i durant els anys vint i trenta, van començar a la ciutat, i en el seu centre, les obres d'adoquinament i clavegueram, les quals van introduir nous elements de desigualtat respecte a la resta de l'espai urbà, així com també provocaren la seva respectiva incidència en la revalorització dels edificis i solars.

Finalment, d'ençà el 1929 (Figura LIX), es va preveure l'execució de les mateixes obres d'infraestructura als carrers més importants de la perifèria. Però aleshores, el centre tradicional estava ja començant a assolir una nova variant de la centralitat: la seva transformació en mitja, a la qual contribuïen encara un seguit de reformes en els edificis monumentals que es relacionaven amb la política d'equipaments que tímidament havia de començar el 1931.

És particularment interessant remarcar la incidència que, en aquest sentit, va tenir el Pla Barenys, en preveure la Plaça de la Vila, com a substitutiva d'un edifici antic, i la importància de l'acció urbanística durant la Guerra Civil que la durà a terme, i que la relacionava amb un projecte d'espai central a nivell administratiu.

Aquest és, però, un tema que mereix un tractament específic en altres capítols. Convé, de totes maneres, tenir present aquí, igual que en el cas de les expropiacions, aquesta actuació, aconseguida durant unes circumstàncies especials, no va esdevenir-se tampoc al marge de la mateixa tendència que ja s'havia iniciat des de força anys abans, quan la mateixa ampliació de l'espai central portava implícita una subdivisió interna d'acord amb les funcions (12).

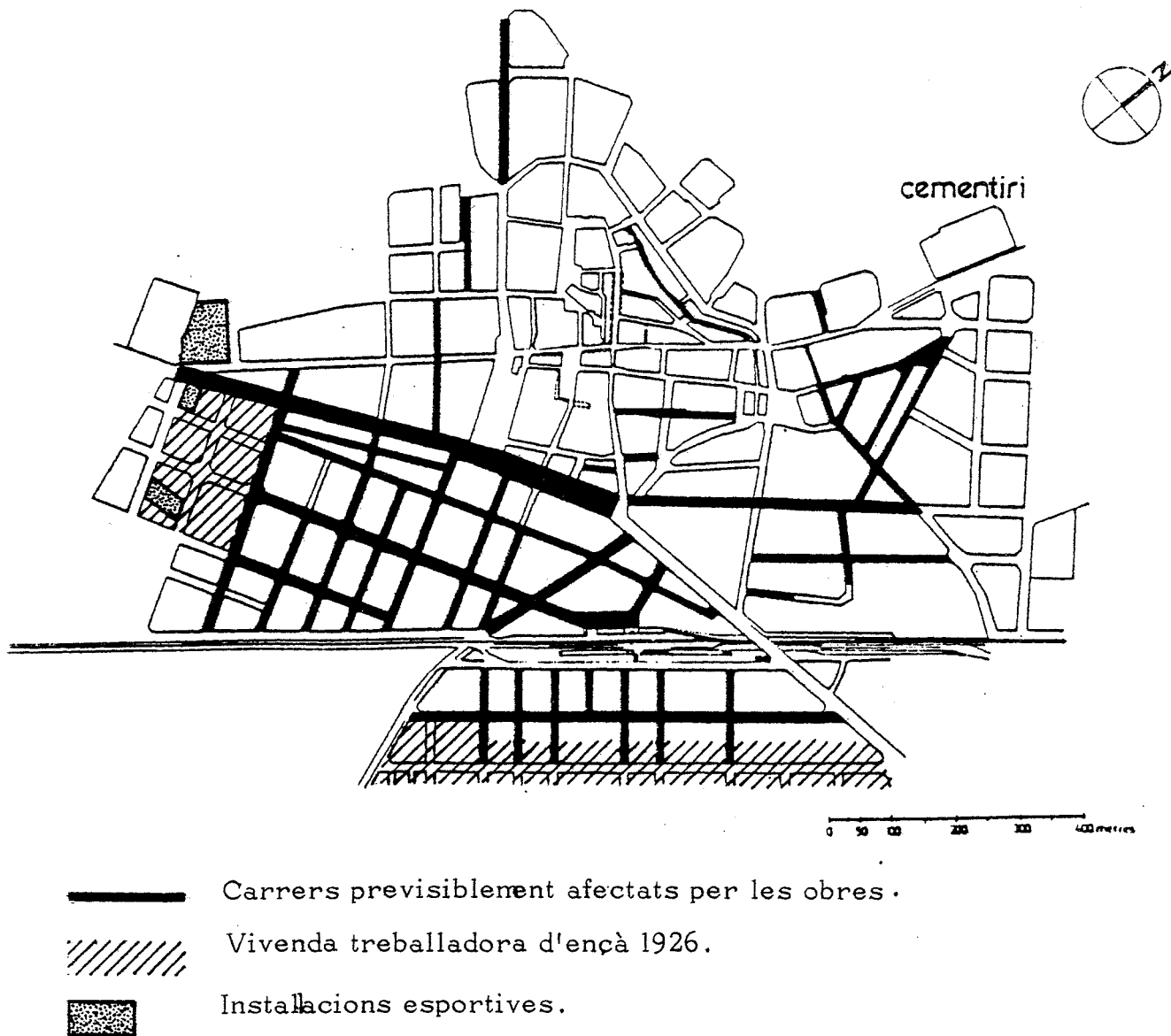

FIGURA LIX. PREVISIO D'OBRES D'INFRAESTRUCTURA EL 1929.

DIFERENCIACIÓ I CENTRALITAT SEGONS ELS PREUS DEL SÒL.

Tanmateix, però, en un context social on la ciutat estava esdevenint un objecte de transformació econòmica i d'acumulació de capital, els -- preus del sòl, sobre solars de característiques úniques i irrepetibles, també estaven a la base de la localització de les activitats i de la residència dels diferents grups socials i, en conseqüència, de la mateixa -- organització de la ciutat.

Les pàgines que segueixen estan, doncs, destinades a insistir en la importància dels preus del sòl en la centralització i diferenciació de la ciutat al llarg de tot aquest procés. De tota manera, cal tenir en compte que, d'acord amb les finalitats descriptives d'aquest apartat, no s'ha -- aprofundit en l'estudi de la formació i l'augment dels preus del sòl a -- cada un dels indrets de la ciutat, sinó que es tracta només de formular una sèrie d'aproximacions sobre el tema, que semblen inserir-se adequada^{ment} en el procés urbà que fins ara s'ha anat evidenciant.

La tendència a l'augment dels preus del sòl.

Al nostre parer, exceptuant les primeres actuacions d'alineació de la Rambla de Ntra. Dona el 1802, hi ha dos episodis durant els quals -- s'afirmen els diferents valors del sòl, al centre i a la perifèria urbana. El primer es remunta al 1846, quan la subhasta dels solars resultants de la demolició del convent dels Templers a la Plaça de Sant Joan. Els preus que se'n pagaren, en pública subhasta, són irrisoris (13) fins si els com^{parem} amb els valors que resultaren en altres episodis de desamortització en ciutats de característiques semblants (14) i encara més si ho fem amb els preus que el 1865 es pagaven pels solars de ciutats amb el mercat del

sòl ja organitzat (15).

En tot cas, cal tenir en compte que els solars que s'oferien en pública subhasta eren petits, sobrants de l'alineació de la Plaça de Sant Joan a la qual es va destinar la major part del solar del convent i, per tant, la possibilitat de compra estava restringida als veïns afectats. - Des d'aquest punt de vista, aquest episodi sembla situar-se més aviat a la fi d'un procés local en el qual el sòl encara no s'hauria evidenciat com a capital. Seria precisament a partir d'aquest moment, i sobretot un cop van bastir-se els edificis resultants, que els propietaris van corroborar les possibilitats d'obtenció de plus-vàlues mitjançant el mercat immobiliari.

Abundant en aquests temes, les compres repetides de solars en els entorns del que serà la Plaça de l'Estació entre 1865 i 1867 (16) -segon episodi al qual fèiem esment- ens assenyalarien una renovació i augment dels preus a les proximitats de l'estació i de la via del ferrocarril; - preus entorn als quals, i per comparació, s'establirien possiblement tots els altres de la perifèria. A partir d'aquest moment, com en altres ciutats, l'augment dels preus del sòl havia de ser necessàriament elevat (17) i de fet, les posteriors iniciatives d'urbanització del Poble Nou i de parcel·lació del raval van acabar de provocar la tendència a l'augment dels preus a la ciutat.

Corroborant aquesta opinió, s'ha utilitzat alguna de les referències existents a l'històric de finques del Registre de la Propietat, les quals permeten comparar l'evolució dels preus de compra dels solars (Figura LX, gràfic a). D'aquesta manera, i al·ludint als esmentats terrenys del Poble Nou, s'ha pogut conèixer com la diferència entre el preu de compra i de venda era considerablement elevada (18), valor que, per cert, contrasta amb el lleuger augment que s'experimentava en sòl rústec (19).

L'incidència dels preus del sòl en la diferenciació de la ciutat.

Aquesta tendència a l'augment dels preus a la perifèria urbana, havia de revertir en els preus del centre i del recinte històric, en el qual, amb motiu de les expropiacions produïdes arran de la nova alineació de la Plaça de la Constitució, van assolir-se uns preus, xifrats en 39'85 ptes./m²., els quals deurién ésser la cota més alta pagada mai a Vilafranca per un immoble.

Tanmateix, i per tal de mesurar fins a quin punt aquesta era una xifra elevada, tenim algunes dades sobre els preus corresponents a les expropiacions a altres indrets. Hi ha per exemple, el preu de 19'77 ptes./m²., pagat el 1893, a la cantonada carrer de Miret/Muralla dels Vallets (24) en el límit del barri Centre amb el del Raval.

Aquesta segona xifra és comparable a la del 1878 perquè a part de correspondre a una etapa d'estabilitat monetària, fa també referència a edificacions destinades a ésser enderrocades, i ens indueix a pensar com - - aleshores, aproximadament entorn del 1880, ja estaven adjudicats els diferents valors del sòl a cadascuna de les parts de la ciutat. Reforçant - aquesta impressió, comptem també amb les dades que el promotor M. Vidal i Rollan tenia previst fer pagar per la redempció dels solars en els quals havia establert censos emfitèutics, els quals eren ja relativament diferents, entre les 13'9 ptes./m². i les 10'9 ptes./m². (22), segons si estaven ubicats a un o altre barri de la perifèria urbana.

Podrien esmentar-se altres dades sobre el valor dels edificis i solars, com per exemple les pretensions del Banc del Penedès respecte a uns terrenys a l'altra banda de la via, en la perllongació del carrer de Comerç, i pels quals, el 1920, pretenia cobrar un preu proporcionalment força elevat per a una finca que encara era de rústega: 11'13 ptes./m². (23).

De tota manera, per tal d'establir una visió més àmplia, que permeti corroborar la continuïtat d'aquesta tendència a l'alça, així com del manteniment de les diferències als barris de la ciutat, s'han utilitzat també els valors d'uns solars corresponents al 1943, i que van ésser emprats per

FIGURA LX. DIFERENCIES EN ELS PREUS DEL SOL

figura a.

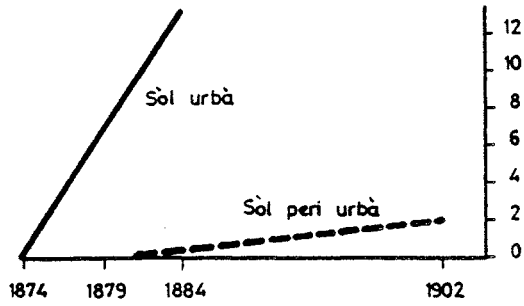
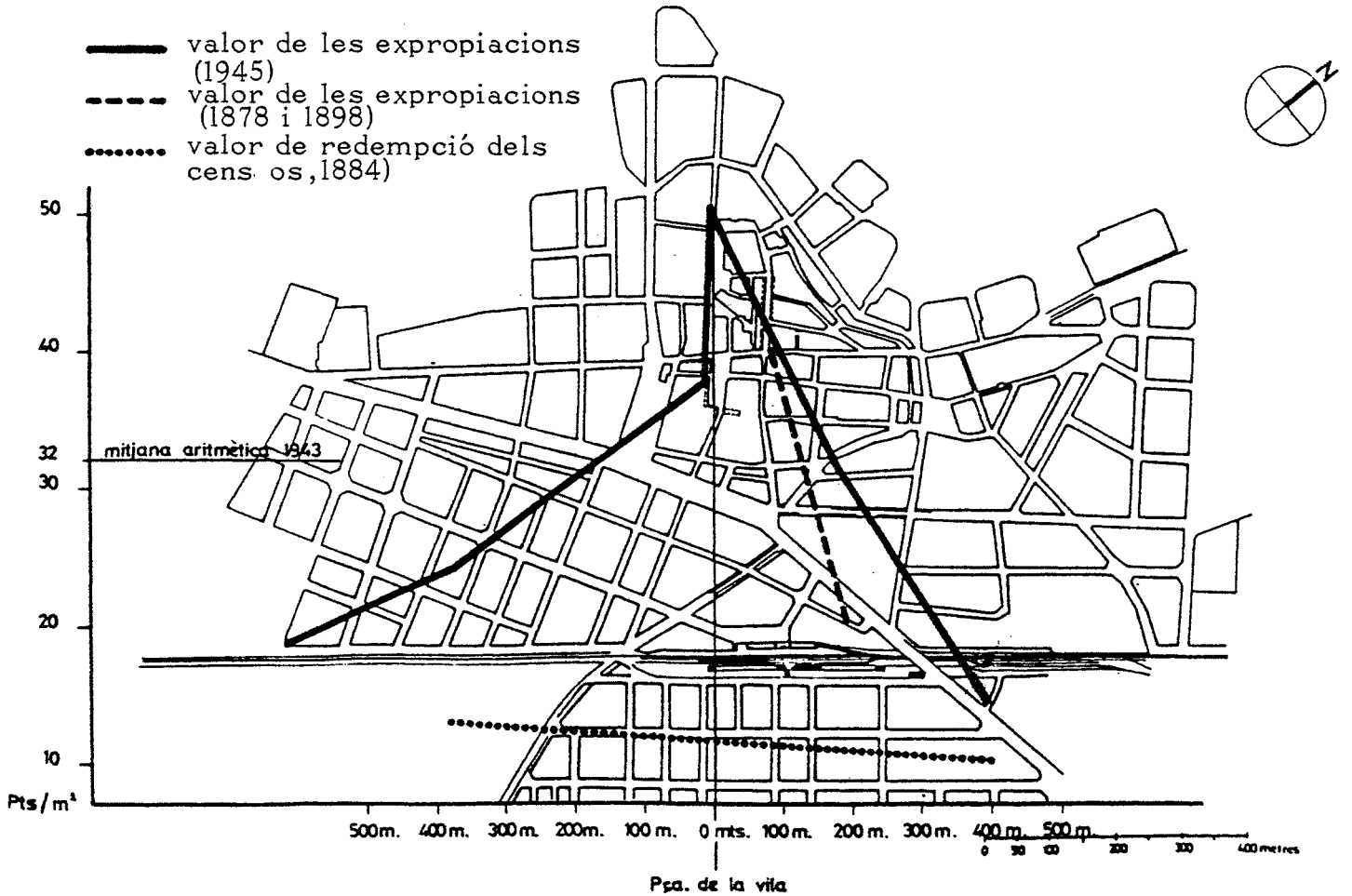

figura b.

l'arquitecte municipal per tal de pressupostar les indemnitzacions als propietaris afectats per les incautacions del 1936 (24).

Aquestes, i les altres xifres del segle XIX, han estat expressades en un gràfic (gràfic b de la figura LX), en el qual pot observar-se que la distinció entre els barris de la ciutat es manté estable al llarg del període, i que aquesta s'havia establert, per tant, amb bastanta antel·lació, i probablement relacionada, com dèiem abans, amb les operacions immobiliàries que es desenvoluparen amb motiu de l'estesa de la via del ferrocarril.

En resum, resulta doncs que pot parlar-se d'unes diferències constants al llarg dels anys, i que semblen oscil·lar entre $1/3'4$ quan la relació s'estableix entre el centre i el raval, i un $1/2'6$ quan es considera el Poble Nou. Pot intentar-se també comparar aquesta relació amb la que possiblement s'estableix en altres ciutats (25) en les quals, com a Vilafranca, la pressió sobre el centre no acostuma a ésser excessiva precisament com a conseqüència de l'existència d'àmplies zones urbanitzables a la perifèria urbana, les quals però, un cop superat els primers moments del creixement, van incorporant-se paulativament a la ciutat.

CARACTERÍSTIQUES DIFERENCIALS DELS BARRIS.

A Vilafranca, doncs a conseqüència de la diferència en els preus del sòl i la promoció immobiliària, l'espai urbà serà, a la fi clarament desigual. De tota manera, l'assignació de funcions a cadascuna de les barriades de la ciutat, no es produeix de manera ràpida i espontània, car en aquesta estructuració s'adverteix l'existència d'un procés, no necessàriament linial, en el qual intervenen les estratègies més o menys reeixides dels promotors immobiliaris (26), així com la seva capacitat per a incidir sobre les actuacions d'infraestructura i urbanització.

També cal tenir en compte, a més, els canvis que s'estableixen en la tècnica i els mitjans de producció, els quals, al llarg d'aquest període, influeixen en les necessitats de les instal·lacions productives respecte a uns solars progressivament més grans i allunyats del centre de la ciutat. En qualsevol cas es tracta, però, de tota una sèrie de complexes transformacions, inherents al mateix procés social i econòmic, que fan possible el canvi d'una ciutat on, a mitjans del XIX era encara factible que propietaris i rabassaires visquessin en edificis veïns, o bé que els industrials del vi residissin al mateix edifici on estava ubicat el magatzem (27), i en la qual en la dècada dels trenta, al segle XX, podia distingir-se clarament una diferenciació espacial que, tot i l'existència de zones amb un ús i qualificació social relativament heterogenis, afectava amb bastant precisió a les àrees centrals, barriades obreres, menestrals i industrials.

Per mor d'una millor sistematització de les dades que poden aportar-se al respecte, es tractarà en primer lloc del tema de la diferenciació des d'un punt de vista evolutiu, considerant indistintament usos residencials i productius, i s'estudiarà en segon lloc, de manera específica el tema de l'habitatge i la segregació social.

L'especialització funcional.

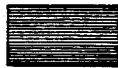

Per a tractar el tema de l'especialització s'ha emprat, quasi bé exclusivament, la informació procedent dels E. d'O.P., si bé no per això - s'han menyspreat una sèrie de dades de procedència diversa i que corroboren amb bastant precisió l'evolució que sembla apuntar-se mitjançant - - l'elaboració de les dades que han pogut ésser extretes dels plànols i instàncies dels permisos d'obres.

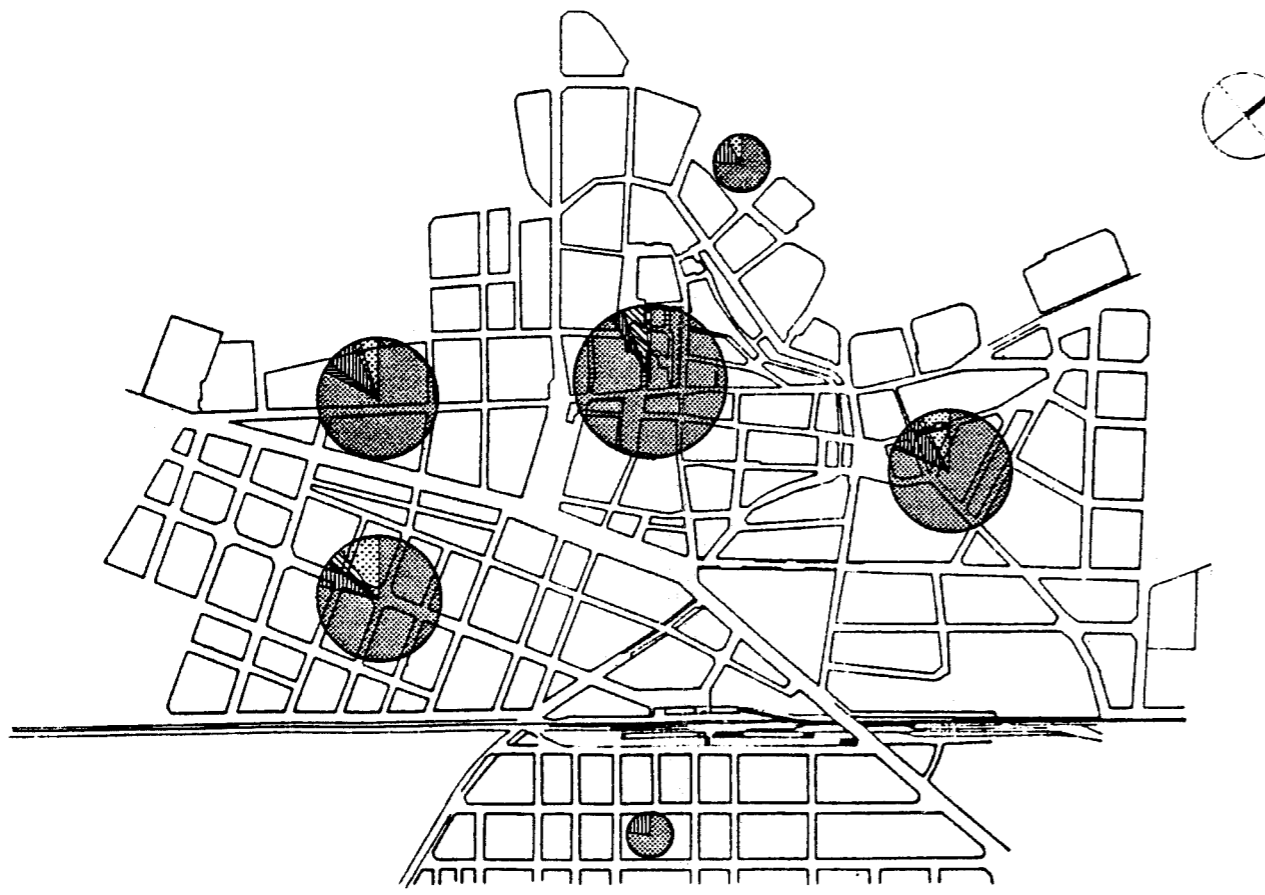
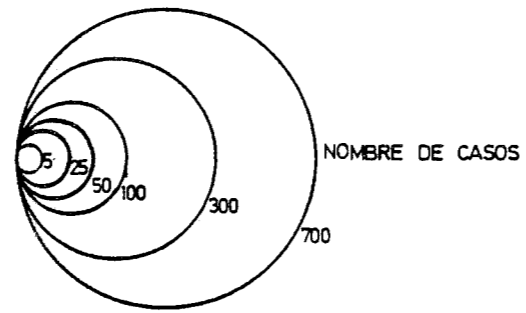
Així, podríem recordar que les llicències d'obres presentades abans del 1875 aproximadament, acostumen a presentar els magatzems vinícoles a la planta baixa d'edificis destinats a vivenda en els pisos superiors (28), o que els edificis de renda coexisteixen al costat de les cases de compa-rets a les travessies de les carreteres i dels carrers importants (29). Tanmateix però, potser el definitiu sigui el d'aquella parcel·lació deci-mondànica, amb destí per a vivendes, aprovada el 1873 i que no va reeixir absolutament precisament a causa de la seva localització en una barriada que pocs anys després esdevindrà industrial (36). El fenomen a la inversa és, però, també cert; és el cas d'aquells carrers inicialment residencials, com el carrer de Miret, de Valls i de Pere Alagret (31), que configurats aviat com a àrea obrera van veure com la indústria s'hi establia posteriorment, sobretot d'ençà 1904.

Aquest procés de recol·locació, o nova instal·lació industrial, s'explica, al nostre parer, per dos motius diferents. L'ún seria el de les noves necessitats que respecte a l'espai imposaven els avenços tècnics, i - des d'aquesta perspectiva seria interessant analitzar el procés de "des-centralització" que, sobretot des del 1915, van experimentar els petits - obradors artesanals, inicialment pròxims al centre i que, després de l'adopció de l'electricitat com a força motriu, van traslladar-se majoritàriament als extrems de la ciutat (32). L'altra fa referència a les localitzacions òptimes que comparativament existien a una i altra banda de la perifèria vilafraquiniana, i de la qual els preus del sòl en són una mostra evident. A partir d'aquí, el lligam entre barriades obreres i localitzacions indus-trials és fàcil d'establir.

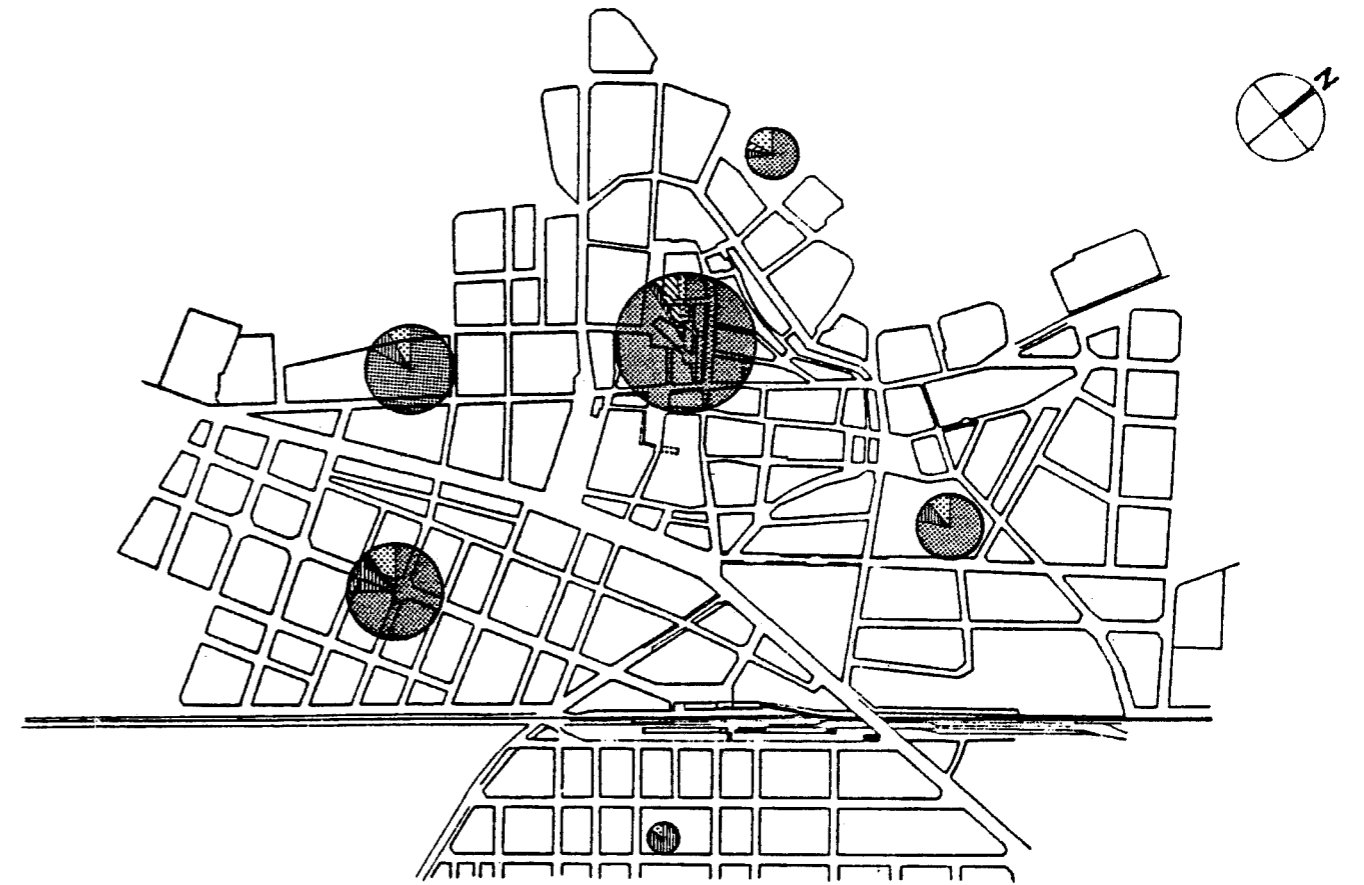
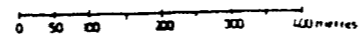
FIGURA LXI. ÚS RESIDENCIAL O PRODUCTIU EN ELS BARRIS.

1865-1894, 1895-1909, i 1910-1934.

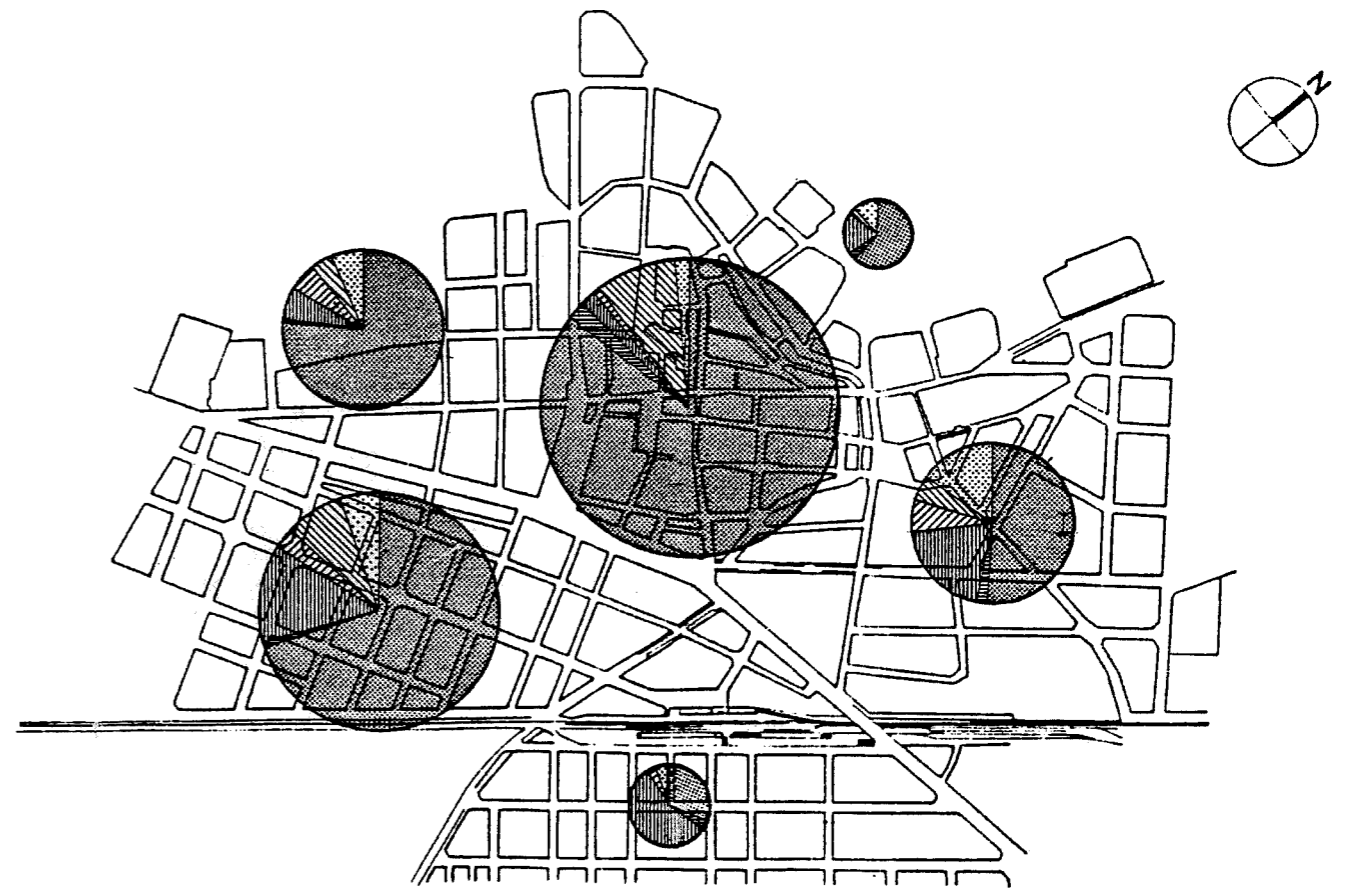
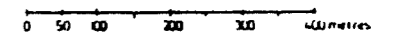
- PREDOMINI RESIDENCIAL
- MIXT (PRODUCTIU I RESIDENCIAL)
- MAGATZEM I VINÍCLA
- INDUSTRIAL
- SERVEIS
- ALTRES O AGRARIS

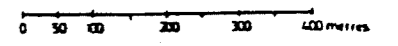
1865-1894
figura a.

1895-1909
figura b.

1910-1934
figura c.

De totes maneres, el procés més complex, pot seguir-se amb l'ajut - d'una anàlisi sobre l'ús previsible dels edificis per als quals es demanaven les llicències (Figura LXI). En aquest estudi s'ha respectat la - classificació usual dels períodes 1865-1894, 1895-1909 i 1910-1934, els - quals ens indiquen, que és cert un predomini de les obres de caracter residencial (33), però malgrat tot pot observar-se com aquesta prevalença s'atenua relativament en el segon i tercer període.

Així, la proporció de vivendes en cada un dels barris és, inicialment (gràfic a, Figura LXI) semblant, tot i que el Centre destaquí ja en aquest sentit. Comparativament entre els barris perifèrics, cap d'ells no sobresurt respecte als altres quant al predomini residencial.

En canvi, a partir del 1895 (gràfic b) la homogeneïtat comença a desibuixar-se i destaca ja la concentració dels magatzems del vi que es construeixen al barri del Molí d'en Rovira, i en menor grau a alguns carrers - del Poble Nou. Per la seva banda, destaca però, el cas del barri del carrer de Sant Pere, que ja aleshores es configurava com un barri proporcionalment més residencial que tots els altres llevat del mateix Centre-casc antic.

Així doncs, d'ençà 1910 (figura c), el destí industrial, o considera- blement industrial del carrer de Comerç i dels seus veïns (Molí d'en Rovi- ra) estava ja assegurat. En canvi el Raval rellevava al Poble Nou en la posició de segon barri industrial, i Les Clotes li seguia en el tercer.

El Centre oferia, en canvi, un contrast considerable respecte a aquests barris, ja que a part del predomini cada cop més accentuat de les activi- tats terciàries (34) s'hi afegia l'aspecte compacte de la trama i que con- trastava amb les escasses densitats, àdhuc d'edificis, dels barris perifèrics que, com ja hem recordat altres vegades, tenien en - límits cada cop més llunyans.

Vivenda i segregació social.

A part de la propensió d'algunes famílies benestants a abandonar el -

casc antic per tal de bastir nous edificis residencials a les travessies de les carreteres, particularment la de Barcelona en el tram de Nostra - Senyora, la ciutat de la primera part del XIX es caracteritzava per una considerable heterogeneïtat en la localització de l'habitatge dels diferents grups socials. Tanmateix però, a mesura que avançava el creixement de la superfície urbana, la ciutat anava esdevenint més diferenciada quant a la segregació social, i el 1878, les parcel·lacions urbanes al carrer - de Pere Alagret i de Valls asseguraven ja, de fet, l'organització del que seria la barriada obrera de Vilafranca.

Aquesta distribució de la població, que pot semblar excessivament - rígida, i àdhuc forçada, atesa la senzillesa morfològica i decorativa de l'arquitectura vilafranquina, està però reforçada per una considerable - quantitat d'informació, entre la qual, a part de les dades sobre l'amplada de la línia de façana, a la qual ja ens hem referit anteriorment (35), destaquen els escrits d'alguns autors locals, així com, és clar, les dades procedents dels E. d'O.P. dels anys vint i trenta, els quals, en contenir els plànols de l'interior dels edificis (36), permeten conèixer amb relativa precisió algunes de les característiques dels habitatges.

A. Testimonis bibliogràfics contemporanis.

La consciència d'assistir a un procés urbà diferenciat era ja present en els vilafranquins del XIX. Aquesta consciència era àmplia i s'explicita va, sens dubte, en diversos grups; entre ells el dels propietaris i promotors immobiliaris, però també entre els grups culturals que eren, a la fi, els qui divulgaven els vagues i dispersos significats que al respecte tenia el conjunt de la població.

Podríem aportar, per exemple, el testimoni de Pere Alagret, quan el 1888 recollia el mot que els veïns havien atorgat als carrers que alesho res es denominaven de Rollan i de Folquet, "denominats vulgarment de les angúnies (angusties) pels penosos sacrificis que va suposar als seus prio

mers pobladors, en la majoria jornalers del camp, el fet d'assolir les seves naturals aspiracions que no eren altres que les de tenir vivenda pròpia" (38).

El 1937, i fent referència als anys vint, quant el raval estava ja afiançat com a barri, Rodolf Llorenç insisteix també en les seves característiques humils i en remarcava sobretot, la coexistència vivenda-taller, altrament propiciada pels edificis tipus "comparet" als quals sens dubte aludia quan escrivia:

"...la casa dels seus pares, cap a la part del firal i de les bòbiles. Al pis de dalt: parets blanques sense altres ornaments que un quadre amb vidre on estan disposats simètricament uns cromos retallats de la xocolata Trens, i un calendari de propaganda de la fàbrica de pastes alimentoses de cal Quer; en els balcons, cortines de cretona amb voraviu i fistó, i testos amb mates d'alfàbregues, que.....A baix: un taller ple de taulells i llatges de totes mides, encatifat de serradures i encenalls; amb carros i tartranes a mig fer.....(37).

De la mateixa manera, l'escriptor insistia també en el veïnatge de la petita indústria a altres indrets de la perifèria urbana, i concretament en alguns carrers del Poble Nou, barri que aleshores ja havia perdut la possibilitat d'esdevenir l'eixample burgès de Vilafranca, i del que escrivia concretament:

.. "la casa, com un cop de puny, de la vídua que ha tingut la Ben Nascuda a dispensa. Una planta baixa amb un pam d'eixida i un mínim de parra, sense pou ni brollador; amb safareig i roba estesa, i un galliner amb conills i un colomar amb pardals.... És cap al barri de la Cooperativa de boters, i per tant, s'ha de suportar estoicament l'aigua acabada i l'inacabable martelleig dels boters cercolant bocois i barrils...

La casa també és cap a la carretera de Tarragona, amb una polseguera de plaga bíblica, de tal manera que qui no vulgui pols que no vagi a l'era ni a Vilafranca" (40).

A la menció a la manca d'infraestructura s'hi afegeixen igualment - altres autors (41) entre els quals podríem citar el mateix Pere Mas i Pa-rera, que al·ludia al "raqutisme parcial del Poble Nou" (42), en fer men-ció a les cases construïdes en els límits del barri després del 1926, al-que contrastava amb descripcions de les cases del centre i n'assenyalava la comoditat:

"Hi ha, altrament, moltes cases senyorials, de més d'una nau; i algunes d'elles incofusibles, mentre que altres passen desa-percebudes. Llur exterior-són rares les que són esgarfiades o tenen algun motiu decoratiu d'interès- contrasta amb l'inte-rior, ben decorat i moblat" (43).

B. Construcció d'un hàbitat socialment diferenciat (1922-1935).

En tot cas però, la informació que proporciona els E. d'O.P. dels anys vint i trenta permeten corroborar empíricament el testimoni d'aquests autors. Així, la seva utilització reflecteix amb bastant d'aproximació el procés i característiques de la construcció de l'habitatge durant uns anys en els - quals l'assignació social de cada un dels barris ja estava assignada.

En aquest sentit, i des d'una perspectiva general, destaca el fet de la diferència entre el Poble Nou i els altres barris perifèrics, car tot i la majoritària utilització de la figura del pati, i del predomini de la vi-venda unifamiliar, s'adverteix la presència d'una sèrie de trets diferen-cials relacionats amb les seves respectives condicions socials. També, al costat d'aquesta distinció, paral·lela a la dels preus del sòl, cal remarcar el comportament del barri Centre -casc antic, en el qual, a part de les - grans vivendes en el Centre i els seus carrers més pròxims (Figura LXIV), s'hi produeixen també algunes construccions de petits habitatges en les - àrees més properes al Raval (Figura LXV).

1. L'evolució en la construcció de vivendes. Considerant la construc-

ció de vivendes com a subgrup del procés més general de construcció de la ciutat, pot dir-se que aquest experimenta les mateixes oscil·lacions que en el cas de les llicències d'obres atorgades per a l'aixecament d'edificis de nova planta (44). De tota manera, s'ha de tenir en compte que és respecte l'hàbitat que la relació entre economia i ciutat esdevé més explícita. Aquesta relació, podem establir-la a través de dos camins; l'un és el de l'evolució cíclica en la sol·licitud per a construir vivendes (Figura LXII) que, a més de la subordinació a les crisis generals del 1924 i 1933 assenyalava l'existència d'un màxim intermig, posterior al 1926, i que correspon a la revifada econòmica protagonitzada pels vilafranquins arran d'un premi de la Loteria de Nadal (45).

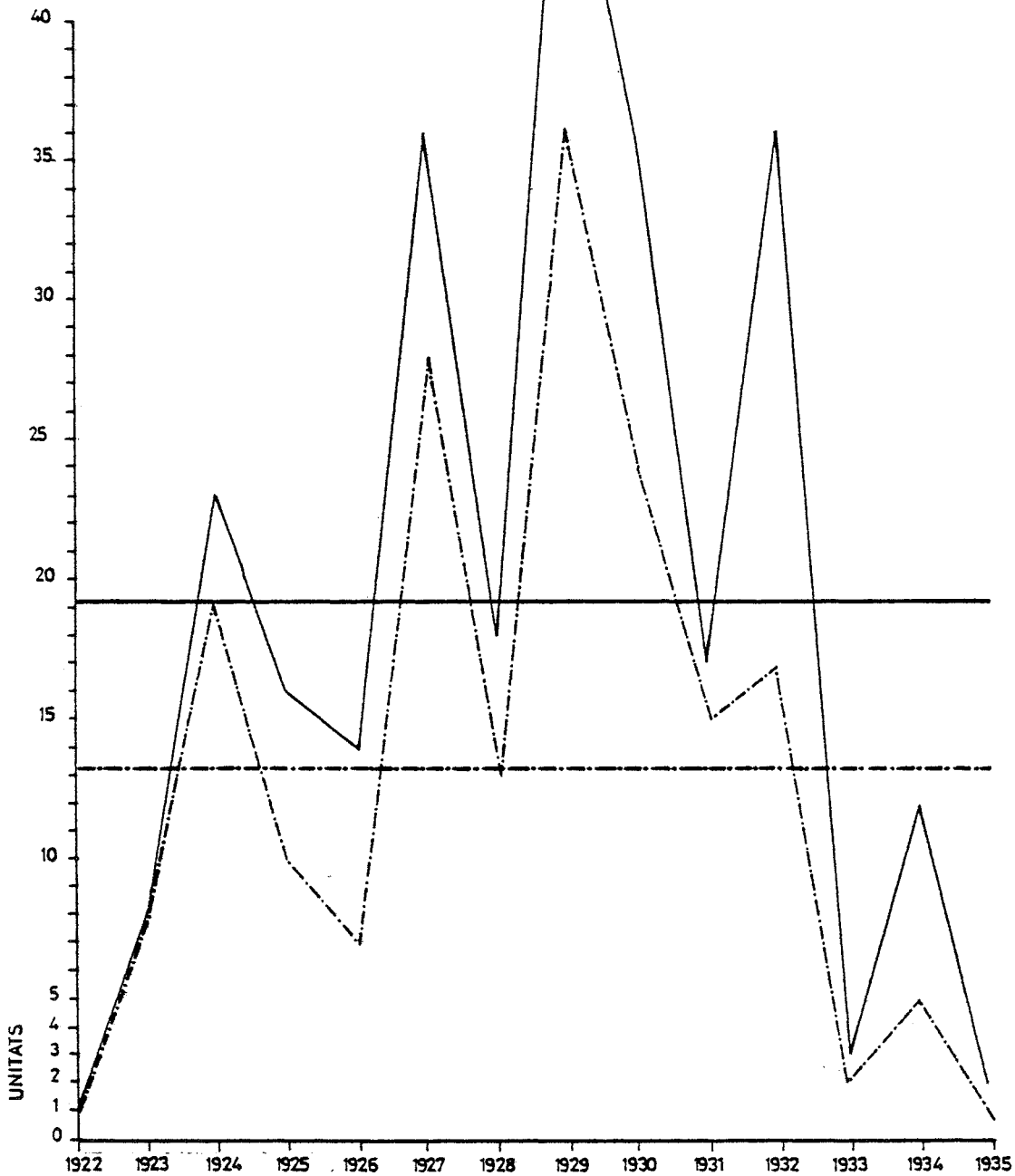
Aquest episodi constitueix un exemple particularment representatiu de com el desig per a posseir una vivenda pròpia, de caràcter unifamiliar, ha via penetrat fins als grups humils de la petita burgesia, ja que un nombre indeterminat, però significatiu, dels premiats va invertir en la construcció de petits xalets al Poble Nou (46), i al Molí d'en Rovira, sempre, però, en els límits més externs del barri, allà on els preus eren proporcionalment menors (Figura LIX i gràfic b de la Figura LXVI).

Respecte a la validesa d'aquestes dades, que exclouen, és clar, les noves vivendes que probablement es derivaven d'algunes reformes, hem efectuat una valoració de la possible ocupació immediata d'aquestes cases. El resultat és que en la seva majoria havien d'ésser ocupades ràpidament, ja que pertanyien encara, en part, al prototipus d'edifici unifamiliar al qual s'hi acostumava a ubicar una part del grup familiar tradicional considerablement més extens.

FIGURA LXII. SOL. LICITUD DE PERMISOS

D'OBRA AMB PROJECTES

DE VIVENDA. 1922 - 1935.

— vivendes

-·-·- E.d'O.P.

TAULA 9.1. EVOLUCIÓ ANUAL EN LA SOL.LICITUD D'E.D'O.P.
AMB NOVA VIVENDA I NOMBRE DE VIVENDES A -
L'ANY. 1922-1934.

	<u>Nº expedients amb vivenda</u>	<u>Nº de vivendes sol.licitades</u>	<u>Vivendes/ expedient</u>
1922.....	1	1	1
1923.....	8	8	1
1924.....	19	23	1'2
1925.....	10	16	1'6
1926.....	7	14	2
1927.....	28	36	1'2
1928.....	13	18	1'3
1929.....	36	49	1'3
1930.....	24	36	1'5
1931.....	15	17	1'1
1932.....	17	36	2'1
1933.....	2	3	1'5
1934.....	5	12	2'4
1935.....	1	2	2

D'altra banda, i pel que fa als expedients que tenien com a finalitat construir més d'una vivenda, cal tenir en compte que tampoc era freqüent - la construcció d'un nombre considerable de vivendes. Respecte a això, i cal culant una mitjana aritmètica de 4 persones/família (47), el total de les vivendes construïdes entre 1922 i 1936 no assoleix encara la xifra de 1618 persones, nombre que tampoc no s'allunya pas gaire del creixement demogràfic experimentat durant aquests anys (48). De totes maneres, tampoc no - s'ha d'assimilar aquesta quantitat de nova vivenda amb les necessitats reals que tenia la població, car cal considerar l'existència de vivendes en males condicions al casc antic i que acostumaven a ser ocupades per individus sols o per famílies reduïdes (49).

2. La superfície de les vivendes. La conclusió que es desprèn de - l'anàlisi de la superfície de les vivendes construïdes entre 1922 i 1934, corrobora, en tots els aspectes, la definició de la vivenda vilafranquina en tant que majoritàriament destinada a la classe mitjana, predominantment favorable a l'ús d'un habitatge unifamiliar.

De tota manera, l'estudi d'aquestes dades (50) (Figura LXIII), on apareix el predomini de vivendes de tipus mig (entre 70 i 100 m².) permet continuar constatant l'existència d'una sèrie de residències, francament grans, a l'extrem de les quals es situen també les que corresponen al proletariat i famílies més humils, detectades entorn els 55m². (gràfic a de la Figura LXIII).

Aquesta tendència a uns clars predominis respecte a vivendes de gran dària mitja també es recull molt bé en les dades dels valors centrals, els quals reconduïxen un altre cop a la vivenda unifamiliar que durant aquests anys es transformen en humils xalets, de línia de façana al carrer i d'una sola planta.

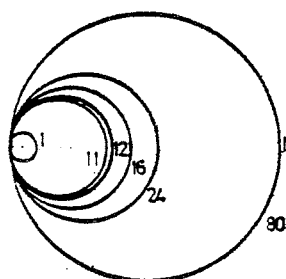
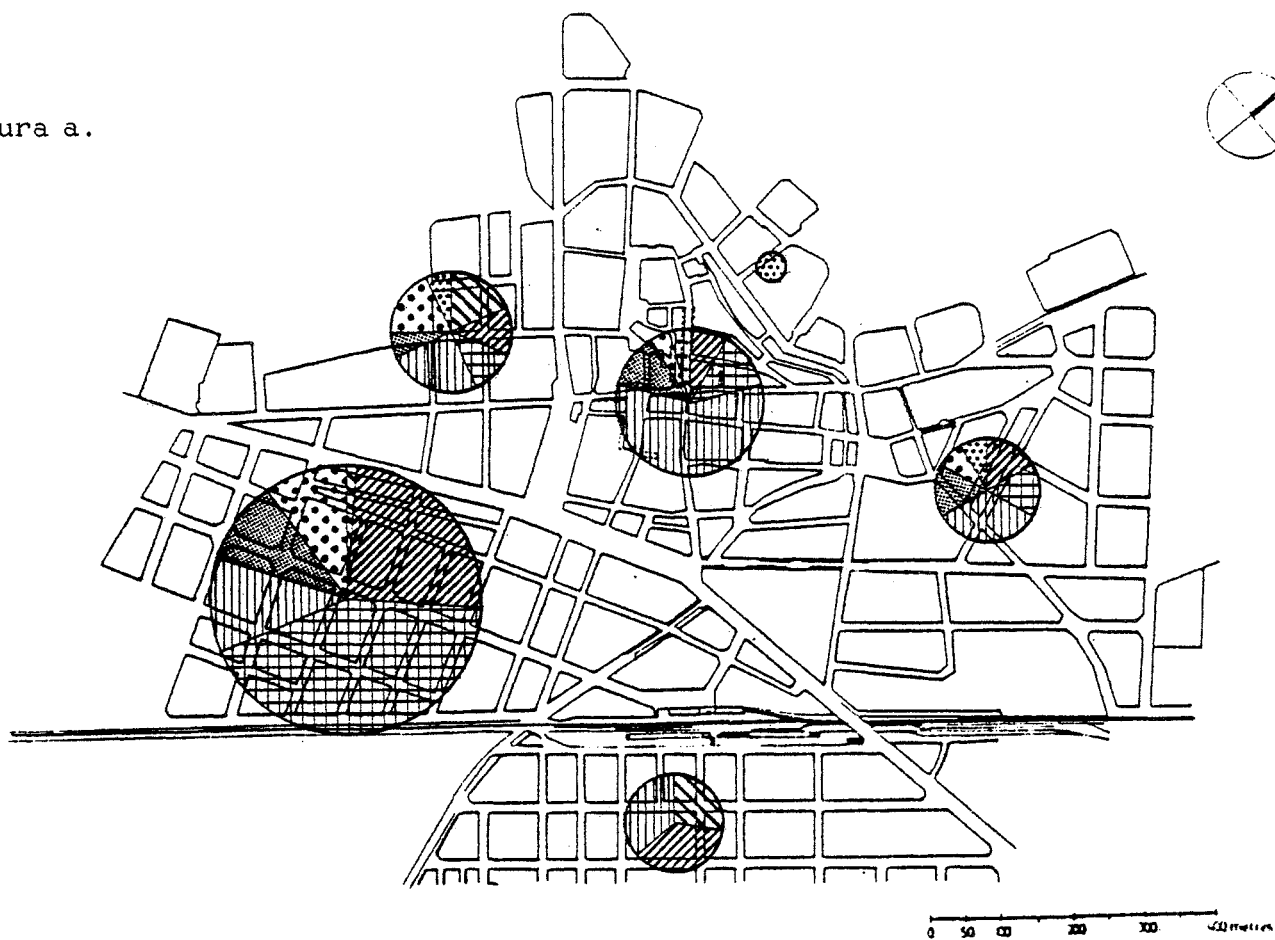
Assenyallem a continuació algunes d'aquestes dades centrals perquè permeten descriure adequadament aquestes característiques en cada un dels barris.

TALLA 9.2. TAMANY DE LA VIVENDA A VILAFRANCA.

<u>Barris</u>	<u>Mediana</u>	<u>1er. Quartil</u>	<u>3er. Quartil</u>	<u>semi-interc.</u>
Centre-Casc Antic	100	92'5	100	3'75
Raval	99	-	-	-
Poble Nou	82'7	68'6	97'5	14'45
St. Pere-St. Julià	90	64'3	136'5	36'1
Molí d'en Rovira	60	-	-	-
CIUTAT	85	70	100	15'7

FIGURA LXIII. SUPERFICIE DE LES VIVENDES, 1922 - 1935.

figura a.

NOMBRE D'HABITATGES

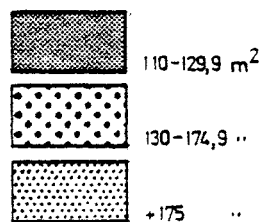
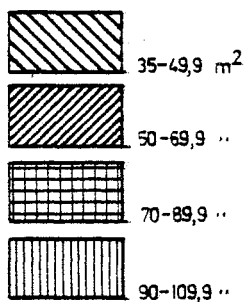
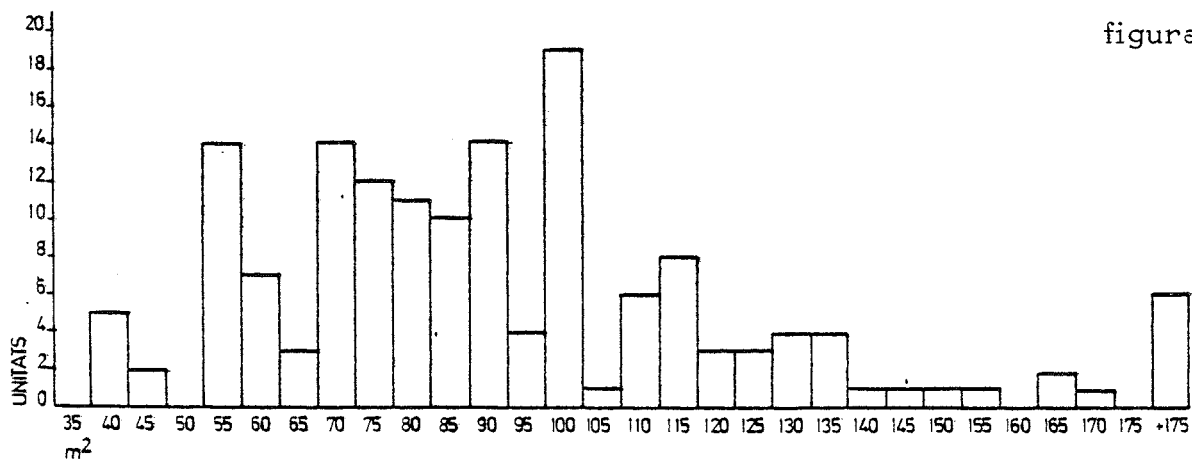

figura b.

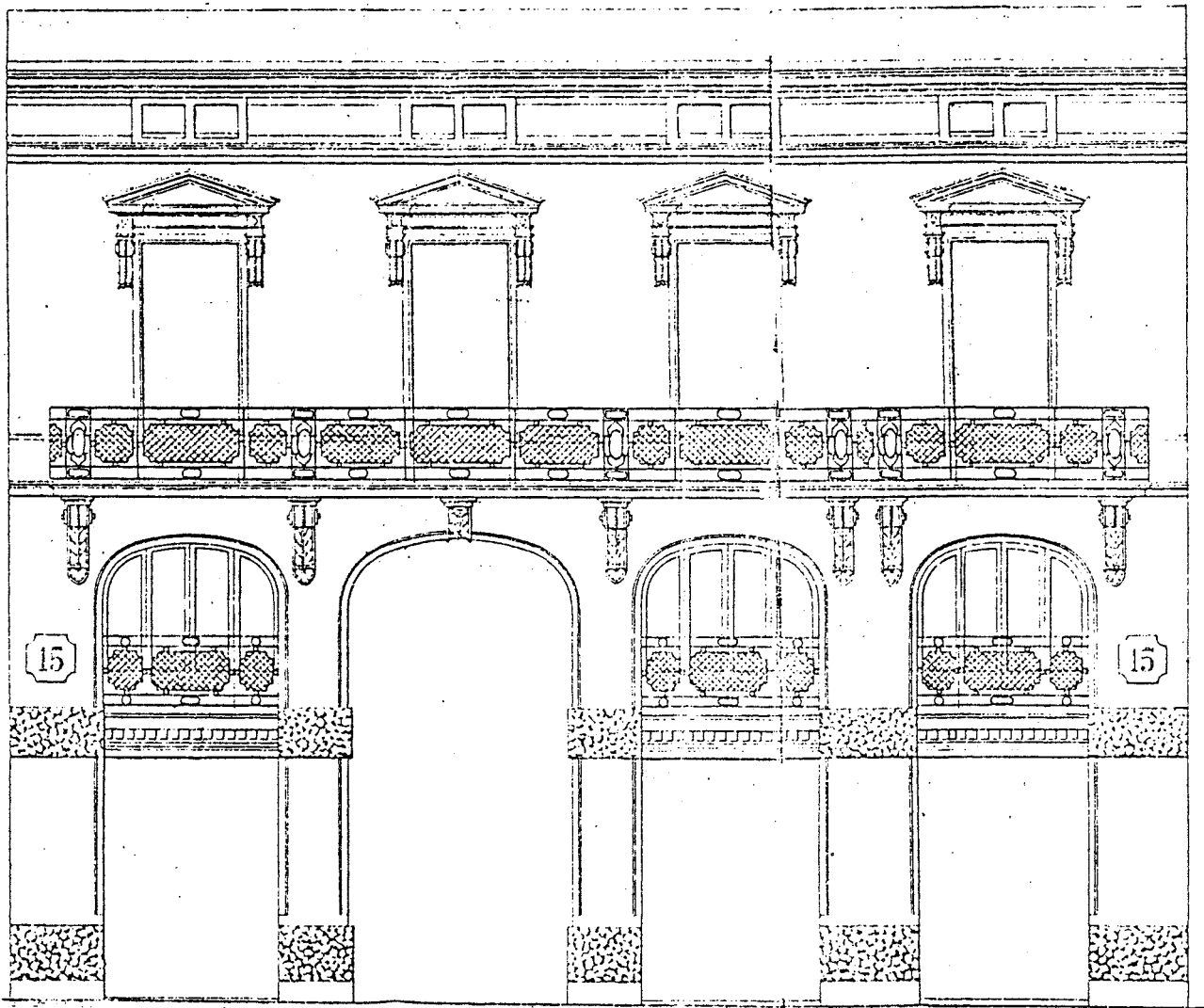
Abundant en aquest sentit, una anàlisi més detallada dels tipus de vivenda en cada un dels barris (gràfic b de la figura LXIII) permet detectar que el Poble Nou és el barri on s'hi construeixen preferentment les noves vivendes (fins a un total de 80), les quals, pel predomini de les seves grandàries, posen de manifest el destí social al qual anaven destinades, preferentment de tipus mig. Amb aquestes dades, el Poble Nou es presenta notablement distanciat dels altres barris perifèrics, i també del Centre on hi predomina, almenys relativament, la construcció de vivendes més grans.

Aquesta diferenciació, que s'ajusta a la de l'activitat directament productiva, troba múltiples formes d'expressió. Amb una finalitat simplement corroborativa, hem utilitzat les dades professionals que apareixen al padró municipal del 1900 en quatre carrers de la ciutat (51): la Rambla de Sant Francesc i la Pça. de la Constitució, com al·lusius als dos tipus de centre als quals fem menció; i el carrer d'Amàlia Soler i Pere Alagret, pel que fa al Poble Nou i al Raval. El resultat, que és conclouent, ens assenyala la importància de la burgesia i les professions de penents (criats i modistes) a la Rambla, que assoleixen conjuntament el 69% de les professions que esmenten els seus habitants. En canvi, la composició professional a la Pça. de la Constitució oscil·la vers un clar predomini dels comerciants (en un 23%). Comparativament, aquestes xifres disminueixen considerablement al carrer d'Amàlia Soler (només un 5'49 %) i desapareixen totalment al carrer de Pere Alagret, on ja només hi viuen treballadors del camp i del secundari en general.

FIGURA LXIV. PROYECTO D'EDIFICI AL CENTRE

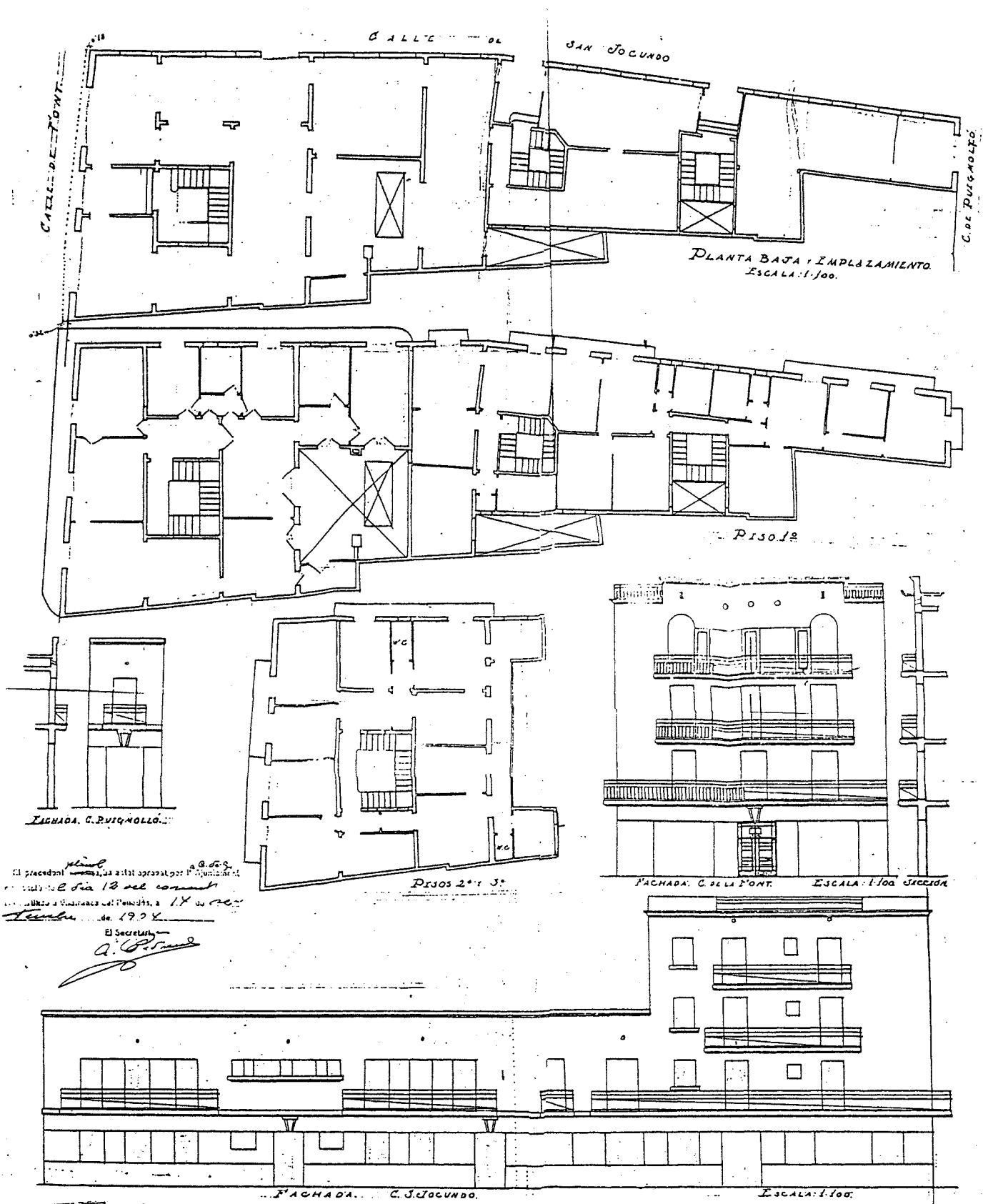
PROYECTO de la nueva fachada que D. Juan Tetas Forés desea construir en la casa que posee en la calle de los Herreros n.º 15.

Escala de 1:50 metros.

S. GÜELL, 1932. (A.M. 32/427).

FIGURA LXV. PROJECTE D'EDIFICI AMB VIVENDES PER A LLOGUER

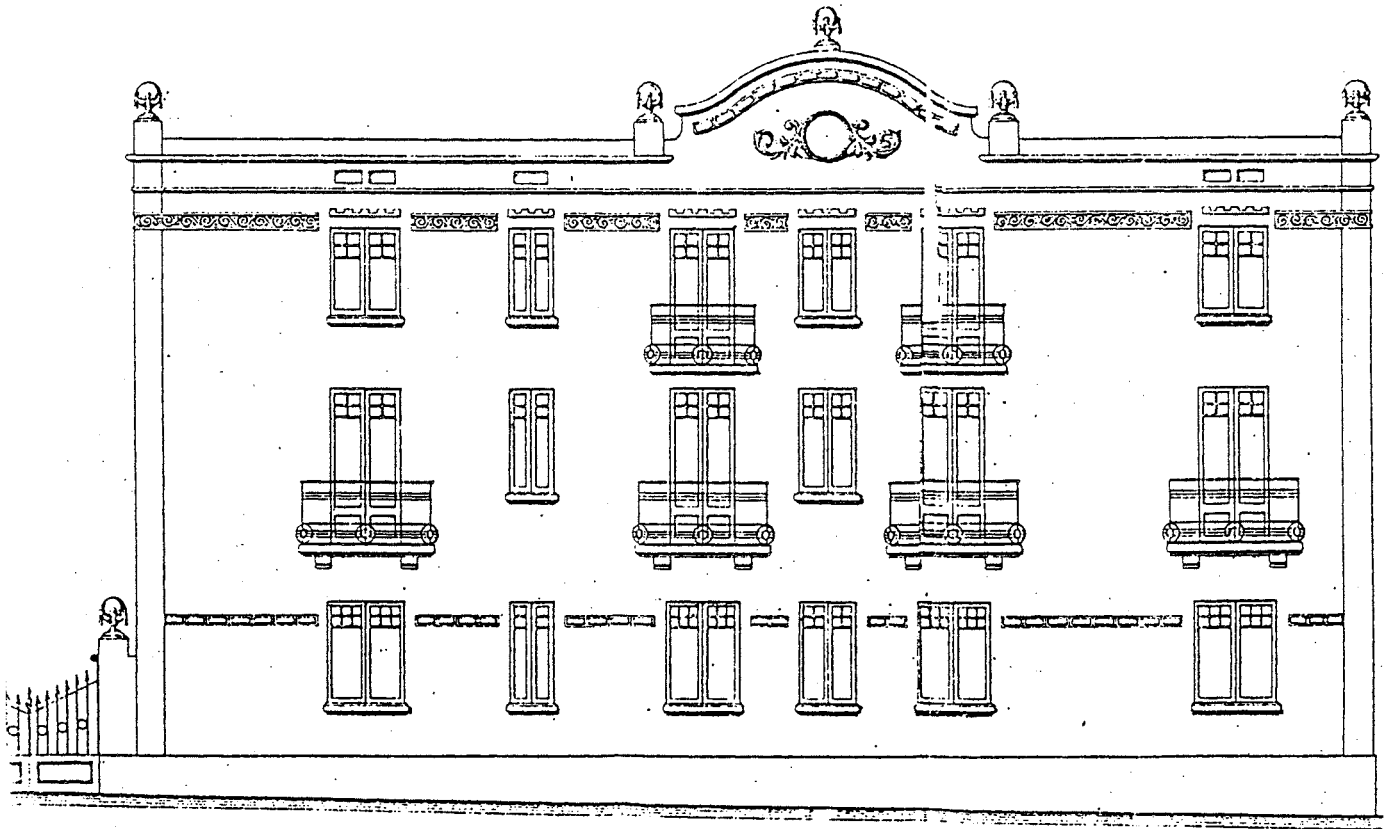

El procedent... a 13 del comant...
 de 1934.
 El Secretari...
A. Colomer

COLLEGI ORIGINAL D'ARQUITECTES DE BARCELONA
 VISTA I REGISTRE
 EL VOL. 1048

COLLEGI ORIGINAL D'ARQUITECTES DE BARCELONA
 25 P.TES.
 15 P.TES.
 3 P.TES.
 25 CTS.
 5 CTS.

J. COLOMER, 1934. (A.M. 36/431).
 (Casc antic).

a. S. GÜELL, 1925. (A.M. 24/419).
(Poble Nou)

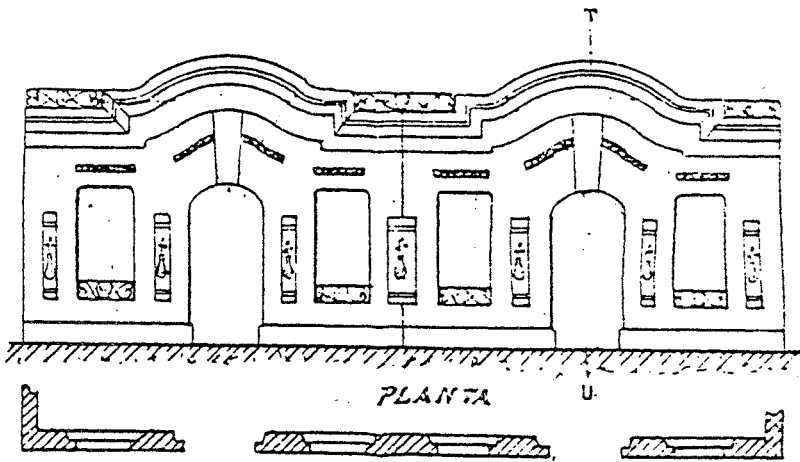
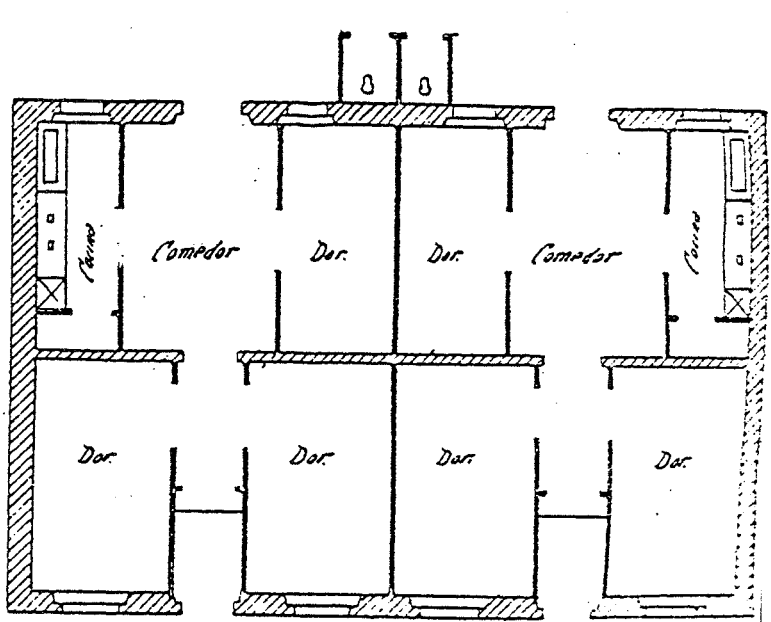
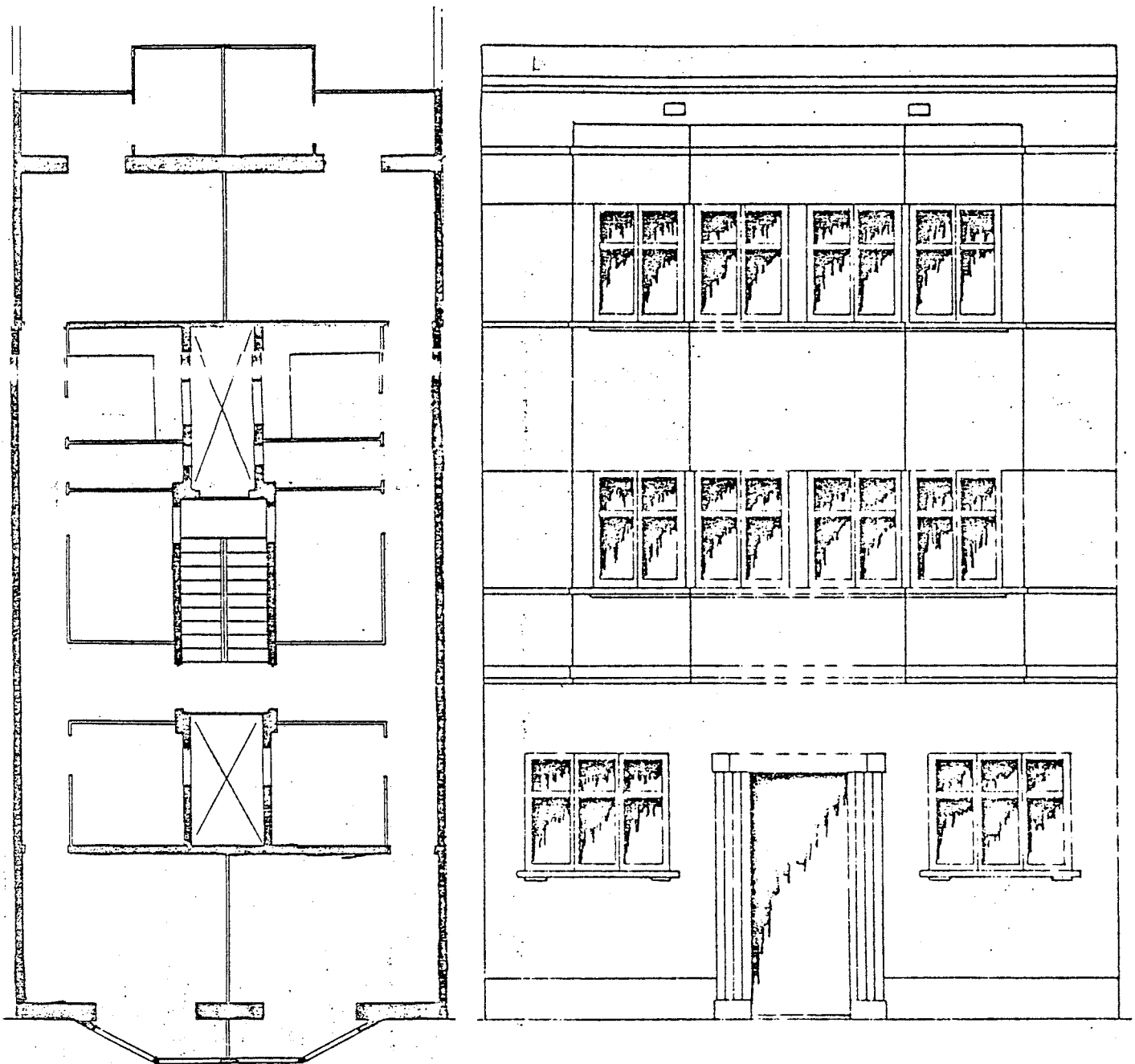

FIGURA LXVI. DIFERENCIES
EN LA CONSTRUCCIO D'EDI-
FICIS RESIDENCIALS ALS
BARRIS PERIFERICIS

b. J. ROS, 1928. (A.M. 27/422).
(Molí d'en Rovira)

FIGURA LXVII. PROJECTE D'EDIFICI AMB VIV ENDES
PER A LLOGUER AL POBLE NOU

Ll. Ma MIRÓ, 1932 (A.M. 34/429).

UNA ORGANITZACIÓ DUAL: CENTRE I BARRIS PERIFÈRICS.

En conseqüència, a la fi del període que estem tractant, entorn el 1931, la ciutat es definia a partir d'un esquema organitzatiu de tipus dual, que s'havia establert a partir de la diferenciació entre un centre, considerablement important, i uns barris perifèrics que estaven experimentant encara un procés expansiu.

Aquests barris, el del Raval, Sant Pere i Les Clotes, així com les parts més externes del Poble Nou, tenien de fet una apariència que, emprant la mateixa definició de H. Lefebvre per al raval (52), podria qualificar-se d'ambigua, encara rural, i que reflectia la percepció de llunyania, que a nivell de comportament, s'establia respecte de l'espai central i de la ciutat tradicional.

Així, l'espai densament edificat del centre, on predominaven unes relacions habitants/edifici que havien d'ésser elevades per a la ciutat (53), i on la concentració del poder i de les activitats estava, reforçada a més, per una morfologia sòlida, en correspondència als mitjans de la burgesia que residia en els seus carrers, deuria contrastar necessàriament amb l'aspecte dispers de les construccions d'uns barris en què, a part de l'alternança de les construccions residencials amb els patis, que només estaven closos per les parets de tanca, i on s'hi trobaven també, esparses, instal·lacions de tipus artesanal i vinícola.

Tanmateix, però, no pot oblidar-se que aquests barris, atesa la circumstància de les parcel·lacions decimonòniques, havien estat motiu d'uns assaigs d'urbanització que preveïen unes densitats que havien d'ésser elevades en comparació a les de la ciutat, les quals, però, no van assolir-se com a conseqüència de la crisi econòmica de finals de segle (54).

A la pràctica local, i relacionat igualment amb el fet de la crisi, destaca un altra fet, relacionat amb el Poble Nou, i que al·ludeix a l'aban

donament, potser lent però definitiu, d'un projecte de construcció d'un nou barri burgès al mode dels eixamples de les grans ciutats i de Barcelona en particular. Existeixen una sèrie de punts que permeten argumentar que la dualitat centre urbà - perifèria suburbana no estava ja establerta als inicis i podem remetre'ns senzillament al tractament urbanístic - diferencial del Poble Nou i els raval. Quines són, doncs, les causes i el procés concret durant el qual una part del casc antic i les Rambles - varen revelar-se com l'àrea propícia, assequible i prestigiosa per a la vivenda burgesa? Sens dubte que la crisi de finals del XIX ha de tenir-hi la seva importància i possiblement també el projecte fos massa ambiciós per a la pròpia dinàmica local. Però probablement deurien incidir-hi - igualment les tendències reals de desdoblament del centre des de la Plaça de la Constitució fins a les Rambles, així com l'assimilació col·lectiva del fenomen de la centralització. El cert és que la construcció de vivendes burgeses en aquests eixos, i els secundaris de la Palma, la Parellada i Sant Joan, estava àmpliament recolzada per una pràctica urbanística i arquitectònica específica, d'alta qualitat i que va anar guanyant prestigi respecte a la resta del casc antic (55), en gran part transformat en zona de transició vers el raval, o fins i tot clarament degradat en alguns carrers.

Plantejada així la qüestió, el procés de creixement de Vilafranca - hauria oscil·lat des d'una primera tendència expansiva, difusa quant a les funcions i la segregació social (l'etapa manufacturera), a una altra on ja hi són evidents les estratègies destinades a configurar una perifèria doble i oposada: burgesa en una àrea i treballadora en l'altra. A la pràctica, però, el procés real va reforçar el paper del centre dins de l'estructura urbana.

De totes maneres, aquestes conjetures, raonables en el marc de l'anàlisi descriptiu que hem intentat efectuar fins ara, no poden ser contestades amb més certesa si no sota la referència dels mateixos models, o bé pel coneixement de la dinàmica social i personal dels individus immersos en l'espai urbà. Aquest serà l'objectiu dels pròxims capítols.

NOTES.

- (1). Vegeu supra, capítol segon, quan al·ludíem al paper dels eixamples. Vegeu igualment M. de SOLA-MORALES (1975).
- (2). Vegeu supra, capítol tercer, quan ens referíem a la importància de les monografies i de la literatura local.
- (3). Recordem, per exemple, les aportacions de M. CASTELLS, sobre el centre de Paris, així com els seus comentaris sobre la ciutat industrial en general. En aquest darrer sentit, deia:
- "Les ciutats industrials, quan s'empelten en un teixit urbà pre-existent, tenen doncs, dos centres: per una banda la ciutat històrica i monumental, tot sovint vinculada als equipaments administratius; i d'altra banda, el centre de negocis, que a la seva volta origina llocs de diversió i esplai".
- Vegeu d'aquest autor, (1971), pp. 178-179.
- (4). Relacionat amb l'ocupació de les valls de la muralla i de l'antic recinte de la fortificació feudal. Vegeu en aquest sentit, P. MAS I PERERA (1932), així com, supra, la nota (11) del capítol sisè.
- (5). A. COY (1910), pp. 472.
- (6). Ens fonamentem en aquesta opinió a partir de l'escassa informació escrita que hem trobat sobre el tema. Destaca només l'obra d'A. COY, vegeu (5), el qual va interessar-se per aquest tema només en tant que les implicacions religioses que es derivaven de l'edifici desamortitzat.
- (7). A.M. 4/399.
- (8). Plano de alineación de las casas números 1, 3, 5, y 7 de la Plaza de la Constitución....A.M. 4/399.
Expediente de alineación de las casas nº 43 de la Plaza de la Constitución y.....de la Vall del Castell.....A.M. 5/400.
Expediente sobre denuncia de hallarse en mal estado de ruina la casa nº 1 en la calle Vall del Castell.....A.M. 5/400.

Expediente sobre expropiaciónde la Vall del Castell.....(1889)

A.M. 7/402.

Expediente sobre alineación de las casas ruinosas 34, 42, 44, 46 de la Plaza de l'Oli.....(1893). A.M. 9/404.

- (9). Vegeu l'apèndix corresponent.
- (10). Expediente de alineación de las casas nº 42...de San Francisco, o sea Ramblas,A.M. 5/400.
- (11). Vegeu Figures LXXVII, LXXVIII i LXXIX, corresponents a diferents projectes de les esmentades rambles.
- (12). A. ROSSI (1966), deia tot referint-se als episodis de reforma de la ciutat de Milan i que havien estat motivats per circumstàncies bèl·liques:
"He intentat quelcom en aquesta direcció, amb l'estudi de un barri milanès provant de posar-hi de relleu la importància de certs fets, aparentment accidentals, com són les destruccions produïdes pels successos bèl·lics, els bombardejaments, en la successiva evolució de la ciutat; crec que es pot demostrar, i jo mateix he començat a fer-ho, que fets d'aquest tipus no fan res més que accelerar determinades tendències, modificant-les potser parcialment, però possibilitant realitzar més ràpidament plans que en la seva forma econòmica ja existien...." (pp. 213).
- (13). Segons A. COY (1910) els preus a què van subhastar-se els quatre lots resultants de la desamortització del convent es situaren en els 1000 rals, en tres casos, i 1333 rals en un quart solar. Les dimensions dels solars eren mínimes, des de 69'44 m². fins a un màxim de 144'4 m². superfícies que evidencien la seva pertinença a sobrants de la plaça i a la necessitat de licitar-les a preus mínims per tal de garantir la seva compra per part dels mateixos propietaris veïns.
- (14). Recordem l'estudi de J.GOMEZ MENDOZA(1975)sobre Alcalá de Henares, on s'hi produïa també una situació favorable a l'especulació i on els preus inicials amb què sortien els solars a pública subhasta eren de l'ordre de 33 rals / m². (moda) per a les finques de millor ubicació. Cita, però,

com d'entre aquestes, una quarta part va pagar-se a 93 rals / m².

- (15). Sembla forçat comparar aquestes xifres amb les de les grans ciutats, però recordem només que I. Cerdà (1865) parlava d'uns valors mínims de 211'75 rals/m². pels carrers de menor categoria de Barcelona, i un màxim de 2.177 rals/m². pels de major. La diferència era, doncs, de 1/10'28. (pp.540-541).
- (16). LL. d'A. 25/V/1867.
- (17). R. MAS (1982) parla d'una primera etapa d'elevació important dels preus a l'Eixample de Madrid, com a conseqüència de la transformació dels terrenys rurals en urbanitzables, pp. 90 i següents.
- (18). R.P. 193/239, 48/21 i 88/191.
- (19). Cal tenir en compte que els preus de compra del 1874 tenien per objecte uns terrenys sobre els quals requeia un conflicte motivat per herència (vegeu infra, capítol desè), i que, en canvi, el preu del 1884 al·ludia al valor de la redempció d'un cens que s'havia establert sobre un solar de la mateixa finca.
- (20). Cal també tenir en compte que el preu del sòl no fa referència a la mateixa finca. Tots dos al·ludeixen al valor de compra de dues finques rústegues, efectuades per un mateix comprador, i en partides proporcionalment semblants.
- (21). A.M. 6/401.
- (22). Vegeu (18), i infra, capítol desè, quan ens referíem als negocis immobiliaris d'en Manuel Vidal i Rollan.
- (23). A.M. 20/415.
- (24). A.M. 48/443.
- (25). J.A. PEREZ GONZALEZ (1977) assenyala que en 1945, la relació entre el mínim del centre a Oviedo i el màxim del raval era de 1/4, molt semblant doncs al casc vilafranquí del moment, sensiblement menor d'altra banda als preus que assenyalen J.LLUCH i J. GASPAR per al 1968.

- (26). Recordem, per exemple, que al capítol setè fèiem referència al desenvolupament de dues parcel·lacions decimonòniques que no reeixiren com a conseqüència de la seva errònia ubicació. És el cas de la parcel·lació del Molí d'en Rovira i del Poble Nou. (Vegeu figura XXXVI).
- (27). Als E. d'O.P. corresponents al període inicial, entre els anys 1865 i 1870, s'han trobat alguns plànols de façana, corresponents a edificis de nova planta a la carretera de Barcelona i carrer de Santa Digna, on s'hi aprecia clarament aquesta doble funció, la qual es resol simplement amb el magatzem a la planta baixa i l'hàbitat a la primera planta.
- (28). Vegeu (27).
- (29). Vegeu supra, capítol vuitè, i figura L en particular.
- (30). Vegeu (26).
- (31). Ens referim als respectius projectes de parcel·lació decimonònica (Vegeu 26) que d'ençà 1904 aproximadament van veure com s'hi localitzaven instal·lacions de tipus industrial i vinícola sobretot. A part de la d'en Berger i Cia. al carrer de Pere Alagret, el 1904 s'instal·la un molí fariner al carrer de Miret, i el 1905 i el 1911, respectivament, s'instal·laven al mateix carrer La "Farinera Vilafranquina" i l'"Electra Vilafranquesa, S.A."
- (32). És aquesta una interpretació que pot fer-se després de l'observació d'una sèrie d'expedients tramitats amb motiu de la instal·lació de motors elèctrics. Aquests expedients estan barrejats entremig dels E. d'O.P. que constitueixen la base de la investigació.
- (33). Cal fer notar que en aquests expedients hi són poc freqüents les referències a la construcció d'edificis industrials. Dues qüestions tenen a veure amb aquesta manca de dades: l'una, que en estar sovint ubicats a la perifèria, poden passar perfectament com a magatzems poc o menys provisionals. L'altra, que depenen de la veritable classe social dominant a la localitat, la qual, si bé sol·licita permís per a la construcció o reforma dels edificis residencials de l'interior de la ciu-

tat, se sap no obligada respecte a les indústries vinícoles.

Més tard, d'ençà 1910, i amb motiu de l'electrificació, començaran a aparèixer plànols de les instal·lacions elèctriques dins els magatzems.

(34). El 1901 ja existia una botiga pròpiament moderna al centre; eren els "Almacenes El Siglo" (A.M. 405). Per altra part, la localització de les entitats bancàries també pot ésser un bon indicador de la centralització de l'activitat econòmica. Cronològicament, hem aconseguit les adreces aproximades de les oficines següents:

- 1816. Banquers B. Pelegrí. c/. de la Cort.
- (1910). Banco Hispano Americano. Plaça Llorenç.
- 1913-1953. Caixa d'Estalvis del Penedès. c/. de la Font.
- (1916). Banc Pacià Amiguet.
- 1921-1943. Banc del Penedès.
- 1925. Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. Plaça de Sant Joan.

Adreces obtingudes mitjançant fonts d'informació diverses, entre les quals els E. d'O.P., per a obres de reforma en les mateixes entitats, així com el llibre de M. BENACH (1978), pp. 158.

(35). Vegeu supra, capítol vuitè.

(36). Vegeu supra, capítol tercer, així com l'apèndix corresponent.

(37). Precisament denominat en l'actualitat, de Pere Alegret.

(38). P. ALEGRET (1988), pp. 271.

(39). R. LLORENÇ, (1937), 3ª edició, pp. 117-118.

(40). Vegeu (39), pp. 118-119.

(41). Vegeu, per exemple, els articles de Pere REGULL PAGES a la "Gassetta de Vilafranca". Concretament el nº corresponent al 2/VI/1927.

(42). P. MAS I PERERA (1932), pp. 115.

(43). Vegeu (42), pp. 34.

- (44). Vegeu figura VI.
- (45). P. MAS I PARERA (1932), pp. 47.
- (46). Sobretot en les àrees properes al carrer de Germanor, Tossa de Mar i Mestre Recasens.
- (47). P. ALEGRET (1888) proporciona unes xifres de l'ordre dels 8.262 habitants i 1860 edificis, dades a les que corresponia, per tant, un promig de 4'44 persones/edifici. Tanmateix, segons les dades del padró del 1900, el promig variava segons els carrers i podia oscil·lar des dels 3'6 del carrer de Pere Alegret fins a 4'6 a la Rambla de Sant Francesc.
- (48). Recordem les escasses oscil·lacions demogràfiques, reproduïdes a la figura VII.
- (49). Cal fer al·lusió a l'aparició d'instàncies, a l'A.M. des de 1920 aproximadament, i que tenen com a objectiu denunciar el mal estat d'algunes vivendes, principalment pel que fa a la humitat i als sanitaris (A.M. - 26/421).
- (50). En nombre de 156, vegeu el desglossament de cadascuna de les superfícies a l'apèndix.
- (51). Padró Municipal 1900. A.M. 145/266 i 146/267.
- (52). H. LEFEBVRE (1970), pp. 135.
- (53). Segons el padró municipal del 1900, la relació habitants/edifici a la Rambla de Sant Francesc, era de 4'6, mentre que el 1910, i per al conjunt de la ciutat, era de l'ordre de 4'4.
- Aquestes baixes proporcions contrasten, per exemple, amb les que existien a la ciutat al 1834 i el 1872, època durant la qual, almenys si ens atenem a les dades que proporciona P. ALEGRET (1888), s'assolia la proporció de 6'4 i 6'25 respectivament.
- Aquesta relació, el 1888, i continuant amb les informacions de P. ALEGRET, havia disminuït ja a 4'4. Vegeu (47).
- En tot cas, però, com pot observar-se, tant unes com altres relacions reflecteixen una situació general de molt febles densitats en comparació

a les que s'establien en altres ciutats més grans. Tot i la dificultat de confrontar aquestes dades amb les de Barcelona, recordem només que I. CERDA (1867) donava la xifra de 8'21 per a l'Horta de San Bertran, aleshores encara raval fora muralles. Vegeu d'aquest autor el volum de l'apèndix de la seva "Teoria General.....", pp. 63.

(54). A mode de previsió demogràfica, partint de la base de l'ocupació de tots i cada un dels patis en els quals va dividir-se la finca amb motiu de la parcel·lació, en 1878, del carrer del Pere Alegret, hem extrapolat la previsible quantitat demogràfica que podia assolir-se en aquest tram del carrer.

Per aquest motiu hem utilitzat dos barems, 6'25 habitants/edifici (corresponent al promig general de la ciutat el 1872), i 4'4 habitants/edifici (corresponent al 1910). Els resultats són en tots dos casos clarament inferiors al volum de població que residia a tot el carrer el 1910 (vegeu taula 13.9).

<u>Extrapolació de la població</u>	<u>Població 1900</u>
(6'25 hab.): 393'75 habitants	198 habitants.
(4'44 hab.): 279'72 habitants	

(55). Així, sempre segons el cens del 1900, la relació habitants/edifici de la Plaça de la Constitució, al qual pot considerar-se com a carrer central, tot i la seva ubicació al casc antic, era de l'ordre de 3'4, la més baixa de les que s'han calculat, i, de fet, amb tendència a disminuir encara. Vegeu infra, taula 13.9.

TERCERA PART

CONTROL I GESTIÓ URBANES. 1865-1938

Capítol desè:

Classes socials i procés urbà: l'estructuració del

bloc de la renda.

En el decurs dels capítols anteriors, a mesura que s'explicitava el procés de creixement i d'organització espacial, es feia evident la diferència existent entre els grups socials pel que fa a la pròpia capacitat de gestió i d'incidència en la construcció de la ciutat. Així hem vist - que mentre les capes menestrals i treballadores estaven limitades pel valor exclusivament funcional dels edificis, la qual cosa repercutia en la repetició dels edificis i la morfologia, a la pràctica, però, l'orientació real del procés expansiu i de creixement del conjunt de la ciutat estava supeditat a un reduït grup de grans propietaris.

De totes maneres, aquestes desigualtats estan reproduïdes en nombrosos aspectes i oscil·len des del nivell més senzill, el de les actuacions de la construcció, fins al més complex, el del control i la gestió de - l'urbanisme i els afers públics de la ciutat.

En relació a aquests dos possibles enfocaments, passem a estudiar a continuació aquells aspectes que fan menció directa de la capacitat per - a exercir un monopoli, si més no relatiu, respecte a l'activitat constructiva. Amb aquesta finalitat, s'han utilitzat sobretot les dades referides als promotors de les obres (1), i a les dels seus responsables tècnics. De fet, ambdues variables estan unides per la temàtica "agents urbans" i permeten introduir-nos en l'estudi de les estructures socials respecte a un espai que, a la llum d'aquest capítol, considerem espai produït, i que, segons H.Capél (2), és el resultat d'unes pràctiques, legals o no, dins - el marc del sistema capitalista. Aquestes pràctiques, connectades amb l'urbanisme i els models de creixement de la ciutat, seran tractades en capítol a part.

ELS PROMOTORS DE LA CONSTRUCCIÓ.

La major o menor capacitat dels grups socials respecte a l'evolució de la ciutat pot ésser ben estudiada en base a la repetició de les persones que sol·liciten els permisos per a construir. Aquest conjunt de persones, a les quals anomenarem promotors malgrat que el concepte faci referència explícita als individus que prenen la construcció com un negoci, - comprèn, doncs, en realitat, una agrupació ben heterogènia de casos. En tot cas, però, hem adoptat genèricament aquest mot perquè a Vilafranca, la importància del promotor circumstancial en funció d'edificis unifamiliars i propis, numèricament elevada, apareix diluïda davant el paper d'alguns individus que, tot i ésser numèricament escassos, destaquen considerablement respecte del conjunt.

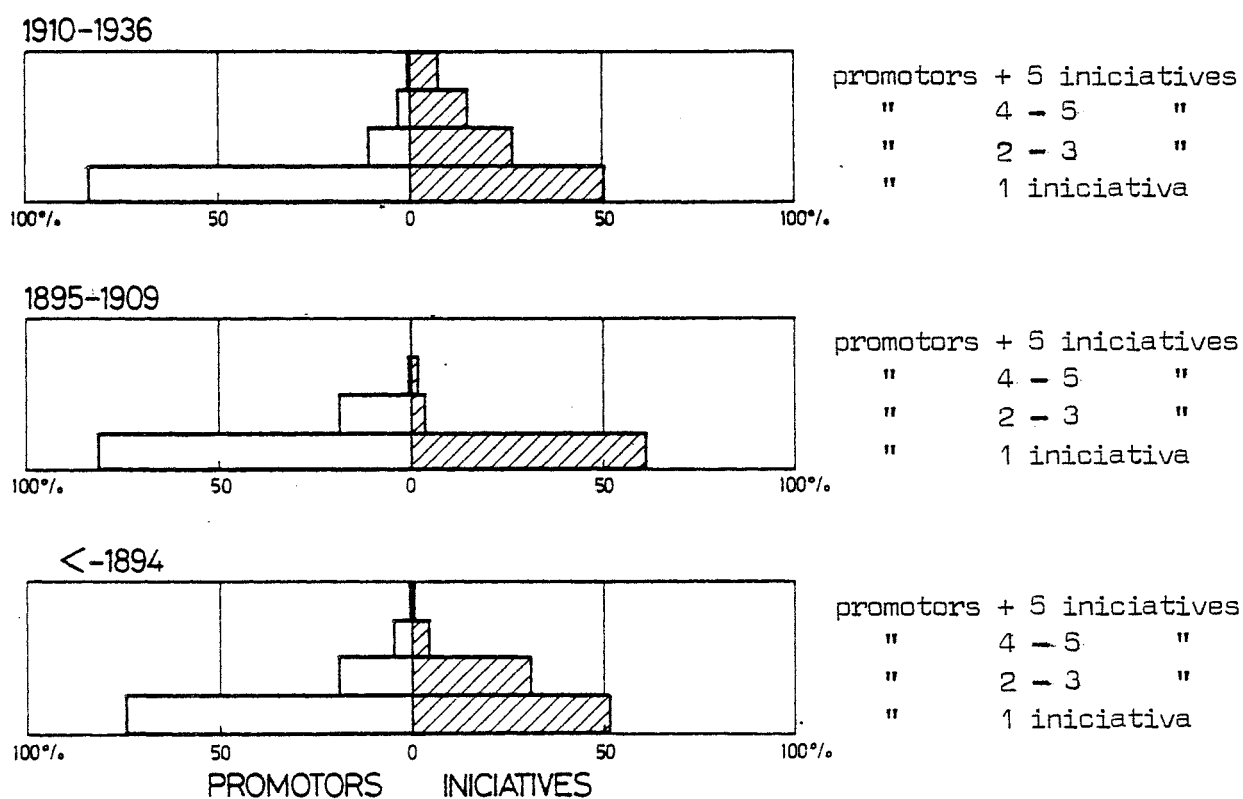
Aquesta dicotomia constitueix la característica fonamental que pot extreure's de l'anàlisi dels noms dels sol·licitants de llicència, la qual cosa, per altra banda, s'ajusta amb considerable precisió a les explicacions que apuntàvem en el capítol vuitè. Qualsevol estudi més pormenoritzat afegiria ben poca cosa més a aquesta precisió que, com R.Mas (3), - creiem decisiva respecte a l'estructura espacial urbana. De totes maneres, i d'acord amb les possibilitats que ofereix la mateixa font, hem assajat la identificació de promotors intermitjos.

Tipus bàsics de promotors.

Les referències sobre el sol·licitant de permís per a construir o reformar, contingudes als E. d'O.P., serveixen per a elaborar un esquema sobre la major o menor dispersió dels promotors respecte a la construcció. Aquest assaig es concreta en la identificació de quatre grups de promotors, l'anàlisi dels quals reforça en tots sentits la idea del predomini

de promotors amb una sola actuació, les quals, però, estan modelades col·lectivament pels mitjans tècnics i els mecanismes jurídics, i que s'expressen en la dualitat tipologia arquitectònica i subdivisió de la propietat, tema sobre el que ja ens hem estès en el decurs del capítol vuitè.

FIGURA LXVIII. TIPUS DE PROMOTOR. "E.d'O.P." 1865-1894, 1895-1909 i 1910-1934

És cert que, en el decurs dels anys (Figura LXVIII), augmenta lleugerament el nombre de promotors relativament importants (4), una categoria de finida segons els sol·licitants de 4 o 5 llicències, o bé encara per als de sis o més. Tanmateix, però, paral·lelament a aquesta tènue i quasi imperceptible tendència, disminueix també la proporció dels individus que podríem considerar integrants d'un segon conjunt intermig (dos o tres lli

cències). Si tenim present que dins les sol.licituds s'hi comprenen també permisos per a reformes poc importants (5), la dualitat entre els grans i petits promotors esdevé encara més definida.

Cal advertir que aquesta classificació no pot interpretar-se de manera taxativa. Hi tenen a veure una sèrie de qüestions, sobretot de mètode, entre les quals en citem les següents:

- a) la primera, i potser la més important, rau en la manca de referències als clans empresarials i familiars, els quals, com és fàcilment imaginable, són bàsics en comunitats locals de tipus mig i petit.
- b) la segona es relaciona amb els límits temporals fixats, i que aïl·len entre si alguns casos de sol.licitants ubicats en el llindar de qualsevol dels tres períodes considerats (6).
- c) de fet, respecte a la pertinença a un o altre grup social, identificable per la professió, la font no ofereix suficient informació, i tan aviat l'eludeix com, en canvi, insisteix en la noció de propietari, categoria que tots sabem que agrupa un grup social excessivament heterogeni.

En conseqüència, hem dedicat la nostra atenció als promotors importants i intermitjos, tot i que s'imposi una mínima descripció dels sol.licitants modestos.

A. Sol.licitants d'una sola llicència.

Tal com dèiem, el nombre de sol.licitants d'una sola llicència augmenta al compàs dels anys, malgrat que la proporció respecte al conjunt es manté relativament estable: des del primer període fins al tercer (1865-1894 i 1910-1936) el grup augmenta des d'un total de 635 fins a 1006 individus. Exceptuem el període de crisi 1895-1909 durant el qual augmenta lògicament el valor proporcional del grup per la disminució dels altres dos. Amb l'excepció d'aquest període intermig, durant el qual, possiblement, fins i tot poden trobar-s'hi presumptes promotors de més d'una llicència -

en circumstàncies d'expansió econòmica, el grup està integrat majoritàriament per membres de l'artesanat i de la petita burgesia, treballadors i pagesos i, en general, la majoria d'aquells que accedien als solars edificables mitjançant la figura del cens.

B. Promotors intermitjos: comerciants, industrials i paletes.

El comportament dels dos grups intermitjos -dos o tres, i quatre o cinc iniciatives- és, en canvi ambivalent. Per una banda hi ha la tendència a la baixa dels primers (del 31'62% del total de les iniciatives en el 1865-1894, a un 26'30% en el 1910-1936), i per l'altra, la propensió a l'augment del grup integrat pels sol.licitants de 4 o 5 llicències. De fet, tots dos grups s'assemblen als respectius conjunts dels extrems.

Així, en el primer cas, les característiques de les obres per a les quals sol.liciten permís indueix a pensar que la majoria dels promotors no tenen grans interessos econòmics en la construcció, la qual es presenta tot sovint en funció del seu "valor d'ús": són reformes en les botigues, magatzems i obradors dels comerciants, industrials i artesans, que, a vegades, la complementen amb la construcció d'una nova vivenda o la renovació de l'antiga.

En canvi, pel que fa als paletes, i sobretot als paletes inclosos en el grup de 4 i 5 llicències entre 1910 i 1936, hom hi pot identificar ja alguns coneguts promotors dels anys vint, i que continuaran després durant els anys quaranta i seixanta del segle actual. Malgrat tot, la seva importància apareix desdibuixada, sobretot per dos motius: l'un és el recolzament d'aquest grup econòmic a les obres d'infraestructura urbana durant la Dictadura de Primo de Rivera, activitat que no es recull als E. d'O.P. (7); i l'altre és la fragmentació de les iniciatives, qüestió a què al.lu diem abans i que aquí s'expressa en diferents parents d'un mateix negoci de la construcció, tots paletes, i que demanen permisos per separat (8).

C. Els promotors importants: burgesia local, institucions i contrac-
tors.

La identificació de la pertinença a un altre grup social és proporcio-
nalment més fàcil quan s'aborda el grup dels promotors més importants in-
tegrats per aquells que sol·liciten més de cinc llicències. Així mateix, -
els resultats d'aquesta anàlisi permeten conèixer millor alguns dels meca-
nismes de la producció de l'espai urbà. Des d'aquest punt de vista, és par-
ticularment rellevant el fet que, al llarg del procés, canvia la composició in-
terna i la capacitat d'actuació dels membres que integren el grup.

Aquesta composició interna oscil·la des d'una presència important de
promotors immobiliaris i de la construcció entre 1865 i 1894 (3 d'ells as-
soleixen el 40% de les iniciatives del propi grup), a una considerable dis-
persió des del 1910 (els quatre paletes constructors només suposen el - -
21'42% de les iniciatives)...Tanmateix, però, cal recordar que aquesta con-
tradicció és tan sols aparent, car no es tracta només de comprovar que el
monopoli augmenta al compàs de l'evolució del capitalisme, sinó d'entendre
també que aquest s'adapta a les específiques condicions locals de la pro-
ducció; en aquest cas de la construcció. En aquest sentit, és oportú re-
cordar l'específica evolució de la indústria de la construcció de Vilafran-
ca (9) que entre 1865 i 1894 era dinàmica i presentava unes característi-
ques fortament expansives, però que després, sobretot d'ençà 1910, es fona-
mentava principalment en les obres de reforma. És lògic per tant, que la -
dinàmica de les forces productives variés també paral·lelament i evolucio-
nés vers un sector de la construcció proporcionalment menys "agressiu", al-
menys pel que fa a l'edificació.

Una altra qüestió que cal considerar és la diversitat en la composi-
ció social a mesura que passen els anys. Els promotors importants en el -
primer període són, indiscutiblement, la burgesia local, industrials del -
vi i propietaris; més tard, i sobretot d'ençà la crisi de la fil·loxera, el
propietari perd predomini i l'industrial i les empreses esdevenen els sol-
licitants més assidus. L'explicació d'aquesta darrera hegemonia l'hem de -

cercar igualment en el context econòmic del període: la terciarització de la ciutat i la reforma que implica; efectivament, bancs, seus socials i productives i també institucions locals esdevenen els promotors proporcionalment més importants. Abans, però, de dedicar-nos a l'anàlisi específica d'alguns membres del grup, pot ésser interessant detenir-nos en l'estudi d'altres membres de la burgesia local i que fins ara no hem ressenyat: els no residents a Vilafranca.

D. Promotors no locals: pagesos i burgesia barcelonina:

El vilafranquí resident a Barcelona ha tingut una decisiva influència en la configuració de la imatge tradicional de la burgesia local, i pensem, per exemple, en els Baltà, Almirall, Alcover, Rabella, Llorenç, Estalella i Milà, entre d'altres, (10). Malgrat tot, la seva incidència en el procés concret de la construcció de la ciutat, entesa com a obra arquitectònica, és mínima. Altra cosa seria si féssim menció de la producció de l'espai urbà, però aquest és un tema que tractarem més endavant. El cas és que, en general, i considerant fins i tot el cas dels residents a la comarca, la presència del promotor no local és mínima i oscil·la des d'un 3'5% en el període 1865-1894, a un 3'07% en el 1910-1936, acompanyat d'un lleuger predomini dels promotors penedesencs (Taula 10.1).

TAULA 10.1. PROMOTORS NO LOCALS. COMPOSICIÓ DEL GRUP DE PROMOTORS DE MÉS DE TRES INICIATIVES.

	<u>BARCELONA</u>	<u>NO BARCELONA</u>	<u>TOTAL</u>	<u>% respecte al total promotor.</u>
1865-1894	18	13	31	3'35 %
1895-1909	8	6	14	3'67 %
1910-1936	16	21	37	3'07 %

Aquesta absència d'interès de la burgesia local barcelonina és un fenomen que ha estat observat també en altres ciutats, fins i tot en el cas d'algunes de molta més importància, com és el cas de Manresa (11).- És cert que tal actitud s'explica per la consideració marginal que aquest grup anirà tenint respecte a la pròpia ciutat, la qual cosa no significa, però, la perdua de noció del seu "valor de canvi". Aquest fet, del qual - en parlarem tot seguit, no apareix en els E. d'O.P., que solament recullen les iniciatives que al respecte tenien aquests personatges i que a nivell de la construcció es concretava en reformes a les cases familiars i, en el cas dels industrials, obres en els magatzems vinícoles. Lògicament, la localització d'aquestes obres és central i, en canvi, les dels penedesencs, predominantment pagesos, és marginal a la perifèria, o com a màxim i en el cas dels propietaris, localitzada als carrers d'accés de la ciutat.

PROMOTORS I PROPIETARIS.

Tot i que l'anàlisi dels E. d'O.P. permeti detectar l'existència d'algunes relacions entre grans propietaris del sòl (12) i promotors de la construcció, cal tenir en compte que la mateixa naturalesa de la font no permet avançar gaire més en aquest camí. Per tal de resoldre aquest problema, i amb la finalitat de respondre les hipòtesis referides al sector immobiliari, hem recorregut a l'estudi de fonts complementàries que, com els Projectes d'Alineacions (13), permeten concretar aspectes fonamentals de l'urbanisme i les estratègies dels propietaris en aquest sentit. A part dels esmentats projectes, les Actes del Ple de l'Ajuntament i el Registre de la Propietat constitueixen els dos tipus bàsics de documentació que hem utilitzat al respecte.

A la fi de l'examen d'aquestes fonts hi ha una sèrie de qüestions que esdevenen suficientment rellevants com per a pronunciar-se sobre la presència d'una burgesia que utilitza la ciutat com a "valor de canvi", i reafirma, per tant, l'existència d'unes constants socials respecte a les estructures d'organització espacial. Cal tenir present que el comportament d'aquesta classe social no és homogeni, car existeixen diferències respecte a la capacitat de gestió exercida pels seus membres, així com a les relacions que sustenten entre ells.

Bàsicament, tot i que l'obtenció de rendes sigui un factor comú, hem establert quatre subgrups: rendistes, promotors immobiliaris, industrials i constructors. Examinem a continuació característiques del seu comportament que els són particularment rellevants.

Els rendistes i la producció del sòl.

Una de les actituds bàsiques que podem identificar en tot tipus de -

promotor relativament important és, sens dubte, la concepció rendista sobre el sòl. En aquest sentit, probablement, el procés d'ocupació dels raval·ls a la primera meitat del XIX, deuria proporcionar bones ocasions als propietaris per tal d'experimentar i assajar estratègies davant l'expansió fora muralles. A fi de comptes, d'ençà 1860 aproximadament, alguns propietaris van començar a adoptar actituds explícites i clares davant els seus terrenys.

Recordem, per exemple, la polèmica suscitada entre els propietaris amb motiu de la carretera de Sant Martí (1880) i les transaccions de la propietat que van provocar la localització de l'Estació i la via del ferrocarril (1866). Respecte a aquest punt, a més de les acotacions que ja hem efectuat en un altre lloc (13), hi ha altres dades que també afiancen aquesta interpretació i que apunten vers la transformació d'alguns propietaris en possibles especuladors, i fins i tot promotors de la construcció; ens referim concretament a les transaccions de la propietat que van produir-se arran de l'aprovació del plànol d'eixample dels carrers i Plaça del Ferrocarril (14) i a l'oferiment gratuït que a l'efecte van proposar els propietaris afectats per les noves alineacions. Entre aquests, destaca el cas de Rafel Esteva, també promotor no local de més de quatre iniciatives (15), i que prèviament havia adquirit terrenys veïns (16).

Tanmateix, la prova més evident la tenim en els vuit projectes de parcel·lació decimonònica (17) que evidencien amb claredat que l'expansió urbana era considerada com un negoci. Particularment interessant en aquest sentit és la figura de Manuel Vidal i Rollan, promotor de dues d'aquestes parcel·lacions (18) i també de l'Eixample al Poble Nou, i alhora el sol·licitant més important de permisos de tota l'etapa estudiada.

Ara bé, al costat d'alguns altres casos més, que ens proposem comentar més endavant, la majoria de propietaris continuen adoptant una actitud passiva.

Quin és, doncs, el paper d'els Milà, Estalella, Pausas, Alcover, -- Freixes o Soler, --per citar cognoms de famílies cèlebres d'abans de la crisi?-. La majoria són propietaris rurals que exerceixen a Barcelona, i, a --

part d'en Ramon Estalella (19), no consideren Vilafranca com objecte de canvi.

Hem triat, com exemple, el cas dels germans Vidal i Valenciano, tots dos residents a Barcelona però al mateix temps bastant inserits en la vida local (20) i que pertanyien a la mateixa generació d'en Manuel Vidal i Rollan. Teòricament, els dos personatges poden ésser adscrits a un hipotètic bloc de la renda, ja sigui arran dels escrits d'en Gaietà, catedràtic de Geografia i membre del partit conservador, que a la premsa vilafranquina invocava les millores que suposaven per als propietaris l'eixample de l'estació de la Plaça del Ferrocarril (21), com per la tasca propagandística que entre els propietaris hauria realitzat l'Eduard, republicà de Castelar, quan pertanyia a l'Associació de Foment de Barcelona (22).

A la pràctica, però, la seva actuació immobiliària és mínima, i com a màxim cal ressenyar només alguna compra que sembla efectuada sense ànim especulatiu, indistintament en sòl rústec i urbà, i cercant probablement només l'estar a cobert en èpoques de crisi. De fet, aquest comportament ha estat detectat amb freqüència en altres col·lectivitats semblants, com per exemple la de la burgesia francesa, la qual va ésser estudiada per H. Elhai a Normandia (23).

Malgrat aquesta actitud predominant, no podem menystenir la importància d'iniciatives clarament especulatives, fins i tot després del 1890 i ja en èpoques de crisi. És cert, però, que en la seva majoria seran poc o gens reeixides, potser amb motiu de les mateixes circumstàncies econòmiques i potser també per la manca de criteris correctes en l'adopció de les fórmules de producció de l'espai. En aquest sentit, el cas dels promotors de les parcel·lacions de Sant Julià (família Baltà) i del carrer de Santa Magdalena (família Sarriera), constitueixen dos exemples de propietaris rendistes, amb voluntat especulativa però amb iniciatives desencertades.

Ara bé, s'ha de tenir present que, un cop superada la davallada econòmica, s'apunta una modificació en les actituds dels uns i els altres, i tot i que no poguem assegurar-ho, el sector immobiliari sembla encaminar-se vers unes estratègies diferents, més d'acord potser amb dos condicionants

que aleshores comencen a manifestar-se:

- a).- la mateixa evidència de l'estancament local i
- b).- la progressiva entrada al mercat del sòl de tot un conjunt de petits propietaris que, com comentàvem al capítol vuitè, accedeixen a solars ja compartimentats.

En conseqüència, és lògic imaginar que aquesta situació, quan la demanda de la vivenda era previsiblement escassa, havia d'anar acompanyada per actituds diferents per part dels propietaris. És en aquest punt on - l'anàlisi de la dialèctica entre la reforma i la infraestructura per una banda, i l'allunyament per l'altra, torna a adquirir la seva importància.

Situats en aquest context, les figures aparentment poc importants de les germanes Prat i d'Abadal, i les famílies Fontrodona, Valls i Soler - troben el seu lloc, ja que la seva gestió immobiliària no és diàfana ni evident i es troba reflectida en expedients múltiples i heterogenis (24), en iniciatives sorprenents -com la del trasllat del quarter- i que hem pogut continuar reafirmant mitjançant una comprovació als Llibres d'Actes - del Ple (25); o bé, fins i tot, a vegades, la connexió entre institucions financeres (26). Per aquest motiu, la seva capacitat més o menys reeixida per a dirigir el sòl urbà apareix connectada al conjunt del bloc urbà del que formen part: ens referim a la burgesia catalana de la Dictadura de Primo de Rivera que, també a nivell local, havia fusionat els rendistes amb els industrials.

Els industrials, la construcció i les formes del creixement de la ciutat.

Per entendre el paper dels industrials vinícoles cal partir de la base que aquests són també propietaris. Són propietaris, primer, del terreny on s'ubica el magatzem (27), però, a més acostumen a ésser també propietaris d'altres terrenys; si més no, com a mínim estan inserits dins un medi familiar terratinent. Per aquest motiu, la figura de l'industrial del vi és, també, important en el procés de creixement de la ciutat, car coneix i tot sovint participa de les estratègies immobiliàries del propi

grup social.

Malgrat les poques dades que hem pogut recollir mitjançant els E. - d'O.P., disposem d'informació suficient com per a recolzar aquesta apreciació i, com és el cas dels propietaris rendistes, observar-ne l'evolució que experimenten després de la crisi, evolució que en aquest cas sembla igualment encaminada a estratègies més aviat immobiliàries que no constructives.

En un altre lloc (28) ja hem definit l'industrial com un promotor - il.legal, car fins 1910 aproximadament no acostuma a formalitzar les - - obres dels magatzems vinícoles (29). Aquest caràcter, que el defineix particularment, no exclou la seva participació en la construcció, de la qual, almenys que en tinguem notícia, s'exemplifica en dos industrials que apareixen entre els principals promotors abans del 1895. Fins i tot un d'ells, en Fèlix Via, va dedicar-se també a promoure parcel·lacions decimonòniques (30).

Aquests són, però, els dos únics exemples que permeten relacionar indústria i construcció de la vivenda, i també, com abans amb els rendistes, el període de crisi assenyala un canvi d'actitud més reservada i acaparadora de terrenys que no pas constructora d'espai edificat. En aquesta direcció s'hi apunta l'actuació del noble Moy, de família també terratinent i absentista.

El que interessa destacar, però, és la transformació d'aquest grup - en promotors de sòl urbà - recordem que la família Moy tenia terrenys en - l'Adoberia d'en Jané, zona en la qual s'hi preveia una alineació en eixample (31) i que per casament, entroncaren amb els Fontrodona.

Continuant en aquest tema, podríem citar finalment el cas dels Torres, especuladors al màxim en les seves cases de Cal VAmus al centre de la ciutat (32), i productors de sòl urbà a la partida del Passatge (Molí d'en - Rovira) en 1920 (33).

A mode de resum sobre les diferències de comportament existents entre els industrials i els altres grups de propietaris i promotors, hem assajat

d'esquematzar els tipus d'actuacions bàsiques de cadascun pel que fa a la producció del sòl urbà. El resultat d'aquest intent, reflectit a la figura LXIX, apunta en la direcció que els industrials semblen situar-se en una posició intermitja, entre les actituds més passives dels rendistes - tradicionals i les més dinàmiques dels promotors immobiliaris pròpiament dits, així com entre les actuacions polítiques i transaccionals dels primers, i les més específicament urbanístiques dels segons. De totes maneres, la figura del promotor immobiliari és suficientment important com per a merèixer una especial atenció.

Constructors i promotors immobiliaris: la figura de Manuel Vidal i Rollan.

En el període inicial de l'expansió urbana, la posició d'alguns constructors i promotors immobiliaris esdevé decisiva en la producció del sòl urbà, i contrasta, en canvi, amb la davallada que experimentaran durant la primera meitat del XX.

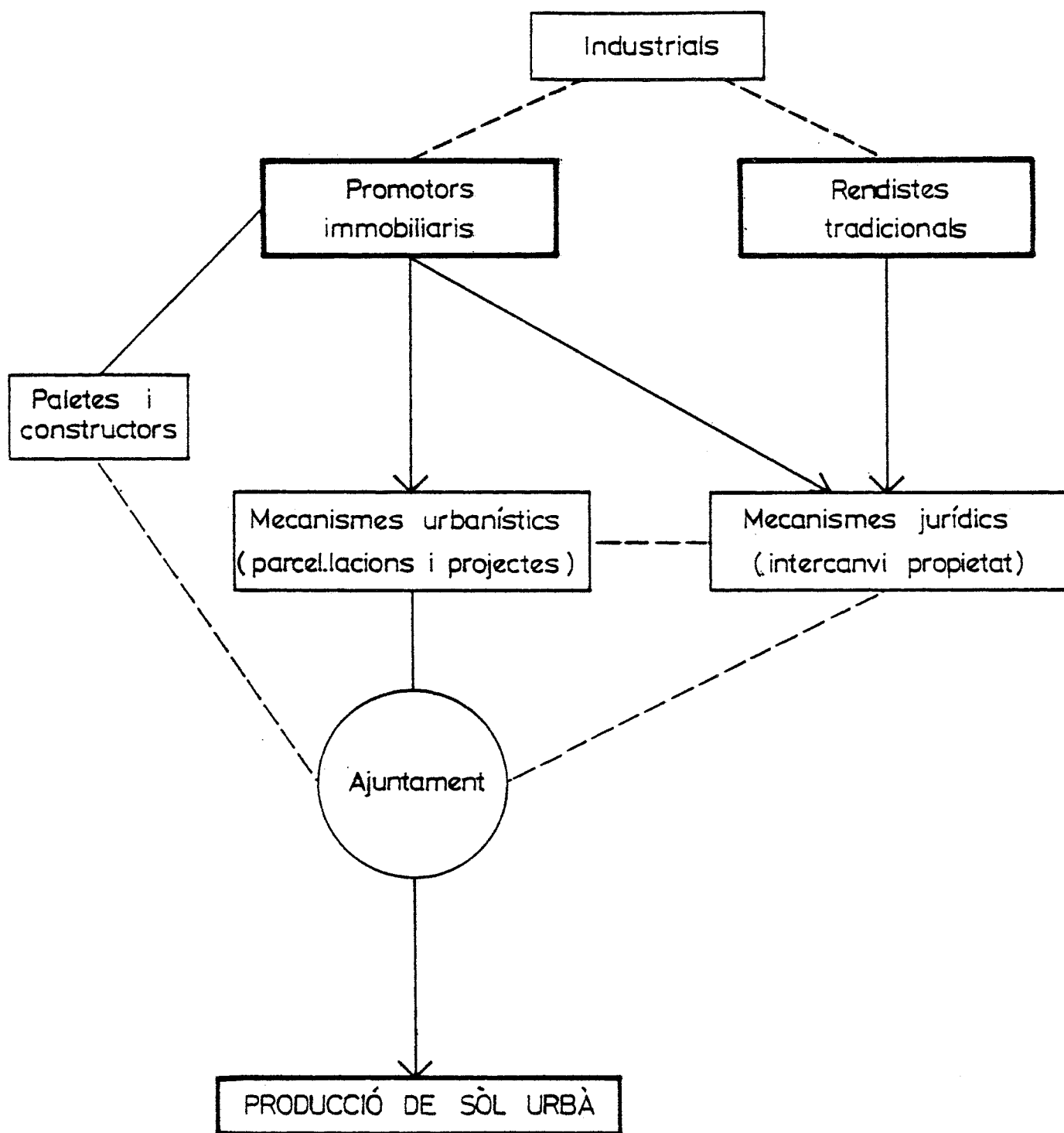
Les dades que hem obtingut sobre els promotors, durant 1865-1894, han servit per a esbossar un petit conjunt monopolístic, integrat per dos constructors: Ramon Perlas i Giralt i Ignasi Joan Ràfols Bassons, i en Manuel Vidal i Rollan com a principal promotor immobiliari. Les relacions que s'estableixen entre ells es veuen reforçades, a més, amb les que sostenen amb les institucions locals i amb tècnics i empreses de fora vila.

Tanmateix, l'estudi particular de la figura de Manuel Vidal i Rollan permet analitzar la composició i característiques d'aquest grup.

Manuel Vidal i Rollan (1839-1897) (34) desenvolupa una intensa activitat immobiliària entorn els anys 1877 i 1884, durant els quals du a terme els projectes d'urbanització que ja li coneixem i que palesen la visió que tenia de les tendències d'organització espacial de Vilafranca.

Una anàlisi més definida d'aquesta personalitat, efectuada sobretot amb l'historial de finques del Registre de la Propietat (35), el presenta com un membre de la burgesia local que, per enllaç matrimonial i les herències

FIGURA LXIX. MODALITATS D'ACTUACIÓ DELS PROMOTORS
IMMOBILIARIS I ELS RENDISTES.

cies que comportava, aconseguí acumular una extensa propietat destinada a transformar-se en urbana. M. Vidal, apareix així com un membre originari del grup tradicionalment rendista, que evoluciona envers concepcions clarament empresarials, actitud fins aleshores inexistent a escala vilafraquina, assimilable als "builders" (36) de la revolució industrial o als "tractants de terres", com els denomina Manuel de Solà-Morales (37).

Examinarem a continuació alguns aspectes particularment rellevants de les seves estratègies immobiliàries.

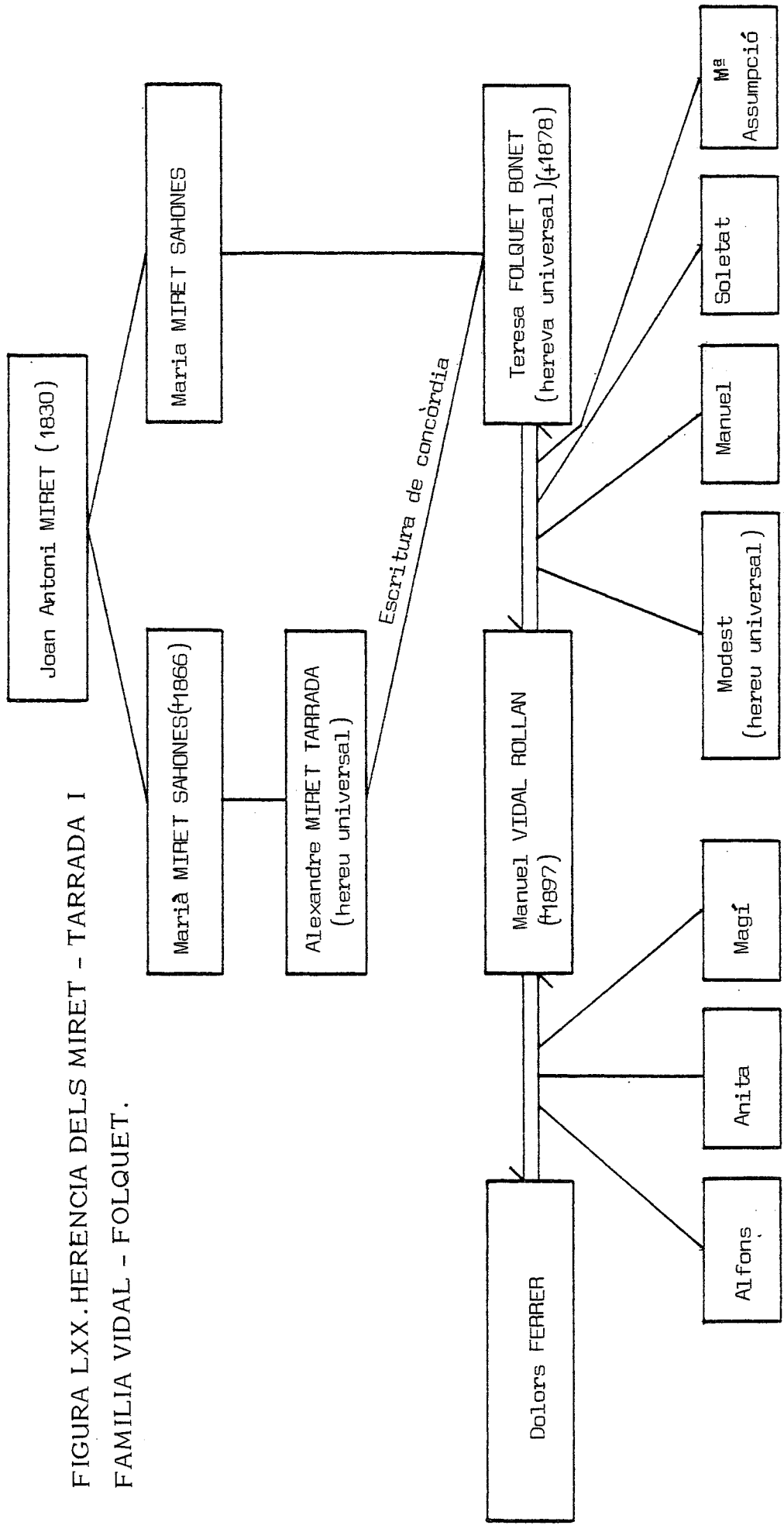
A. Configuració d'una gran propietat urbana:

La configuració de la propietat és comuna a la família Vidal i Rollan-Folquet i Bonet (Figura LXX), si bé però, la gestió era responsabilitat de M. Vidal. Del matrimoni, que residia a Barcelona, en coneixem un primer contacte amb terrenys de Vilafranca, el 1874, arran d'un litigi provocat per l'herència de la família Miret, amb la qual estava emparentada la muller: Teresa Folquet. El resultat d'aquest conflicte va ser favorable a Teresa Folquet, que comprà els drets de l'herència. És des d'aleshores que comencen els negocis immobiliaris de M. Vidal, car entre les propietats s'hi inclouen dues finques que seran decisives en l'evolució urbanística de Vilafranca: La Fira, que el 1883 esdevindrà projecte d'alineacions al carrer d'Amàlia, i l'Hort d'en Miret, parcel·lació i carrer de Miret des de 1884 (38).

El desenvolupament de les gestions per a obtenir aquesta herència, valorada en 23.437 pessetes, i sobre la qual pesaven sengles hipoteques a la "Compañia de Ferrocarriles de Tarragona a Martorell", va continuar amb altres actuacions destinades a revaloritzar-la, o bé a augmentar-la, i el 1877, M. Vidal va adquirir per 7.000 pessetes la finca que constituirà la parcel·lació inicial del carrer Rollan, futur Pere Alegret, confinant a més amb terrenys dels Folquet.

Probablement, els diners de la compra procedien de la venda de fin-

FIGURA LXX. HERENCIA DELS MIRET - TARRADA I
 FAMILIA VIDAL - FOLQUET.

TAULA 10.2. ESQUEMA DE LES FORMES D'ACCÉS A LA PROPIETAT DE LA FAMÍLIA VIDAL I ROLLAN (1874 - 1892).

ANY	LOCALITZACIÓ	FORMES D'ACCÉS A LA PROPIETAT		VALOR
		COMPRA	HERENÇIA	
1. 1874	- LA FIRA, 306 àrees. (Tívoli i camí de La Pedrera). - HORT D'EN MIRET. 73 àrees 81 ca. (Carrer Dos de Maig). - 27 FINQUES diverses	Compra de la legítima Alexandre MIRET TARRADA, que posseïa el conjunt de la propietat per herència del seu pare Mariano MIRET i SAHONES. (R.P. 5/247, 125/205).	PERMUTA	23.437 ptes.
2. 1877	- C/ de ROLLAN (o de Pere Alegret).	Compra a Josep FREIXAS RABELLA. Pertanyia a la família del venedor desde 1807. (R.P. 76/231).		7.000 ptes.
3. 1878	- 32 finques. (localitzacions diverses)		Herència de Teresa FOLQUET i BONET	
4. 1879	- CAMP DE VICH (Les Clotes) 48 àrees 99 ca.	Compra a la família PRAT SALLA (Abans en propietat del Monestir de Montserrat. (R.P. 17/51).		2.500 ptes.
5. 1880	- PARTIDA DE MELIÓ 102 àrees veïna a una finca de la propietat	(R.P. 72/109).		250 ptes.
6. 1881	- Partida de SANT PAU	Compra a Paula MITJANS ROSSES (R.P. 39/171).		3.200 ptes.
7. 1881 1884	- Perllongació Carrer de ROLLAN		Permuta amb Antoni GRAELLS ROVIRA (R.P. 104/233).	
8. 1884	- LES CLOTES. 42 àrees 50 ca. veïna a una finca pròpia		Permuta amb Joan ALCOVER MILA (R.P. 48/21).	800 ptes.
9. 1891	- Casa de Moralidad. (Finca urbana)	(R.P. 69/168).		
10 1892	- Partida de CANYAMAS. 96 àrees 96 ca. veïna a una finca de la propietat	(R.P. 88/191).		5.000 ptes.
11. 1892	- Partida dels CAPUTXINS - VELL.S. 38 àrees 68 ca.	Compra a Ramon BERTRAN JANNER (R.P. 88/191).		5.000 ptes.

ques de rústega, incloses en l'herència Miret, però que estaven allunyades de la vila. De fet, a partir d'aquest moment, (vegeu taula 10.2.), l'estratègia de M. Vidal serà aquesta: desfer-se de les partides més apartades i comprar o canviar-les per parcel·les sobre les quals gravitaria - probablement la urbanització. Pensem, per exemple, en les dues finques de Les Clotes i la de Meliò, previsiblement urbanitzables a mig termini si la ciutat hagués continuat la forta dinàmica expansiva que aleshores encara experimentava.

B. La producció de l'espai urbà.

Presumiblement, M. Vidal combinà dues formes de producció de l'espai urbà. L'una seria la que fins aleshores s'havia emprat tradicionalment a les ciutats catalanes al llarg dels camins i carreteres en el XIX: La parcel·lació de finques i la cessió dels solars en cens. Per l'altra, una relativa o superficial acceptació de la idea d'eixample, apresada potser mitjançant els seus contactes amb Barcelona. Tanmateix, sembla com si M. Vidal hagués assimilat els dos mecanismes i els hagués utilitzat diferentment segons les possibilitats de cada una de les àrees en qüestió.

Afirmant aquesta creença hi ha el fet de la cronologia dels seus tres projectes, que interpretem de la següent manera:

1er. 1877 i 1878. M. Vidal es dedica a ampliar l'àrea residencial, en les proximitats d'una finca on, per herència, ja hi havia censals establerts: el carrer de Folquet. Amb aquest motiu, i abans de l'obertura de l'expedient per a la regularització de la carretera d'Igualada, adquireix la finca del que serà el futur carrer de Pere Alegret i encarrega un projecte d'alineacions (Figura IL, a.), que amb l'excepció del corresponent alcarrer de Valls (39), és el primer de la història local. L'èxit de la iniciativa el va portar a perllongar el carrer en 1881.

2on. 1874-1883. En l'interval transcorregut des de la compra de la Fira, a l'any 1874, i l'aprovació del seu projecte d'alineacions, - el 1883, M. Vidal deuria sopesar diverses vegades el tipus d'urbanització

que, s'hi adeia més, car la mateixa extensió de la zona deuria fer difícil la senzilla aplicació del criteri de les parcel·lacions decimonòniques que, per altra banda, comportaven a més una imatge excessivament ruralitzant. Potser també estava influenciat per l'antecedent del Projecte de la Plaça de l'Estació i per les converses que sens dubte deuria haver sostingut amb els accionistes de la "Compañía de Ferrocarriles de Tarragona a Martorell" amb motiu de les hipoteques que gravaven sobre l'herència (40).

De fet, la decisió de M. Vidal respecte a un projecte d'alineacions i que es relaciona amb la quadrícula dels Eixamples, fins el punt que arribava a projectar xamfrans a la cruïlla principal (Figura LXXII), no és precipitada, i s'acompanya de l'acord amb A. Moliner, el propietari veí, impulsor de la iniciativa i alcalde el 1880.

Igualment l'establiment d'un cens per a tota una illa de 142.000 pams² (41), en la qual el 1884 s'hi va inaugurar el "Tívoli vilafranquí", empresa privada de tipus recreatiu, afiança la idea que ja hem exposat en un altre lloc sobre el desenvolupament conscient d'estratègies destinades a la producció d'un barri diferent i d'imatge burgesa.

De fet, tot i que no hem localitzat l'E. d'O.P. del Tívoli, potser simplement perquè no se'n va demanar, tenim algunes descripcions que corroboren la impressió de magnificència que hauria de provocar en els vilatans (42), i de fet, la lectura de la premsa local demostra com el seu teatre era un dels llocs òptims, juntament amb el del Casino, on es podien celebrar actes públics de tota mena.

3er. 1883. En canvi, el que ja no va resultar tant encertat - va ésser el carrer de Miret, en el qual la proximitat del casc antic desdibuixava les expectatives pageses. No gens menys, però, la utilització de la parcel·lació hi va ésser molt ben resolta.

C. Propietat tradicional i negoci immobiliari.

Malgrat tot, les seves actuacions estan profundament influenciades per

l'estructura social tradicional, i la seva concepció de la propietat immobiliària, reflectida en el total manteniment de la figura del cens, així sembla demostrar-ho. En realitat, és sorprenent que fins i tot adoptés - aquest plantejament en el barri de La Fira, però aquesta és la seva norma de conducta i la manté fins i tot en aquells casos en què, per les connexions amb els paletes, s'insinua l'aparició de les modernes empreses immobiliàries.

Efectivament, tant Ramon Perlas com I. Joan Ràfols van construir els conjunts de comparets del carrer de Pere Alegret, i fins els pisos de les cantonades amb el carrer del Cid i de Folquet, respectant el dret de la propietat de M. Vidal que en rebia censos anuals. També hem trobat altres solars ocupats per industrials regits pel mateix sistema jurídic.

Probablement, a més de la influència de les pràctiques locals habituals, aquest manteniment obeïa també a altres necessitats, com la de l'obligació a que l'usufructuari acceptava en conseqüència: millorar els solars, respectar les alineacions i els bans de bon govern, i també la rapidesa amb què podien ocupar-se els solars, qüestió important que calia tenir en compte si volia amortitzar aviat les despeses.

Cal reconèixer que la intensitat d'ocupació del carrer de Pere Alegret va ser considerable, així com la del d'Amàlia durant els primers anys. Els censos oscil·laven proporcionalment segons la superfície dels patis i la quantitat de l'entrada que, de totes maneres, acostumava a ésser simbòlica (43).

El cas és que la rapidesa en l'establiment de censos fa pensar que els costos de les operacions urbanístiques i immobiliàries podien ésser amortitzats ben aviat i sense problemes. A la taula següent (taula 10.3.) hem reflectit en un llistat aquells patis dels quals ens ha estat possible conèixer el preu del cens entre 1878 i 1884.

TAULA 10.3. ESTABLIMENT DE CENSOS EN PROPIETATS URBANES DELS VIDAL ROLLAN-
VIDAL FOLQUET.

CARRER	ANY	SUPERFÍCIE	CENS ANUAL	REDEMPCIÓ	localització al R.P.
d'Amàlia (Tívoli)	1884	142.000 pams2.	855ptes.	28.500pt.	102/134
"	"	22x140 "	28 "	933 "	103/152
"	"	37'5x140 "	48'5 "	1.625 "	102/139
"	"	62x140 "	81 "	1.680 "	102/93
"	"	100x140 "	130 "	4.333'3"	104/63
"	"	50x140 "	75 "	--	104/58
"	"	75x142 "	97 "	--	105/40
"	"	30x140 "	39 "	1.310	103/160
"	"	25x140 "	32 "	1.833	103/239
"	"	39.292 "	340 "	11.333	103/224
B. Mòrgades	"	58x138 "	70 "	--	103/219
"	"	58x138 "	70 "	1.333	103/229
<hr/>					
de Miret	1883	9.640 pams2.	97ptes.	--	100/130
"	"	100x130 "	160 "	--	378/138
"	"	100x132 "	160 "	--	378/138
"	1884	50x150 "	80 "	2.666 "	103/234
"	"	37x142 "	60 "	--	101/76
"	"	50x142 "	80 "	--	101/71
"	"	1.675 "	15 "	--	101/42
"	"	37x130 "	55 "	--	101/34
"	1889	32x25 "	10'20 "	--	125/205
<hr/>					
de Rollan (Pere Alegret)	1878	62x150 "	80 "	--	83/205
"	1879	20x170 "	36	--	125/205
"	"	250x146x150"	140 "	--	87/238
"	"	32x59 "	67	--	85/71
"	1880	158x38x25 "	28 "	--	89/145
"	"	35x150 "	47 "	--	89/120
"	1881	25x150 "	25 "	--	90/207

de Rollan (P.Alegret)	1881	75x152pams2.	75ptes.	--	92/107
"	"	35x150 "	37 "	--	91/14
"	"	25x151 "	25 "	--	94/137
"	1882	25x152 "	25 "	--	94/208
"	"	117x75 "	75 "	--	95/77
"	"	25x151 "	25 "	--	94/137
"	"	117x133 "	140 "	--	94/29
"	"	25x152 "	25 "	--	94/208
"	1883	50x144 "	50 "	--	99/19
"	"	55x150 "	55 "	--	98/164
"	"	50x125 "	50 "	--	98/169
"	"	50x144 "	50 "	--	99/19
"	"	50x125 "	50 "	--	98/179
"	"	88x69x17"	75 "	--	97/77
"	"	8'32x2'57x2'57			
		x 26 mts.	100 "	--	91/104
"	1891	25x131 pams.	25 "	--	122/212

En efecte, al nostre parer, un balanç aproximat amb aquestes dades per met imaginar que era perfectament previsible amortitzar els costos de la compra de terrenys (vegeu taula 10.2.) amb una relativa rapidesa, tenint en compte, és clar, que aquests són només una part del total dels patis en què s'havien dividit cada una de les tres finques.

TECNICS I INSTITUCIONS: L'ARTICULACIÓ DEL BLOC URBÀ LOCALMENT DOMINANT.

Les institucions locals són mitjans de poder utilitzats pels grups socials i, lògicament, entre la majoria, l'Ajuntament és el més important. Hi ha, és cert, altres mecanismes mitjançant els quals es pot afiançar el domini i les ideologies respectives. En aquest sentit, a nivell local, i a part dels partits polítics que ens permetrien connectar amb interessos de classe d'àmbit més general, hauríem de recordar, si més no, el paper de la premsa, el del Casino Unió Comercial, el de la Lliga Comercial i Industrial, el Centre Agrícola i l'Associació de Propietaris del Penedès. Seria llarg enumerar la repetició de noms en cada una d'aquestes entitats (44) i, de fet, afegiria poca cosa al que ja coneixem: la cohesió del grup dominant que es projecta, així, envers la col·lectivitat.

Es entorn aquesta apariència homogènia, així com al comportament rendista que el distingeix, que pot parlar-se d'un "bloc de la renda", i en canvi, perd rellevància la hipòtesi d'un "bloc del benefici" que, en tot cas, caldrà circumscriure'l només a uns breus períodes conjunturals.

En aquest context, la figura del tècnic de l'urbanisme i de la construcció adquireix una posició rellevant, ja que a la fi de l'anàlisi de la seva posició social i de les seves actuacions professionals, es fa palesa l'existència d'una sòlida articulació entre el conjunt del bloc urbà i els mecanismes específics de gestió de què disposa. En aquest sentit, la figura del tècnic municipal en particular i dels arquitectes en general, mereix una llarga sèrie de comentaris.

El predomini del professional local.

L'escrutini dels noms dels tècnics que firmen els plànols incorporats als E. d'O.P. permet qualificar de restringit el ventall de possibilitats a què podien recórrer els particulars que desitjaven construir. De fet, la característica fonamental es redueix en el monopoli, per a cada un dels períodes, de la responsabilitat de la construcció i que -- exerceixen dos tècnics, sempre un d'ells el municipal i l'altre secundari.

En general viuen tots a la població, i cal esperar a la figura de l'Antoni Pons (1911) per a trobar un professional no resident a la vila.

Aquesta predominança de les personalitats, d'altra banda molt lògica atesa la grandària de la ciutat, i que té molt a veure amb la mateixa homogeneïtat morfològica, l'hem expressada en la Figura LXX I, que recull la llarga durada de l'actuació del mestre d'obres Josep Inglada, -- primer, i de l'arquitecte Santiago Güell, després. En realitat, tots dos, amb un total de 417 i 490 obres respectivament, duen a terme més del 50% de les obres de la ciutat (taula 10.4).

Així, Josep Inglada firma expedients com a mestre d'obres municipal d'ençà 1879, però abans, 1865, ja ho havia fet Fèlix Sallent (45), -- així com també Miquel Elias havia col.laborat en l'urbanisme municipal.

Igualment, i d'ençà 1893 (46), Santiago Güell serà arquitecte durant dues llargues temporades, amb un interval de sis anys, corresponent al període en què Eugeni Campllonch va ocupar la plaça (47). Al 1919, Antoni Pons serà el nou arquitecte municipal, i la seva llarga -- ocupació del càrrec serà només interrompuda per dos episodis de tipus -- polític; l'Ajuntament d'esquerres del 1931 i la Guerra Civil. De fet, la figura de l'Antoni Pons correspon ja al tipus d'especialista que L. BENEVOLO defineix com "subordinat a la combinació de burocràcia i propietat"

TAULA 10.4. REALITZACIÓ D'OBRES PER PART DELS MESTRES D'OBRES

I ARQUITECTES. 1865-1938.

	Total Obres	Període	Promig-anual	Màxim anual
J. INGLADA	417	1861-1891	13'9	51 obres en 1885
F. SALLEN	28	1863-1873(*)	2'8	17 obres en 1871
M. ELIAS	210	1871-1892(*)	10	21 obres en 1872
J. LLOPART	92	1877-1907	3'06	13 obres en 1882
S. GÜELL	490	1893-1933	12'25	30 obres en 1912
E. CAMPLLOCH	79	1894-1918	3'29	9 obres en 1905
A. PONS	193	1911-1931	9'65	36 obres en 1930
Ll.M ^a MIRÓ	111	1923-1936	8'53	18 obres en 1932
J. ROS	55	1923-1936	4'2	19 obres en 1929
J.M ^a BARENYS	10	1934-1935	5	8 obres en 1935
F. TARREGA	40	1936-1938	13'3	20 obres en 1938
ALTRES	77	-----	-----	-----

(*) la seva actuació es remunta a anys anteriors.

(48) , i destaca de la dels seus predecessors, que estan totalment immer-
sos en el bloc local dominant i participen de la seva dinàmica i contro-
vèrsies.

En Lluís Mre Guibernau que també serà arquitecte municipal durant la
postguerra, pertany igualment a aquest tipus de tècnic, i una funció anà-
loga desenvolupa en Josep Mre Barenys i Frederic Tàrraga, si bé, però --
aquests dos des d'una posició políticament diferent.

La inserció social i política dels tècnics municipals.

A més de la pertinença a l'"èlite" cultural del moment, de la que --
formaven part els mestres d'obres per l'ambivalència professional, tèc-
nica i artística (49) , i que continuaran Santiago Güell i Eugeni --
Campllonch (50), l'acció del tècnics municipals acostuma a ultrapassar --
els límits intel·lectuals i s'endinsa en el marc de la gestió política mu-
nicipal.

La presència dels tècnics en diferents entitats, a les quals per-
tanyen per origen de classe, l'hem datada d'ençà 1866, quan Fèlix Sallent
era component de la Junta del Casino, juntament, entre d'altres, amb --
Gaietà Vidal i Valenciano i l'aleshores presbíter Josep Morgades i Gili
(51).

D'ençà aquests anys, els contactes entre professió, classe social i
gestió són abundants; citem, per exemple, el cas de Miquel Elias, al con-
sistori del 1876, o bé l'assaig d'afiançament del propietari M. Vidal a
través del seu fill, Manuel Vidal i Folquet, enginyer municipal el 1891
(52).

Ens fixarem, però, sobretot, en el que podríem denominar l'alternan-
ça político-tècnica entre Santiago Güell i Eugeni Campllonch , i que es

produeix a tot el llarg de la crisi econòmica del canvi de segles i durant els primers anys de recuperació del 1910, en el període que ja hem vist que suposava la reorganització dels propietaris i dels mecanismes de producció de l'espai.

L'alternança Santiago Güell-Eugeni Campllonch.

Santiago Güell (1869-1955), el principal responsable de l'amable - aparença decimonònica de Vilafranca, apareix com arquitecte el 1892 i, - d'ençà 1893 substitueix els mestres d'obres i tècnics que, esporàdicament, havien ocupat la vacant des de Josep Inglada.

Santiago Güell pertanyia a una família aburguesada, i el seu germà - Pelegrí formava part de l'empresa CORTINA i C.I.A., un dels magatzems vi nícoles més importants i del que ja hem vist com s'organitzava arran de la crisi (53). En Santiago i en Pelegrí participaven en diferents societats i institucions vilatanes, i d'en Santiago li coneixem la presència al Centre Agrícola (54) i a la Junta de l'Hospital (55). Tanmateix, però, el més remarcable pot ser la seva presència política a l'Ajuntament, la qual, com Eugeni Campllonch (1870-1950), alternarà amb la tasca d'arquitecte municipal. En aquest sentit, les dues figures, i sobretot la de Santiago que va ésser també alcalde, són prou significatives.

Per la seva banda, Eugeni Campllonch, que ja havia realitzat el projecte d'eixample de Girona (1897) (56), va ésser regidor de l'Ajuntament de Vilafranca durant la segona etapa d'alcalde d'Albert Moliner (57), i va deixar el càrrec el 1904, precisament per tal d'ocupar la vacant d'arquitecte d'en Güell. Posteriorment, el 1909, Güell farà el mateix quan Campllonch abandonarà la plaça en marxar a Buenos Aires.

Santiago Güell va iniciar la seva participació al Consistori el 1906, quan el seu germà ja hi era. En aquesta primera etapa política, va assolir molt breument la funció d'alcalde (58).

De totes maneres, el novembre de l'any següent (59) va tornar a -

exercir el càrrec d'arquitecte municipal, continuant aquesta segona etapa fins el 1919, a partir de quan, i pels conservadors, torna a presentar-se com a regidor, i repeteix d'alcalde el 1922. Aquest segon període polític a l'Ajuntament finalitza, per dimissió, el juny del 1923. Tanmateix, però, continuava existint consens respecte a la seva figura, i durant la Dictadura de Primo de Rivera va ésser Diputat Provincial (60).

Els contactes amb arquitectes i tècnics foranis.

Malgrat la presència determinant de les figures locals, cal recordar, però, que el bloc local estava immers dins un conjunt social més ampli, - l'anomenat "bloc històric" segons A. Gramsci (61) i, des d'aquest punt de vista, la personalitat d'alguns professionals afincats a Barcelona, adquireix una significació especial.

A part de la figura de l'Antoni Pons, arquitecte de la burgesia barcelonina (62) i dels industrials del vi (63), o bé fins i tot en Lluís Mª Guibernau, podem remuntar-nos al 1865 amb els contactes existents amb Modest Fossas, Francesc Daniel Molina, i Adrià Casademunt el 1877, tots - - tres, coneguts arquitectes, integrats del que hom anomena l'"escola activista" per la seva participació en les obres arquitectòniques i d'infraestructura del "programa d'hegemonia que la burgesia barcelonina anava a engeggar durant les últimes dècades del segle" (64).

Podríem citar també altres casos, per exemple el de M. Faura i Sans (65), que com a geòleg va ésser consultat per a la portada d'aigües a Vilafranca

En contraposició a aquest conjunt, destaca en canvi la figura de Josep Mª Barenys que, en 1933, va utilitzar els arguments racionalitzadors i la pràctica de l'urbanisme per a transformar la ciutat preexistent. Aquest arquitecte socialment adscrit a la burgesia i, pel que sembla, amb una difusa ideologia situada entre la Lliga i Acció Catalana, va ésser, durant

el 1933 i el 1934, el contrapunt tècnic de les actuacions de l'A. Pons, el qual havia estat expedientat el febrer del 1931. Les alternances en el càrrec d'aquest darrer, un altre cop tècnic municipal el 1935 i el 1939, corroboren amb precisió l'existència de vincles entre tècnics i bloc local, i les variacions corresponents d'acord amb la dinàmica política general.

NOTES.

- (1). Vegeu a l'apèndix els llistats amb els noms dels promotors relativament més importants.
- (2). H. CAPEL (1972).
- (3). R. MAS (1982), pp. 143.
- (4). La qual cosa es relaciona, possiblement, amb l'augment del promig d'E. d'O.P./100 habitants. Vegeu taula 5.1. del capítol cinquè.
- (5). Pel que respecta a la possible decantació d'un hipòtetic predomini - de les obres majors o menors en un o altre grup, hem efectuat un sondeig en aquest sentit i el resultat indueix a considerar que les diferències són mínimes, destacant només, encara que en petites proporcions, un lleuger predomini de les majors en els grups intermitjos.
- (6). Cal recordar que aquesta variable ha estat tractada manualment. Cal assenyalar igualment que, per mor d'una millor anàlisi dels casos, - s'han incorporat els anys previs al 1865 en el primer període, i el 1935 i 1936 en el tercer.
- (7). És el cas de J. Tetas i Forés, que no inicia la construcció de cases de renda fins el 1924, tot i que aleshores ho faci amb un important - projecte de 10 vivendes al carrer dels Ferrers.
- (8). És el cas dels germans Montserrat i Miret, i possiblement també el de la família Coral i la família Majem.
- (9). Vegeu supra capítol cinquè.
- (10). C. MAS I JORNET (1902), i P. BENACH (1978).
- (11). J. OLIVERAS (1983).
- (12). R. MAS (1982) (pp. 144), comenta la relativitat del concepte gran propietat a l'escala urbana i elegeix com a mesura "standard" la gran -

mansana de l'eixample Castro. A escala local vilafranguina podem -
mantenir el mateix criteri, adequat, però, a les dimensions de les
illes del Poble Nou. Vegeu figura XLVII.

- (13). Vegeu supra capítol setè.
- (14). Vegeu (13).
- (15). Vegeu (1).
- (16). Ll. d'A. 25-V-1867.
- (17). Vegeu supra, capítol tercer , nota (17) i Figura XXXVI.
- (18). Vegeu (17).
- (19). Vegeu (19).
- (20). C. MAS I JORNET (1902), pp. 295.
- (21). C. VIDAL, "El Eco del Panadés", 15-IV-1866.
- (22). C. MAS I JORNET (1902), pp. 298.
- (23). H. ELHAI (1966), pp. 87.
- (24). A.M. 29/424 , 37/432, 38/433, 57/452.
- (25). Ll. d'A. 30-XI-1910; 14-XII-1910; 5-VII-1911.
- (26). Ens referim al Banc del Penedès.
- (27). Igual com el grup d'industrials de la burgesia normanda. H. ELHAI -
(1966), pp. 86.
- (28). Vegeu supra, capítol novè.
- (29). N'és un exemple la fàbrica d'en Josep Mª Jover, respecte a la qual va
elaborar una pretenciosa publicitat. Vegeu Bibliografia local.
- (30). Vegeu (17).
- (31). "Expediente sobre urbanización....d'en Jané". A.M. 6/401.
- (32). Ens referim a l'episodi de Cal Vamus, del qual ens n'ocuparem en el -
capítol següent.

- (33). "Expediente instruido...camino del Passatge...". A.M. 56/451.
- (34). Ens recolzem en la interpretació dels historials de finques del Registre de la Propietat; 17/51; 88/186.
- (35). S'han consultat, aproximadament, un 50 % de les seves finques urbanes, amb un total de 68 casos.
- (36). M. de SOLA-MORALES, E. BRU, E. SERRA (1976).
- (37). Vegeu (36).
- (38). A.M. 6/401.
- (39). El projecte a què ens referim data del 1870 i va ésser realitzat a Barcelona per l'arquitecte A. Casademunt. Vegeu (17).
- (40). L'enginyer, i diputat provincial Josep Puig i Llagostera era membre de l'esmentada companyia. Degut a la seva condició de vilafraquí - pensem que era probable l'existència d'acords entre tots dos. Sobre l'autor, vegeu C. MAS I JORNET (1902), pp. 312.
- (41). R.P. 102/134.
- (42). M. TRENS (1964).
- (43). Un vas d'aigua.
- (44). Ens remetem un cop més a C. MAS (1902). Convé potser només destacar que M. Vidal i Rollàn formava part també de l'Associació de Propietaris del Penedès.
- (45). Ll. d'A. 4-IV-1865.
- (46). Santiago Güell firma plànols com arquitecte des de 1892, any en què va obtenir el títol. N'hem trobat una confirmació en: Exposición conmemorativa del centari de l'E.T.S.A.B. (1977), i també en L. MALLART (1983).
- (47). L'agost del 1910, E. Campllonch abandona Vilafranca i es trasllada a Buenos Aires. Vegeu Ll. d'A. 3-VIII-1910.
- (48). L. BENEVOLO, (1977), pp. 48, vol. 5.

- (49). C. MAS (1902), pp. 285.
- (50). C. MAS (1902), pp. 324-325.
- (51). "El Eco del Panadès ", 18-II-1866.
- (52). A.M. 1/344.
- (53). A. MARTORELL (1902), pp. 200.
- (54). L. MALLART, (1983), pp. 13.
- (55). Ll. d'A. 20-XII-1905.
- (56). LL. PANELLA I SOLER, (1980).
- (57). Ll. d'A. 7-X-1904.
- (58). L. MALLART, (1983), pp. 15.
- (59). Tal com queda ben reflectit als E. d'O.P. d'aquests anys.
- (60). L. MALLART, (1983), pp. 15.
- (61). A. GRAMSCI, (1948-1956), citat per F. ROCA, (1979), pp. 17.
- (62). Arxiu Fotogràfic de l'A.H.C.A.C.
- (63). Se li coneix, segons l'esmentat Arxiu Històric del C.A.C., (Vegeu (62)) el projecte de la fàbrica "Vinos José Mª Jové" de Vilafranca, així - com també la "Vinícola del Panadés" i els "Cementos y Cales, S.A. Monjos".
- (64). J. QUETGLAS, (1977), pp. 80.
- (65). La cuestión primordial. Conferencia importantísima. "El Fructidor" - 9-VIII-1913.

Capítol onzè:

La gestió de l'urbanisme: contradiccions i refús
de la proposta "Eixample".

"El Labriego", portantveu del Centre Agrícola del Penedès, institució adscrita a l'Institut Català de Sant Isidre i òrgan dels propietaris, és una revista que, a més de divulgar tècniques i coneixements agrícoles, i d'opinar conservadorament sobre política i costums, presenta, respecte a l'urbanisme local, una aptitud bastant raonable si bé però bastant anodina. El redactor principal era Pere Alegret, que n'era també l'impressor, i les seves opinions són, per tant, possiblement representatives d'un conjunt de persones, de classe mitja, que va assimilar el comportament i actuava en funció de la burgesia. Des d'aquest punt de vista, els seus escrits són assimilables a aquesta actitud: per una banda curulls de tòpics, històrics principalment, i per l'altra, divulgadors del progrés i de la tècnica. En aquest sentit, hi ha un article seu que creiem que reflecteix adequadament aquests plantejament i ens indica com a Vilafranca existia una demanda d'urbanisme formal que recollís les expectatives que la majoria (de propietaris) tenia dipositades en la construcció i la reforma de la Vilafranca decimonònica.

Pere Alegret escrivia el 1882 un article en el qual, entre altres qüestions, es dolia que:

"si en un principi s'hagués aixecat un plànol de la població, tindríem, en el dia d'avui, la satisfacció de veure rectificats els seus carrers... i si en l'esmentat plànol s'hi hagues sin assenyalat les línies i rasants, no ens trobaríem alts i baixos amb altres deformitats i perjudicis que s'observen..."(1)

Aquestes opinions, que recullen una opinió possiblement estesa el 1884, serveixen per a definir tot aquest període, car amb paraules aproximadament semblants van expressar-se també altres personatges. Malgrat tot, la irrealització d'aquest plànol va mantenir-se fins el 1934 i, la seva absència va provocar en l'Ajuntament algunes dificultats.

En les pàgines següents ens proposem aprofundir en l'anàlisi del de-

sinterès demostrat pels successius consistoris que, amb l'excepció del corresponent al període lliberal, van anar postergant el tema.

Respecte a aquest interrogant, ens hem plantejat la possible existència de contradiccions internes dins el grup local dominant, divergències que s'expliciten en la gestió i el control de la ciutat i el seu creixement (2). Assagem, per tant, la hipòtesi d'una oposició entre la burgesia lliberal, recolzada institucionalment entorn de la Primera República, i la preeminència de les forces conservadores durant la Restauració, subordinades a concepcions rendistes i especulatives que, per altra part, no van ni tan sols plantejar-se la possible versió, simplificada, del model "Eixample" en els seus aspectes més formals, i que era la solució finalment acceptada per altres ciutats semblants (3).

ELS PROJECTES DE L'URBANISME LLIBERAL.

1863-1868.

El projecte d'alineacions del sector del ferrocarril no és un fet aïllat, sinó que s'ha de contemplar dins del marc de les actuacions - d'una burgesia local econòmicament dinàmica i, d'acord amb les coordenades de l'època, políticament lliberal (4), la qual intenta dirigir - l'expansió inicial de la localitat amb l'ajuda de mecanismes urbanístics concrets.

Amb aquest motiu, i amb anterioritat al projecte, tant els propietaris com l'ajuntament, havien assajat algunes gestions encaminades a controlar els efectes que previsiblement es derivarien de l'estesa de la via del ferrocarril. Amb aquestes actuacions, el grup es diferenciava, per tant, de les intervencions que desenvoluparà més endavant, situades, és clar, en un context diferent.

El plànol general.

Des d'aquesta perspectiva, per oposició al que succeirà després, - el que sorprèn d'aquests moments inicials és que la primera actuació de què en tenim notícia sigui precisament l'intent de confecció d'un plànol general de la ciutat i de les seves rodalies urbanitzables.

Aquest plànol, en el cas que s'hagués realitzat, entroncaria probablement amb l'urbanisme burgès, previ als eixamples, i que ja s'havia produït en altres ciutats semblants, com Igualada per exemple (5), i que amb aquesta mesura intentaven preveure la direcció de l'expansió i la incorporació dels ravals.

La iniciativa del projecte sembla ser que partia d'una Comissió - -

d'Obres, presumiblement integrada per propietaris i membres del Consistori, que el desembre del 1862 ja ho havia proposat al Ple de l'Ajuntament. Amb aquest motiu, el febrer de l'any següent va obrir-se un concurs al qual van presentar-se dos mestres d'obres de la localitat. En les bases del concurs, s'explicitava que el plànol comprendria "tot - l'edificat i a més el radi per a edificar que fixaria la Comissió" (8).

Una altra de les bases deia que, en tot cas, l'Ajuntament es reservava el dret d'apressar el guanyador en la confecció de plànols parcials "amb preferència a l'altre treball". No sabem si aquesta és la raó subterrània per a la qual Miquel Elias, el mestre d'obres guanyador, no va acabar mai el plànol, tot i que ell al·ludeix al motiu de la manca de temps (7). El cert és, però, que l'Ajuntament i els propietaris hi estaven certament interessats (8)

El 1866, la iniciativa va acabar concretant-se amb un encàrrec de projectes d'alineacions a l'altra mestre d'obres de la localitat, en Félix Sallent (9), així com en un projecte de portada d'aigües (10) i el ja conegut projecte d'alineacions de l'estació del ferrocarril (11).

L'alineació del sector de la Plaça de l'Estació.

Tal com ja hem tingut ocasió de comprovar, l'estesa de la via del ferrocarril i el projecte d'alineacions del Sector de l'Estació van supposar la introducció d'elements característics en la trama urbana veïna - que, en conseqüència, estava destinada a diferenciar-se de la de la resta de la perifèria urbana i a augmentar-ne els preus del terreny.

El projecte d'alineació del sector de la Plaça de l'Estació, obra de l'arquitecte del districte Modest Fossas Pi, no era però massa ambiciós, i a la pràctica suposava només l'alineació d'una plaça de 25 metres d'amplada, i de dos carrers, de 12 metres cada un, que eren els destinats a enllaçar el tràfic des de l'Estació a la carretera de Barcelona i al centre. Tanmateix, tot i la seva senzillesa, l'acompanya una memòria su-

ficientment extensa (12) com per a conèixer els objectius i el marc tècnic amb què es va desenvolupar aquest afer.

Aquesta memòria permet, per exemple, saber que no hi havia encara cap aixecament topogràfic de la vila, per la qual cosa va ésser necessari elaborar-ne un del sector, la qual cosa demostra com fins aleshores, - tot i l'encàrrec realitzat a F. Sallent, encara no s'havia fet res al respecte (8).

De totes maneres, el més significatiu és el que fa referència a la seva finalitat, en la qual s'hi combina l'aspecte tradicional del barroc, l'ornament i les perspectives, amb altres de més innovadors com el de la racionalització del tràfic.

Altrament, aquesta dualitat es troba també en altres projectes del mateix arquitecte, com en el del carrer de l'Estació de Manresa (14), i s'expressa concretament en l'intent de complementaritat de les visions escèniques amb les plus-vàlues que les obres havien de produir en els terrenys veïns. En aquest sentit, M. Fossas fa constar les millores ornamentals que suposaven a la població, així com la bona impressió que aquestes estaven destinades a provocar en els viatgers; assenyalava també els beneficis econòmics que reportaven als propietaris, i potser pensant en ells era que es sentia obligat a defensar les amplades proposades; és en aquest punt on intervé la noció del tràfic i la necessitat que aquest fos ràpid i senzill (15).

La insistència en aquests punts contrasta en canvi amb el tractament marginal atorgat a d'altres aspectes, com el de la infraestructura, circumscrita a les voreres i a la plantació d'arbres, oblidant absolutament tot el que fa referència al clavegueram i escolament de les aigües.

Els instruments jurídics i econòmics. L'enllaç amb la proposta "Eixample".

El projecte va ésser aprovat, amb un consens total per part dels propietaris del sector (16), en el Ple de l'Ajuntament el 25-V-1867 i el

Governador Civil va declarar-lo d'utilitat pública en virtut de la Llei del 17-VIII-1836 (17) l'agost del 1868. És a dir, quedava al marge de la Llei d'Eixamples del 1864 (18).

De totes maneres, creiem que és difícil que aquesta possibilitat no fos contemplada en algun moment, al llarg dels dos anys que va durar l'afer. Pensem que el projecte havia d'haver constituït necessàriament un motiu de conversa, i àdhuc de polèmica, en els reduïts cercles de propietaris d'una petita ciutat que aleshores tot just assolía els 6.000 habitants. Per altra banda, els seus portants, l'esmentada Comissió, i la mateixa Junta de Govern de la Societat de Ferrocarrils, no haurien possiblement comentat aquesta qüestió amb els tècnics? Creiem que aquestes converses podien molt bé haver-se produït, donat els personatges implicats, entre ells en Modest Fossas i, en aquells moments, el mateix Francisco Daniel Molina, que aleshores era l'Arquitecte Provincial.

Al nostre parer, i per explicar l'absència d'un eixample formal a Vilafranca, cal tenir en compte que en un moment donat aquesta possibilitat s'havia d'haver proposat necessàriament. Recolzant aquesta afirmació hi ha aquestes hipotètiques, però probables, converses, i també les opinions del mateix Gaietà Vidal, que en la revista "El Eco del Panadès" (19) considerava el projecte de l'estació del ferrocarril com un antecedent. Unes i altres recolzen l'existència d'un corrent d'opinió al respecte.

Com a contrapartida, tan sols podem resseguir algunes actuacions destinades a aconseguir-lo, actuacions que van cristal·litzar només en la trama del Poble Nou.

El cert és que la tardana realització del projecte (20) i l'oblit generalitzat del tema fan pensar en motivacions més profundes que no pas les que esmentava el mateix Gaietà Vidal, que les atribuïa a la manca de diners i a les reticències d'uns pocs propietaris. Pensem que hi podien influir, també, motius ideològics i de clientelisme polític, i que, a partir d'aquí, els successius Ajuntaments de la Restauració, respectessin l'acord tàcit d'acceptar un urbanisme sense pla.

Els projectes ulteriors al 1870 proporcionen nous elements d'anàlisi del tema i corroboren l'existència d'aquesta possibilitat.

LES ACTUACIONS URBANES ENTRE 1870 i 1910.

EL NO PLANEJAMENT.

Els projectes d'alineacions amb parcel·lari, objectes clau de l'expansió del XIX, no obeeixen, ja ho hem vist, a cap criteri urbanístic global. Aquest fet, d'altra banda general, ocorre també amb les altres actuacions d'ampliació i de reforma del teixit urbà. Per aquest motiu, era normal l'existència de conflictes entre els propietaris (21), i en aquest sentit, l'anàlisi de les polèmiques, com la ja coneguda de l'extrem del carrer de la Soletat (22) o la de les travessies de les carreteres, serveixen d'exemple sobre les formes més usuals de pensar i actuar en la ciutat. Només un episodi escapa a aquesta consideració, i indica la presència d'una relativa reflexió per damunt els límits de les finques, és el cas del Poble Nou que permet continuar tractant el tema de l'Eixample.

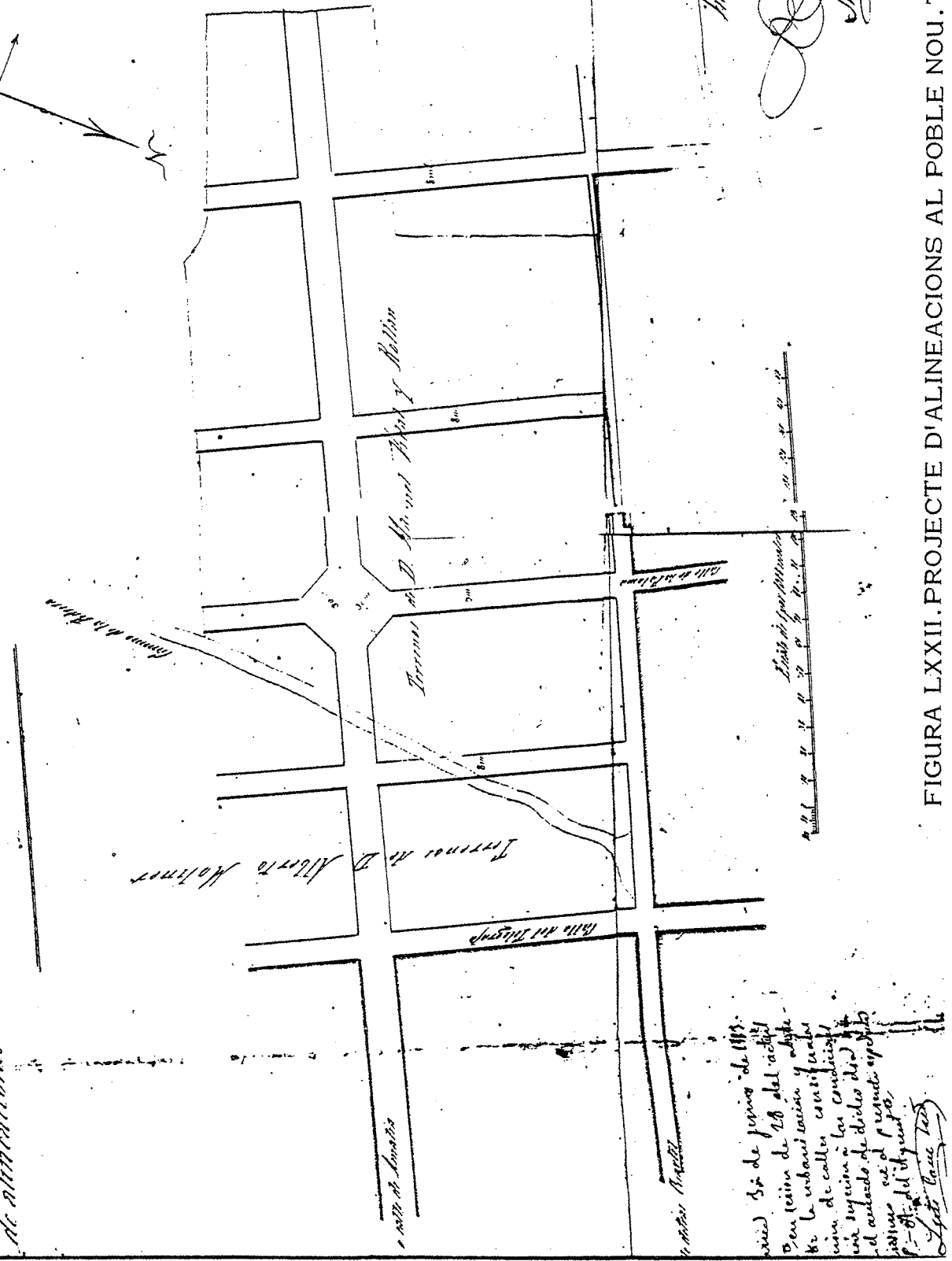
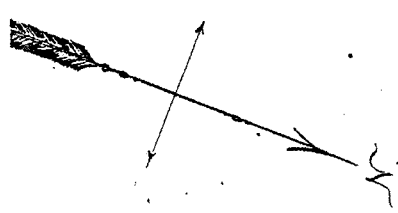
El coneixement de l'alternativa "Eixample".

El Poble Nou estava certament més condicionat que no els altres barris perifèrics respecte a l'adopció d'una trama regular. Malgrat aquest fet, ens hi hem de referir també des del terreny de les suposicions, tot i que comptem amb l'anàlisi de dos plànols dels propietaris que, com veiem a la figura LXXII, encaixen perfectament les seves finques i perllonguen als carrers més enllà de les respectives possessions.

Tanmateix, però, a més de la prèvia entesa entre Albert Moliner i Manuel Vidal, que reforça la possibilitat d'una proposta d'eixample, és interessant afegir altres dades circumstancials que permeten aprofundir en el tema.

La primera qüestió fa referència a unes al·lusions al Pla Castro -

de alineaciones en terrenos de D. Manuel Vidal y Rollan

... de 18 de junio de 1883.
 De un terreno de 28 del sector
 de la urbanización y objeto
 de calle con sus lindes
 me acuerdo de dichos del
 terreno de 18 de junio de 1883.
 D. Vidal y Rollan

Manuel Vidal y Rollan

FIGURA LXXII. PROYECTO D'ALINEACIONES AL POBLE NOU. TERRENYS

DE MANUEL VIDAL I ROLLAN I D'ALBERT MOLINER. 1883

de Madrid, formulades per l'arquitecte Adrià Casademunt el 1878, arran del seu informe sobre l'alineació del carrer de Rollan (futur Pere Ale gret) (23), on comparava l'amplada prevista -7'5 mts.- amb les amplades menors de l'eixample madrileny.

L'altra concerneix a les propietats de l'Albert Moliner i succeeix el 1891 (24) a conseqüència d'unes edificacions que no seguien l'alineació que ell proposava el 1881 i que va ésser aprovada el mateix any. El mateix Albert Moliner denuncia el fet i argumenta l'obligatorietat - - d'ajustar-se al plànol aprovat per l'Ajuntament en el Ple del 1881, car només un Plànol d'Eixample, aprovat pel Govern, en cas d'existir, podia revocar-lo.

Aquestes dues anècdotes poden, si més no, ajudar-nos a imaginar les dificultats inherents a la confecció d'un hipòtetic pla d'eixample, en - el marc d'un Ajuntament que es desentenia a l'hora de resoldre els conflictes derivats dels interessos contraposats dels propietaris. Aquesta situació, que possiblement té a veure amb unes relacions socials fonamentades en el clientelisme i els clans familiars, es reflecteix també en - altres casos, i n'afegim encara un altre, protagonitzat el 1879 i el 1880 pel mateix Albert Moliner quan era alcalde: ens referim a les conegudes polèmiques entre els propietaris, amb motiu de les travessies de Santa - Clara i de la carretera de Sant Martí, i com aquest, tot i que comptava amb el suport dels organismes provincials, era incapaç d'actuar davant els qui no acceptaven les noves alineacions i edificaven sobre la calçada (25).

La reforma del centre de la ciutat s'ha de contemplar també des - d'aquest aspecte.

La reforma del centre històric.

La reforma del centre tradicional, que s'inicia el 1877 amb motiu de

l'ensulsiada de l'edifici de la cantonada del carrer de la Cort amb la plaça de la Constitució (26), presenta les mateixes característiques - fins a finals del XIX: l'adaptació als desigs dels propietaris veïns, les instàncies i expedients dels quals es troben dins els sumaris referits als projectes de reforma (27). En aquest sentit, ens deturarem sobretot en l'episodi del 1878, referent a la plaça de la Constitució, - perquè creiem que dona la mida de fins quin punt el projecte interessava els propietaris i de com els tècnics municipals (l'Adrià Casademunt i en Joaquim Inglada) n'eren simplement els executors.

Cal indicar, doncs, que la iniciativa sorgeix, igual que en l'altre cas, a proposta del veïns, i com van ésser ells qui costejaren el valor de l'expropiació (28). Al mateix temps, potser convé afegir, també, que davant la reticència d'un o dos propietaris del mateix carrer, desenvoluparen una intensa actuació i en presentaren les denúncies corresponents (29).

Per altra banda, els objectius de les obres hi eren ben clares, i apart de la temença més o menys fundada sobre l'enderroc dels edificis (30), el cas és que la finalitat que es presentava com a prioritària - tenia un caràcter certament funcional: resoldre la congestió del trànsit provocat per l'afluència en dies de mercat. En segon lloc, citaven criteris esteticitzants i econòmics (un altre cop l'augment de les rendes). Els informes dels tècnics insistien també posteriorment en els mateixos temes però en cap moment, no van plantejar-ho com una qüestió relacionada amb el creixement general de la ciutat.

De fet, el primer plantejament, globalitzador de la reforma no es troba fins la primera etapa de Santiago Güell, el 1893, coincidint probablement amb la seva primera tasca com a arquitecte municipal, dedicada a continuar els projectes de reforma de la plaça de la Constitució fins - al Vall del Castell i plaça de l'Oli. En aquests projectes, Santiago - - Güell, que havia acabat la carrera el 1892 (31), es queixava de l'absència d'un plànol general que hauria facilitat la tasca de reformament, tot dient:

"Un dels inconvenients amb què s'ensopega sempre a Vilafranca per a arribar a aquesta fita és el de no poder seguir en els canvis de rasants i d'alineacions, previstos amb motiu de millores, un plànol fix i determinat, amb el qual s'evitarien qüestions de transcendència, a part que s'arribaria - abans i millor a resultats admirables, que serien d'esperar, comptant amb un plànol de reforma fonamentat amb el de la població, el qual no existeix a la realitat" (32).

Aquesta reflexió, que pel fet de procedir de l'arquitecte municipal assenyalaria la possibilitat d'un canvi en els enfocaments urbanístics, podria haver trobat un recolzament a l'Ajuntament del 1900, quan l'Albert Moliner tornava a ésser alcalde i l'Eugeni Campllonch regidor. Però malgrat totes les aparences, va continuar mantenint-se la tònica que s'havia desenvolupat fins aleshores i, finalment, el mateix Santiago Güell va acabar incorporat a la dinàmica habitual.

La fallida d'aquesta possibilitat, així com les inconveniències d'un urbanisme recolzat en els dissenys dels propietaris, i absent d'uns projectes clars i explícits, havia d'esclatar més o menys aviat. L'afer de les cases de cal Vamus s'explica possiblement des d'aquesta perspectiva.

Contradiccions i polèmica urbanes: l'afer de les cases de cal Vamus, (1910-1912).

Les cases de Cal Vamus, renom amb què es coneix l'edifici situat a l'inici del passeig de la Rambla de Sant Francesc (vegeu figura XXV), - constitueix a Vilafranca el que presumiblement ha succeït també a moltes ciutats: el motiu principal de controvèrsia urbana, la discussió entorn la qual encara continua interessant els estudiosos i la gent d'edat. De fet, va ésser el primer episodi entorn el qual va explicitar-se públicament la qüestió urbana, i la polèmica va caracteritzar-se des del primer moment pel seu caràcter polític.

En l'afer, que va durar més de dos anys, van intervenir-hi diverses forces locals, l'ajuntament i els partits polítics, així com arquitectes i advocats; la premsa local, és clar, va ésser la impulsora del debat. Amb la finalitat de clarificar, en la mesura del possible, el joc de relacions i de contradiccions que es produïen en aquest interval de temps, descriurem primer les seqüències dels fets i després assajarem la seva - explicació.

A.- El desenvolupament de l'afer.

El novembre del 1910 (33), l'Ajuntament en ple va acordar una nova alineació a la Rambla de Sant Francesc i va obrir, als efectes, un expedient d'utilitat pública dels terrenys on s'ubicava l'edifici. La decisió es produeix paral·lelament a l'existència d'un corrent d'opinió favorable - al respecte i que la premsa havia recollit (34).

Malgrat tot, el Ple de l'Ajuntament no va acordar cap altre tipus - d'actuació i el propietari afectat va iniciar obres de reforma a l'interior de l'edifici per a la qual cosa i, un cop iniciades les obres, va demanar el permís corresponent.

Obviament, l'Ajuntament va denegar la sol·licitud al·legant l'esmen-tada declaració d'utilitat pública; calia, per tant, deturar les obres i iniciar els tràmits de l'expropiació. L'acte següent va consistir en la continuació de les obres i l'inici d'un procés judicial contra l'Ajunta-ment.

Tenim constància d'aquest procés per les notes de la premsa i per - l'informe emès per una comissió jurídica que l'Ajuntament havia constituït amb aquesta finalitat (35). Finalment, i després dels tràmits judicials en el Jutjat de primera instància, la Comissió Provincial i Governació Civil, l'afer va ésser fallat a favor del propietari.

En l'interval, l'Ajuntament havia començat una sèrie d'actuacions - encaminades a costejar el valor de l'expropiació (36) i va encarregar -

també la confecció d'un plànol d'alineació de la Rambla, que per cert, fins aleshores era inexistent.

Com a resultat del judici i de la impossibilitat de l'Ajuntament - per a pagar el preu demanat pel propietari, l'edifici va continuar dempeus. Malgrat tot, algunes entitats, com la Lliga Industrial i Comercial (37), van continuar les gestions per tal de possibilitar un acord entre ambdues parts.

B.- El marc explicatiu del fracàs.

Del conjunt d'actuacions que van produir-se durant aquests dos anys, potser poden aïllar-se uns quants factors que permeten explicar no solament el fracàs de l'afer en particular, sinó també els models de gestió urbana que van provocar-lo:

1. El context econòmic.- Hi ha, és clar, el tema de les plusvàlues derivades d'una actuació com aquesta. Ja hem tingut ocasió de comprovar que en aquells moments, precisament, la Rambla de Sant Francesc - s'estava convertint en el centre funcional de la comarca i, per tant, és lògica la posició dels propietaris veïns, que havien de veure amb bons ulls la decisió que, d'altra banda, no era pas nova (38) i que la premsa recolzava unànimement.

Tanmateix però, la polèmica es centrava en la forma de pagar l'exp~~ro~~piació, car els diaris de l'oposició, i concretament "El Fructidor" -òr- gan del Centre Republicà Federal Radical-, no perdia oportunitat per a - clarificar que el seu valor no podia pas ésser costejat per l'Ajuntament, perquè havia de resoldre abans altres necessitats més urgents i també - perquè els beneficis revertirien sobretot als veïns. D'aquí a entendre - que els propietaris no es decidissin a pagar les despeses de l'operació hi ha sols un pas, que el partit radical va traspasar òbviament, tot es crivint frases com aquestes:

"...critiquem l'esmentat projecte, amb el qual quatre usu-

ners farien un negoci fabulós amb motiu de l'agençament de la vila..."

"...és molt còmode fer com alguns senyors, que parlen molt però que reculen quan se'ls toca la butxaca. És molt fàcil intentar que sigui el municipi, que sigui el poble modest, qui soporti la càrrega, amagant-li de passada necessitats més efectives i transcendents..." (39).

2. L'actitud de les institucions.- De bon antuvi, l'actitud més sorprenent és la de l'Ajuntament que contràriament als seus costums habituals, havia proposat una iniciativa que, com a mínim, podia qualificar-se d'econòmicament difícil. A part dels objectius monumentalistes de l'actuació, quina altra finalitat podia fer decidir l'Ajuntament a prendre aquesta decisió?; ¿es tractava d'una actuació propagandista, - simplement plantejada a nivell de la teoria i per això l'Ajuntament no va preocupar-se per a encarregar ràpidament un projecte d'alineacions?

La primera impressió que es té de l'afer és precisament aquesta, - però per altra banda, el procés jurídic que va provocar sembla recolzar la idea d'una decisió destinada a convertir-se en efectiva, i potser el sondeig que va realitzar l'Ajuntament prop dels militars per a traslladar el quarter -aspecte al qual ja ens hem referit abans- no fa sinó recolzar-ho.

Tanmateix però, tant el joc polític desenvolupat pels radicals - - aleshores partit minoritari al Consistori- com la mateixa inoperància habitual de l'Ajuntament, van impossibilitar-lo d'actuar. La seva deixadesa respecte a la gestió urbana era retreta fins i tot per la Comissió - jurídica que esmentàvem abans, la qual recordava que si existís un plànol d'eixample de la població, la discussió no tindria lloc i, en l'interval, recomanava a l'Ajuntament que, com a mínim, encarregués el projecte d'alineacions de les Rambles.

En aquest sentit, destaca també el comportament absolutament passiu de Santiago Güell, que aleshores tornava a ésser arquitecte municipal,

i que semblava la persona idònia per a servir d'interlocutor entre el propietari i l'Ajuntament. Però no va ésser aquest el cas i Santiago Güell va destendre's absolutament de l'afer, fins el punt que el projecte d'alineacions va ésser encarregat a un altre arquitecte que aleshores començava a exercir a Vilafranca: l'Antoni Pons.

Aquest fet, relativament sorprenent si no l'expliquem en la mesura que Santiago Güell podia ser l'encarregat de dirigir les obres de reforma a l'interior de Cal Vamus -la qual cosa es relaciona també amb el seu capteniment-, assenyala però, la continuïtat de les formes de gestió tradicionals al Consistori: l'acceptació dels interessos dels propietaris. Si tenim en compte l'objectiu del plànol d'Antoni Pons, es fa encara més evident el respecte que alguns d'aquests propietaris devien imposar: El plànol de l'Antoni Pons sanciona les línies de façana d'algunes cases quan obliga la reculada d'unes altres d'on se'n deriva una alineació corba de les façanes de les Rambles (41). En "El Fructidor", els radicals ironitzaren sobre el projecte, que definiren com a "plano curvo" (42).

LA INFRAESTRUCTURA COM A RESPOSTA URBANÍSTICA I/O

LA CONTINUITAT DEL NO-PLA.

La incapacitat demostrada per l'Ajuntament en el moment d'enfrontar-se a uns problemes que es derivaven de la seva manca de raons objectives, específicament recollides en un pla, era un fet que condicionava la seva gestió.

En la línia de la resolució d'aquest problema, hi ha un acord del ple de l'Ajuntament (1912)(43) recomanant a l'arquitecte que, a més de l'esmentat projecte d'alineació de la Rambla, pensés també en un plànol general de la població, útil en tots sentits (44). Aquesta referència permet datar amb relativa seguretat un esborrall de Santiago Güell, en què hi figura un pressupost per a la confecció d'un plànol d'aquestes característiques (45). Segons aquest escrit, es comprometia a acabar, en el termini de cinc anys, un plànol de terme municipal amb alineacions i rasants; i en el de dos anys, un altre de clavegueres. Aquesta proposta l'enllaçava amb la necessitat de resoldre adequadament una sèrie d'iniciatives que aleshores creia que necessitava Vilafranca.

L'intent, com tants d'altres, no va reeixir, i l'organització interna de la ciutat i el seu creixement van seguir regint-se pels tipus de gestions que ja coneixem.

A partir d'aquests anys, la modelació del mite del centre ja s'havia produït i la figura de Santiago Güell no hi era pas aliena, car amb la seva arquitectura havia reforçat les imatges prestigioses del medi. Santiago Güell, com féu abans Miquel Elias, tenia la mida de l'abast públic de les seves obres. Cal considerar, per altra banda la figura d'Antoni Pons, arquitecte municipal des de 1919, coneixedor dels gustos i desigs d'una classe mitja en ascensió, que mimetitzava el comportament de la burgesia i no es preocupava per unes propostes formals generalitzants, l'al-

canç de les quals era, si més no, llunyà. En aquest sentit, l'Antonio - Pons és el millor exemple d'un tècnic fidel als desigs d'uns grups so- cials que consideraven la ciutat simplement com un negoci.

Per això, les obres d'infraestructura que van començar a produir-se amb intensitat a partir de 1916 i, sobretot, durant la Dictadura d'en - Primo de Rivera, responien adequadament als seus desigs: construcció d'un capital fix que feia rendibles les propietats, i n'augmentava, per compa- ració, el radi de producció de nou sòl urbà.

Per altra banda, l'interès que l'Ajuntament va demostrar per la ca- rretera de Moja s'ha d'entendre en aquest mateix sentit. Aquest aspecte de l'expansió, al qual ja ens hem referit anteriorment (46), es remunta al 1912, quan el veí municipi d'Olèrdola havia demanat a l'Ajuntament de Vilafranca que insistís davant la Diputació Provincial respecte a la cons- trucció de l'esmentada carretera (47). Que sapiguem, no va produir-se cap altre gestió, essent aquesta darrera paral·lela a la nova etapa expansiva que d'ençà 1926, precisament, estava experimentant el Poble Nou (vegeu fi- gura XXIII).

De la mateixa manera, també la renovació i les reformes als edificis del centre accentuava la tendència, i va ésser així, per la combinació - - d'aquests factors, que la dinàmica urbana va anar mantenint-se, tot i que, ja ho hem vist, el creixement demogràfic era molt feble.

El cercle de relacions inherent a la dinàmica centre-perifèria s'ha via tancat. Des d'aquesta òptica, els costos socials eren tan sols secun- daris, i, si de cas, nomès remeiabls a través de les necessitats de tre- ball que oferien les mateixes obres d'infraestructura.

En contraposició, ja veurem que la política urbanística posterior al 1931 es plantejarà com una resposta als problemes que un creixement urbà d'aquestes característiques havia provocat.

NOTES.

- (1). "El Labriego", 31-V-1882, pp.7.
- (2). Vegeu supra, capítols II i IV.
- (3). ESTEBAN, J. (1976).
- (4). Seguim aquí la denominació aplicada per Claudi MAS I JORNET. Vegeu : C. MAS I JORNET. (1902), pp. 302.
- (5). J.Mª TORRAS. (1982), pp. 33. 55-56.
- (6). Ll. d'A. 27-II-1863.
- (7). Ll. d'A. 28-X-1864.
- (8). Ll. d'A. 13-XII-1862, 20-II-1863, 15-II-1867.
- (9). Ll. d'A. 4-IV-1865.
- (10). El projecte consta, que sapiguem, de nou fulls, i està firmat per Francisco Daniel Molina. Correspon, per tant, a una etapa intermitja de l'arquitecte, havent deixat el càrrec d'arquitecte municipal de Barcelona i abans de ser arquitecte provincial. Modest Fossas i Pi signa la conformitat com a arquitecte del districte.
- (11). Vegeu Figura XXXIV.
- (12). Memòria que acompanya el "Plano Oficial para las edificaciones y avenidas próximas a la estación de ferrocarril.....", 1867, 8 - fulls. A.M. 5/400.
- (13). De totes maneres, a l'Arxiu Municipal de Vilafranca hi ha dipositat un plànol del recinte urbà, cremat parcialment i datat aproximadament entorn 1860, abans de l'estesa de la via del ferrocarril. L'origen del plànol és, de moment, desconegut.
- (14). J. OLIVERES (1983), vol. II. pp. 201-202.

- (15). Les afirmacions de Modest Fossas tenien com objectiu defensar el projecte, perquè feia possible que "se establezcan buenas comunicaciones entre el interior de la villa y el parador nombrado" - (pp.1), així com a què "el nuevo barrrio contribuirá al ornato de la población y al aumento de la riqueza urbana" (pp.1), o bé que "el viajero forme una idea aventajada de la misma" (pp.12).
- (16). Ll. d'A. 25-V-1867.
- (17). Ll. d'A. 3-IX-1868.
- (18). I GONZALEZ (1977).
- (19). "El Eco del Penedés", 15-IV-1866.
- (20). "Expediente sobre arreglo de la izquierda de la calle que conduce a la Estación del Ferrocarril....." 1878. A.M. 5/400.
- (21). De fet, les polèmiques i conflictes respecte el pla formen part del mateix procés urbanístic com altres vegades ja hem fet notar. Recordem, en aquest sentit, les afirmacions de P. Sica. Vegeu: P. SICA (1977), vol.1, pp. 59....
- (22). Vegeu supra, capítol VII, quan ens referiem a l'oposició dels veïns a un projecte d'alineacions amb parcel·lació al Poble Nou.
- (23). Expediente sobre apertura de dos calles en terrenos propiedad de - Don Manuel Vidal y Rollan.....A.M. 5/400.
- (24). "Reclamacions d'Albert Moliner sobre un projecte d'urbanització" 24-II-1891, A.M. 8/403.
- (25). Expediente sobre la travesía de la calle Santa Clara..... A.M. 6/401.
- (26). Expediente sobre el estado ruinoso de las fachadas de las casas..... de la Cort y Plaza de la Constitución..... A.M. 4/399.
- (27). Expediente sobre denuncia de hallarse en mal estado.....Plaza Vall del Castell..... A.M. 5/400.

- (28). El valor d'un dels solars afectats va ésser fixat en 4.695 pessetes, corresponents a 117 m2. 82 cm2. Vegeu "Expediente sobre denuncia de hallarse en mal estado de ruina la casa....." 1878, A.M. 5/400.
- (29). Vegeu (28).
- (30). Vegeu (27).
- (31). Respecte a la promoció a la qual pertanyia Santiago Güell, coincidim amb L. MALLART (1983) i creiem que va acabar la carrera el 1892,, car el mateix any 1893 firmava ja projectes com a arquitecte municipal. Les referències contingudes a l'Exposició commemorativa del - "Centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, 1875-76/1975-76" confirmen aquesta opinió i divergeixen per tant de les dades ressenyades per J. RAFOLS al seu Diccionari (1951).
- (32). "Expediente sobre alineación de las casas.....de la Plaza de l'Oli." A.M. 9/404. A l'apèndix s'hi adjunta fotocòpia del text íntegre.
- (33). Ll. d'A. 2-XI-1910.
- (34). "El Fructidor", 16-III-1912.
- (35). A.M. 13/408, 14/409.
- (36). El propietari, el Sr. Torres, demanava 55.000 pessetes al comptat o bé 80.000 pessetes a pagar en vint anys. "El Fructidor", 24-V-1912.
- (37). A.M. 15/410.
- (38). En Pere Alegret, el 1883, recriminava a l'Ajuntament de no haver-ho fet. Suposem que l'ensulsiament de les cases del final de la Plaça de la Constitució deuria motivar algú a demanar també l'enderrocament de l'edifici de Cal Vamus. Vegeu "El Labriego", 31'III-1883.
- (39). "El Fructidor", 6-IV-1912.
- (40). Ll. d'A. 14-XII-1910. Ll. d'A. 5-VII-1911

- (41). A l'apèndix s'hi adjunta una fotocòpia de l'esmentat plànol.
- (42). "El Fructidor", 27-VII-1912.
- (43). Ll. d'A. 27-III-1912.
- (44). Idem. (43).
- (45). A.M. 15/410. Vegeu a l'apèndix una reproducció del text.
- (46). Vegeu, supra, capítol VII.
- (47). Ll. d'A. 28-II-1912.

Capítol dotzè:

L'urbanisme alternatiu: 1931-1938.

La situació de l'urbanisme dels anys vint, durant els quals la seva raó d'ésser consistia precisament en un "desurbanisme" recolzat en la pràctica d'uns mecanismes de control subtils, implícits i basats en qüestions personals, contrasta absolutament amb la situació existent durant els anys trenta, durant els quals es proposa quelcom absolutament diferent.

L'urbanisme d'aquests anys s'emmarca en un context polític genèricament d'esquerres que conferia a les seves realitzacions una finalitat social pròpia, destinada a satisfer, en principi, aquell conjunt de la població que fins aleshores havia estat materialment postergat. Al mateix temps, es diferencia també de les etapes anteriors perquè, per primera vegada, s'explicitaran formalment una sèrie de propostes tècniques, recolzades en unes mesures establertes globalment a través d'un pla: el Pla Barrenys.

Així, pel que fa al primer aspecte, pot parlar-se de ruptura respecte a un període a la fi del qual s'havien aguditzat extraordinàriament els problemes urbans. Des del punt de vista social es cal recordar, a més, com d'ençà les primeries del XX, s'havia intensificat el problema rabassaire que afectava Vilafranca, no sols per la pròpia població pagesa, sinó també perquè era aquí on es centralitzava l'activitat política dels propietaris i rabassaires comarcals. Aquesta situació, que va concretar-se sovint en un clima de violència semblant al d'altres regions vinícoles (1), i que, com proposa A. Balcells, (2) pot equiparar-se a la lluita obrera de les ciutats industrials catalanes entre 1913 i 1927, estava agreujada a més, per les crisis periòdiques que afectaven el conjunt del proletariat urbà; depenents i empleats, boters, fusters i paletes van ser els grups de treballadors més afectats, que eren, a la pràctica, la majoria del sector secundari local (3).

Així, a la incompetència de la gestió anterior, s'hi ha d'afegir -

també un medi social progressivament més tens a la majoria del proletariat i de la classe mitjana. Es tractava doncs, a la fi, d'un conjunt social relativament heterogeni, però que podria qualificar-se d'alternatiu (4), en la mesura que es definia per oposició als grups tradicionalment dominants. Com a col·lectiu, estava cohesionat per una pràctica política intensa i desenvolupada en diversos aspectes de la vida quotidiana i del treball, representada per personalitats importants al conjunt de Catalunya i, localment, tot i la tradició dels republicans i radicals, s'explicitava sobretot en els membres de la nova "Esquerra Republicana".

Per tant, respecte a la pròpia ciutat, les actuacions d'aquest grup, són també oposades als interessos dels propietaris, clients polítics de la Lliga i majoritàriament monàrquics (5). Tanmateix, però, no s'ha d'oblidar l'aspecte formal dels objectius urbanístics que van desenvolupar, que connectava amb la necessitat, a la fi ineludible, d'un pla que, seixanta anys abans, ja havia formulat la burgesia lliberal.

LA CRISI DE LA CIUTAT TRADICIONAL.

La politització de les qüestions urbanes, que s'havia iniciat entorn de la polèmica de Cal Vamus, segueix ja des d'aleshores, de forma més o menys esporàdica, fins el 1931. En aquest sentit, l'estudi de les revistes locals reflecteix aquesta situació i s'hi observa com els articles van abandonant el tractament estetitzant, propi del segle anterior, com el d'"El Eco" i "El Labriego", i comencen a insistir en les carències de la ciutat i en les dificultats de la vida quotidiana.

La crisi del funcionament de la ciutat tradicional apareix també en els escrits que els veïns adrecen a l'Ajuntament, que diversifiquen les demandes i no es limiten, com abans, al trànsit i a l'enllumenat. Els temes que s'hi tracten són problemes que abans pertanyien a l'esfera intocable de la iniciativa privada i per als quals, d'ençà 1910 aproximadament, es demanava la intervenció de la Corporació.

L'agreujament d'uns conflictes heretats.

El procés industrial, que tot i ésser limitat implicava importants problemes laborals, provocava també un seguit d'efectes que condicionaven negativament la morfologia preexistent. Aquestes repercussions es derivaven sobretot de la localització de les fàbriques, habitualment ubicades a les rodalies, i per tant sense cap tipus d'infraestructura, així com del transport dels productes que, durant el trasllat, incidien en el trànsit de les artèries principals.

Tant en un cas com en l'altre, les queixes dels veïns eren freqüents i expressaven, de fet, dos problemes diferents. El primer era el de l'absència de mesures davant els residus industrials, que s'escolaven sense control per la via pública, i que afectaven, és clar, les vivendes propes

res, habitades majoritàriament per famílies treballadores (6). Fins ara, les nostres investigacions no han pogut detectar cap indicatiu d'alguna iniciativa municipal destinada a resoldre la qüestió.

En canvi, el segon, més heterogeni, que afectava el centre de la ciutat i interessava un conjunt social més ampli, mereixia un tractament comparativament més intens. Amb aquest motiu, podem recordar el tema del pas a nivell de la carretera de Santa Digna, punt que ja havíem tractat en capítols anteriors (7), així com el de la Rambla de Nostra Senyora, entorn de la qual, el 1920, va produir-se una nova polèmica veïns - Ajuntament, motivada per l'interès que aquells tenien per a controlar una urbanització que, segons ells, potenciava el trànsit i lesionava els seus interessos pel que feia a l'activitat terciària, relacionada, a més, amb la imatge volgudament prestigiosa de la travessia (8).

Higiene i trànsit, problemes tradicionals de la ciutat burgesa, continuen doncs existint, accentuats a més per la difusió de l'automòbil i la intensitat del transport (9). Tanmateix, però, a vegades, aquests dos conceptes s'utilitzen encara per a definir situacions completament diferents com eren, per exemple, l'existència de barraques als afores de la ciutat (10) i les necessitats d'instal·lacions esportives (11).

De totes maneres, la crisi de la ciutat tradicional s'expressa també al nivell de la beneficència municipal. En aquest sentit, és interessant assenyalar les iniciatives de l'oposició política local, destinades a substituir, de forma popular, les institucions públiques per a pobres i que suposem que es relacionaven amb la divulgació del cooperativisme. A part de les escoles per a adults, depenents d'els centres polítics i sindicals, que existien a Vilafranca com en tantes altres ciutats, tenim notícia d'una barberia comunal, des del 1911 (12), i recordem, a més, la iniciativa de la "Beneficència Vilafranquina", que va començar a funcionar el 1912 (13).

La política urbana segons l'oposició: una interpretació a partir de la "Gassetta de Vilafranca".

Amb la finalitat de conèixer quins eren els aspectes urbanístics - considerats com a prioritaris per l'oposició local i, en conseqüència, - saber quina era la idea de ciutat, nova o renovada, que proposaven, hem estudiat detalladament el contingut d'una revista, la "Gassetta de Vilafranca", entorn la qual s'agrupaven la majoria d'intel·lectuals i polítics (14) que posteriorment, el 1931, entraren a formar part d'"Esquerra Republicana". D'ençà el 1931, van ésser sobretot ells, els qui intentaren realitzar alguns dels projectes que havien reclamat abans.

Des del punt de vista de la nostra anàlisi, la problemàtica urbana que contemplen aquests autors es concreta en una sèrie de propostes, de les quals en destaquem quatre:

- a) el tema de la formació d'una consciència comarcal. En - - aquest sentit, l'ideari polític respecte al sentiment territorial és clar (15).
- b) el tema econòmic i la insistència en una base productiva de tipus comercial i bancària. Les connexions amb el tema tantes vegades al·ludit sobre la diversitat de l'estructura econòmica i urbana s'expressa també aquí.
- c) l'oposició als terratinents rurals i grups socials afins, inclosa l'administració central.
- d) les alternatives concretes als problemes locals.

De tots quatre, el primer és el que resta una mica més al marge - - d'aquesta anàlisi; en canvi, el segon i el tercer reforcen conjuntament la idea d'un grup polític alternatiu al redós d'uns petits però nombrosos grups socials i professionals (la classe mitjana urbana) que es definien per oposició a la classe tradicionalment dominant. Obviament, el darrer - aspecte és el que, des del nostre punt de vista, proporciona les pautes - més detallades per a poder analitzar la seva idea de l'urbanisme i de la

gestió de la ciutat.

Entre 1926 i 1929, anys de censura però d'evident oposició, els temes d'interès local estan destinats, sobretot, a la ressenya continuada de les carències i de la gestió equivocada. En general hi ha, però, un enfocament que els fa diferents a les revistes dels anys precedents, tendència que, a més, continuarà manifestant-se fins el 1936: és la insistència en el tema dels equipaments i l'emfàsi en el fet cultural.

Així, predomina el tema de les escoles i també de les biblioteques, arxius i museus (16) que, a més, es reforça amb el tractament atorgat a qüestions tradicionalment tècniques: el trànsit i el mercat, per exemple, que són plantejats com a carència: manca de senyalització (17) i d'edifici propi. El problema sanitari és igualment un problema d'hospitals (18). A més, temes específicament arquitectònics són tractats de forma marginal, i destinats encara a reforçar la necessitat de mesures d'índole cultural. Per exemple, aquesta situació de subordinació de l'urbanisme a la cultura surt molt ben reflectida en el cas d'una sol·licitud per a impulsar un arxiu fotogràfic que es justificava mitjançant la comprovació del canvi en la imatge tradicional de la ciutat (19). És freqüent també una crítica a la política d'obres públiques, menyspreant altres necessitats (20).

Per altra banda, però, l'anàlisi d'una situació recolzada en l'especulació immobiliària hi és absent. En fer referència a la morfologia i al procés de creixement, les raons de la crítica són vagues i indefinides, esteticitzants i mancades d'alternatives concretes. A més de la qualificació despectiva de "neo-vilafranca", referida al Poble Nou (21), deia també Pere Regull Pagés, en referir-se al barri:

"Cada cop que per atzar hi deambulem, ens es permès de constatar, amb pena, el raquitisme de les vies que hom hi traça... la barriada novella té, val a dir-ho, l'aspecte d'un campament; els habitacles, en majoria aclaparant de planta baixa, donen la sensació d'interins, i el conjunt, d'una cosa embastada, moridora. Aquest, però, no és el nostre afer d'avui; el que, ara com ara, ens interessa és el traçat dels carrers. I

ja ho hem dit: són massa estrets. L'evolució soferta per la - locomoció i la que pot produir-se en el futur justifica de sobres la nostra afirmació" (22).

Una sèrie de missatges desordenats sorgeixen d'aquest i d'altres textos semblants: l'afany per a participar en l'expansió de la ciutat, la racionalització de la demanda, la denúncia d'un procés d'expansió diferent al de la ciutat tradicional, l'evocació del temps passat i futur del barri. És aquest un estil que es repeteix i que ens explica com aquests homes veien la ciutat.

Aquesta dimensió contradictòria, concreta i difusa a la vegada, canvia però d'ençà 1930, quan els plantejaments esdevenen més precisos (23). A més, la comparació amb Barcelona és més sovintejada, i amb ella es fa usual la utilització de la tècnica com argumentació irrefutable; el 1930 es retreu a l'Ajuntament la necessitat d'un organisme de Tècnica Urbana (24). També trobem com s'amplia l'horitzó dels equipaments i constatem, amb sorpresa, com recullen una proposta del Dr. Estalella referent a un parc natural a la muntanya de Sant Pau (25).

LES ALTERNATIVES DE LA POLÍTICA URBANA. 1931-1934.

EL PROJECTE D'URBANITZACIÓ I EIXAMPLAMENT.

El febrer del 1931, el nou Ajuntament, integrat majoritàriament pel Pacte d'Esquerres, i amb l'oposició minoritària dels radicals, monàrquics i conservadors, tenia els objectius de la gestió urbana materialment configurats.

Continuant el camí de les pròpies reivindicacions, es fonamentava, - per una banda, en una política d'equipaments que volia dir, sobretot, construcció i reforma d'edificis. Per l'altra, suposava resoldre la més complexa qüestió de la racionalització de l'expansió urbana. Aquest segon aspecte, que pel fet de tractar-se d'un pla general d'eixample, deuria generar les reticències habituals, va acabar concretant-se, el 1933, en el Projecte d'Urbanització i Eixamplament, més conegut com a Pla Barenys o P.U.E.

Pel que fa als equipaments, les actuacions van centrar-se, sobretot, en la reforma del quarter, cedit a l'Ajuntament el setembre del 1931 (26), per tal de transformar-lo en escoles i altres serveis culturals, a més - d'una estació d'autobusos (27). També l'assaig de transformació en hospital del Molí d'en Rovira, s'ha d'entendre en aquest sentit.

Aquestes iniciatives, a més de la superació d'uns dèficits, tenien - encara una altra finalitat, estaven destinades a incidir en la dinàmica - quotidiana (28) i anaven acompanyades d'un cert "patriarcalisme" (29) així com de la creença que els equipaments expressaven un sentiment col·lectiu (30). Amb aquestes iniciatives, es deduïa, per tant, que era possible transformar la ciutat a partir dels equipaments i de la cultura, mecanismes mitjançant els quals era possible canviar les condicions de vida de la població. En aquest sentit, és interessant conèixer la campanya pública destinada a consultar el possible ús de l'ex-quarter (31), que responia al desig d'utilitzar el component social de la cultura, que, com sabem, era aleshor

res un caràcter preeminent en les actuacions dels polítics d'esquerres - (32).

Ultra aquests aspectes, el Pla Barenys és, però, la iniciativa fonamental de l'època i sorgeix com a resultat d'una proposta, a la fi ineludible, però que va haver d'esperar per a ésser formulada a un context on el bloc tradicionalment dominant hagués perdut l'hegemonia. Tanmateix, no es tracta d'un projecte políticament d'esquerres, sinó que més aviat pot definir-se com un pla tècnicament i tèdrica destinat a resoldre els problemes d'una ciutat en crisi, en la qual s'havien aguditzat les carències i en la qual la manca de previsions globals estava provocant efectes negatius en els mateixos sectors productius.

D'acord amb les coordenades de l'època, si bé amb un cert retard, sembla que pot inserir-se dins l'urbanisme de reforma de la ciutat capitalista, d'acord amb el model del Gross-Berlin - - i el seu paral·lelisme a la Barcelona de la Lliga, entre els anys 1917 i 1930 (33). Assagem a continuació alguns dels aspectes fonamentals del pla, el seu procés burocràtic, - així com també intentem d'entendre la inserció del seu autor en la pràctica local.

La figura de Josep Mª Barenys (1875-1954).

La figura de Josep Mª Barenys, i el P.U.E., transcendeixen el context local del moment. És possible de sostenir aquesta afirmació després d'una investigació inicialment errònia del P.U.E. (34) i que, actualment, a la llum de noves dades i informacions, estem en condicions de matisar i reformular.

El que sembla indiscutible és que el P.U.E. és una proposta eminentment tècnica, plantejada des de la racionalitat del projecte i de les formulacions acadèmiques (35). L'urbanisme apareix així deslligat del medi social i esdevé un conjunt de mesures, propostes i operacions destinades a incidir en el medi físic de la ciutat, afavorint, en general, les condicions de pro

ducció (36).

A. Els corrents urbanístics.

Per aquest motiu -i hi ha altres dades que ho corroboren- Josep Mª Barenys sembla situat en el corrent alemany de la reforma de la ciutat -capitalista, encara que l'accent en altres qüestions, com són, per exemple, el tractament de ciutats petites, la ciutat jardí i el treball previ d'informació, assenyalin la influència de les idees britàniques. De la mateixa manera, no podem pas oblidar l'herència del model decimonònic de "eixample".

Aquesta confluència de corrents, a part del P.U.E. es relaciona amb la seva pertinència a un grup de tècnics brillants, relacionats amb la - Mancomunitat, entre els quals hi figurava Nicolau Mª Rubió i Tudurí, - - l'autor del Regional Planning (1932), i Ricard Giralt Casadesús, considerat com un dels introductors de les tendències de l'urbanisme germànic (37). Josep Mª Barenys, sostenia, a més, contactes amb personalitats franceses i nord-americanes (38), i va participar, també, en el I Congrés d'Arquitectes de Llengüa Catalana (primavera del 1932), on hi va presentar una ponència (39).

Aquesta ponència, afirma el nou caràcter de l'urbanisme, no limitat a l'organització exclusiva de les grans ciutats, que té com a finalitat la - "millor unió i relació" entre els pobles, així com també "vetllar per la - conservació i enaltiment de les belleses de la natura en el bé de la moral i la higiene".

Segons J. Mª Barenys, aquest objectiu feia evidents les dificultats reals de les propostes d'eixample i de la reglamentació urbanística dels pobles de la Catalunya rural, i el motivava a insistir en la necessitat d'un cos legislatiu adient i d'uns recursos econòmics suficients. Per - - unes i altres raons, aportava els exemples particulars del "Regional Planning" anglès, el llibre de Heiligenthal pel que fa a Prússia, així com les

lleis txecoslovaques, poloneses i sueques. Complementant aquestes formulacions més genèriques, reafirmava igualment el caràcter racionalitzador de les mesures tècniques, sobretot els aspectes referents a la zonificació, reparcel·lacions, ordenances i higiene.

B. La pràctica professional.

En el terreny de la pràctica professional destaca la seva participació a la delegació de Barcelona del "Banco de Crèdit Local" i, pel que sembla, va ésser mitjançant aquesta entitat que va treballar en diferents indrets d'Espanya, centrant-se en projectes d'equipament i infraestructura (40). Se li coneix, també, l'elaboració de dos projectes d'urbanització i eixamplament, a les ciutats d'Irun (1926) i de La Coruña (1940) (41). -- Abans de la Guerra Civil va ésser també arquitecte municipal de la veïna població d'El Vendrell, on també va realitzar-hi el projecte d'urbanització de Coma-ruga (42).

En conseqüència, Josep Mª Barenys sembla una figura idònia per a l'elaboració del pla de Vilafranca, ja que al reconeixement professional en els mitjans tècnics i institucionals, se li afegia a la seva pròpia experiència de la dinàmica i els problemes habituals en ciutats petites.

De totes maneres, els contactes amb la classe política vilafranquina d'aleshores no son clars, si bé aquesta indefinició ens reafirma en la seva probable predisposició a adoptar una actitud racional i objectiva, al marge de les disputes locals.

Tanmateix, però, un cop acceptats els motius de reforma i d'objectivitat d'un pla pretesament racional i científic, persisteixen encara una sèrie d'interrogants davant aquesta avinentesa entre J.Mª Barenys, a qui podríem situar en els corrents reformistes de la burgesia industrial, i una institució municipal majoritàriament d'esquerres. Per a respondre'ls se'ns ocorren bastant de possibilitats, entre les quals el suport dels radicals, -- els contactes amb els quals podrien haver-se iniciat des d'uns quants anys

abans, arran de la seva feina al "Banco de Crédito Local" (43).

També pensem, tal com apuntàvem a les nostres hipòtesis, en la necessitat d'un pacte amb l'oposició conservadora d'aleshores, i que a nivell d'urbanisme s'havia d'explicitar en propostes de reforma i millora de les condicions de producció de l'espai urbà. En tercer lloc, i com a explicació més ambigua però ben real, pensem com després del 1931, alguns membres de la majoria d'Esquerra Republicana van començar a trobar-se davant d'estratègies i condicionants imposats des del poder econòmic local veritable, els industrials del vi, i que deuriem reconduir el tema del planejament vers aquesta proposta necessàriament burgesa.

El procés d'aprovació del P.U.E.

Al llarg del procés burocràtic que va seguir el P.U.E., des del moment en què van publicar-se les bases del concurs fins la seva aprovació, que, pel que sembla, va produir-se en successives fases durant el 1936-1937, van intervenir-hi una sèrie de circumstàncies que, ultra les de política més general, són considerablement significatives si les analitzem des de la perspectiva del paper del tècnic en un afer públic com és el de l'urbanisme. El tema dels blocs urbans i el de la seva capacitat de gestió troba aquí un bon exemple.

En el Ple de l'Ajuntament del 5 d'abril de 1933 (44), es va acordar, unànimement, obrir un concurs per a la confecció del plànol general de clauvegueres i del projecte d'eixamplament. Les bases aparegueren publicades en el Butlletí de la Generalitat del mateix mes (45) i a la convocatòria van presentar-se cinc concursants. Abans de la resolució del concurs, l'Ajuntament va demanar assessorament a l'Associació d'Arquitectes de Catalunya (46).

L'èxit de la convocatòria, a la qual a més d'en Josep Mª Barenys s'hi havia presentat un altre equip interprofessional, la vàlua del qual reconeixia també l'Associació d'Arquitectes (47), va ésser doncs considerable,

i responia, sens dubte, a un conjunt de gestions ben encaminades i que, s'havien d'haver produït entre l'Ajuntament i la Generalitat.

Des d'un punt de vista públic, l'espectació a Vilafranca no sembla però excessiva, potser pel caire estrictament professional que va conferrir-se a l'afer. De totes maneres, s'ha de destacar que el desembre del 1934 va fer-se una exposició pública del projecte, a la qual es va convidar expressament a les institucions vilatanes.

De totes maneres, i malgrat aquesta absència de notícies alienes al món tècnic, hi ha algunes anècdotes que reafirmen les implicacions polítiques del projecte i l'interès que desvetllava.

La primera d'elles va succeir abans de conèixer-se el veredict del concurs, en el transcurs d'un Ple de l'Ajuntament (48) quan un regidor, - del partit radical, va presentar una moció destinada a què l'arquitecte - guanyador es comprometés a incloure en el projecte de reforma la desaparició de les cases de Cal Vamus i la del Comte de Moy, (aquesta última ocupava el terreny corresponent a l'actual Plaça de la Vila).

La segona va tenir lloc durant la fase destinada a recollir la informació prèvia a la redacció del pla. Lògicament, era l'arquitecte municipal qui havia de procurar les dades, i l'A. Pons, un altre cop a la plaça, escatimava la informació a Josep Mª Barenys (49).

Curiositat a part, tots dos episodis ens donen la mesura del joc polític que s'incorporava al procés d'elaboració del P.U.E.. Així, el primer recull les velles polèmiques urbanístiques de l'oposició amb motiu de - - l'afer de Cal Vamus el 1910. La inclusió de la casa dels Moy tenia un valor més simbòlic i ultrapassava les ambigües consideracions estètiques - que, en tot cas, s'havien esgrimit des de 1931 (50). Era, doncs, l'explicitació inicial dels objectius polítics del pla, així com de la racionalització de les operacions que n'eren conseqüents.

En canvi, la polèmica amb A. Pons és més obscura, potser perquè no més la coneixem a partir d'algunes al·lusions marginals o secundàries que apareixen en els documents conservats a l'Arxiu (51). En resum, potser -

podríem pensar que existeixen dos nivells explicatius de la qüestió. Un, el més senzill, és el de la reticència entre professionals. L'altre fa referència a la utilització dels arguments tècnics per a conduir al fracàs el conjunt del pla, car, de l'absència de la informació bàsica, se n'hi podia derivar l'incompliment dels terminis establerts en el contracte amb J. Mª Barenys (52).

De fet, la posició d'A. Pons sembla inicialment guanyadora, amb motiu de la conjuntura política del 1935 (53) i, quan el juny del 1936 l'Ajuntament va requerir-lo per tal que dictaminés sobre el P.U.E., A. Pons va ometre l'informe corresponent. Malgrat tot, el Ple de l'Ajuntament va decidir acollir-se a la Llei de Sanejament de Poblacions (54), punt que, en circumstàncies normals, hagués afectat molt favorablement el projecte.

Finalment, i després de la nova destitució de l'A. Pons després del juliol del 1936, Frederic Tàrrega, el nou Director d'Obres Públiques, va ésser qui va portar directament la gestió de l'aprovació i realització del P.U.E.. Un any després, l'agost del 1937, hem trobat la confirmació de l'aprovació del projecte de l'estació depuradora, aspecte que era complementari al Pla.

El Pla Barenys.

A. El contingut del Pla.

Segons les bases del concurs, el P.U.E. havia d'estar format per: - 1er.: un pla geomètric i topogràfic de la vila, amb el projecte d'eixamplament; 2on.: un pla igual a l'anterior, amb el parcel·lari; 3er.: un projecte de clavegueram; i 4rt.: una memòria amb l'avant-projecte. Després, Josep Mª Barenys va modificar alguns d'aquests apartats i sembla ser que va afegir-hi una darrera memòria, així com el ja esmentat projecte de depuradora d'aigües residuals (55).

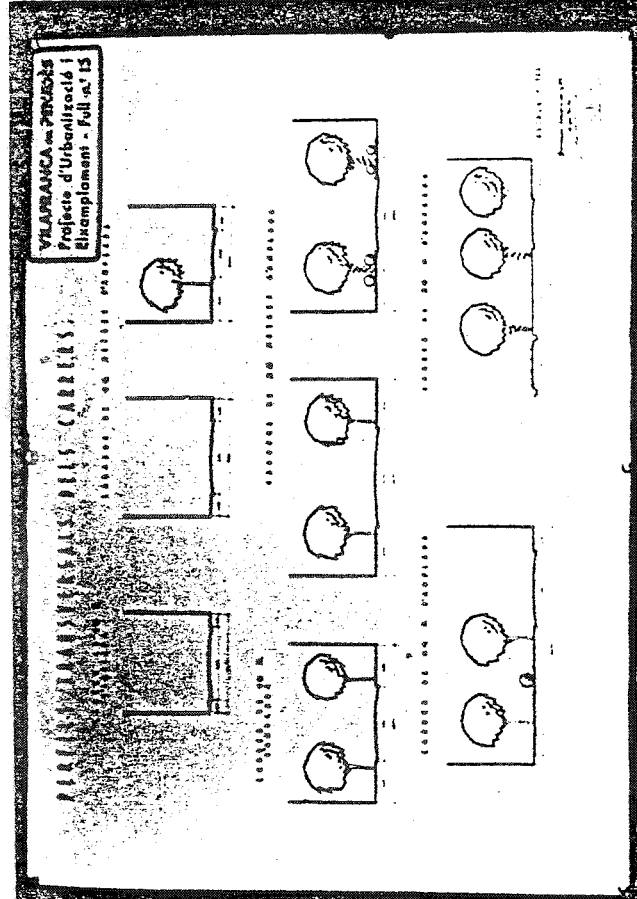
Actualment, es conserven nou figures originals, procedents del conjunt de plànols i projectes presentats a l'Exposició del 1934. Coneixem també una sèrie de fotografies, presumiblement realitzades per ell mateix, que reproduïen part de l'esmentat material gràfic (56). A l'Arxiu Municipal s'hi han trobat dipositats els següents documents: la memòria que - va presentar en 1933 amb motiu del concurs (57), l'expedient sobre el projecte de la depuradora, i un plànol, molt deteriorat, amb el projecte - del clavegueram (58).

Malgrat la parcialitat del material conservat, poden aventurar-se algunes conclusions i comentaris sobre les dimensions i objectius del Pla, que, d'altra banda, semblen prou raonables si ens atenim a la personalitat del seu autor.

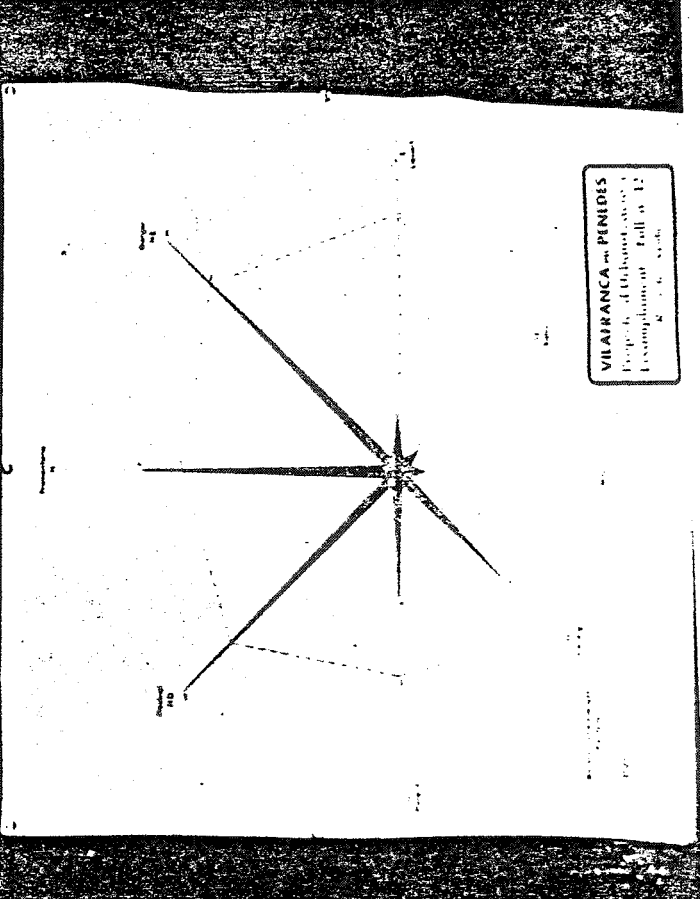
B. Objectius i mètodes.

1. Les fases del treball. L'anàlisi del Pla, contemplat en conjunt, permet afirmar el seu caràcter complex, caracteritzat, com a mínim, per tres etapes al llarg de les quals van anar concretant-se les mesures i actuacions.

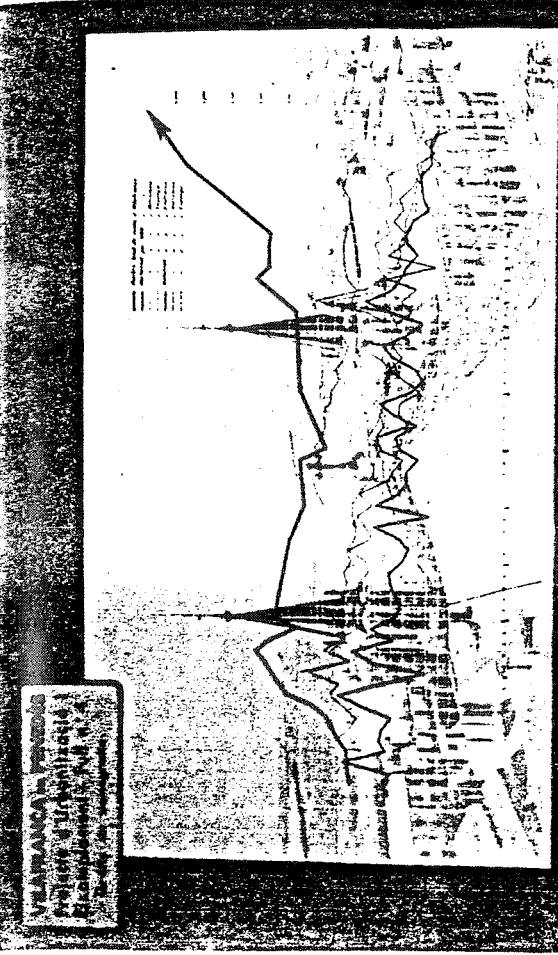
La primera etapa coincideix amb la de la redacció de la memòria provisional presentada al concurs. En segon lloc, sabem que Josep Mª Barenys va recollir una extensa informació sobre Vilafranca que incloïa el coneixement de les monografies locals, entre les quals hi havia una topografia mèdica, així com consultes múltiples amb els vilatans. Durant aquesta fase, molt semblant a la dels "surveys" popularitzats per P. Geddes (59), va realitzar una sèrie de fotografies de la vila la finalitat de les quals era - la de servir de base als dibuixos dels projectes. En aquest sentit, destaca també l'existència de tres fulls presentats a l'Exposició (Figura - - - LXXIII) on s'hi expressen les dades de mortalitat (bruta, infantil i segons malalties infeccioses) així com les corbes d'evolució demogràfica o, simplement, representació de densitats. En el primer cas, les xifres semblen extreïdes de la Topografia Mèdica de Vilafranca, i en el segon dels - padrons municipals.

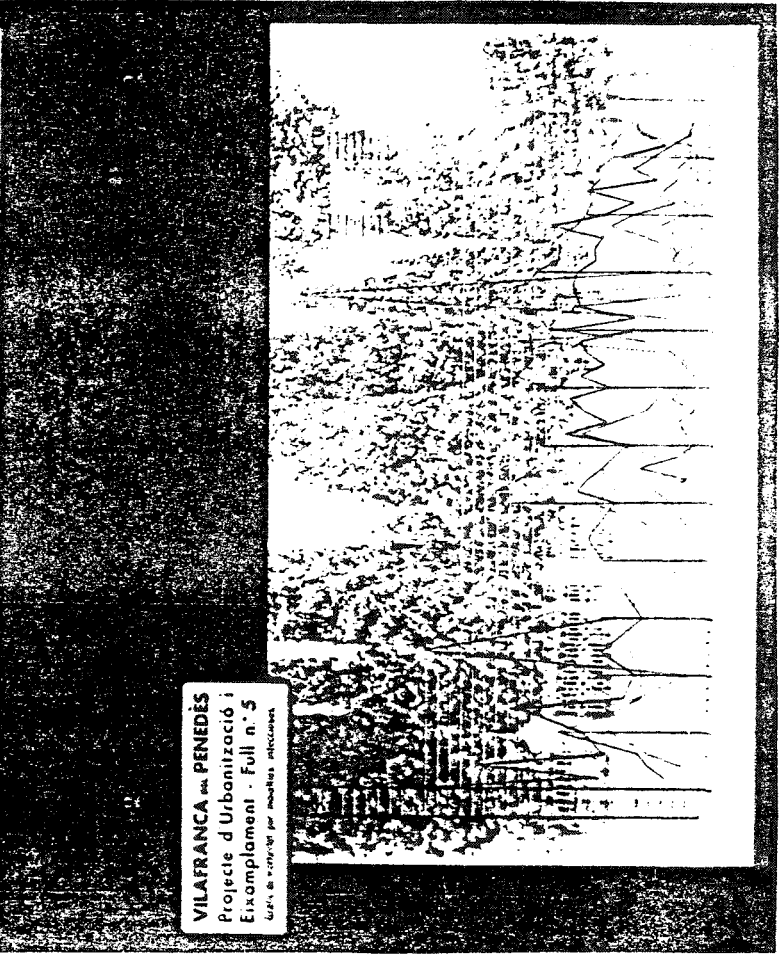
VILAFRANCA de PENEDÈS
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 15

VILAFRANCA de PENEDÈS
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 12

VILAFRANCA de PENEDÈS
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 14

VILAFRANCA de PENEDÈS
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 5

FIGURA LXXIII. GRAFICS D'INFORMACIO PREVIA DEL P. U. E. (J. M.ª BARENYS, 1934)

Paral·lelament, però, deuria produir-se també la recollida d'informació sobre l'estat de la infraestructura i l'aixecament topogràfic.

La darrera etapa deuria iniciar-se amb l'elaboració dels plànols i projectes que van exposar-se públicament el desembre del 1934, i hauria de concloure amb la redacció d'una memòria i ordenances de les quals, malauradament, no hem trobat confirmació.

2. Els objectius. Tots aquests documents ens situen davant un pla influenciat pels corrents alemanys i britànics, si bé, però, s'hi confonen també alguns elements romàntics, possiblement d'ascendència cerdiana. Tanmateix, la memòria inicial⁽⁶⁰⁾ serveix per a confirmar aquests aspectes més generals, així com per a detectar els objectius explícits del pla.

En comparació al material que van aportar els altres concursants, ⁽⁶¹⁾ els quals insistien principalment en aspectes tècnics, topogràfic, sistema viari i clavegueram ⁽⁶²⁾, ens adonem que solament és Josep Mª Barenys qui els integra dins una visió més global, tant de la ciutat com de la pràctica urbanística.

Així, el tema de l'eixample supera la formalització geomètrica d'una nova trama urbana i es presenta, sobretot, com un problema d'enllaç amb la superfície edificada, la qual, a partir d'aleshores, es tractarà només com una part de la ciutat. Per aquest motiu, el tema del trànsit hi és tractat globalment.

Josep Mª Barenys es planteja igualment el tema de la zonificació, el de la higiene i el dels espais verds, i els relaciona tots tres amb la necessitat de preveure una ciutat adequada a les funcions bàsiques: producció i residència. Aquests objectius, que connecten amb els del Gross-Stadt, sembla ser que es recolzen en la idea de la ciutat com a màquina o instrument racional de la producció, i de l'urbanisme com a actuació destinada a resoldre les interferències derivades de les condicions de vida dels treballadors. És per aquest motiu que reforça el tractament de la higiene i

els equipaments, als quals presenta com a supeditats a les densitats i als espais lliures.

Josep Mª Barenys escrivia referent a la higiene:

"s'estudiarà la densitat d'edificació fixant el màxim de veïns que podrà contenir cada barri i s'assenyalaran els espais lliures, jardins o camps de joc amb relació al percentatge de població"(63).

El caràcter racionalitzador del projecte, en tant que normativa de les iniciatives particulars, apareixia recollit en dos components més: un de tècnic i un de jurídic. Ens referim a la reparcel·lació en les zones de nova edificació i a un "Projecte de reglament d'edificació" que vindria a complir el paper de les futures ordenances, a les quals F. Roca també al·ludia com un dels components de la Gross-Stadt(64). Tanmateix, J. Mª Barenys era conscient del que això implicava respecte al sector de la construcció i l'especulació immobiliària, ja que se sentia obligat a puntualitzar "que sense lligar en absolut els constructors els obligui a no transpassar els termes per tal que llurs obres no perjudiquin l'harmònic conjunt de la població" (65).

El tema de l'estètica és, però, difícil de sospesar en aquesta memòria. Hi és implícita la justificació de possibles enderrocaments en edificis destinats a una remodelació en el casc antic, futur lloc central (oficines i institucions públiques) i també dipositari del patrimoni històric.

C. Les propostes.

La documentació gràfica de la qual disposem permet conèixer una sèrie de projectes que, segons el pla, calia aplicar a Vilafranca. D'entre diverses possibilitats, hem esquematitzat aquest conjunt de mesures, segons si fan referència a l'eixamplament i a l'organització general de la ciutat, o bé si tenen com a objectiu la dotació d'equipament i espais lliures.

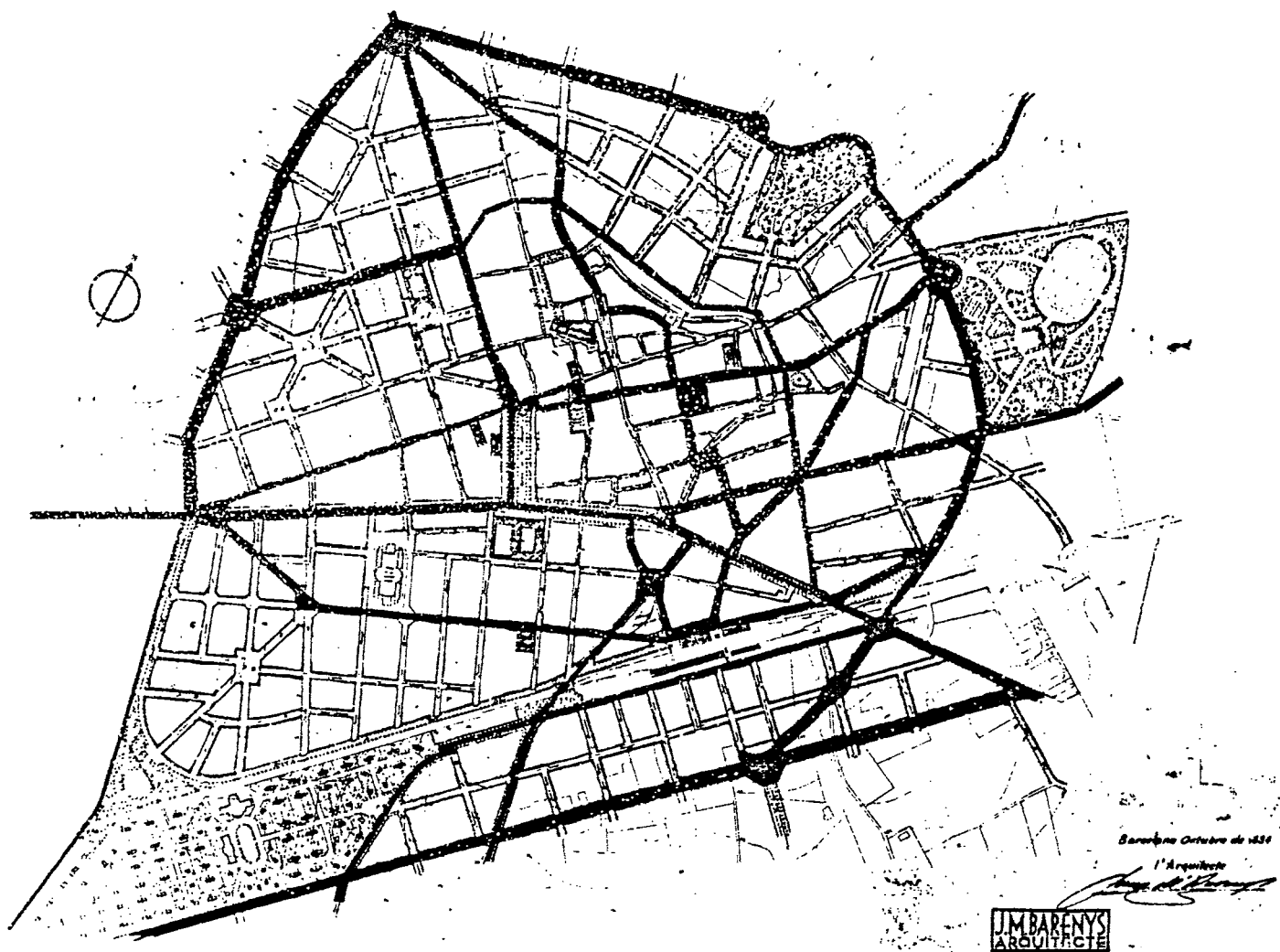
1. Eixamplament i Sistema Viari. La proposta d'eixamplament i la inserció a la trama de la ciutat preexistent, així com la de la seva reforma, està reflectida en els plànols que serveixen de base als projectes d'organització del trànsit i de localització dels espais lliures (Figura LXXIV). L'anàlisi d'aquest plànol fa pensar en una sèrie de qüestions, referides a la idea general de la ciutat que es volia aconseguir, així com a la manera com Josep M^a. Barenys havia resolt la incorporació dels elements preexistents que utilitza a favor del seu projecte.

La imatge elemental que sorgeix de la contemplació del plànol és, sens dubte, la d'una ciutat global, compacta. En conseqüència, contrasta amb - les tendències del creixement que s'havien experimentat fins aleshores, - considerablement disperses i que tendien a potenciar una expansió més o - menys estrellada, seguint els eixos dels ravals i de les noves carreteres. Segons el P.U.E., la futura construcció de Vilafranca estaria supeditada a la colmatació dels espais intermitjos entre la ciutat preexistent i un nou límit, constituït per una via de circumval·lació, que, a mode de nova muralla, establia unes pautes molt precises respecte a les formes de l'expansió i els preus del sòl.

De totes maneres, a més d'aquest tractament genèric, el disseny de - la nova trama es caracteritzava per un tractament diferenciat segons les - àrees, tractament que ve determinat precisament per la disposició del - sistema viari dels carrers ja existents. Així, els trets dels barris es manifesten en la disposició dels nous carrers, tot i que en les zones de l'eixample tendeix a potenciar l'expansió del Poble Nou i del barri del carrer de Sant Pere.

De fet, la distribució de tot el nou disseny està condicionat per - la ciutat preexistent, així com per les possibilitats més o menys favorables dels elements que nosaltres, en un altre lloc (66), hem anomenat franques marginals i línies de fixació. D'aquesta manera, a part de sancionar el paper estructurant de la via del ferrocarril, consolida també el paper de la carretera de Moja i d'altres carrers perifèrics que s'incorporen - igualment a la via de circumval·lació. També transforma els carrers bà-

FIGURA LXXIV. PROJECTE D'EIXAMPLE I D'ORGANITZACIO
DEL TRANSIT AL P.U.E. (J.M.ª BARENYS
1934)

sics de l'expansió (per exemple el carrer d'Amàlia, de Sant Julià, del Progrés i de Tarragona) en carrers organitzadors dels nous barris.

Malgrat tot, la nova trama, sobretot als extrems dels barris de Sant Pere, Poble Nou i àrea N.E. (l'actual "La Girada") destaca del conjunt i, si bé amb la ciutat jardí hom hi troba diferències considerables, tampoc no pot menys que reconèixer-se que la disposició dels carrers continua semblantment condicionada al trànsit.

El trànsit és, definitivament, un element bàsic del pla. El seu tractament el condiciona i al mateix temps l'unifica. D'acord amb els elements bàsics de l'urbanisme germànic, el sistema viari es presenta com una peça clau del pla. Aquest tractament, que s'observa en la utilització de l'esmentada via de circumval·lació, pot detectar-se també en altres aspectes com són la consideració atorgada als carrers que condueixen a l'estació del ferrocarril, així com a les principals sortides de la ciutat.

Aquest fet ens indueix a pensar que la base productiva de la ciutat, localitzada sobretot al barri del Molí d'en Rovira i al Raval, hi és ben tractada, i s'hi potencia adequadament el trànsit entre ambdues àrees, cosa que no succeeix, en canvi, als barris oposats, de carrers preferentment residencials, si hem de creure el diferent gruix que assenyalen les intensitats del full nº 32.

Quant al procediment seguit respecte el centre i al casc antic, cal resaltar que evidencia la cristallinitat de la idea de l'autor respecte a les relacions entre espai preexistent i eixample. A part del trossejament d'alguna illa de cases, s'hi entreveu ja una filosofia respecte al centre de la ciutat: és l'àrea comercial i simbòlica que convé respectar. Per aquest motiu, en la trama central, les carreteres es transformen en carrers secundaris quant al trànsit, i, com veurem més endavant, s'hi preserva la funció de passeig. Tanmateix, però, la ciutat antiga és travessada sense contemplacions per una intensa xarxa viària de trànsit intens, com a conseqüència de les característiques del Raval per una banda, i per l'altra les servituds que genera el mateix centre.

2. Equipaments: el sistema de parcs i jardins. El sistema de parcs i jardins, reflectit en el full nº 13, s'insereix també en el tractament de conjunt de la ciutat, sobretot pel que fa a les noves àrees de l'eixample, on les cruïlles dels carrers, àdhuc els de menys trànsit, són amples, i on la via de circumval·lació és, de fet, un projecte de passeig amb arbres. De totes maneres, l'aspecte més sobresortint és l'assenyalament d'una sèrie de parcs i places, d'algunes de les quals en fa, a més, un projecte a part.

D'entre aquestes superfícies verdes, destaca la previsió de les zones verdes perifèriques, àmplies i de destí superior al del barri. A part del bosquet de Les Clotes i del petit parc en el llindar entre el Poble Nou i la futura ciutat jardí, el més important és, però, la previsió d'una zona esportiva a L'Espirall, amb una finalitat comuna al conjunt de la ciutat. Aquest parc (Figura LXXV), de projecte ambiciós i que conté elements mixtos del dibuix romàntic i del funcionalisme (en els edificis), estava destinat a resoldre els problemes bàsics dels equipaments a Vilafranca que, pel que sembla, s'interpretaven a mode de versió reduïda de l'àrea esportiva de Montjuïc.

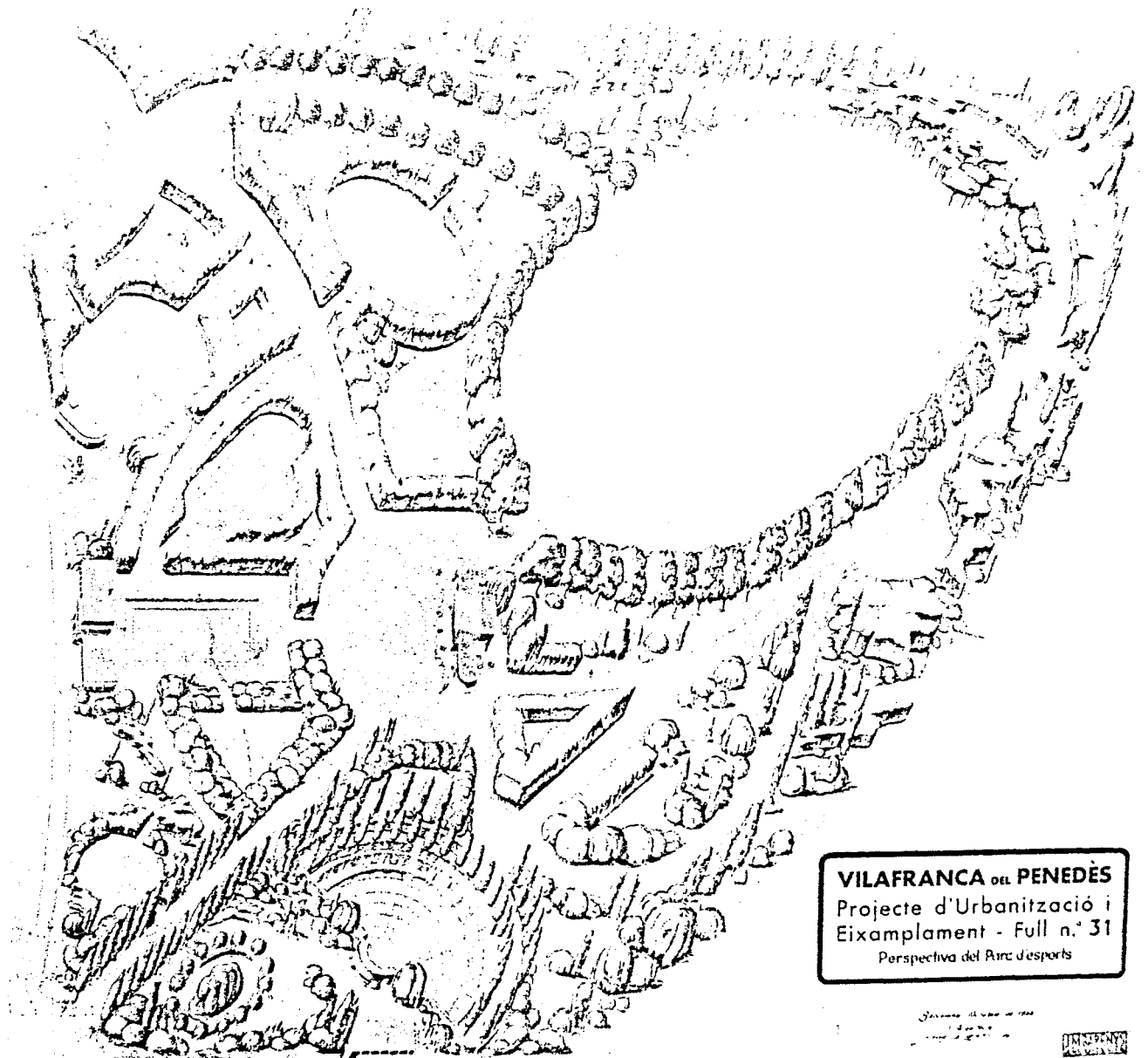
Menció a part mereixen els casos de la Plaça Milà, El Tívoli i l'actual Era Enrajolada, totes tres d'àmbit de barri. El cas del Tívoli, del qual en coneixem dos projectes (Figura LXXVI), ens fa pensar en el grau de detall que possiblement s'havia assolit a les altres dues.

Proporcionalment, en canvi, el centre i el casc antic són els dos sectors menys afavorits. De totes maneres, no s'han d'oblidar dues qüestions: l'una és la proximitat del parc de Les Clotes amb el casc antic, i l'altra és el tractament especial de Les Rambles que, a més de complir la funció d'àrea lliure per al barri, estaven destinades a accentuar-ne la funció central.

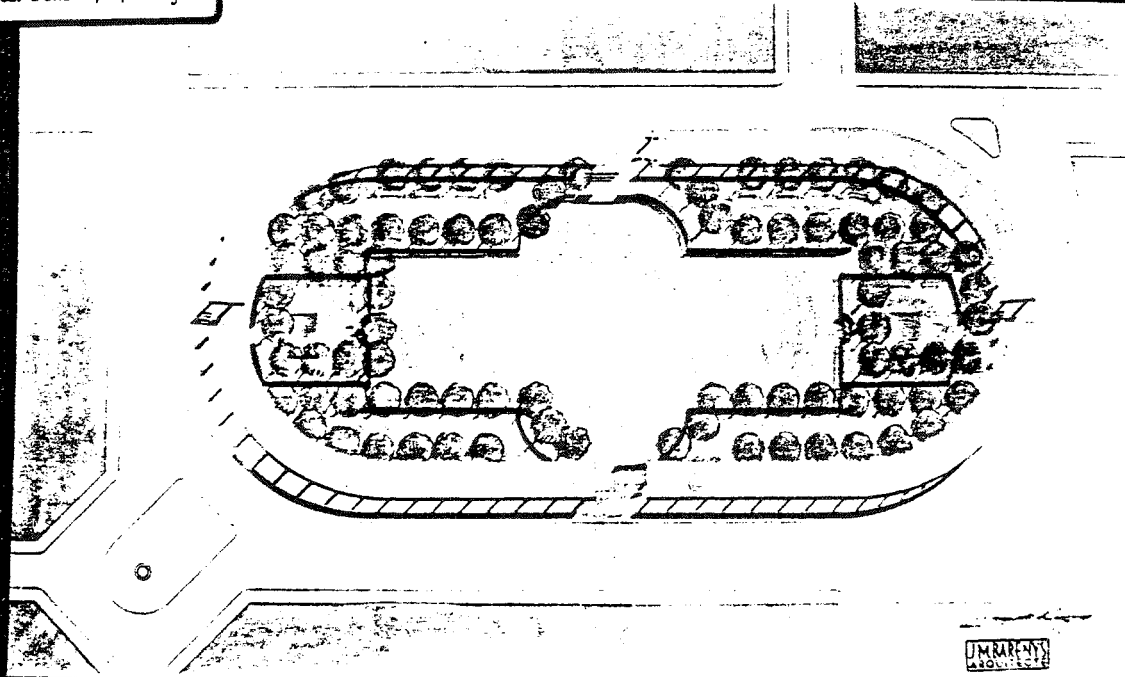
La consideració de Josep Mª Barenys respecte a les Rambles és prou significativa i ultrapassa, a més, l'objectiu d'alleugerir-ne el trànsit. Així, a la Rambla de Nostra Senyora, on ja hem vist que el trànsit hi provocava conflictes freqüents, hi projecta una petita plaça de veïnat (Fi-

FIGURA LXXV. PROJECTE DEL PARC D'ESPORTS DEL P.U.E.

(J.Mª BARENYS, 1934)

VILAFRANCA DEL PENEDES
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 29
 Perspectiva Mercat d'allis i plaça de joc.

VILAFRANCA DEL PENEDES
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 28
 Planta Mercat d'allis i plaça de joc

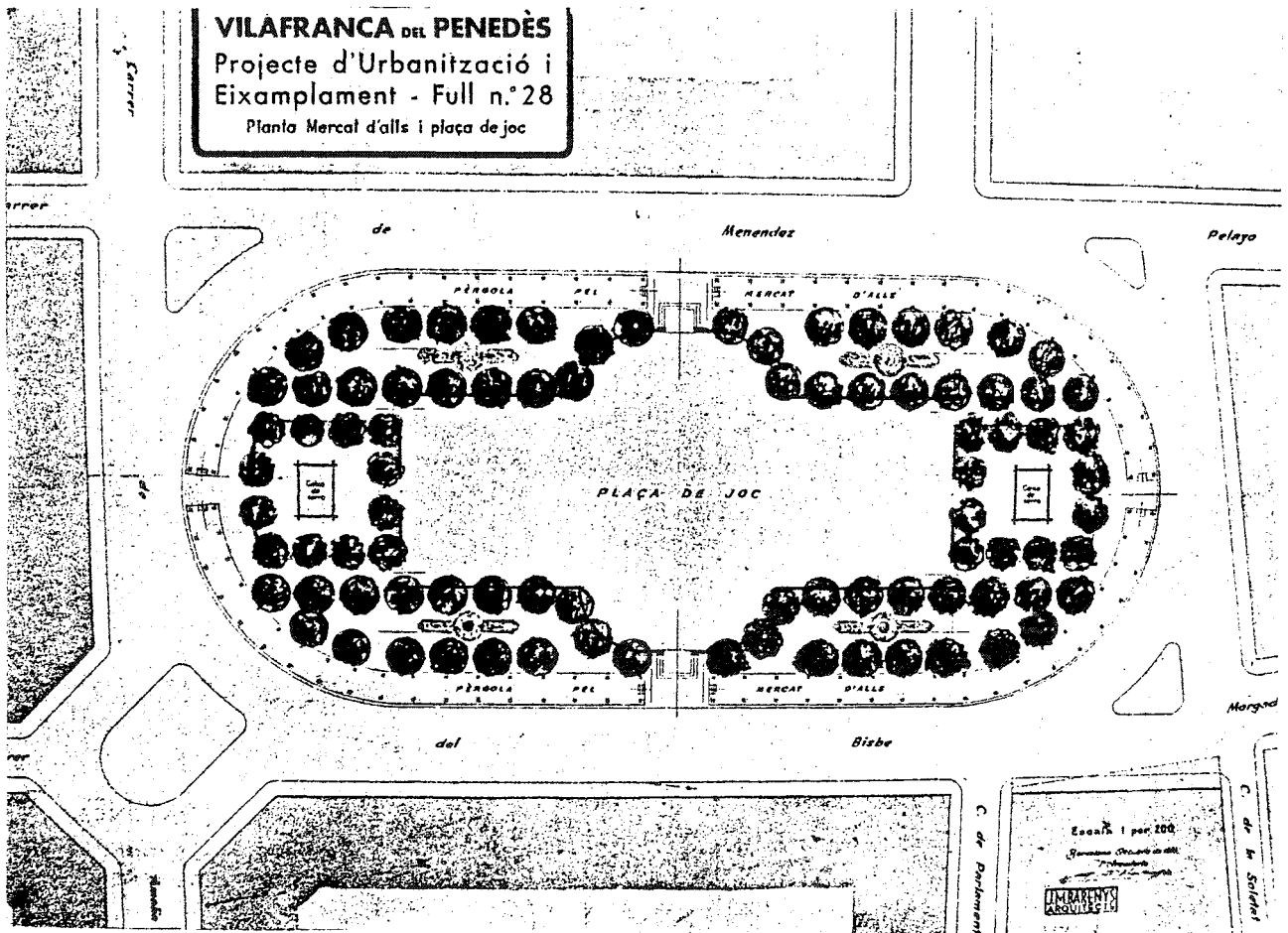

FIGURA LXXVI. PROJECTES DE PLAÇA AL TIVOLI. (J. Mre BARENYS, 1934)

gura LXXVII), i a la Rambla de Sant Francesc, on hi recull la moció de - l'enderrocament de Cal Vamus, hi preveu un veritable passeig urbà.

Si el detall quant a les previsions de les altres places era prou - important, en el cas de la Rambla de Sant Francesc arriba a uns límits - considerables. A part d'una perspectiva general i d'un aspecte parcial de la terrassa que ocuparia l'extrem deixat per les cases de Cal Vamus (Figura LXXVIII i LXXIX) hi ha constància d'un altre projecte, alternatiu, que possiblement deuria haver estat desestimat. Tant en un cas com en l'altre, es sancionava l'ús tradicional d'aquesta Rambla, lúdic i burgès, i es reafirmava la centralitat de l'indret, en la confluència de les dues àrees perifèriques de la ciutat.

A part d'aquest sistema de parcs i jardins, és difícil conèixer quines eren les previsions respecte als altres equipaments. Malgrat tot, és correcte pensar que el tema també hi era tractat. A part de l'estació del ferrocarril, els equipaments incorporats al P.U.E. són, per exemple, els dels edificis a la part central de la ciutat jardí, el destí per a equipaments de l'antic convent del Carme i el tractament, que suposem a part, de l'antic quarter. Fent referència a aquest punt, també la cruïlla entre el carrer del Dr. Fleming, Dr. Janer i de Lepanto, possiblement destinada a canalitzar el trànsit vers el futur Hospital Comarcal.

D. Una proposta per a la ciutat burgesa.

Uns i altres aspectes del pla coincideixen a afirmar el seu caràcter globalitzador que integrava una sèrie de nocions extretes de les tendències racionals de l'urbanisme que, d'ençà 1910, s'havien establert a Barcelona. Així, hi veiem que la influència anglosaxona de la ciutat jardí es combina amb la germànica, amb l'enfàsi en el trànsit i la consideració de l'urbanisme a les necessitats dels sectors productius.

Al nostre parer, però, i des del punt de vista de la trama, així com de la imatge que es desprèn dels projectes de detall, és, sobretot social-

VILAFRANCA DEL Penedès
Projecte d'Urbanització i
Eixamplament - Full n.º 30
Perspectiva Rambla F. Macià

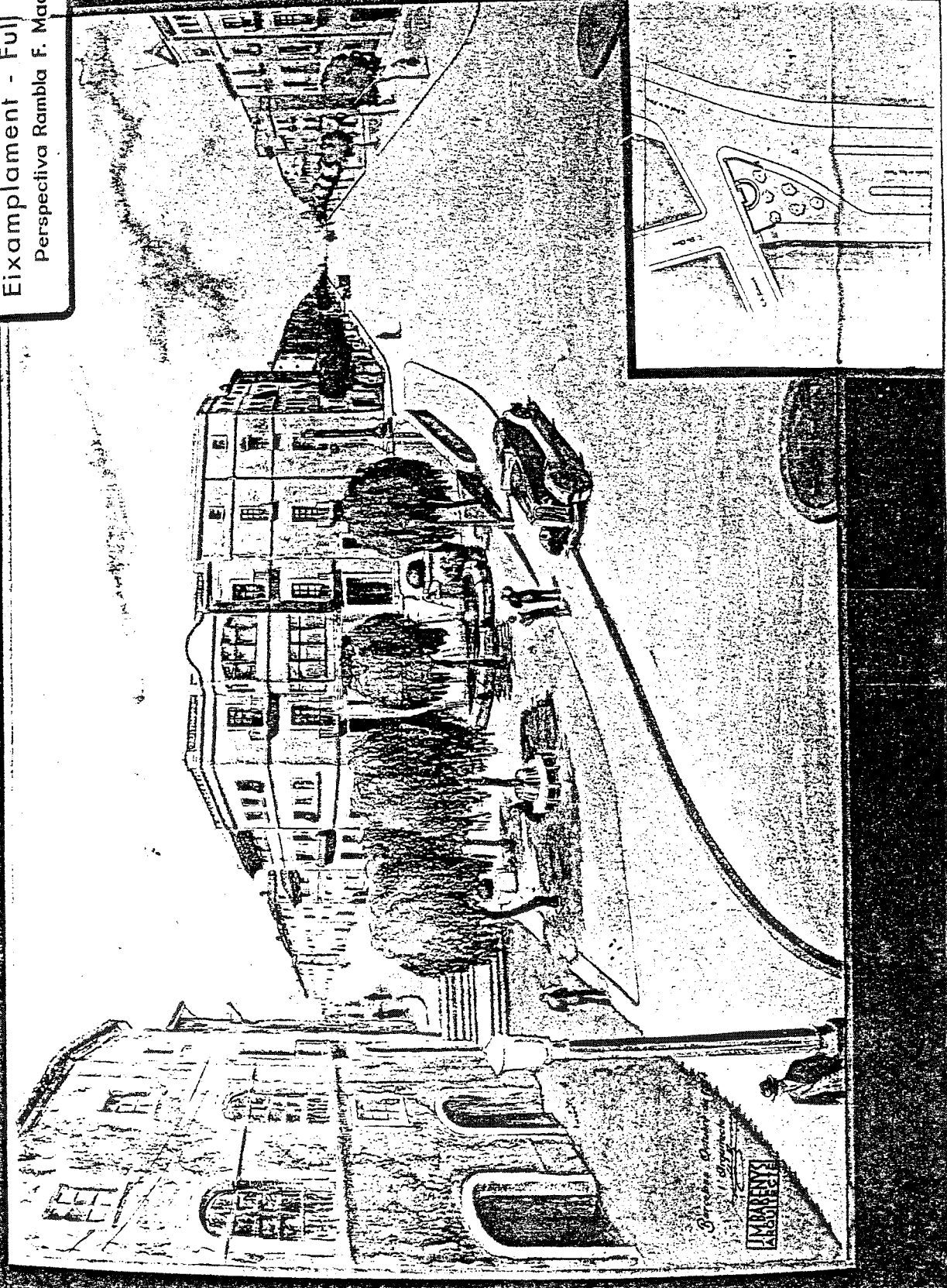
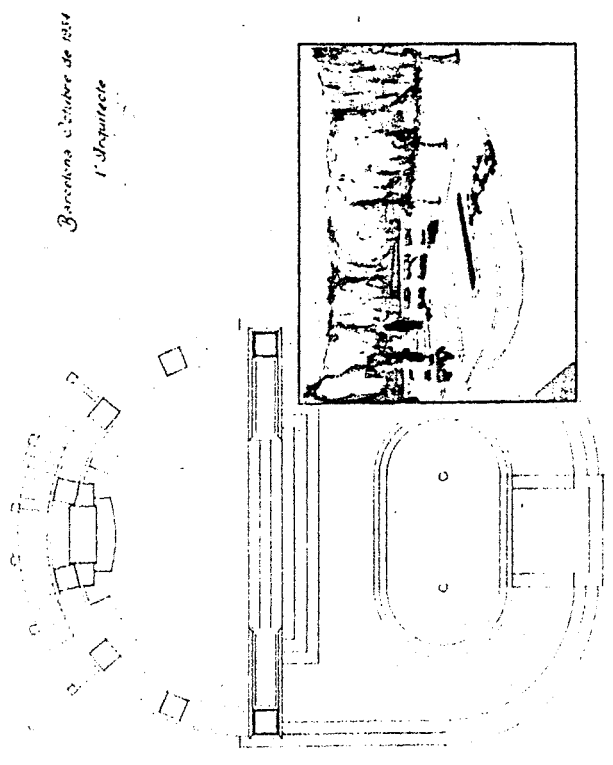

FIGURA LXXVII. PROJECTE D'ORGANITZACIO DE LA CRUILLA DE LA RAMBLA
NOSTRA SENYORA AMB EL CARRER DE SANTA CLARA. (J.M.ª BARENYS, 1934)

VILAFRANCA DEL PENEDES
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 27
 Detall terrassa Rambla Pi i Margall

VILAFRANCA DEL PENEDES
 Projecte d'Urbanització i
 Eixamplament - Full n.º 25
 Plano Puntal P. i M. P. 11

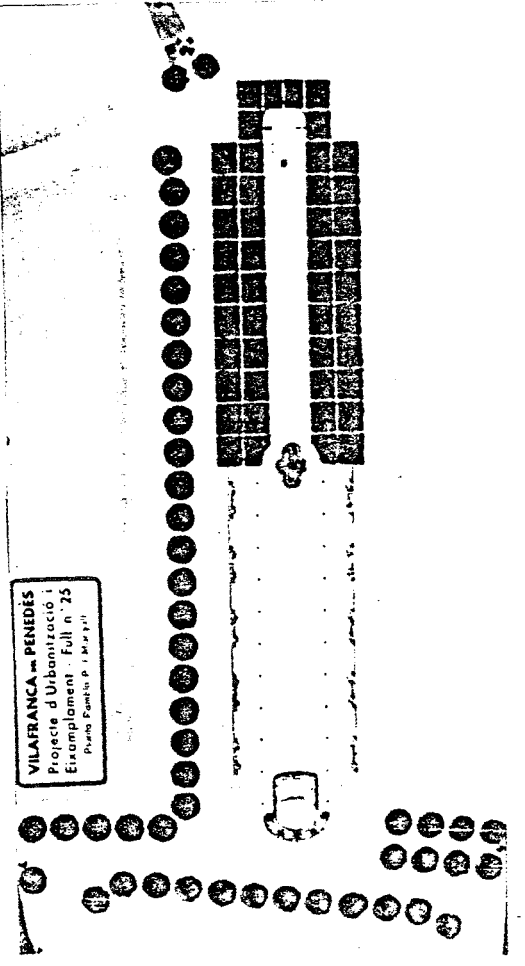
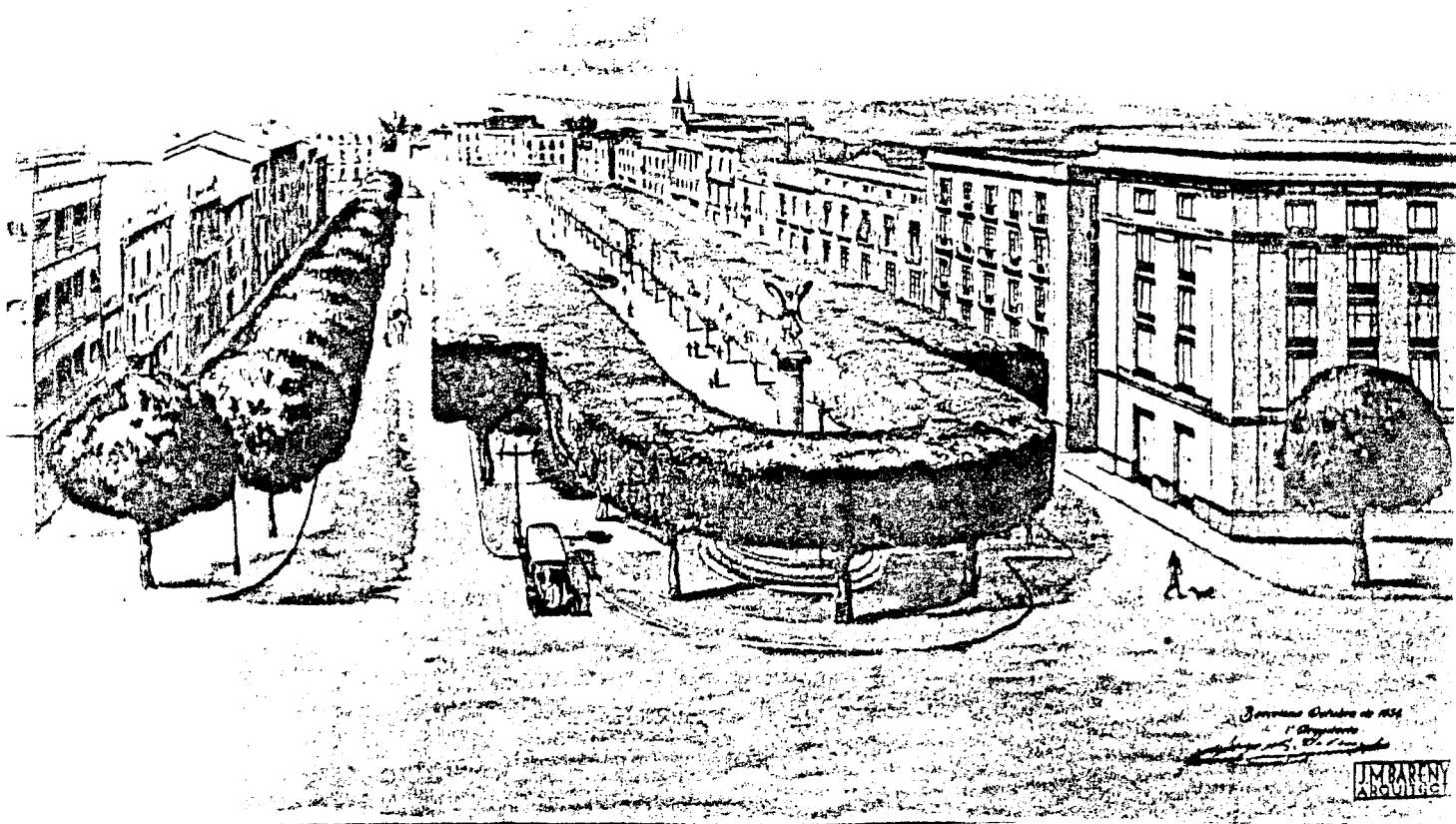

FIGURA LXXVIII PROPOSTES D'ORGANITZACIO
 DE LA RAMBLA DE SANT FRANCESC AL P.U.E.
 (J. Mª BARENYS, 1934)

FIGURA LXXIX. PROJETE GENERAL DE LA RAMBLA DE SANT FRANCESC.

(J. Me BARENYS, 1934)

ment i econòmicament parlant, una proposta burgesa. És clar que aquesta afirmació suposa una contradicció respecte a l'ideari dels grups polítics que li encarregaren el projecte, i encara ho serà més si ens atemem a qui l'executarà durant els anys següents. Tot i la parcialitat - dels documents i a les nostres primeres interpretacions, que eren errònies per la seva simplicitat en creure'l simplement un projecte d'eixample tardà, al mode dels eixamples menors tractats per J. Esteban (67), no podem menys que continuar reafirmant-nos en el caràcter reformista del pla, destinat a posar solucions en una ciutat que, fins aleshores, s'havia oblidat, en canvi, les necessitats espacials de la producció bàsica: la indústria i el comerç, així com les interferències que podia arribar a provocar en l'hàbitat.

Plantejada així la qüestió, ens trobaríem, sorprenentment, que a Vilafranca, la proposta urbana d'un hipotètic bloc del benefici s'hauria expressat mitjançant un tècnic adequat, el qual, però, no hauria trobat el moment d'expressar-se com no fos amb motiu d'unes circumstàncies polítiques particulars.

LA POLÍTICA URBANA DURANT LA GUERRA CIVIL.

Així doncs, l'aprovació del P.U.E. (68) i la realització d'alguns dels seus projectes, es produeix durant el 1936 i el 1937, dins un marc insòlit, tant per les circumstàncies bèl·liques del moment, com pels mecanismes urbanístics i econòmics que van assajar-se al llarg d'aquells dos anys.

Es tracta, en resum, d'entendre que a nivell local, els projectes del pla que s'havien concebut com a elements de reforma de la ciutat capitalista, van executar-se des de la perspectiva de la col·lectivització dels mitjans de producció que, a l'àmbit de les ciutats, es complementava amb un decret de municipalització de les finques urbanes el juny del 1937 (69).

La part més afectada, quant a l'acompliment del P.U.E., va ésser, en primer lloc, la dels equipaments, que van beneficiar-se de les incautacions efectuades durant l'agost del mateix 1936: són els terrenys del Tívoli, del convent del Carme i de l'Hospital del Molí d'en Rovira (70). A aquestes primeres apropiacions s'hi ha d'afegir també l'indret anomenat "Bosquet de Cal Moy" (en els terrenys de l'actual Escola Montagut) i probablement, a remolc d'aquesta iniciativa, va ésser que va derivar-se, ràpidament, l'ensulsiada de la mencionada casa Moy a la Plaça de la Vila.

Tot i ésser l'episodi més conegut de l'època de la guerra, l'ampliació de la Plaça de la Vila no és l'única actuació que va produir-se, car es complementava amb un conjunt d'obres, majoritàriament d'infraestructura, que anaven realitzant-se amb la finalitat expressa de remeiar l'atur; són les obres de noves rasants i voreres a la Rambla de Sant Francesc -- (aleshores de Pi i Margall) (71), l'eixamplament del tram inicial de La Pa_urellada i les clavegueres del Poble Nou (72).

El funcionament dels Serveis Tècnics: la figura del Director Tècnic
d'Obres Públiques.

Cal entendre, però, que aquestes mesures anaven produint-se a remolc dels mecanismes que anaven establint-se.

D'aquesta manera ens trobem que l'agost del 1936 (73) es produeix la destitució dels alts càrrecs del funcionariat municipal. A resultes del fet, l'Ajuntament sol·licita al Departament de Governació de la Generalitat i a la Delegació del Sindicat Únic d'Empleats i Funcionaris Públics, que resolgui la ocupació de les vacants. Per tal d'ocupar la plaça de l'arquitecte, hi va ésser designat Frederic Tàrrega, probablement aparellador o enginyer tècnic, que firmarà els projectes i els plànols fins el 1938.

Frederic Tàrrega és, malauradament, un personatge poc conegut (74). Sabem que el seu títol acadèmic, enginyer-arquitecte, li va ésser atorgat a l'Argentina, i també coneixem la seva pertinença a la Junta de Defensa Passiva de la Generalitat (75). Vivia a Barcelona i es desplaçava a Vilafranca tres dies cada setmana.

Durant el període 1936-1938 va desenvolupar una forta activitat car, a més de les tasques burocràtiques, era el responsable de la direcció de les obres que aleshores es feien a Vilafranca, entre les quals hi havia els projectes d'edificis de la nova Plaça de la Vila i del carrer de la Parellada. Realitzava a més tots els projectes dels nous edificis, o de reforma, que els particulars li encarregaven; i al mateix temps feia els projectes dels equipaments (colònies i escoles) i obres de sanejament a la comarca. De totes maneres, la seva actuació més coneguda és la corresponent a l'ampliació de la Plaça de la Vila, tema que tractem a continuació, i amb el qual tancarem aquest capítol destinat a l'urbanisme alternatiu.

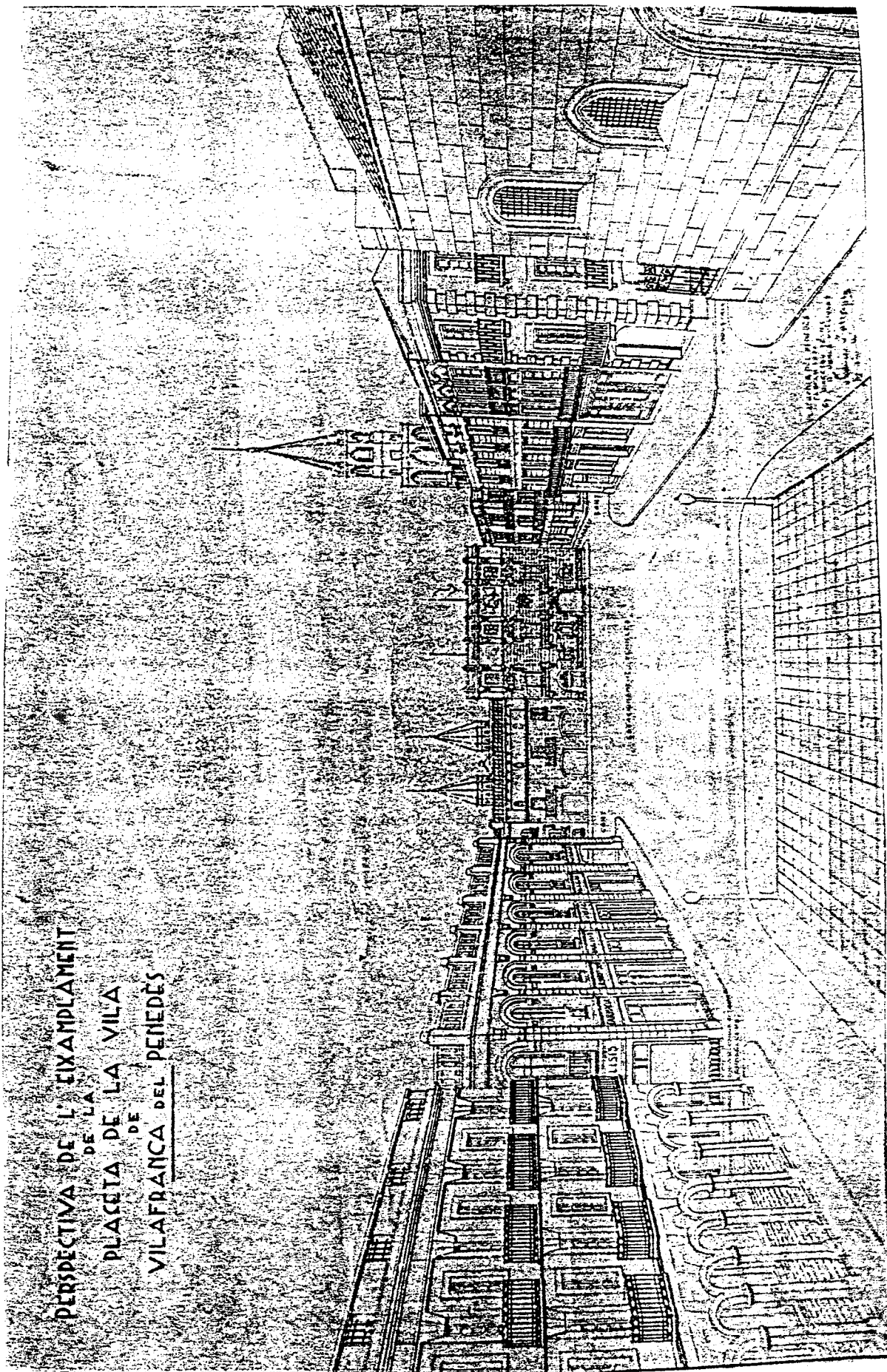
Projecte d'Eixamplament de la Plaça de la Vila.

El febrer del 1937, Frederic Tàrrrega firmava una memòria dedicada a explicar els objectius, mecanismes i pressupostos de la nova Plaça de la Vila. Per a la seva urbanització va seguir les alineacions aprovades en - el P.U.E., i. a més de la Casa del Moy, van haver d'enderrocar-se les cases veïnes amb el carrer de la Cort i Consellers (76).

Urbanísticament, el projecte de la Plaça es presenta com una actuació unitària, i en Frederic Tàrrrega planteja el disseny de la façana dels nous edificis paral·lelament a l'organització de l'espai lliure resultant (Figura LXXX). Així, entre altres coses, diu que vol aconseguir un "bell i harmònic conjunt" amb la Plaça de Sant Joan, per a la qual cosa el dibuix de les façanes dels nous edificis es presenten a mode de "revival" del modernisme. Al mateix temps, es planteja una sèrie de consideracions respecte als porxos de la Plaça de Sant Joan i projecta una nova plaça que no destorbi les perspectives respecte a l'Ajuntament.

Per aquest motiu, si bé per un costat utilitza argumentacions de tipus monumental i estetitzant, per l'altra es presenta com un racionalista que presenta la concepció de la plaça en funció del trànsit. Per a acomplir aquest segon objectiu, no hi preveu res més que l'empedrat i la construcció de quatre bancs (encara existents en l'actualitat). El pressupost de les obres provenia d'una subvenció de l'Institut contra l'atur forçós (77).

Tanmateix, abans de finalitzar el capítol, i en relació al nou edifici, cal remarcar la seva concurrència amb el tema dels equipaments. Inicialment, abans del decret de municipalització de les finques urbanes, havien de revertir a l'ús privat, residencial i comercial, que ja tenien abans. Després d'aquesta llei, Frederic Tàrrrega va proposar una nova construcció, d'utilitat pública que, pel seu caràcter cèntric, entenia que podia destinar-se a noves Oficines Municipals, entre les quals hi hauria les de la presumpta "Caixa Immobiliària", que hauria de crear-se a conseqüència de la realització de l'esmentat decret de municipalització (78).

PERSPECTIVA DE L' EIXAMPLAMENT
DE LA
PLACETA DE LA VILA
DE
VILAFRANCA DEL PENEDES

FIGURA LXXX. PROPOSTA D'EIXAMPLAMENT DE LA PLAÇA DE LA VILA.

(F. TARREGA, 1937)

De totes maneres, al llarg del 1938, si bé Frederic Tàrraga va conti
nuar la realització de nous projectes, l'activitat constructiva va detu-
rar-se i l'aixecament de l'edifici va quedar postergat.

NOTES.

- (1). A. BALCELLS (1968) i F. AURIAC (1983).
- (2). Aquesta és l'opinió que sosté A. BALCELLS (1968), pp. 14; tesi que de fet, corrobora igualment el mateix F. AURIAC (1983) desde la perspectiva del Llanguedoc.
- (3). "Gasseta de Vilafranca", 5-IV-1928.
"El Fructidor", 17-X-1914.
A.M. 14/409.
- (4). F. ROCA (1979).
- (5). Habitualment agrupats en una mateixa candidatura local.
- (6). Només en relació als conflictes que provocaven els establiments industrials, poden consultar-se, entre d'altres, els següents lligalls a l'A.M.: 23/418, 11/406, 12/407, 14/409, 23/418, 30/425, 33/428.
- (7). Vegeu supra, capítol VII i XI.
- (8). A.M. 15/410 i 21/416.
- (9). A.M. 15/410.
- (10). A.M. 21/416.
- (11). A.M. 12/409.
- (12). "El Fructidor", 16-XII-1911.
- (13). "El Fructidor", 7-XII-1912, pp. 2. En aquesta notícia s'hi recull el número de serveis proporcionats per la Beneficència Vilafranquina - durant la primera setmana de funcionament: 204 esmorzars, 268 dinars i 257 sopars.
- (14). Recordem entre d'altres, els noms dels següents autors; Pere REGULL - PAGÈS, Romà de SAAVEDRA, Rudolf LLORENÇ, Pere MAS I PARERA, Pere GRA-

SES, J. VALERO I RIBAS.

- (15). Els temes freqüents a la portada de la revista són precisament els - de tipus comarcalista, a vegades circumscrits al Penedès. Quant a la pròpia comarca, seguint la denominació de Pau Vila, amb qui polemitzen, són pancomarcalistes. Recordem entre d'altres, els articles següents:
- El Bluff Erdol-Garrafr, I-XII-1929, pp.6.
 - ESTALELLA, J., El Penedès, comarca natural, 15-III-1927, pp.1.
 - El mapa del Penedès segons la densitat, 15-I-1930, pp.4.
 - VALERO I RIBES, J., El Penedès segons l'orografia, 1-II-1930, pp. 1-2 i 1-III-1930, pp.2-3.
- (16). La insistència amb les escoles és un tema repetit freqüentment a la "Gassetta...", Vegeu: 15-IV-1926, pp.3.; 20-IV-1927, pp.2.; 15-III-1929, pp.6.; 15-IV-1929, pp.2. Respecte altres "equipaments" o serveis culturals, recordem els articles apareguts en el 15-V-1926, pp.1-2 i el 15-VI-1928, pp.5.
- (17). "Gassetta de Vilafranca", 1-VIII-1929, pp. 5-6. i 15-IX-1929, pp.5.
- (18). "Gassetta de Vilafranca", 1-VIII-1927, pp.3.
- (19). "Gassetta de Vilafranca", 15-VI-1928, pp.5.
- (20). "Gassetta de Vilafranca", 15-VI-1927, pp.3. i 15-IV-1929, pp.5.
- (21). "Gassetta de Vilafranca", 15-VI-1926, pp.1.
- (22). Pere REGULL PAGÉS, Carrers del Poble Nou, "Gassetta de Vilafranca", 2-VI-1927, pp.3.
- (23). "Gassetta de Vilafranca", 15-V-1930, pp.4.; 1-VII-1930, pp.2.; 1-VIII-1930, pp.2.
- (24). "Gassetta de Vilafranca", 4-XII-1930, pp.6.
- (25). "Gassetta de Vilafranca", 1-X-1929, pp.6.
- (26). Ll. d'A., 30-IX-1931.
- (27). Ll. d'A., 15-II-1933. La publicació del concurs va fer-se en el Butlletí

Oficial de la Província corresponent al 1-III-1933.

L'arquitecte guanyador, en nom d'un industrial, va ésser M. CONESA, A.M. 39/434.

- (28). Més endavant, el 1936, aquesta finalitat es concretaria en el marc - d'unes definicions i unes propostes destinades a construir un espai socialment diferent. Escrivia F. ROCA (1983), al·ludint a una comunicació que J. Ll. SERT havia presentat al Ve. C.I.A.M. (París, 1937): "El canvi, la reorganització...era sens dubte quelcom més: es tractava de modificar la lògica de la producció de la ciutat, dins d'un territori on s'hi havia d'establir un nou tipus d'equilibri. Aquest plantejament allunyaria totalment la nova economia urbana del difícil equilibri aconseguit per Carles Pi i Sunyer..." pp.13.
- (29). UCELAY DA CAL, (1982).
- (30). En aquest punt seguim els plantejaments de F. FOURQUET i L. MURAD - - (1978), quan afirmaven que els equipaments expressen l'inconscient social respecte a les activitats que no poden desenvolupar-se en el marc de la família i de la fàbrica o taller.
- (31). Vegeu a l'apèndix una fotocòpia dels fulls de propaganda i consulta - editats per la revista "Abril".
- (32). En aquest sentit, trobem molt representatives les afirmacions de Manuel de AGUILAR, reproduïdes per TUÑÓN DE LARA, (1977), en referir-se a la difusió de la lectura a Espanya durant els anys vint.
- "N'hi ha prou de saber que s'ha ampliat inequívocament el número de lectors. Jo crec que la causa està en l'objectiu utilitari que el lector busca en el llibre, i s'hi documenta de coses que poden auxiliar-lo en la seva lluita per la vida. Ara, aquest lector s'ocupa per qüestions socials, - econòmiques, científiques, arts i oficis. En aquest fenomen, s'observa la intervenció que l'obrer i la classe mitja han guanyat en el desenvolupament del nou règim. Crec sincerament que la classe rica ja no llegeix. Els que llegeixen (són)

els obrers, la capa alta de l'obrer, empleats públics i d'oficines particulars..." (pp. 296 de la tercera edició).

- (33). F. ROCA (1979).
- (34). En una comunicació presentada al "Coloquio de Geografía" celebrat a Palma de Mallorca l'octubre del 1979, explicàvem una primera hipòtesi respecte el P.U.E., per la qual el consideràvem una proposta arrelada encara en els plantejaments decimonònics dels eixamples espanyols. Vegeu M.A. ALIÓ (1979).
- (35). J.Mª QUETGLAS (1977).
- (36). La qual cosa és a la base del pla-idea del Gross-Stadt. Vegeu F. ROCA (1979).
- (37). Ictineu. Diccionari de les Ciències de la societat als Països Catalans. (1979)
- (38). La documentació conservada als arxius particulars de Mercè Serra Barenys (neta de l'arquitecte Josep Mª Barenys) conté correspondència del seu avi amb urbanistes afincats a Strasbourg i Filadelfia.
- (39). Entre d'altres, destaca la participació de Nicolau Mª Rubió i Tudurí i Josep Giralt i Casadesús al 1er. i 2on. Congrés. J. GIRALT I CASADESÚS (1932, 1935), i N.Mª RUBIÓ I TUDURÍ (1932, 1935).
- (40). A la memòria de l'avantprojecte lliurat amb motiu del concurs, hi figuren, entre d'altres, les següents realitzacions: mercats centrals a Sabadell, Aguilas (Murcia) i Enguera (Valencia); també de Cases de la Vila a Bagà, Cardona, Roselló, Benetaser (Valencia) i Ayamonte (Murcia); igualment, les escoles de Cardona, Roselló, Benetaser i Villanueva de la Reina (Jaén). Hi afegeix també, un projecte de clavegueram a Valencia, El Vendrell, Yecla (Murcia) i Daimiel (Ciutat Real).
A l'apèndix s'hi ha afegit una còpia d'aquesta memòria prèvia. A.M.
39/434.
- (41). A l'Arxiu particular de Mercè Serra Barenys s'hi conserven també plànols d'un projecte d'Eixample per a aquestes dues ciutats.

- (42). Segons informacions dels seus familiars, particularment Josep Serra Barenys, nét de Josep Mª Barenys.
- (43). UCELAY DA CAL (1982) insisteix en els intents del partit radical per a captar tècnics relacionats amb l'administració local.
- (44). Ll. d'A., 5-IV-1933.
- (45). "Butlletí Oficial de la Generalitat", nº 32, 29-IV-1933, pp. 467-468.
- (46). A.M. 39/434.
- (47). "Expedient del Pla d'Urbanització, Topogràfic, Eixamplament i clavegueram. Propostes varies menys la de l'adjudicatari Sr. Barenys. A.M. 39/434. La proposta a la qual feia al·lusió l'Associació d'Arquitectes era la formada per l'equip integrat per: Jacint FERRAS SANCHEZ, Lluís CREUS VIDAL i Josep SABADELL MERCADER. El text de la memòria (24 fulls, 5 plànols i 11 làmines) es conserva en aquest expedient. Antoni NOGUÉS, Lluís VERT DELFORM i I. DAURA, i FIDUCIARIA MUNICIPAL van ésser els altres tres concursants.
- (48). Ll. d'A., 21-VII-1933.
- (49). Vegeu a l'apèndix la carta d'en J. Mª Barenys en la que fa esment del tema.
- (50). "Gassetta de Vilafranca", 15-IX-1930.
- (51). Vegeu (49).
- (52). Vegeu (49).
- (53). En qualitat d'arquitecte municipal, el 1935, A. Pons torna a firmar una sèrie de projectes d'urbanització, entre ells, els del carrer Dos de Maig i Plaça de l'Estació. A.M., 36/431.
- (54). Ll. d'A. 24-VI-1936.
- (55). "Projecte de Depuració d'Aigües Residuals" (A.M. 54/449). La seva localització es referia a la riera de Llitrà, aproximadament en l'actual zona esportiva.
- (56). A les dependències de l'Ajuntament de Vilafranca, s'han trobat les figu-

res nº 5, 11, 26, 27, 28, 30, 31, i 32. Una còpia d'aquesta documentació va ésser facilitada, per mi mateixa, a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya durant el 1974.

- (57). Vegeu a l'apèndix les fotocòpies corresponents a l'esmentada memòria.
- (58). A.M. 56/451.
- (59). F. CHOAY (1965); en l'edició en castellà (1970), pp. 76.
- (60). Vegeu (49).
- (61). Vegeu (47).
- (62). Vegeu (47).
- (63). "Expedient del Pla Topogràfic, urbanització, eixamplament i clavegueram. Proposta del Senyor Josep Mª Barenys Gambús. Arquitecte Adjudicatari". A l'apèndix hi ha una còpia de la memòria. Vegeu (40).
- (64). F. ROCA (1979).
- (65). Vegeu (63).
- (66). Vegeu supra, capítol setè.
- (67). J. ESTEBAN (1978).
- (68). "Acció". 20-VI-1936.
- (69). Informe corresponent d'en Frederic Tàrrrega. A.M. , 54/449.
- (70). Ll. d'A. 28-VIII-1936.
- (71). A.M. 54/449.
- (72). A.M. 54/449.
- (73). Ll. d'A, 28-VIII-1936.
- (74). Les recerques que hem efectuat han estat infructuoses. Fins el moment - s' ha investigat aquesta personalitat mitjançant els contactes iniciats amb la família Barenys, l'aleshores dibuixant Miquel Angel Tàrrrega, i - que treballava al despatx de Josep Mª Barenys, així com també la documentació més antiga del Col·legi d'Aparelladors i d'Enginyers Tècnics.

(75). Ll. d'A., 9-VI-1937.

(76). Ll. d'A., 7-VII-1937.

(77). Expedient relatiu a la reforma de la Plaça de la Vila i expropiació de les cases nº 23 i 25 del carrer de la Cort. A.M. 36/431.

Vegeu una còpia a l'apèndix.

QUARTA PART

LA POSTGUERRA ESPANYOLA. 1939-1944

Capitol tertzè:

Retorn de les estructures tradicionals.

Durant la postguerra va produir-se, és clar, la reacció contra els canvis que havien començat a manifestar-se a la ciutat des del 1931. - Aquest procés, que desemboca en la reimplantació de les tendències espacials i les formes de gestió que ja hem identificat respecte als anys vint, es produeix mitjançant una sèrie de fets i de decisions múltiples que tenien com a objectiu retornar al propietari la seva capacitat de decidir sobre la ciutat.

Així, després del 1939, les actuacions del nou règim franquista, a part del suport oficial que aportaven a les forces precapitalistes i tradicionals (1) que localment constituïen el bloc de la renda, servien també per a fer possible l'augment del nombre de petits propietaris i, al mateix temps, per a enfortir la tendència al monopoli de la propietat i de l'expansió del sòl urbà (2), fenòmens que, per cert, eren ben difícils de produir-se atès el context d'estancament econòmic d'aquests anys.

Un dels aspectes més sorprenents d'aquest període està constituït precisament per aquesta aparent contradicció entre el que semblen unes difícils circumstàncies econòmiques i una expansió real de la ciutat, la qual està reflectida a més per una mitjana anual, per als anys 1939-1944, de l'ordre dels 45 E. d'O.P. per a obres majors, xifra que, per altra part, és perfectament equiparable a la dels màxims dels anys vint (3). - Aquesta tendència, que continua durant tota la dècada dels quaranta (4), està acompanyada, a més, per un estancament demogràfic palès (Figura VII), i que està representada per un total poblacional d'11.109 habitants el 1940 i 11.177 el 1950.

I tanmateix, a les dures condicions econòmiques de l'autarquia cal afegir-hi encara la situació social i política d'aquests primers anys de la postguerra. Malgrat els inconvenients per a fonamentar adequadament la història local de Vilafranca durant aquests anys (5), hi ha una sèrie de dades, procedents dels lligalls de l'Arxiu Municipal (6), a les quals pot ser interessant fer esment per tal de recordar algunes de les condi-

cions de la vida local del moment. Sabem, per exemple, l'existència de 109 refugiats, procedents majoritàriament de Madrid (7), així com d'un mínim de 33 exiliats (8) i de l'empresonament d'una sèrie de vilafranquins en camps de concentració d'Andalusia i Castella (9). Coneixem també la sol·licitud de l'alcalde, el 1940, per tal que l'Estat enviés aviatuallaments per a la població (10), tot i que els vilafranquins, com veurem més endavant, el mateix 1939 aportaren una considerable quantitat - econòmica en concepte de contribucions especials.

Les pàgines següents estan destinades a exposar els mecanismes mitjançant els quals, a part de la repressió política, va suprimir-se també tota la capacitat de transformació urbana que s'havia produït en l'etapa precedent, així com a presentar, de forma mínimament sistemàtica, el conjunt d'actuacions sobre les quals va anar afiantçant-se el retorn a una expansió urbana que, en línies generals, continuava responnent a les necessitats i premisses de l'anomenada ciutat burgesa.

Per tal d'aconseguir explicar aquest fenomen, el conjunt d'aquest capítol s'ha organitzat en quatre grans temes, cadascun dels quals mostra separatament algunes de les característiques bàsiques d'aquest procés. - Així, la primera part està destinada a explicar el feble marc urbanístic de la postguerra, mentre que la segona posa l'accent en el fet de la gestió urbana i l'articulació del bloc localment dominant. La tercera i quarta part recullen els resultats obtinguts mitjançant l'investigació dels 272 E. d'O.P. que van tramitar-se durant els anys 1939-1944, l'anàlisi i característiques dels quals van plantejar-se ja en el seu moment (11).

CONTINUITAT AMB L'URBANISME TRADICIONAL.

El retorn a l'urbanisme tradicional s'esdevé simplement a través d'una sèrie de fets aïllats però significatius, l'origen i destí dels quals és prou explícit. Tenim, per exemple, i en primer lloc, el retorn de l'A. Pons a la plaça d'arquitecte municipal, el qual, el 1939 va -apressar-se a legitimar la continuïtat de l'edifici de Cal Vamus, aprofitant l'avinencesa d'un projecte de pavimentació de les Rambles de - Sant Francesc i de Nostra Senyora (12). De fet, aquesta actuació inicial i gairebé anecdòtica, que a nivell de planimetria consisteix simplement en la recuperació dels dibuixos dels anys vint, proporciona un bon exemple sobre el caire que presidirà les futures intervencions urbanes.

De tota manera, cal tenir en compte que d'entre aquest conjunt d'iniciatives, poden individualitzar-se una sèrie d'aspectes, entre els quals els més significatius són, sobretot, aquells que fan referència a la liquidació del Pla Barenys i a la introducció més o menys directa de la participació de l'estat.

L'anul·lació del Pla Barenys.

El Pla Barenys, que com ja hem vist responia a un ideari certament conservador, va ésser una de les peces clau, per no dir la més important, i va ésser sacrificada precisament com a conseqüència del marc polític - que l'havia recolzat formalment.

De tota manera, a part de motivacions polítiques evidents, hi ha - altres factors que expliquen el seu abandó. Hi ha, per una banda, el retorn dels propietaris en general i de la burgesia local en particular a les estratègies particularitzades que ja li coneixem; de l'altra, la ne-

cessitat d'un suport institucional molt fort per tal d'acomplir les - -
obres que es proposaven en el Pla. I finalment, els elevats recursos -
econòmics de què calia disposar per tal d'iniciar uns projectes que, en
tot cas, només podien assolir-se seguint dos camins absolutament impen-
sables en aquells moments: uns organismes públics moderns i eficaços, -
com els de la rica Europa capitalista de la qual Barenys n'havia tret -
del model, o bé una gestió col·lectivitzada dels sectors de producció -
(com la que s'havia hagut d'abandonar).

Respecte a aquesta inviabilitat, cal tenir en compte que, pel que
fa al sistema d'equipament i espais lliures, la seva realització es re-
colzava en l'expropiació, o la cessió, d'una sèrie de finques privades,
particulars i d'institucions, sobre les quals, el 1943, van començar a
efectuar-se les corresponents valoracions econòmiques (13). És el cas -
del Tívoli, que va minvar d'extensió, i el del convent del Carme i de la
Plaça de la Vila, terrenys que, com veurem més endavant, l'Ajuntament va
haver de pagar convenientment.

Per altra part, i pel que fa a les propostes relacionades amb el -
Camp d'Esports a l'Espirall i al bosquet de Les Clotes, és lògic imagi-
nar que hauria estat materialment impossible pagar les despeses d'uns -
espais tant extensos. En un altre sentit, i pel que fa al quarter, és -
absolutament il·lògic pensar en cap més altra sortida per a un Ajuntament
esporoguit, que no fos la del retorn de l'edifici a l'Exèrcit.

Per aquest motiu, quan el 1942 es proposava per al Tívoli una adap-
tació del projecte inicial d'en Barenys, l'A. Pons es situava dins els -
criteris de la més estricta operativitat i preveia la reducció de la fu-
tura àrea esportiva fins a adaptar-la a l'única parcel·la respecte la -
qual els propietaris estaven disposats a ésser expropiats: el terreny -
tradicional del Tívoli, de 5.670 m². i que després de la guerra presenta
va un aspecte totalment ruïnós (14).

Val a dir també, que la proposta reduïda d'en Pons aprofitava els -
plànols d'en Barenys i simplement preveia, a la part central, una piscina,
una pista poliesportiva i una zona de jocs. Tanmateix, però, el 1943, i -

per mor de la mateixa praxi, només va realitzar-se la pèrgola dels voltants, avui ja desapareguda, i que va servir de marc escènic per a la Primera Fira del Vi, sobre la qual tornarem a parlar en les pàgines següents.

La represa de les tendències expansives.

D'altra banda, i precisament en les circumstàncies d'aturada demogràfica a la qual feiem esment, retornava igualment a la ciutat el fenomen de l'expansió urbana. En aquest sentit, és molt interessant destacar l'existència d'un plànol (15), la datació del qual és molt probable que se situï en el 1946, i en el qual es planteja la possibilitat d'una extensa franja de nou sòl urbà.

Aquest plànol (Figura LXXXI), que contrasta extraordinàriament amb les previsions molt ponderades de l'eixamplament d'en Barenys (Vegeu la figura XXXIII i LXXIV) serveix simplement per a sancionar la continuïtat de la ciutat existent fins aleshores i preveure, a més, la possibilitat expansiva en totes direccions, la qual cosa es formalitzava mitjançant el dibuix d'una trama en escaire, que ens recorda els aspectes més vulgaritzats dels eixamples.

Altrament, però, aquest plànol no és pas un projecte d'eixample. Al meu parer és molt probable que consisteixi simplement en la resposta urbanística que va haver d'adoptar l'Ajuntament davant la disposició de la Llei de Règim Local en allò que feia referència a la necessitat d'un Pla de Conjunt de la Ciutat (16). Plantejada així la qüestió, i coneixent les tradicionals reticències pel que fa a l'establiment d'un pla urbà, sembla lògic pensar que el Consistori hagués optat per una sortida que - acontentés absolutament tots els propietaris sense distinció.

De tota manera, i pel que fa a les tendències expansives, cal deturarnos en l'explicació d'algunes circumstàncies particularment rellevants d'aquesta etapa, i que ens situen davant el paper desenvolupat per les -

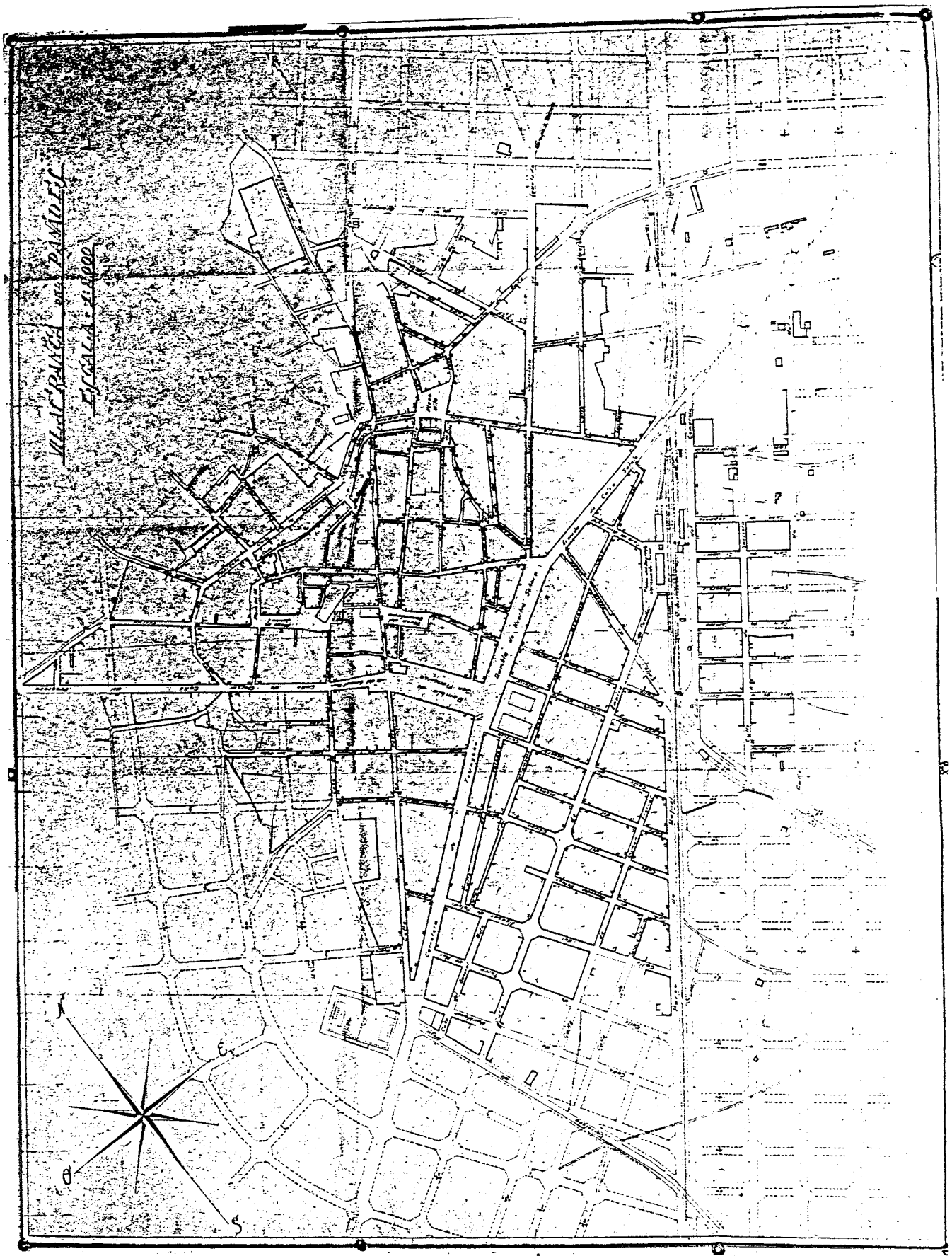

FIGURA LXXXI. PLA GENERAL DE VILAFRANCA. (F. MESTRE, 1946)

institucions estatals, concretament la Falange i el "Instituto Nacional de la Vivienda", les quals, a partir d'aleshores, tindran una posició rellevant quant a factors del creixement urbà.

La incidència d'aquests organismes es produeix mitjançant dues formes diferents. Hi ha, per una banda, la seva influència individualitzada, reflectida en les ajudes econòmiques per a la construcció de vivendes unifamiliars, aspecte molt important i sobre el qual tornarem més endavant. En segon lloc, es tracta també de la seva capacitat per a construir edificis directament, cosa que es produeix a Vilafranca en una data molt propera: el 1943.

La importància local, i relativa, d'aquestes construccions, numèricament escasses, recau precisament en la seva incidència espacial, a l'extrem del carrer d'Amàlia (17), i que afermava les tendències expansives de la barriada en uns terrenys que, en aquell moment, estaven encara allunyats de les àrees més pròximes al centre de la ciutat. Aquestes cases, en nombre de sis, van ésser atorgades a funcionaris del Registre de la Propietat (18) i constituïen, també, la primera de tota una sèrie d'actuacions semblants que seguiren en anys successius. Ens referim a la construcció de les barriades del Molí d'en Rovira, Les Clotes i El Vaticà, en les quals va intervenir-hi, amb fórmules jurídiques diferents, el mateix "Instituto Nacional de la Vivienda". També, molt semblant pels seus efectes, és el cas de les vivendes de la Plaça Fèlix Mestre Nutó, bastides més tard, per iniciativa de la Caixa d'Estalvis del Penedès (19), en el marc de les mateixes subvencions econòmiques del Ministeri de la Vivenda.

Tanmateix, però, les quatre pertanyen ja a una etapa que escapa al marc general d'aquesta investigació. De totes maneres, no podem deixar d'avançar que totes elles assenyalen l'existència d'una sòlida entesa entre propietaris i gestors del sòl, un resultat de la qual va consistir precisament en assegurar les expectatives urbanes de les franges rurals perifèriques.

De tota manera, el que interessa assenyalar ara no consisteix tant en la repercussió que tindran aquestes actuacions en la futura organització perifèrica de Vilafranca, sinó en mostrar com unes i altres indiquen que, després d'una llarga fase de desavinença entre el sector privat i les institucions públiques en allò que feia referència a la gestió urbana, s'havia arribat finalment a una sòlida entesa que beneficiava, a la pràctica, els grans propietaris del sòl. En tot cas, però, les relacions i contactes entre agents públics i privats son tractats amb més deteniment en els paràgrafs següents.

GESTIÓ URBANA: REESTRUCTURACIÓ I AFIANÇAMENT DEL BLOC DE LA RENDA.

Paral·lelament a aquest context urbanístic, es produïa el retorn, en tant que grup dominant, dels membres que tradicionalment havien integrat el bloc de la renda (20). Aquesta reaparició, que fins 1946 suposava principalment l'afiançament local de les dues forces socials bàsiques, propietaris i industrials del vi, començaria a canviar a finals dels mateixos anys quaranta, en funció de la consolidació d'un monopoli del sòl i de la gestió urbana que cristal·litzaria més endavant, durant els anys seixanta-setanta.

De tota manera, aquest progressiu domini per part d'un cercle social ben reduït, que previsiblement deuria aglutinar-se entorn les renovades institucions financeres, estava complementat per un altre grup, socialment diferent i progressivament més ampli, integrat pels petits propietaris de vivendes unifamiliars, i que era, en gran part, subsidiari de les ajudes econòmiques estatals.

En el decurs d'aquesta evolució, clarament contradictòria, va començar a explotar-se una nova fase urbana, la del capitalisme monopolista, l'anàlisi del qual perllongaria excessivament el nostre comentari.

L'afiançament del bloc de la renda.

Així doncs, simultàniament a les circumstàncies polítiques més genèriques, que propiciaven la consolidació de propietaris i industrials com a membres significatius del bloc local dominant, a l'interior de la mateixa comunitat vilafranquina es produïen també una sèrie de fets destinats a assegurar, i a exterioritzar, el respectiu domini sobre qualsevol àmbit de la vida quotidiana.

A part de consideracions econòmiques indiscutibles, creiem que la mateixa Primera Fira del Vi, celebrada el 1943, s'ha d'entendre en una línia semblant, la qual assenyalaria la capacitat d'alguns industrials del sector (21) per tal de desenvolupar els contactes necessaris per a l'organització d'un certamen ben important ateses les circumstàncies econòmiques espanyoles del moment i el conflicte bèl·lic a Europa. En un altre sentit, de ressonàncies més restringides, podríem citar igualment la celebració dels Jocs Florals al Casino d'ençà 1948, així com tants d'altres esdeveniments locals que, sobretot durant els anys cinquanta, eren motiu anual d'ostentació i lluïment a la ciutat.

De tota manera, a l'hora de comentar les relacions que s'establien entre aquest grup i la Corporació municipal, que era el seu executor directe, i que aleshores estava ocupat per alguns membres dels antics partits conservadors (22), caldria, si més no, matisar algunes qüestions.

A. La identificació del grup localment dominant.

La primera d'elles fa referència a la diferent capacitat de pressió dels components del mateix bloc urbà, la qual havia d'ésser diferent segons els personatges. A l'Arxiu Municipal, en la documentació a la qual fem esment pàgines enrera, s'ha trobat també una llibreta de comptabilitat en la qual hi consten totes i cada una de les donacions que van efectuar els vilafranquins, entre el febrer i el juny del 1939, amb la finalitat de "normalitzar econòmicament el municipi" (23).

Aquesta col·lecta, proposada pel mateix Ajuntament (24), conté una valuosa informació sobre la diferent capacitat econòmica dels vilafranquins. La suma aconseguida, 188.776 pessetes, va ésser obtinguda mitjançant un total de 927 donacions, la majoria de les quals, en nombre de 889 (Taula 13.1.), procedien de famílies humils que aportaven entre tres i quinze pessetes. Al costat d'aquests valors mínims, contrasta l'existència d'unes poques aportacions, trenta vuit, les quals procedien majorità-

riament d'alguns industrials

TAULA 13.1. DESGLOSSAMENT DE LES QUANTITATS
APORTADES AL MUNICIPI ENTRE II-1939 i VI-1939.

Contribucions	Nombre de contribucions	Total Pessetes.
1.000 pessetes	15	15.000
1.500 - 2.500 pessetes	5	10.000
3.000 - 4.500 "	5	18.000
6.000 - 8.000 "	9	63.000
10.000 pessetes	3	30.000
+ 10.000 "	1	17.250
TOTAL PARCIAL	38	153.250
3 - 999 pessetes	889	36.524
TOTAL	927	188.776

Així, destaca en primer terme l'única quantitat superior a les -- 10.000 pessetes, procedents d'un industrial de l'alimentació, també important propietari del sòl i, com tindrem ocasió de comprovar més endavant, promotor immobiliari d'ençà 1942. Paral·lelament a aquest personatge, - s'ha d'esmentar també la figura d'un altre industrial, el qual si bé va - efectuar la seva aportació econòmica en una sèrie de donacions fraccionades, va assolir un total que és el màxim absolut entregat per tots els in dividus d'aquest grup: 20.000 pessetes.

En tot cas, però, un llistat ordenat d'aquests màxims contribuents - (Taula 13.2.), pot ajudar a clarificar l'abast de l'ajut d'alguns d'aquests industrials.

TAULA 13.3."RANKING" DELS MAJORS CONTRIBUENTS.

E. ALBERTÍ	20.000	pessetes
P. SOLER BALTA	17.250	"
N. MASCARÓ	11.000	"
J. HILL	10.000	"
J. JUST	10.000	"
AGUILA ROSSA	5.000	"
M. TORRES	5.000	"
LA POPULAR	5.000	"

L'interès demostrat per aquest grup pot interpretar-se de diversa manera, ja sigui en tant que aportació sincera i desinteressada respecte a la pròpia ciutat (25), o bé com a deute que consideraven respecte a les institucions franquistes pel retorn de les fàbriques i magatzems del vi, o inclús com a pressió respecte a futures operacions econòmiques en la ciutat. Tanmateix, però, el llistat de les donacions contribueix sens dubte, a precisar el grau de desigualtat social existent a Vilafranca, així com a imaginar les possibilitats de pressió que en un moment donat podien arribar a assolir alguns dels membres d'aquesta burgesia local.

B. Les indemnitzacions als propietaris afectats per les incautacions del 1936.

De tota manera, respecte a l'organització de l'espai urbà, destaca el tema del contenciós de l'Ajuntament amb els propietaris afectats per les incautacions del 1936, les finques dels quals, entre d'altres suposaven l'afectació de tres espais lliures de la ciutat; el Tívoli, el convent del Carme i la casa dels Moy a la plaça de la Vila.

Aquest episodi comença el 1939, quan els propietaris afectats van demanar a l'Ajuntament el retorn de les finques, així com les correspo-

nents indemnitzacions per danys i perjudicis. Els procediments i costos econòmics que es derivaven d'aquestes reclamacions eren certaments elevats, i permeten conèixer amb una relativa precisió quina era l'actitud de l'Ajuntament enfront una sèrie de particulars, l'interès dels quals s'enfrontava lògicament amb els de la ciutat (26).

En línies generals, pot dir-se que les actuacions de l'Ajuntament anaven encaminades a establir una sèrie d'acords amb els propietaris afectats a fi i efecte que, en el cas que la situació fos irreversible (l'enderrocament del convent del Carme i de la casa dels Moy), se'ls comprassin els solars a preus adequats. Aquests preus van ésser valorats diferentment segons la proximitat al centre de la ciutat, tal com ja hem tingut ocasió d'explicar en capítols anteriors (27) i suposaven, és clar, quantitats elevades, de l'ordre de 75.000 pessetes per al convent del Carme (2.305 m².) i 69.097'75 pessetes per la casa Moy (497'26 m².) (28).

De totes maneres, és important, car implica una actuació intel·ligent per part de l'Ajuntament, conèixer el desenvolupament del procés seguit en la valoració de la casa dels Moy i que sortosament per a la ciutat no va finalitzar excessivament malament.

El novembre del 1939, els Moy i els Sardà, els dos propietaris afectats per la Plaça de la Vila, van reclamar el solar a l'Ajuntament i, en tot cas, deien, estaven disposats a avenir-se a una venda que tenia com a base un preu pesseta/pam². de l'ordre de 9 ptes. (29). Evidentment, el preu de l'operació era exorbitant i l'Ajuntament va efectuar una contraoferta, prèvia taxació fonamentada en un màxim de 2'9 ptes/pam². Subsidiàriament a aquest desacord, la família Moy va iniciar tràmits judicials contra l'Ajuntament.

De fet, fins aquí, el procés recorda el que va desenvolupar-se vint-i-cinc anys abans amb motiu de les cases de Cal Vamus. Tanmateix, però, en aquest cas va intervenir-hi una sèrie de circumstàncies favorables, entre les quals no era pas la menys important el que en Frederic Tàrrrega hagués fet urbanitzar el solar el mateix 1938 (30). En conseqüència, l'Ajuntament va mantenir-se inflexible en la irreversibilitat de la millo

ra que el fet suposava per a la ciutat, i argumentava, amb molt bon criteri, que aquest fet no tenia absolutament res a veure amb el context polític que va propiciar-lo (31).

El 1943, finalment, l'arquitecte municipal valorava la finca novament i rebaixava els preus fins a una relació màxima de 1'889 ptes/pam². (32).

D'aquesta manera, s'arribava a un acord que, tot i rebaixar considerablement les pretensions dels Moy, es mantenia en un preu que encara era el màxim de la ciutat i que, per tant, mantenia la relació existent entre els valors dels solars dels espais centrals i els de les barriades perifèriques.

C. Ajuntament, propietaris i institucions financeres.

El cas de la Plaça de la Vila és, però, excepcional i, en canvi, - tal com feia suposar l'actuació urbanística que esmentàvem abans, la tècnica general de l'Ajuntament davant els propietaris tendeix a ésser una altra de ben diferent.

Hi ha, per exemple, el cas de les cases de l'O.S.H. a l'extrem del carrer d'Amàlia, el solar de les quals va pagar l'Ajuntament a preu de mercat (33), així com el del Tívoli, prèviament retornat als seus propietaris i que el 1943 van avenir-se a vendre'l definitivament (34). A part d'aquests casos de compra directa dels solars, comptem també amb el coneixement d'aprovació d'alineacions a la perifèria urbana, a sol·licitud dels propietaris i, entre ells evidentment, els mateixos Moy, els quals van preveure l'alineació al sector dels Pins (35) el 1946.

De totes maneres, a part d'aquests acords directes entre propietaris, existeixen episodis urbanístics de signe diferent, destinats a potenciar l'activitat productiva, majoritàriament la industrial. En aquest sentit, destaca l'adequació del carrer de Comerç, així com de la seva andana de càrrega i descàrrega, amb motiu de la qual l'Ajuntament va intentar inte-

ressar la R.E.N.F.E., tot raonant el paper de l'estació de ferrocarril - de Vilafranca en un eix de comunicacions important (36).

Més complicada és, en canvi, la interpretació i corroboració de l'actuació municipal en les cessions de terrenys corresponents a equipaments diversos, que més endavant acabaren convertits en tants altres edificis - singulars construïts per la Caixa d'Estalvis del Penedès. Ens referim al solar antigament ocupat pel velòdrom i a la part que el 1934, en J. M^a - Barenys preveia anexionar a la plaça del Tívoli, actualment convertits en tants altres edificis de vivendes. Tot i que les dades de construcció - - d'aquets edificis es situin fora de les cronologies d'aquests sis anys, no per això podem deixar de pensar que, com va ésser en el cas del Parc d'Esports de l'Espirall, on també l'entitat hi tenia terrenys, també aquests dos casos tinguessin l'inici del negoci entorn aquest període.

Promotors de la construcció i classes socials.

De tota manera, i pel que fa a l'anàlisi de la construcció hi ha altres dades que permeten precisar la influència que, a partir d'algun moment, aquests i altres propietaris deuriem exercir sobre la ciutat. En aquest sentit, s'ha estudiat, igual que per a les etapes precedents, el predomini d'uns o altres promotors a partir del nom dels sol.licitants de llicències d'obres, i malgrat que els sis anys considerats no permetin establir una comparació amb cap dels períodes anteriors, sí que, de totes maneres, podem aventurar igualment una classificació dels sol.licitants de llicències, partint de la diferenciació bàsica entre els que demanen un o més permisos de construcció. En tot cas, atesa la circumstància que, pel que fa a l'anàlisi d'aquest breu període hem prescindit de les "obres menors", caldrà tenir en compte que els grups fan referència a uns conjunts socials més homogenis i de més envergadura quant al mateix sector de la construcció.

En general, l'anàlisi dels promotors dels 272 expedients d'obres ens situa davant dos grups socials diferenciats, que corroborarien l'existèn-

cia d'un ampli conjunt de petits propietaris, l'interès dels quals sembla que es fonamenta en la construcció o reforma de la pròpia vivenda. Aquest fenomen, -131 casos que representen poc menys de la meitat de les llicències-, assenyala la continuïtat de la tendència que ja apareixia -els anys vint i que es relacionava amb el tipus de construcció unifamiliar. Tanmateix, però, complementàriament a aquest fenomen, l'evidència que més del 50% de permisos es relacionin amb sol.licitants de més d'una llicència permet pensar que es produeix també igualment una considerable propensió a la concentració d'iniciatives.

Aquest segon grup de promotors, dels quals pot separar-se'n, encara un tercer grup, que sol.licita tres llicències, amb un total de 10 individus, permet imaginar que, molt probablement, aquesta tendència a la concentració es presentaria de manera més nítida en el cas que haguéssim considerat un període de temps més perllongat.

A. La tendència a la concentració.

Hi ha una sèrie de dades que confirmen l'existència d'una tendència a la concentració, entre les quals, la més significativa consisteix en la identificació d'alguns personatges particularment rellevants en aquest sentit, i que integren el grup de promotors de tres permisos; és el cas de l'industrial Torres, i el de dos paletes-constructors, en Majem i els dos germans Miret.

Comptem, també, amb les dades referides al nombre de vivendes/expedient, les quals són rellevants igualment si tenim en compte que, en el 1942, dins el grup integrat pels promotors que sol.liciten dues llicències, apareixia l'actuació més important del període, la construcció d'un edifici amb 8 vivendes, la iniciativa de la qual responia, per cert, al ja conegut industrial Pere Soler (TAula 13.2) (37).

Malgrat tot, i pel que fa a les característiques de conjunt dels tres grups, és força interessant conèixer les dades referides als usos dels edi

ficis per als quals es demanava el permís, l'anàlisi de les quals -resumida a la taula 13.3.-, permet identificar, com a mínim, dos objectius - bàsicament diferents segons els grups.

TAULA 13.3. DESTÍ DELS EDIFICIS SEGONS ELS TIPUS DE PROMOTORS.

	1 Llicència	2 Llicències	3 Llicències	TOTAL
Residencial	31(23'7%)	22(20%)	8(26'6%)	61
Predomini residencial	37(28'2%)	16(14'5%)	- -	53
Residencial amb predomini sector productiu	4(3'1%)	- -	2(6'6%)	6
Magatzem i comerç a l'engròs	19(14'5%)	16(14'5%)	4(13'3'%)	39
Establiment vinícola	4(3'1%)	3(2'7%)	5(16'6%)	12
Indústria-artesania	6(4'6%)	3(2'7%)	- -	9
Serveis	6(4'6%)	9(8'2%)	5(16'6%)	20
Agrari	1(0'8%)	3(2'7%)	- -	4
Altres	3(2'3%)	6(5'5%)	1(3'3%)	10
No consta	20(15'5%)	32(29'1%)	5(16'6%)	57
Total	131(100%)	110(100%)	30(100%)	271

Pel que fa a aquestes dades, i considerant només les dades relatives, destaca sobretot la diferència que existeix entre el grup d'un i -

tres expedients, car els promotors d'una sola obra apareixen principalment com a propietaris d'edificis en els quals s'hi combina l'activitat residencial i productiva (28'2% del casos), i que semblen fer referència, per tant, a botiguers i petits industrials. Pel que fa a aquest grup, és també interessant remarcar que, en segon lloc, són predominants els usos exclusivament residencials (el 23'7%) corresponents a vivendes unifamiliars. Significativament representats només per un 14'5%, els edificis - exclusivament productius, tipus magatzem vinícola, ocupen el tercer lloc.

En contraposició a aquest grup, que amb bastant de seguretat podem atribuir a la menestralia i/o petita burgesia, els promotors de tres - - obres es presenten amb unes característiques prou significatives. Són, en primer lloc, individus clarament interessats per la construcció residencial com a negoci i que es relacionen molt probablement amb els paletes als quals fèiem al·lusió anteriorment. En segon lloc, són, i això es particularment rellevant, industrials del vi i propietaris d'edificis industrials o de serveis (16'6% i 13'3% dels usos, respectivament).

A mode de combinació entre el primer i tercer grup, els promotors de dues llicències es configuren, en canvi, a partir de les característiques dels uns i dels altres. Així, estan representats d'antuvi, per un predomini residencial clar (un 20%) que tant pot obeir a l'existència d'una sèrie de futurs promotors immobiliaris (com seria el cas de l'impulsor de les vuit vivendes esmentades anteriorment), com a propietaris de vivendes unifamiliars i d'edificis productius diversos. En comparació, l'ús dels edificis d'ús mixt (un altre cop botiguers i artesanat amb un 14'5%) i els magatzems diversos (també un 14'5%) són proporcionalment menys importants.

B. Tres tipus de promotors locals.

En fi, tot i la seva generalitat, aquestes dades confirmen la hipòte_{se} si sobre el considerable predomini de promotors locals, 255 expedients, - els quals, en gran part, semblen previsiblement destinats a la construcció de vivendes unifamiliars, sobre les quals haurem de tornar a insistir més

endavant i que, de tota manera, corroboren l'existència d'una àmplia capa social de tipus mig que deuria aprofitar els avantatges econòmics que - l'O.S.H. proporcionava ja des d'aquells anys i que revertia espacialment en una nova onada expansiva, centrada sobretot al Poble Nou, el qual, a la llum de l'escàs creixement demogràfic, havia d'ésser considerablement extensiva i, tal com veurem després, estava destinada a provocar la fugida de la població d'algunes de les barriades menys prestigioses de la - ciutat (el Raval i el casc antic).

També veiem confirmada la importància de l'industrial del vi, probablement interessat en aprofitar les ajudes econòmiques que l'Estat proporcionava per tal d'esmenar els "desperfectes" de la guerra (30). En tercer lloc, tot i que no resti suficientment explícit, sembla ser que - podríem continuar plantejant-nos l'existència d'una lleugera tendència a la concentració de l'activitat immobiliària per part d'una sèrie de promotors -propietaris, així com d'alguns paletes i constructors, propensió que es veuria certament augmentada si haguéssim considerat aquí tota una altra sèrie de dades, de procedència múltiple, entre les quals s'hi comptava, per exemple, la majoritària adjudicació de les obres públiques municipals al constructor Tetas (39), o bé, en un altre sentit, les dificultats que tenia l'antiga Cooperativa de Paletes de Vilafranca, degudament transformada en Societat Anònima, per tal de poder adjudicar-se obres i - encàrrecs de particulars (40).

Professionals i tècnics de la construcció.

Tanmateix, però, l'actuació de l'Ajuntament, sobretot en el cas de la Plaça de la Vila, no hauria estat possible sense uns professionals, l'actitud dels quals respecte a l'urbanisme no hagués estat, almenys aparentment, exclusivament racional i tècnica. Així, a diferència de les èpoques anteriors, durant aquests anys, els arquitectes no desenvolupen cap tipus d'actuació política local i, si més no, haurem d'esperar a la fase següent per a començar a trobar indicis de les actuacions que caracteritzen alguns

tècnics municipals. Simplement, entre 1939 i 1944, l'actuació d'en Pons i en Miró, els dos arquitectes municipals del període, estava prou marcats pel context polític i responen només als encàrrecs que el Consistori els fa.

Per altra part, i des del punt de vista descriptiu, podem referir-nos a una sèrie d'aspectes que caracteritzen les actuacions dels tècnics que intervénen en la construcció durant aquells anys, per a la qual cosa utilitzem, tal com ja havíem fet en altres ocasions, les dades recollides als E. d'O.P.

En comparació a èpoques anteriors, en les quals com ja hem vist (Taula 10.2.) només eren dos els arquitectes que participaven intensament en les construccions locals, entre 1939 i 1944, el nombre d'arquitectes importants augmenta fins a quatre, entre els quals s'hi troben, és clar, l'A. - Pons i el Ll. Mª Miró, que van ocupar les places d'arquitecte municipal el 1939 i el 1942, respectivament. Els altres dos, J.F. Brugal i F. Mestre, eren de la promoció del 1940 i començaven aleshores la seva carrera professional i que, a Vilafranca, va suposar la seva transformació en els dos arquitectes més importants del franquisme. De fet, ells dos van assolir, - ja des dels inicis, una considerable quantitat d'obres (taula 13.4.) que, en nombre de 134 va situar-los fins i tot per davant de l'activitat dels altres dos.

TAULA 13.4. REALITZACIÓ D'OBRES PER PART DELS ARQUITECTES. 1939-1944.

	A. PONS	LL. M ^a MIRO	J.F. BRUGAL	F. MESTRE
1939	-	9	-	-
1940	10	17	8	-
1941	9	13	17	7
1942	17	7	24	15
1943	-	9	15	7
1944	7	12	28	13
TOTAL	43	67	92	42
PROMIG ANUAL	8'6	11'16	18'4	10'5

Previsiblement existien una colla de motius que podien inclinar els vilafranquins a preferir J.F.Brugal i F.Mestre, entre els quals s'hi podia comptar la pròpia inexperiència que podria revertir en els honoraris, fins a la seva pertinença a la localitat, o bé inclús possibles reticències per part de la clientela davant les passades actuacions dels dos tècnics municipals.

Tot i aquest reemplaçament, l'anàlisi de conjunt del període provoca una nítida impressió de continuïtat respecte a les etapes precedents. No es tracta solament del retorn a la política urbanística anterior, ni de la subsistència de l'A. Pons o d'en Ll. Mª Miró, ni inclús de l'obsessiva presència de façanes pretesament funcionals i que ja Miró havia introduït als anys trenta. Al meu entendre es tracta també de la persistència de les mateixes actituds respecte a la funció del tècnic davant la ciutat i els seus agents, i que consistia en la pròpia consciència que la tècnica estava situada objectivament per damunt de la complexitat urbana (41).

De fet, en aquest sentit, hi ha una altra diferència respecte a les èpoques precedents que consisteix en l'afiançament del Col·legi, així com de la figura i les tasques de l'aparellador que, pot entendre's també com un altre factor destinat a propiciar aquestes actituds davant la gestió urbana, que sistematitzava els tràmits burocràtics i dividia el treball inherent a un procés progressivament complex, paral·lel al del monopoli immobiliari, i en el qual era progressivament més difícil identificar la procedència de la presa de decisions a la ciutat.

L'ANÀLISI DE LA CONSTRUCCIÓ.

A part dels factors qualitatiu que hem aportat fins aquí, hi ha - encara la consideració respecte a l'activitat real de la construcció, la qual s'expressa numèricament en els 272 expedients tramitats durant - - aquests sis anys. Aquesta xifra, clarament positiva, contrasta amb les - interpretacions que podrien desprendre's de la bibliografia més general existent sobre el tema, la qual acostuma a insistir en la crisi del sector de la construcció durant la postguerra (42).

Per a explicar aquesta contradicció, cal tenir en compte que existien una sèrie de circumstàncies que actuaven localment de manera específica i que ultrapassen les referències a les ajudes estatals per a re construir vivendes o edificis industrials. Així, cal considerar, per - exemple, el fet de la ubicació de Vilafranca en un medi rural que no va experimentar el mateix grau de davallada econòmica de les zones industrials de les aglomeracions urbanes espanyoles.

De totes maneres, una anàlisi de detall dels projectes d'obres tramitats entre 1939 i 1944, fa possible comprendre quin va ésser l'abast - real de la construcció a Vilafranca, així com les modalitats i mecanismes concrets mitjançant els quals va desenvolupar-se el sector.

La relativa importància del sector de la construcció.

Tot i que inicialment, en exposar les nostres hipòtesis (43), ja - fèiem al·lusió a la importància que havia de tenir el sector de la construcció a la Vilafranca de la postguerra, cal tenir present que el seu - abast no deixa d'ésser relatiu, i és necessari valorar-lo respecte a tot un conjunt de fets locals, en comparació als quals adquireix la seva posició rellevant, inicialment confirmada en els 272 expedients. En aquest -

sentit, cal que ens plantegem l'estricta significació local d'aquest subsector econòmic que ressalta per l'absència d'altres indústries que no siguin les vinícoles, i també per la talla mitjana de la mateixa ciutat que feia proporcionalment més rellevant petites iniciatives que passarien materialment desapercibudes en poblacions més grans.

En tot cas, l'estudi de les variables tipus d'obra, impost i ús dels edificis permet precisar adequadament la significació del sector de la construcció en aquests anys.

A. Evolució i dinàmica.

La dinàmica de la construcció, el mateix 1939, comença presentant una escassa importància, manifestada principalment per un considerable nombre d'obres menors destinades a arreglar façanes i canviar l'idioma dels rètols publicitaris. Aquest considerable nombre de petites actuacions contrasta, en canvi, amb l'escassa quantitat d'obres majors per a les quals es demanava permís i que tan sols assoleixen la quantitat de 17 (Figura LXXXII).

Aquesta situació, ben lògica per altra part, va anar experimentant una progressiva tendència a l'augment i només va ésser lleugerament interrompuda el 1943 —33 E. d'O.P.— com a conseqüència, probablement, d'un retraïment local del capital amb motiu de la dissolució del Banc del Penedès (44). A partir d'aquest any, però, i almenys fins a finals de la dècada (45), la tendència torna a esdevenir expansiva i, fins i tot el 1944, s'assoleix un màxim —65 obres majors— molt semblant al dels millors anys d'èpoques passades, el 1884, 1885 i 1929 (Figura VI).

De fet, l'anàlisi dels totals anuals, i inclús la de la mitjana anual per aquest breu període i que recordem que es xifrava en 45 expedients, és inqüestionable: el sector de la construcció estava coneixent aleshores una fase considerablement favorable. Tanmateix, però, una anàlisi dels tipus d'obres permet matisar considerablement aquesta preeminència.

FIGURA LXXXII. ÈVOLUCIO DELS TIPUS D'OBRA I DE LA SOL.LICITUD DE VIVENDES . 1939 - 1944.

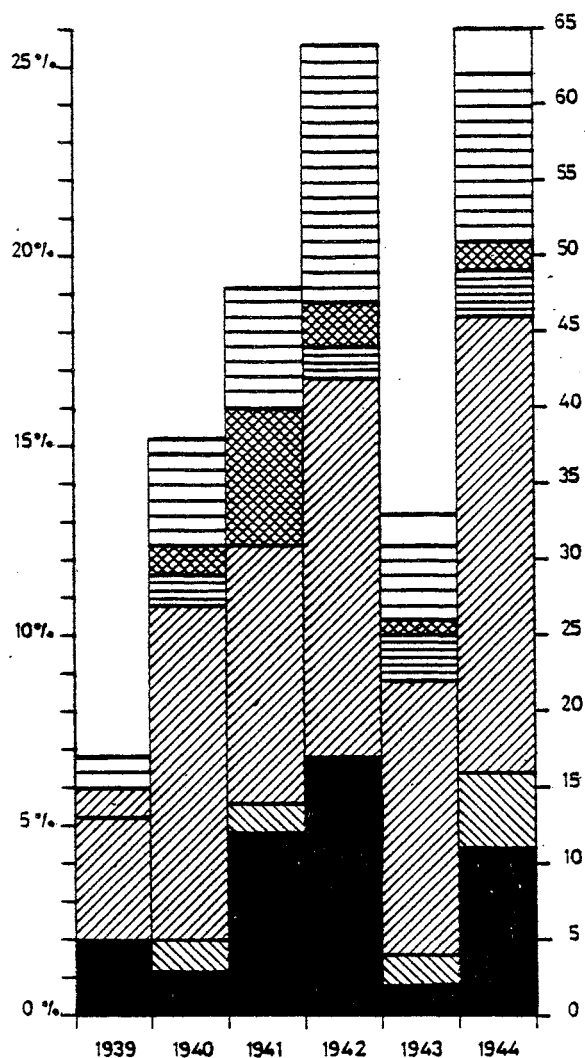

figura a: tipus d'obra

- no consta
- mur de tanca
- ad dició, reforma i ampliació
- ampliació
- reforma
- ad.dicib
- nova planta

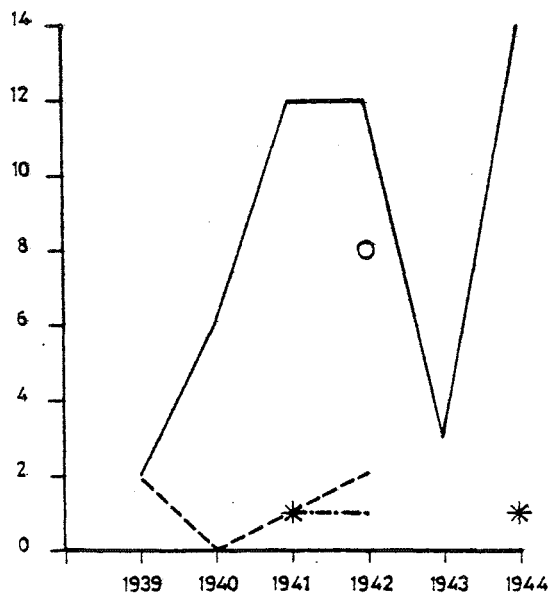

figura b: nombre d'expedients amb vivendes

- 1 vivenda
- 2 "
- 3 "
- 4 "
- 8 "

Hi ha, en primer lloc, i per tot el període el predomini de les obres de reforma, un 44'9% del total, que augmenta fins el 60% si considerem conjuntament totes les modalitats de modificació dels edificis existents (46). Aquestes dades, recollides a la taula següent (taula 13.5.), es complementen amb l'escassa presència de les obres de nova planta: només el 18'8% - del total, percentatge prou reduït com per conèixer la feble presència - d'aquest tipus d'obres en un procés expansiu on la construcció dels murs de tanca ultrapassa fins i tot aquesta quantitat: 52 obres davant les 51 destinades a construccions de nova planta.

TAULA 13.5. PREDOMINI DELS TIPUS D'OBRA.

Nova planta.....	51	(18'8%)
Addició.....	11	(4%)
Reforma.....	122	(44'9%)
Ampliació.....	10	(3'0%)
Derivats de la reforma.....	20	(7'0%)
Mur de tanca.....	52	(19'1%)
no consta.....	6	(2'2%)
<hr/>		
TOTAL.....	272	

Conseqüentment amb aquestes dades, i ateses les referències que ja tenim sobre la propensió dels propietaris i promotors locals per tal - d'ampliar els límits urbans, àdhuc en èpoques de feble expansió econòmica i demogràfica, aquests sis anys de postguerra semblen presentar algunes afinitats amb el període de finals del XIX i inicis del XX, durant el qual la crisi econòmica, encara que havia deturat la construcció, no havia pas paralitzat el moviment immobiliari, que estava representat - precisament per la persistència de les obres de mur de tanca dels solars (47). Per altra part, però, l'absolut predomini de la reforma ens apropa també a les tendències dels anys vint i trenta, dels quals, aquestes dades, semblen ser-ne una continuïtat.

De fet, una anàlisi de detall del predomini dels tipus d'obra en cada un dels anys, tal com s'expressa a la figura LXXXII (gràfic a.), permet continuar insistint en la prevalença absoluta de la reforma, així com en la importància que les obres de mur de tanca van assolir en els anys - 1942 i 1943, durant els quals aquestes van ultrapassar fins i tot els edificis de nova planta.

B. Valoració de les obres.

En tot cas cal reconèixer que la variable tipus d'obra és extremadament senzilla si hom vol valorar amb una certa precisió la importància de les obres, i que, per tant, en aquest sentit caldria recórrer a una altra sèrie de dades complementàries de la construcció.

Amb la finalitat de sospesar millor la importància de les obres, hem utilitzat algunes variables més concretes referides a les característiques de la construcció, concretament aquelles que fan referència a l'alçada i al seu valor econòmic.

1. Nombre de plantes. Una senzilla anàlisi del nombre de plantes construïdes, en relació als tipus d'obra, els resultats de la qual s'expressen a la taula següent (taula 13.6.), permet adonar-nos, en primer lloc, que les obres de nova planta estan caracteritzades majoritàriament per una alçada escassa, d'una o dues plantes. Tanmateix, aquesta dada confirma simplement una de les característiques bàsiques dels nous edificis del període: les vivendes unifamiliars i els magatzems vinícoles.

TAULA 13.6. NOMBRE DE PLANTES EN RELACIÓ

ALS TIPUS D'OBRA.

	<u>Nova planta</u>	<u>Addició</u>	<u>Reformes varies</u>
1 planta	21	-	24
2 plantes	22	9	17
3 plantes	4	5	27
4 plantes o més	1	4	11
no consta	3	3	63

Quelcom que també destaca d'aquestes xifres és l'elevat nombre -- d'obres de reforma executades en edificis de tres plantes, amb un total de 27, i que conjuntament amb les obres de reforma en edificis de dues, tres i quatre plantes, així com les d'addició en edificis de dues, tres i quatre plantes (amb un total de 73 casos) assenyalen que les obres de modificació dels edificis existents adquireixen una certa magnitud, almenys quant al volum de construcció.

2. Valor econòmic. Malgrat tot, l'escassa rellevància de moltes de les obres apareix convenientment reflectida en els valors pagats com a impost municipal per al permís d'obra, essent molt rellevant el fet que en la majoria dels casos, l'arbitri no assoleixi ni tan sols les 100 pessetes.

De tota manera, amb la finalitat d'identificar aquelles obres qualitativament més rellevants, hem estudiat separatament totes aquelles llicències, l'import de les quals sobrepassava aquesta xifra. Els resultats -- d'aquest estudi, exposats a la taula 13.7., confirmen el predomini dels -- preus baixos, amb uns valors situats entre 100 i 199 pessetes, destacant tan sols algunes actuacions puntuals, de molt alt valor: 900 pessetes i -- més.

TAULA 13.7. PREUS PAGATS COM A IMPOST D'EDIFICACIÓ.

<u>Pessetes</u>	<u>Nova planta</u>	<u>Addició</u>	<u>Reformes vàries</u>	<u>Mur de tanca</u>	<u>Total</u>
100-199	9	4	17	11	41
200-299	2	3	8	3	16
300-399	5	-	3	2	10
400-499	2	-	-	2	4
500-599	-	-	1	-	1
600-699	-	-	-	-	-
700-799	1	-	-	-	1
800-899	-	-	-	-	-
900-999	1	1	-	-	2
2.900	-	-	1	-	1

De tota manera, conscients de les reserves amb què cal considerar - aquests imports, hem de confrontar aquestes dades amb les del pressupost de l'obra, sobre el qual disposem d'informació en 43 casos. L'estudi - d'aquestes quantitats confirma que la majoria d'obres suposaven escasses despeses i que eren rars els casos costosos. Així, ens trobem que les - obres de menor pressupost, 350 pessetes, es corresponen majoritàriament a arbitris de menys de 100 pessetes, i que l'obra per a la qual s'havia pagat un impost de 2.900 pessetes suposava uns dispendis econòmics valorats en 138.000 pessetes, xifra que certament sembla elevada per a l'època i per a la ciutat. Pel que fa als pressupostos intermitjos, pot ser interessant retenir les dades referides a la moda i la "mediana", 3.000 i 7.500 pessetes respectivament, les quals corroboren la impressió majoritària - que hem anat proposant fins aquí i que fan referència a unes obres d'importància mitjana o escassa.

C. La utilització dels edificis: vivendes unifamiliars i magatzems vinícoles.

En realitat, les dades que hem anat aportant fins aquí confirmen una sèrie de característiques de la construcció d'aquests anys, el coneixement genèric de les quals havíem avançat des del començament del capítol. De totes maneres, convindria insistir encara en dues circumstàncies que reafirmen millor la naturalesa de la construcció.

Ens referim a la dada de l'ús de l'edifici (taula 13.3.), la qual, a més de l'ús residencial suficientment conegut, reafirma la importància dels magatzems vinícoles, que representen un 28'3% dels usos previsiblement coneguts i que reforcen, simplement, la presumpció que ja havíem exposat sobre la preeminència dels industrials del sector durant aquests anys.

Malgrat tot, reprenent el tema de la vivenda, hauríem d'esmentar també les xifres reals de la seva construcció: 84 vivendes i 60 expedients, les quals, sense discussió, recolzen les característiques predominantment disperses d'aquesta activitat. Aquestes dades, que ens permeten parlar de vivenda unifamiliar i que s'han recollit al gràfic b de la figura LXXXII, necessiten una ampliació, que al·ludeixi al tema de l'augment de la superfície de les vivendes i al fenomen de la concentració d'algunes iniciatives, certament rares, però que no per això són menys significatives.

Pel que fa a la dimensió de les vivendes, aquesta dada permet concretar el tema de la petita burgesia, si més no en comparació a les dades dels anys vint, quan les superfícies mitjanes de les vivendes eren predominantment més reduïdes (48). Aquesta és, però, una afirmació que sostenim simplement en base a l'augment de la superfície residencial que ha estat expressada al gràfic a de la figura LXXXIII i que es complementa amb la dada referida a la "mediana" 121'5 m²., que significa també un augment respecte a la "mediana" del període precedent (49).

Per altra part, i pel que fa a les iniciatives més sobresortints, -

FIGURA LXXXIII. SUPERFÍCIE I LOCALITZACIÓ DE LES VIVENDES.

1939 - 1944.

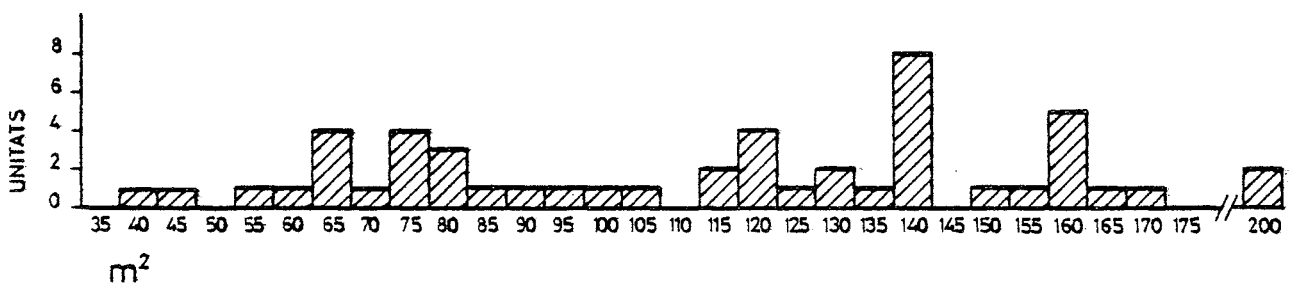
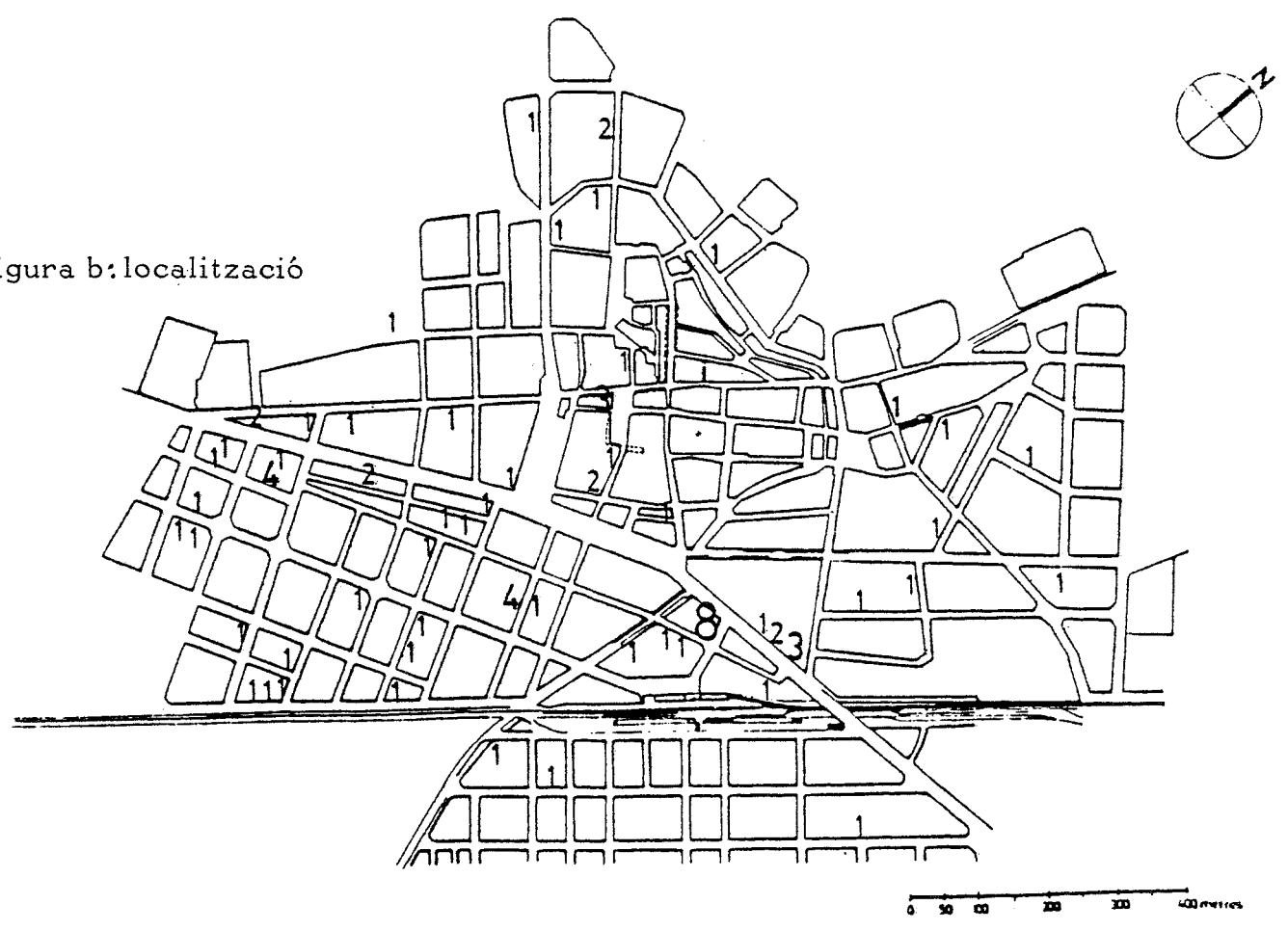

figura a. superfície

figura b: localització

crec que aquestes s'han de situar dins una dinàmica de transformació i -
expansió dels espais centrals, i en aquest sentit hi ha sobretot dues ac-
tuacions puntuals particularment rellevants: la primera correspon a l'edi-
fici reconstruït (Figura LXXXIV) a la vorera esquerra de la Plaça de la
Vila -allà on el 1937, en Frederic Tàrrrega preveia construir un nou edi-
fici destinat a oficines municipals-, el projecte del qual correspon pre-
cisament al de costos més elevats del període (50). La segona fa referèn-
cia a una casa entre mitgeres, de nova planta, amb 8 vivendes, el promotor
de la qual era precisament el ja conegut P. Soler Baltà. Aquest edifici,
que era, de fet, el primer bloc de pisos modern de la ciutat, estava pro-
jectat per l'arquitecte vilafranquí F. Mestre.

FIGURA LXXXIV. EDIFICI RECONSTRUÏT A LA PLAÇA DE LA
VILA. PROJECTE INICIAL: F. TÀRREGA, 1937

Organització i creixement de la ciutat.

A l'apartat anterior, i en realitat en tot el capítol, hem tingut l'oportunitat d'alludir, amb freqüència, al caràcter i a la incidència espacial de les obres. De tota manera, és necessari dedicar una atenció més acurada a aquest tema i, per aconseguir-ho, retornem als esquemes - explicatius que ja hem utilitzat per relatar situacions precedents, i - tornem a insistir, per tant, en la noció centre-perifèria urbana, així com en la diferenciació funcional i la segregació social.

A. La dialèctica expansió-reforma.

1. Les dades al nivell del centre i la perifèria urbana. Tot i les crítiques que hem efectuat a la utilització de l'esquema centre-perifèria urbana, creiem que pot ésser convenient continuar utilitzant-lo en un primer nivell, molt general, a mode d'estructura espacial bàsica i senzilla sobre la qual, ja anirem afegint, després, successius models progressivament més complexos. Seguint doncs aquesta interpretació provisional, reflectida en la localització central o perifèrica dels diferents - tipus d'obra, i conferint a la nova planta i mur de tanca el caràcter expansiu, així com el de reforma a les altres actuacions, és perfectament factible corroborar que l'àrea central continua estant caracteritzada pel predomini de les obres de reforma, i que les altres, almenys aparentment, mantenen encara el predomini de les tendències expansives.

De totes maneres, aquest comportament no és pas absolutament real, i una anàlisi pormenoritzada de les dades, recollida a la figura LXXXV, rectifica algunes d'aquestes apreciacions. Així, convé ressaltar que, tot i la tendència expansiva, també a la perifèria es produeix una elevada quantitat d'obres de reforma, les quals tan sols serien ultrapassades, i encara escassament, si comprenguéssim conjuntament les obres de nova planta i de mur de tanca; en tot cas, si continuem acceptant que les obres de reforma permeten detectar els augments dels preus de sòl subsidiaris a les - -

CENTRE

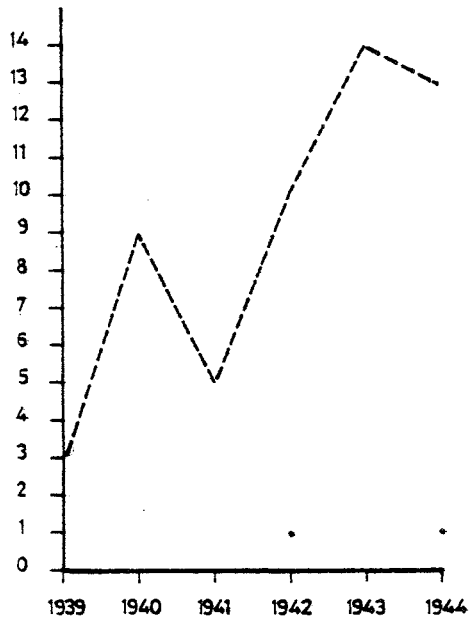
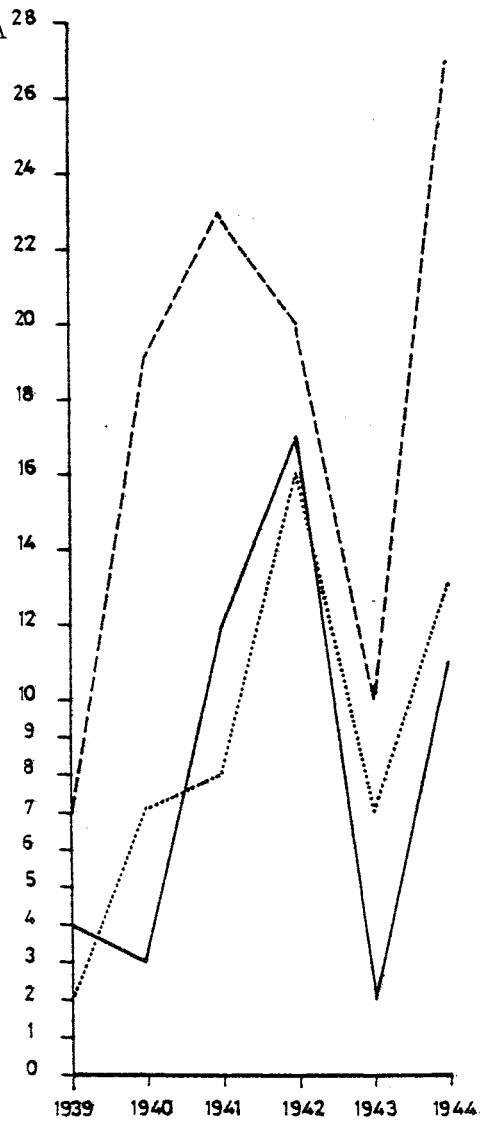

FIGURA LXXXV. OBRES DE NOVA PLANTA, REFORMA I MUR DE TANCA AL CENTRE I LA PERIFERIA URBANA. 1939-1944

- nova planta
- - - reforma i adició
- mur de tanca

11

PERIFERIA URBANA

àrees progressivament afectades pel caràcter central, cal concloure, si més no, que àmplies franges perifèriques en el XIX, estaven experimentant en aquell moment una transformació de tendència central, la qual es remunta, probablement, als anys trenta, quan ja havíem identificat el predomini de l'addició i la reforma en algunes àrees del Poble Nou i de l'extrem oriental del carrer de Sant Pere (51). Per aquest motiu, per la importància que adquireix el fet de la localització específica, consegüent amb el veïnatge o llunyania al centre tradicional i al nou centre de les Rambles, es fa necessari introduir altres nivells d'anàlisi més complexos i que fan al·lusió a la diferenciació dels barris de la ciutat i a cadascun dels carrers.

2. L'expansió i la reforma als barris. La localització en barris dels E. d'O.P. en relació als tipus d'obra ha estat resumida a la taula 13.8.

TAULA 13.8. TIPUS D'OBRA SEGONS ELS BARRIS.

	<u>Centre</u>	<u>Raval</u>	<u>Poble Nou</u>	<u>Sant Pere</u>	<u>Les Clo-</u> <u>tes</u>	<u>Molí d'en</u> <u>Rovira</u>	<u>L'Espi-</u> <u>rall</u>
Nova planta	1(1'7%)	5(11'9%)	29(27%)	7(22%)	1(20%)	5(41'7%)	2(22%)
Reforma	55(94'8%)	26(61'9%)	49(46'2%)	20(64'5%)	4(80%)	4(33'3%)	--
Mur de tanca	2(3'4%)	11(26'2%)	28(26%)	4(12'9%)	-	3(25%)	7(77'8%)
TOTAL	58(100%)	42(100%)	106(100%)	31(100%)	5(100%)	13(100%)	9(100%)

i la seva anàlisi permet, com a mínim, ratificar, en principi, una sèrie de qüestions.

Es tracta de l'absoluta diferenciació existent entre uns i altres barris perifèrics, car, per una banda, s'identifica el comportament bastant semblant dels barris de Sant Pere i del Raval, on hi predominen les obres de reforma. En canvi, per l'altra part, destaca la tendència dels barris Molí d'en Rovira i l'Espirall on, malgrat l'escàs nombre d'obres, aquestes són representades majoritàriament pel mur de tanca i la nova planta, i recullen, per tant, la realitat de l'expansió.

En comparació a aquests quatre barris, el caràcter de les obres del Poble Nou sembla aparentment contradictori. Al meu entendre, l'aparició ambivalent de la construcció en aquest barri no és res més que el resultat del seu mateix dinamisme, el més fort de tota la ciutat, i on s'hi combinava una decidida tendència expansiva que ja tenia els seus antecedents en la construcció i en les maniobres especulatives dels propietaris dels anys vint (52), amb la propensió a la reforma que, com dèiem abans, s'havia també iniciat allà on la proximitat amb les Rambles repercutia en els usos i els preus del sòl.

De totes maneres, una anàlisi més concreta de la localització de les obres, concretament d'aquelles destinades a construir vivendes, permet precisar millor el caràcter de l'expansió i de la reforma a cadascun dels barris.

B. El paper de la vivenda en la consolidació de la dialèctica centre-perifèria.

De moment, sense fer cap referència a les seves característiques morfològiques, la simple anàlisi de la localització de les noves vivendes (figura LXXXIII) confirma l'existència d'una tendència ben definida pel que fa a l'organització de la ciutat, i que s'expressa en la base residencial unifamiliar de l'extensió a la barriada del Poble Nou, la intensitat en la construcció de la qual contrasta a més amb la dels altres barris, els quals solament experimenten una lleugera activitat constructora residencial.

Aquesta propensió confirma, doncs, la continuïtat d'un procés en la diferenciació espacial a la perifèria, la predisposició residencial de la qual estaria ja limitada a un sol barri, el qual estaria només - contrastat per la construcció de noves vivendes als carrers importants d'accés a la ciutat i per la reforma que als efectes, començava a efectuar-se en alguns carrers del casc antic.

Per tal d'explicar aquest comportament, podrien esgrimir-se una sèrie de raons, entre les quals la dels mateixos antecedents del Poble Nou. Tanmateix, però, tot i que no pugui confirmar-se, és molt probable que en el fons d'aquesta especialització residencial pogués trobar-s'hi algun tipus d'estratègia específica dels propietaris, conscients de la impossibilitat d'ocupació indiscriminada al conjunt dels barris perifèrics, i que preferissin, per tant, oferir solars per a construir només en una àrea, les característiques favorables de la qual havien estat ja demostrades. Abundant en aquest sentit, tenim les dades sobre construcció de murs de tanca a l'Espirall, i al Raval, barri aquest on s'assoleix un - 11% quant a la importància relativa d'aquest tipus d'obra (taula 13.8), i que demostra que les previsions respecte a una futura potenciació urbana no s'havien pas perdut.

En tot cas, ateses les característiques d'estabilitat demogràfica del sector, cal també tenir present que aquesta relativament intensa - construcció de vivendes al Poble Nou havia de suposar, degut al trasvassament de població, una minva en les densitats residencials als altres barris de la ciutat. Corroborant aquesta conjectura, hi ha algunes dades, extretes d'un sondeig efectuat en els padrons d'habitants del 1900 i - 1945 (53), que s'expressen a la taula 13.9. i que permeten, com a mínim, d'arribar a dues conclusions diferents.

La primera d'elles al·ludeix al procés de pèrdua poblacional del - barri Centre, minva que està reflectida en el nombre d'habitants a la - Plaça de la Constitució i a la Rambla de Sant Francesc, la qual cosa, a la Plaça de la Constitució estava a més acompanyada per un procés de densificació residencial expressat en el lleuger augment del promig habi-

TAULA 13.9. DENSITAT ALS HABITATGES (1900-1945) I PREDOMINI
D' EDIFICIS RESIDENCIALS UNIFAMILIARS (1945).

CARRERS TIPUS	Nombre famílies		Nombre habitants		Promig habit/famil.		Edificis		
	1900	1945	1900	1945	1900	1945	Unifamiliars	Plurifamiliars	màxim famí/edif.
Pça. Constitució (barri Centre)	63	43	220	157	3'4	3'6	35	3	4
Rbla.St.Francesc (barri Centre)	63	44	292	166	4'6	3'7	9	14	4
Misser Rufet (barri Poble Nou)	-	11	-	43	-	3'9	1	4	4
Amàlia Soler (barri Poble Nou)	56	104	210	401	3'75	3'8	67	17	8
General Mola (barri Poble Nou)	-	10	-	45	-	4'5	5	2	3
Pere Alegret (barri Raval)	54	67	198	217	3'6	3'2	37	12	6

tants/família. Aquesta propensió, probablement extrapolable al conjunt del casc antic, estava succeint també en alguns carrers del Raval, dels quals el d'en Pere Alegret n'és l'exemple, on l'obsolescència dels edificis estava ja començant a mostrar els seus primers signes quant a degradació residencial.

Complementàriament a aquesta pèrdua d'estima residencial per alguns dels carrers del centre, estaven apareixen els primers episodis de remog

delació destinats per a un habitatge residencial de prestigi que, en - tot cas, va experimentar, a la pràctica, una evolució divergent. Com a exemple d'aquests dos comportaments. El primer d'ells al·ludeix a la re modelació al centre administratiu de la ciutat, a la Plaça de la Vila, on aviat les activitats terciàries ocuparien el lloc de les residencials. L'altra fa referència al ja esmentat edifici de vuit vivendes (54) al carrer de Misser Rufet, el qual demostra com les expectatives residencials de prestigi estaven ultrapassant la Rambla de Sant Francesc i s'estenien ja indefectiblement més enllà de la mateixa Rambla de Nostra Senyora.

ELEMENTS DE CANVI I DE CONTINUITAT EN L'ORGANITZACIÓ URBANA
DE LA POSTGUERRA.

A part de la dualitat expansió-reforma, que assenyala tan sols les pautes més generals de l'organització de l'espai urbà, hi ha uns altres factors que condicionen igualment l'estructura de la ciutat, fent-la més complexa. De fet, però, també en aquests altres components continua mantenint-se una considerable dosi de permanència respecte a les característiques i formes de relació internes detectades en les èpoques precedents. Malgrat tot, tal com ja hem vist que assenyalaria R. Grau (55) per a la Barcelona del segle XVIII, en aquesta mateixa situació de continuïtat s'hi expressava i afirmava una considerable tendència al canvi.

Seguint el mateix fil expositiu que en la segona part de l'obra, - resseguirem, doncs, la identificació d'aquestes estructures espacials - més complexes mitjançant dos punts fonamentals: l'anàlisi morfològica i el factor centralitat.

L'anàlisi morfològica.

A. L'estructura parcel.lària.

En línies generals, i segons la variable amplada de la façana, que apareix als projectes, l'estructura parcel.lària presenta com a característica més rellevant el predomini de les parcel.les grans, les quals, considerant conjuntament aquelles que havíem denominat derivat del pati vilafraquí i parcel.la urbana (56), assoleixen les dues terceres parts del total. En tot cas, i pel que fa a la continuïtat de les tendències, cal tenir en compte que aquesta propensió a l'augment venia manifestant-se ja des d'anys anteriors (57) quan el grup de parcel.les derivades del

pati vilafranquí assolien sempre una considerable importància.

Així doncs, entre 1939 i 1944 les parcel·les de més de deu metres, a les quals consideràvem com prototipus de parcel·la urbana, tenen ja - una importància que ultrapassa qualsevol dels altres tres tipus de parcel·la, inclosos els mateixos derivats del pati vilafranquí. Aquest fet, representat a la figura LXXXVI, s'explica per dos motius diferents.

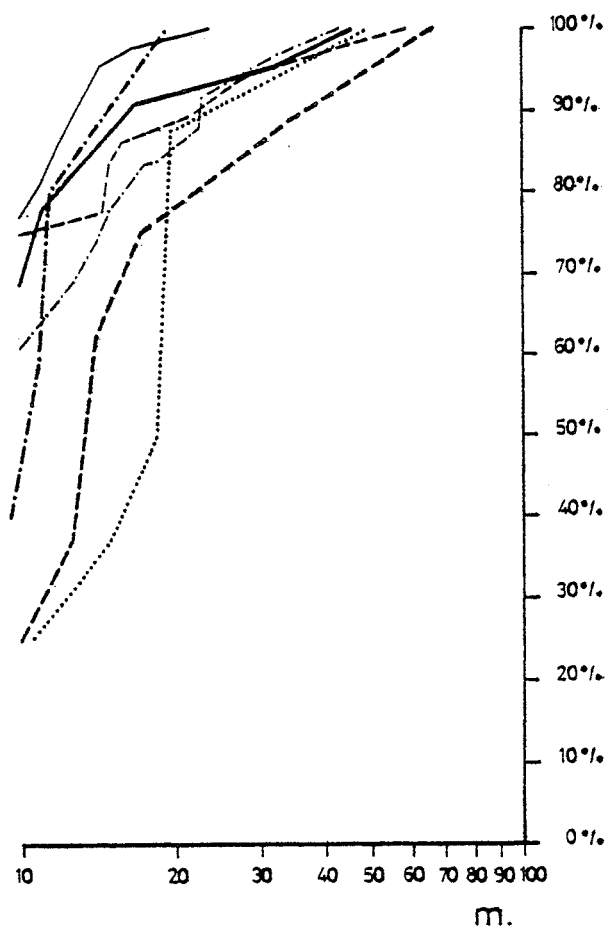
1. L'un, potser el menys evident, és aquell que es relaciona amb - l'abundància d'obres de mur de tanca, cosa que ja havíem pogut constatar en el període de crisi - - dels anys 1895-1909 (58). Així, mitjançant - aquesta explicació ens trobaríem que la superfície de les parcel·les més grans no tindria una incidència immediata a la morfologia en general i - en l'arquitectura en particular, i que respondria, en canvi, a unes necessitats immobiliàries, l'explicitació tipològica de les quals es manifestarà, si de cas, més endavant, tot i que de dues maneres diferents: - recollint la tradició de la subdivisió en patis per a construir petits - habitatges unifamiliars, com els del carrer de l'Espirall, o bé assenyalant les propietats on s'hi construïren els immobles aïllats de la Pça. Fèlix Mestre primer, i el polígon de l'O.S.H. després.

Tanmateix, però, és possible confirmar aquestes hipòtesis, ni que - tan sols sigui de manera aproximada, i és en aquest sentit que pot ésser útil detenir-nos en el component espacial d'aquestes parcel·les més grans, les quals hem estudiat separatament segons la seva localització a un o al tre barri de la ciutat. Aquesta localització ha estat representada al gràfic a de la figura LXXXVI on s'hi han diferenciat les dimensions d'aquestes parcel·les en percentatges acumulats per cadascun dels barris.

Una lectura d'aquest gràfic permet, com a mínim, confirmar una sèrie de qüestions, entre les quals, les més generals consisteixen en la localització majoritàriament perifèrica d'aquestes parcel·les i en el predomini de les parcel·les més grans -de 40 metres d'amplada- als barris del N.E. de la ciutat: el Raval i l'Espirall. En aquest sentit, doncs, la relació entre mur de tanca i parcel·les més extenses, queda confirmada.

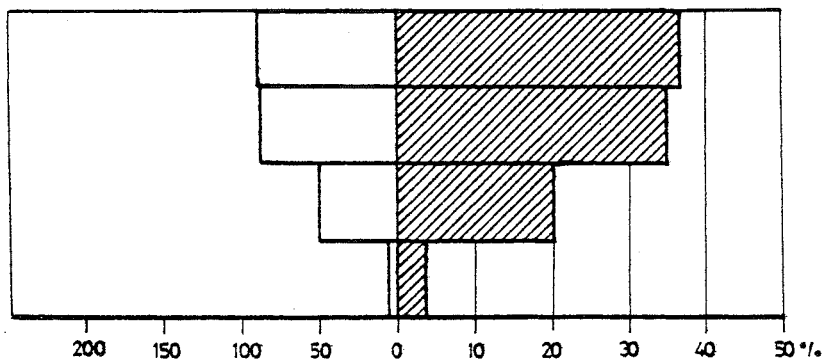
Malgrat tot, no podem pas obviar el cas del barri del Molí d'en Rovi-

FIGURA LXXXVI. TIPUS DE PARCEL.LA, "E.d'O.P." 1939 - 1944.

Gràfic a.

- Centre
- - - Raval
- · - · Poble Nou
- Sant Pere
- - - Molí d'en Rovira
- · - · Les Clotes
- L'Espirall

Gràfic b.

- parcel.la urbana
- derivats del pati vilafraquí
- pati vilafraquí
- parcel.la gòtica

ra, on l'atribució de les parcel·les de més de 10 metres no ha de correspondre's necessàriament amb els solars, precisament com a conseqüència de l'existència dels magatzems vinícoles, dels quals ja hem vist que acostumen a ubicar-se sobre parcel·les que també són grans (59). Per una altra part, no podem pas descartar l'existència de negocis immobiliaris al barri (60), així com tampoc menystenir la seva presència als barris del Poble Nou i de Sant Pere, on també s'hi troben parcel·les ben àmplies i on en els anys vinents l'especulació immobiliària assolirà unes cotes ben altes.

2. En parlar de dos motius, ens referíem també a la constatació d'un augment generalitzat de la superfície de les parcel·les. Aquesta tendència més global, que s'observa a través de l'anàlisi dels valors centrals de les amplades de façana, ha estat recollida en la taula següent (taula 13.10.), en la que es pot constatar que, a part del barri Centre on les modes continuen essent baixes, tots els altres barris experimenten una tendència a l'augment.

TAULA 13.10. MIDES DE LES LÍNIES DE FAÇANA. 1939-1944.

	<u>Mitjana</u>	<u>"Mediana"</u>	<u>Moda</u>	<u>Màxim</u>	<u>Mínim</u>	<u>Nº dades</u>
Centre	8'026	6'725	10	24	3'3	58
Raval	11'617	7'750	10	59	3'7	42
Poble Nou	11'766	9'550	5	43'5	3'5	31
Sant Pere	10'583	7'500	5	47'5	4'1	31
Molí d'en Rovira	21'32	14	14	66	4'8	12
Les Clotes	11'32	11	5	19'6	5	5
L'Espirall	20'463	18'35	20	50	9'9	9

Així, en concret, hom pot observar que a més de confirmar els valors màxims del Molí d'en Rovira i de l'Espirall, les modes tendeixen a establir-se entorn els dos patis (deu metres) i els cinc metres (un pati).

i sembla que es perdi la distinció decimonònica entre patis més petits - (4'5 metres), que era el tipus de solar predominant a les zones obreres i als carrers secundaris del barri del Poble Nou, Raval i Sant Pere (61), i els patis vilafranquins pròpiament dits, de cinc metres.

En resum, estabilització de la moda estadística decimonònica en els barris perifèrics tradicionals i implantació dels grans solars a les - - àrees de les noves franges marginals (62), semblen ésser les dues característiques bàsiques dels terrenys en aquells anys i, de fet, totes dues ens remunten al que comentàvem inicialment: persistència, i fins i tot - afiançament, dels mecanismes de gestió i partió del sòl, assimilats en el XIX, i la introducció d'una nova estructura de la propietat que començava a organitzar-se a les rodalies de la ciutat preexistent, en aquella àrea on, durant els anys seixanta, és produiria l'organització d'un espai urbà ja totalment diferent al conjunt de la ciutat preexistent.

B. Les relacions entre parcel·la i edifici.

Malgrat tot, des del punt de vista del paisatge urbà, el factor morfològic principal recau en l'obra arquitectònica i, per tant, s'imposa si - més no, afegir una sèrie de consideracions sobre aquest punt i sobre les - relacions que s'estableixen amb els tipus de parcel·les.

1. Els xalets i els patis. Així, en primer lloc, cenyint-nos a la superfície de la parcel·la, caldria recordar que al llarg de la primera meitat del segle XX ja s'havia anat trencant l'equilibri existent entre - el tipus d'immoble característic del XIX, la casa de comparets, i el pati que era, com hem vist (49), la unitat de solar base de la ciutat. Respecte a aquest punt convé tenir en compte com, de fet, a partir dels anys vint, havia anat creixent el nombre d'edificis unifamiliars d'una sola planta, amb façana al carrer i pati interior (63). Aquest tipus d'edifici, que es

relaciona amb els canvis en les condicions de producció, centralitzades a les fàbriques i oficines, estava però també supeditat als nous models culturals que, oferien aquesta versió humil de la torre residencial burgesa. Aquesta voluntat d'assimilació estava també lligada al respecte - per la propietat individual i reforçava doncs, encara més, les tendències expansives que per altra part, les estratègies immobiliàries estaven potenciant igualment.

De totes maneres, i des d'un punt de vista morfològic, aquest fenomen té, a mitjans del XX, una significació local considerable i que cristal·litza en la idea del "xalet", a vegades petita casa amb pretensions de "xalet", les quals caracteritzaran en gran mesura l'aparència externa del Poble Nou. Aquest fenomen de cases d'una i dues plantes, es relacionava, a l'època que estem considerant, amb una distribució de l'edifici a les parcel·les, que, tot i les tendències expansives, no acostumava a ésser suficientment intensa com per a possibilitar amplis espais - ajardinats als encontorns de tot l'edifici.

Ens trobem així com, per la seva habitual subordinació al pati, o - als derivats del pati, aquesta modalitat de "xalet" acostuma a presentar les característiques de l'immoble que hem designat amb el nombre quatre (64) i que fa referència a edificis amb pati tancat i jardí, continguts a altres immobles. La disposició d'aquests "xalets" a Vilafranca acostuma - a presentar dues variants ben característiques que varien en funció de les dimensions de la parcel·la; en el pati tenen només un petit jardí contingut a la línia de carrer, més un pati posterior. En canvi, en les parcel·les més grans (dos patis o parcel·les urbanes de més de 10 metres), l'edifici ocupa una posició asimètrica, recolzada en un edifici veí i deixa espais lliures ajardinats als encontorns dels altres tres costats de l'edifici.

2. Els edificis entre mitgeres. En resum, podria ben dir-se - doncs, que fins el 1944, i amb l'excepció de les àrees de xalets al Poble

Nou, els tipus d'immoble predominants a Vilafranca erens corresponents a les cases entre mitgeres i amb façana al carrer, als quals corresponien intensitats diferents en l'ocupació dels patis interiors, així com en les alçades, i que anaven augmentant segons la proximitat al centre.

Durant aquests anys, l'oposició que en el XIX podia establir-se entre cases de renda i l'edifici del comparet és manté mitjançant la dicotomia entre els nous, i escassos, blocs de pisos reconstruïts a les àrees centrals, i els edificis de quatre vivendes aixecats sobre la parcel·la pati i els seus derivats, l'inici dels quals ja havíem tingut ocasió de detectar en els anys vint (65). En tot cas, no caldria oblidar tampoc els resultats morfològics que es desprenien de les successives addicions i modificacions efectuades sobre les cases de comparets amb la finalitat d'augmentar-ne la densitat.

En tot cas, i a mode de resum, s'ha utilitzat la variable tipus d'immoble (66) per tal de ressenyar les tendències morfològiques existents a cada un dels barris de la ciutat (Figura LXXXVII). L'anàlisi d'aquesta variable, tot i les reserves amb què s'han de contemplar alguns resultats que al·ludeixen als barris menys representats quant a nombre de dades (67), reafirma absolutament els comentaris que s'han anat efectuant fins ara.

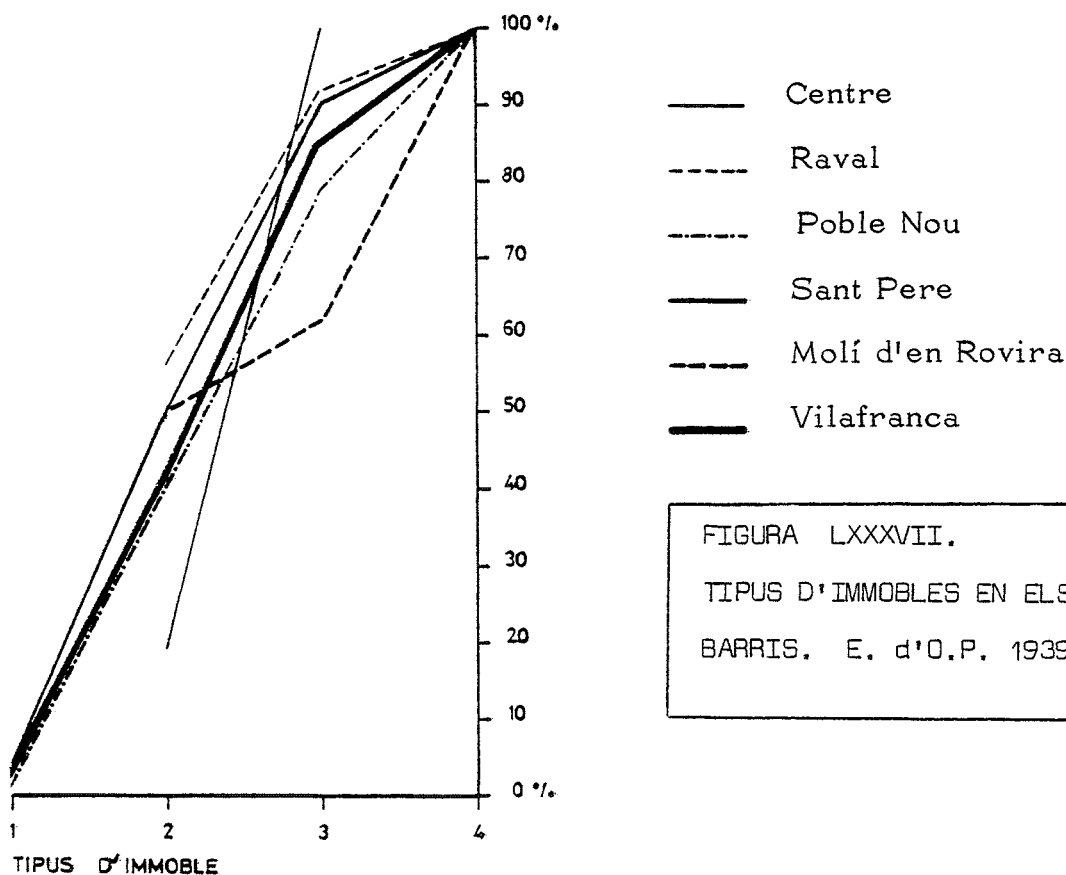

FIGURA LXXXVII.
TIPUS D'IMMOBLES EN ELS
BARRIS. E. d'O.P. 1939-1944.

Així, hom pot veure que l'edifici absolutament aïllat enmig de la parcel·la (al qual correspon el tipus 1), és materialment inexistent a Vilafranca, on hi predomina, materialment, el tipus d'immoble entre mitjaneres (tipus d'immoble 2 i 3) i amb façana alineada al carrer.

Si de cas, respecte a aquests dos tipus d'immoble pot dir-se que poden establir-se unes mínimes diferències, com sempre, entre els barris perifèrics, amb la prevalença del tipus 2, i que correspon als edificis que no posseeixen una profunditat tan considerable, i el barri Centre-Casc antic on, per mor del parcel·lari medieval tan fragmentat, l'edificació, majoritàriament de reforma o reconstrucció, implica el manteniment d'edificis estesos en profunditat (tipus 3).

Quant al tipus d'immoble nombre 4, que ja hem identificat respecte la variant modesta del xalet, convé dir que, lògicament, presenta una certa intensitat al Poble Nou (20% dels casos), i que disminueix al barri de Sant Pere i el Raval. Finalment, referint-nos al cas atípic del barri del Molí d'en Rovira, caldria només insistir un altre cop en la seva tendència diferencial, representada pel predomini relatiu dels tipus d'immoble 2 i 3, i on el tipus 4, subsidiari de les exigències d'espai annex als magatzems industrials, assoleix una considerable importància.

Segregació social i centralitat.

Conseqüentment, doncs, l'organització de l'espai seguia les pautes que havien estat assenyalades al llarg dels anys precedents, i en aquesta determinació no intervenien pas, tal com escrivia M. Trens (68), una combinació harmònica de factors espontanis, al mode del que H. Lefebvre anomenava, criticant-ho, "impulsos vitals" (69), sinó que es tractava, ja s'ha vist, de la combinació d'una sèrie d'actuacions, precises i concretes, que permetien equilibrar les necessitats de valor de canvi de la ciutat amb les del seu ús. Obviament, a més, a la base d'aquest equilibri tampoc no hi havia cap dependència a unes lleis d'ordre natural, sinó que es tractava, simplement, de les lleis del sistema social.

Així, el 1944 la morfologia de Vilafranca responia a les característiques formals que es derivaven d'uns continguts, d'una estructura social, que havia assolit un considerable grau d'estabilitat.

Entre aquestes característiques destaca l'existència de dos aspectes, la importància dels quals ha anat apareixent al llarg de les pàgines anteriors i que fa referència a la diferenciació en àrees, a la segregació social en particular, i a la consolidació i mitificació dels espais centrals. Per tant, donada la seva rellevància, pot ésser convenient dedicar uns darrers comentaris a aquests dos factors.

La diferenciació social de les àrees de la ciutat es produeix, com ja s'ha vist, a partir de dos mecanismes ben senzills: l'un, el paulatí abandonament del centre (taula 13.9) que deuria haver seguit un previsible primer rebuig residencial respecte del casc antic, i l'altre, l'enfortiment de les expectatives residencials d'un sol barri, a l'eixample del Poble Nou.

Tanmateix, però, paral·lelament a aquest fet, també canviava la posició relativa del barri Centre-Casc antic, en la mesura que la sortida de població ha d'ésser interpretada com a complementària d'un procés de mitificació i d'ampliació de les mateixes àrees centrals. Així, cal separar, per un costat, aquells comportaments propis dels carrers del centre històric -inclosa la Plaça de la Constitució- on la fugida suposava el reemplaçament per altres grups socials més pobres i la substitució dels habitatges per activitats d'índole comercial, d'aquells altres, ubicats al centre direccional de la ciutat on la pèrdua d'habitants pot ésser explicada com a conseqüència del mateix enfortiment de l'indret com a àrea de prestigi, en la qual era ja materialment impossible la residència dels membres de les classes treballadores.

D'aquesta manera, episodis tals com la defensa de la Plaça de la Vila adquireixen el seu significat com a fruit d'un procés real que s'esdevenia al marge de consideracions polítiques i que, a més, era perfectament relacionable amb tota una altra sèrie d'actuacions menors, però significatives, i que tendien a enfortir la situació privilegiada del mateix Centre.

Tals eren per exemple les primeres obres de després de la guerra, destinades a urbanitzar la Rambla de Sant Francesc, o bé, el 1941 (70) la proposta d'arranjament dels edificis del carrer de la Cort i de les seves voltes, o bé, encara, la reforma del pati del Museu, i la construcció de la seva escala gòtica, episodi aquest que pot ésser explicat com a clara mostra de mitificació del centre històric.

D'altra banda, però, l'abandonament de les possibilitats residencials del Poble Nou per part de la burgesia i capes afins de la classe mitjana, potenciava encara més l'estimació de l'àrea central per a la construcció dels habitatges de prestigi. Aquest fet condicionava que la substitució del nou edifici de la Plaça de la Vila (Figura LXXXIV), tingués inicialment una funció residencial (71) i que els eixos d'accés a les Rambles, sobretot la carretera de Barcelona, el carrer de Misser Rufet i la carretera de Tarragona, experimentessin una revalorització.

Abundant en aquest sentit, hi ha una sèrie de fets que permeten corroborar l'existència de la tendència a la revalorització econòmica en el veïnatge a les àrees centrals, entre les quals el mateix preu del lloguer de les vivendes del ja esmentat edifici del carrer de Misser Rufet (taula 13. 11), on el 1955 (72) hi residien rendistes i membres qualificats de les professions lliberals. Podria aduir-se també el fet que va ésser el 1954 quan va aixecar-se a la Rambla de Nostra Senyora el ja conegut edifici de la seu central de la Caixa d'Estalvis del Penedès, el qual, a part de constituir el primer i significatiu episodi de renovació urbana per part de les institucions financeres, va contribuir a potenciar novament les expectatives residencials del sector.

De tota manera, però, la dada més significativa d'aquesta tendència, així com de la segregació social en les diferents parts de la ciutat, pot ésser aportada mitjançant la referència als preus dels lloguers (Taula 13. 11) que han estat extrets dels mateixos E. d'O.P.

TAULA 13.11. PREUS DE LLOGUER PER A
NOVES VIVENDES. 1941-1944.

Carretera de Tarragona (165 m2.).....	125 ptes.
Carretera de Tarragona (79 m2.).....	180 ptes.
Carrer Misser Rufet (140 m2.).....	200 ptes.
Carrer de Sta. Digna (160 m2.).....	45 ptes.
Carrer de St. Joan (100 m2.).....	100 ptes.
Carrer de St. Pere (160 m2.).....	100 ptes.
Carretera de Igualada (140 m2.).....	45 ptes.
Carrer Bonaire (96 m2.).....	50 ptes.
Carrer Montserrat (120 m2.).....	60 ptes.

Aquests valors, que es refereixen a noves vivendes construïdes durant aquests anys, i que reflecteixen les diferents expectatives econòmiques - dels promotors, serveixen per a reforçar totes les aproximacions que s'han efectuat fins ara. Així, pot corroborar-se l'existència d'un espai de prestigi en les proximitats de les Rambles, que en aquest cas estan expressades per les xifres del carrer de Misser Rufet i de la carretera de Tarragona, així com també pels carrers del casc antic més pròxims al centre, com el mateix carrer de Sant Joan.

Comparativament a aquests preus, xifrats en 200, 180 i 125 pessetes mensuals, destaquen en canvi els valors mínims de 45 i 50 pessetes i que es situen al carrer de Bonaire, al Raval, o bé a la carretera de Santa Digna, ja en les proximitats dels carrers industrials del Molí d'en Rovira (73).

Finalment, i per acabar, falta ressaltar l'absència de vivendes de lloguer en els carrers del Poble Nou, cosa que corrobora, en tots sentits, el destí unifamiliar de les casetes que aleshores s'hi construïen. De fet, les millors expectatives residencials d'aquest barri, en detriment de qual sevol dels altres perifèrics, era un fet que ja havia esta observat pels propietaris d'aleshores, sobretot els menys afavorits de Les Clotes, els -

quals reclamaven una actuació urbanística per part de l'Ajuntament que -
revitalitzés aquests sectors (74). Tanmateix, però, la sobrevaloració de
les àrees S.W. de la vila seguia les pautes que ja havien estat establir
tes des d'anys abans (75), i calia esperar encara a una fase posterior,
a partir dels anys seixanta, per tal que els sectors menys afavorits del
Raval, Les Clotes, L'Espirall i Sant Julià assolissin noves possibilitats.
En tot cas, però, aquest és un tema que escapa als objectius que ens ha-
viem fixat inicialment.

NOTES.

- (1). Seguim aquí les aportacions de J.E. SANCHEZ (1983), pp. 280, vol. I.
- (2). Vegeu supra capítols setè i onzè.
- (3). Figura XIV.
- (4). Tot i que a partir del 1944 no s'hagi recollit informació exhausti-
vament, un sondeig dels lligalls que segueixen als del mateix any -
1944, semblen confirmar-ho així. Vegeu A.M. 51/446 i següents.
- (5). A part de l'Arxiu Municipal, les dades documentals hauríem de cercar-
les a la premsa. De tota manera, a nivell local ens ha estat particu-
larment útil l'obra de Manuel BENACH (1978), així com, per a Catalunya,
la tesi ja esmentada de J.E. SANCHEZ (1983), i el número 12 de la re-
vista "L'Avenç" dedicat a la Catalunya de la postguerra.
- (6). A.M. 26/689.
- (7). Una trentena dels quals corresponien a fills d'exilats madrilenys que
havien deixat els seus fills a famílies vilafranquines. Vegeu A.M. -
26/689.
- (8). Vegeu (6).
- (9). Vegeu (6).
- (10). Vegeu (6).
- (11). Vegeu, supra, capítol tercer.
- (12). A.M. 54/449.
- (13). Vegeu supra, capítol novè, quan ens referíem als preus del sòl. De -
tota manera, més endavant ens tornarem a referir a aquest tema.
- (14). Expediente para la aprobación del proyecto.....parque público y cam-
po de deportes. 1942. A.M. 55/450.

- (15). Atribuïble a F.MESTRE, 1:2000, 77x100 cm. Està dipositat a la Secció Tècnica de l'Ajuntament.
- (16). A. CARCELLER (1979), pp. 46.
- (17). Expediente instruido con motivo de los terrenos solicitados por el Instituto Nacional de la Vivienda...para viviendas protegidas. II-1943. instàncies + correspondència + plànol. Vegeu apèndix corresponent.
- (18). A l'A.M. hem trobat còpies de les sol.licituts d'aquests empleats. A.M. 46/441.
- (19). En els mateixos terrenys on abans del 1936 (vegeu supra capítol setè) s'hi tenia la intenció de construir un conjunt de cases barates.
- (20). Vegeu supra, capítol desè.
- (21). El Director d'aquesta Primera Fira del Vi va ésser precisament l'An^otoni Güell Cortina, el qual va ésser també el primer Director del - Museu del Vi.
Respecte a aquest industrial, en Manuel BENACH (1978) explica com gestionava directament l'afer a Madrid.
- (22). En aquest sentit, és particularment il·lustratiu l'esmentat llibre d'en Manuel BENACH (1978), autor que per cert, va ésser alcalde des del desembre del 1942 i que correspon precisament a l'esmentada adscripció política. (A.M. 47/442).
- (23). El 9-II-1939, l'Ajuntament va editar un fulletó, en castellà, on demanava als veïns, que contribuïssin, dins el marge de les seves possibilitats, a normalitzar econòmicament el municipi. A.M. 26/689.
- (24). Vegeu (23).
- (25). De fet, la major predisposició respecte les qüestions municipals està reflectida en el comportament adoptat pels mateixos industrials - respecte una altra col·lecta, que va fer-se per tal de reconstruir la caserna. Aquesta col·lecta va assolir només un total de 13.035 pessetes i van efectuar-se un total de 169 aportacions.

- (26). A.M. 45/704 H.
- (27). Vegeu supra, capítol novè.
- (28). Vegeu (26)..
- (29). A.M. (26).
- (30). Vegeu supra, capítol dotzè.
- (31). Per la seva part, des d'un punt de vista general, A. ROSSI (1966), sostenia que les operacions de remodelació del centre de la ciutat, àdhuc les que s'originen mercès als conflictes bèl·lics, no suposen res més que l'acompliment d'una tendència latent, prèviament existent a la mateixa ciutat. En tot cas, vegeu supra, capítol novè.
- (32). Vegeu (26).
- (33). A l'expedient que ja hem mencionat altres vegades, vegeu (26); es cita un valor de 0'70 ptes./pam².
- (34). Vegeu igualment (26), on es dóna un preu de 0'91 ptes./pam².
- (35). A.M. 69/458.
- (36). A.M. 55/450.
- (37). El mateix Pere Soler promourà el 1947 una nova alineació al Molí - d'en Rovira. A.M. 67/457.
- (38). J.E. SÁNCHEZ (1983), pp. 302, vol. I.
- (39). Vegeu supra, capítol desè, on ja apareixia com un promotor relativament important.
- (40). Segons informació oral facilitada pel Sr. Bastardes, aleshores paleta d'aquesta cooperativa.
- (41). Seguim aquí les orientacions de J. QUETGLAS (1977), pp. 80.
- (42). R. TAMAMES (1976), pp. 253, vol. II
- (43). Vegeu, supra, capítol quart.
- (44). Que queda absorbit pel "Banco Hispano Americano". Vegeu Manuel BENACH (1978).

- (45). El sondeig que va efectuar-se en els lligalls que segueixen als que vam buidar exhaustivament, confirma l'existència d'una abundantíssima documentació que reflecteix la dinàmica constructiva.
- (46). Vegeu l'apèndix corresponent, on especifiquem les variants que pot adoptar la reforma d'un edifici. Vegeu igualment, supra, capítol tercer.
- (47). Vegeu supra, capítol cinquè, i figura XIII en especial.
- (48). Vegeu supra, figura LXIII.
- (49). Vegeu (48).
- (50). Xifrat en 138.000 pessetes. A l'apèndix hi consta una llista dels pressupostos que es preveien assolir en les obres de construcció i reforma dels edificis.
- (51). Vegeu figuras XXVI i XXVII.
- (52). Vegeu capítol setè.
- (53). A.M. 166/287.
- (54). Vegeu pàgines enrera del mateix capítol, quan ens referíem al pressupost de les obres, i recordàvem, a més que aquest edifici tenia com a promotor Pere Soler Baltà.
- (55). R. GRAU (1979).
- (56). Vegeu supra, capítol vuitè, on explicàvem les bases de la classificació de les parcel·les.
- (57). Reflectida en els períodes de la figura XXXVIII.
- (58). Vegeu figura XIII.
- (59). Vegeu la figura XLII, on s'hi han representat les amplades de la fàbrica als barris, observem concretament el cas del Molí d'en Rovira.
- (60). Com podria ésser el cas dels mateixos industrials que esmentàvem al capítol desè, o bé, també, el del mateix Pere Soler Baltà, al qual al·ludíem en pàgines enrera d'aquest mateix capítol.

- (61). Vegeu taula 8.2. i figura XLII.
- (62). Vegeu figura XXXIII.
- (63). Vegeu figura XLI.
- (64). Recordem que la divisió dels tipus d'immoble feia referència a la posició de l'edifici respecte a la parcel·la. En tot cas, pot consultar-se supra, capítol tercer; o bé l'apèndix corresponent.
- (65). Vegeu figura LXVII.
- (66). Vegeu supra, capítol tercer, així com també l'apèndix corresponent.
- (67). Taula 13.8.
- (68). M. TRENS, (1964), pp. 13.
- (69). H. LEFEBVRE, (1970), pp. 133.
- (70). Vegeu l'apèndix, on hi ha una còpia del dictamen en qüestió.
- (71). Edifici que, posteriorment, va ésser ocupat majoritàriament per a activitats de tipus terciari.
- (72). Segons les dades extretes del Padró Municipal del 1955, la situació professional dels residents, era la següent: portera, rendista, metge, empleat de banca, vídua (rendista), empleat de ferrocarrils, empleats a la Cinzano.
- (73). Per tal de saber fins quin punt uns i altres preus eren relativament elevats per a l'època, poden comparar-se aquests valors amb els dels lloguers que pagaven a l'Ajuntament els residents de les vivendes incautades als exiliats a Sudamèrica i França, els quals oscil·laven entre les 17'5 pessetes en els entresols i 25 pessetes en els pisos de primera i segona planta. A.M. 26/689.
- (74). Vegeu en aquest sentit, a l'apèndix, una còpia de la reclamació efectuada pels veïns i propietaris de Les Clotes.
- (75). Vegeu supra, capítol dotzè, quan ens referíem a l'organització del tràfic del Pla Barenys.

CINQUENA PART

CONCLUSIONS

Capítol catorzè:

Conclusions i comentaris.

Arribats a la fi d'aquesta recerca, es fa necessari deturar-nos en una sèrie d'aspectes i consideracions que s'han anat manifestant fins - ara amb més o menys intensitat. Es tracta, per tant, de retornar a l'inici dels plantejaments teòrics, i de concloure, mitjançant el coneixement que s'ha assolit i de les dades que s'han experimentat, si eren útils i correctes les premisses, les hipòtesis i les línies d'investigació que - s'havien plantejat.

Per acomplir aquests objectius, es tractaran, tot seguit, els següents punts: primer, una sistematització recapitulativa del conjunt del treball; segon, un assaig sobre les conclusions específiques en allò que fa referència a l'organització de l'espai vilafranquí; els comentaris sobre les teories i els models que s'han emprat es tracten en tercer lloc, i, finalment, en un darrer apartat, es plantejaran una sèrie de qüestions més pròpiament metodològiques i que també al·ludeixen a l'abast d'una investigació que, - com aquesta, participa dels esquemes de l'anàlisi monogràfica.

RESUM I LÒGICA INTERNA.

Un objectiu principal de la investigació es centrava en l'anàlisi de les relacions que es produeixen entre els elements implicats en l'organització de l'espai urbà, i que, de fet, va ésser d'acord amb aquest criteri que va adoptar-se una determinada disposició dels apartats que havia d'afavorir aquest plantejament. És doncs per aquest motiu que els capítols segueixen una sistematització temàtica, enfront d'una altra de cronològica que era l'altra possibilitat d'ordenació que es podia haver emprat. Tanmateix, ja hem vist que en alguns casos, el context temporal era vertaderament determinant. Per aquest motiu, pot ser oportú efectuar una breu recapitulació destinada a explicitar la lògica inherent a la sistematització i organització de la mateixa tesi.

Així, després d'una primera part introductora, on van plantejar-se els punts teòrics i metodològics, la investigació pròpiament dita, constava, de fet, de dues parts centrals a les quals corresponia l'anàlisi de dos aspectes diferents: en la primera (capítol cinquè al novè) s'hi estudiava sobretot l'element espacial, i, en la segona, en canvi, es plantejava de forma més específica la qüestió social (capítols desè, onzè i dotzè). Per mor del tractament metodològic, va tractar-se separadament, en una tercera part, l'etapa de la postguerra, encara que va mantenir-se la mateixa divisió temàtica com a esquema organitzador intern del mateix capítol.

Per tal de plantejar les qüestions espacials, es va utilitzar un mètode que permetés observar l'organització dels elements en diferents escales i, així, es va passar des d'una dimensió global del conjunt de la ciutat, a unes altres de més particularitzades, com són les de les illes i el parcel·lari. Paral·lelament a l'àmbit estudiat va canviar també l'objectiu de l'anàlisi i, per exemple, al capítol cinquè, es plantejaven

exclusivament temes d'índole genèrica, com ara eren els del creixement - econòmic i demogràfic. En canvi, en el capítol sisè i setè, va tractar-se, principalment, d'observar les relacions que s'establien entre diferents elements espacials, tot i que quelcom de fonamental els diferenciava: la introducció dels elements socials en el setè, sobretot la propietat i el control polític local, els quals evidenciaven que l'organització de l'espai no era pas explicable simplement per la dinàmica mecanicista entre factors espacials (capítol sisè).

De totes maneres, tot i els resultats de l'esmentat capítol, va continuar adoptant-se una línia de treball destinada a fer sobresortir les diferències espacials. D'aquesta manera, en el capítol vuitè, tot i que el fet de la propietat va sorgir de nou, va semblar que era millor aprofundir en el tema de la morfologia urbana en funció de l'anàlisi del parcel·lari i de la tipologia arquitectònica. En tot cas, l'existència d'una organització diferenciada de l'espai de la ciutat, va demostrar-se, un altre cop, en el següent capítol, si bé aquesta vegada l'element, o elements, emprats en la corroboració, van ésser ja d'una altra índole: segregació social, especialització funcional i preus del sòl.

Pel que fa a les estructures socials, el tractament es va centrar en dues temàtiques concretes. El capítol desè estava destinat a analitzar la diferent capacitat de transformació espacial dels grups i classes socials, així com l'organització interna de cadascun quant a l'activitat immobiliària. Els capítols onzè i dotzè, en canvi, tenien com a objectiu explicar - com l'urbanisme local es relacionava amb les condicions i les propostes - dels grups socials amb capacitat de decisió sobre l'espai.

Malgrat tot, donada la correlació entre episodis urbanístics i context social, les circumstàncies històriques esdevenien determinants i, per - - aquest motiu, en aquests dos capítols, es va considerar que era millor adoptar una sistematització temporal.

Per tant, en el capítol onzè va tractar-se el context i les accions urbanístiques decimonòniques, poc brillants però qualitativament importantíssimes, i que es caracteritzaven per l'existència preeminent d'una

posició a la contra respecte de la moderna normativa urbanística, que - des de feia alguns anys es desenvolupava a altres ciutats. Aquest urbanisme contrasta amb l'urbanisme dels anys trenta -estudiat separatament al - capítol dotzè- al qual, tot i la seva majoritària irrealització, se li pot atribuir el qualificatiu d'excel·lent.

La significació dels esdeveniments polítics, que propicien una o altra tendència urbanística, torna a fer-se igualment rellevant en tractar els anys de la postguerra (capítol tretzè), durant els quals es retorna precisament, en gran mesura, a les estructures de dominació i d'actuació espacials tradicionals.

En general, doncs, i com a resum, potser convé concloure l'existència d'una sèrie de fenòmens que destaquen considerablement respecte a d'altres qüestions més de detall, i, en aquest sentit, la primera fa referència a les connexions entre estructures socials i espacials, mentre que la segona al·ludeix a l'homogeneïtat de les formes d'aquesta relació, les quals, durant la quasi totalitat del període s'han desenvolupat mitjançant una mateixos mecanismes de gestió i de control. Són aquests uns mecanismes que es fonamenten en l'aprofitament econòmic de les actuacions de la construcció i de les obres d'infraestructura, les quals, pel fet d'ésser efectuades individualment són susceptibles d'una administració recolzada en la pràctica habitual i general del poder a la ciutat.

CONCLUSIONS SOBRE EL PROCÉS URBÀ A VILAFRANCA.

El manteniment i la identificació de les relacions societat-espai - durant la quasi totalitat de l'etapa que ens ocupa permeten corroborar - la correlació existent entre el procés urbà vilafranquí i el model teòric proposat, al qual s'havia donat el nom de model de la ciutat burgesa. És cert que existeixen diferències entre ambdós nivells, però també s'ha de reconèixer que els paral·lelismes que poden establir-se entre l'un i l'altre al·ludeixen sobretot a l'existència d'uns comportaments, en i de l'espai, que estan subordinats a les directrius d'un grup social dominant que, a Vilafranca, és assimilable a una burgesia conservadora i poc innovadora quant als negocis. Com a característiques destacables, recordem el fet de la constatació dels negocis immobiliaris i l'existència de mecanismes per a actuar en l'àmbit espacial i augmentar-ne les plus-vàlues; la tendència a segregar les classes socials en els barris i carrers, així com a diferenciar la ubicació d'algunes de les seves activitats econòmiques. De la mateixa manera, el ja mencionat caràcter de les formes de control per part de propietaris i promotors serviria igualment per a reforçar el criteri inicial de considerar aquesta etapa del procés urbà vilafranquí com a una etapa burgesa.

En tot cas, s'ha de tenir en compte que, al costat de l'estabilitat que provoquen aquestes formes d'actuació dominant, es produeixen també una sèrie de canvis i de transformacions que, ultra els anys 1934-1938, podrien provocar la sensació d'un procés caracteritzat, al mateix temps, per un relatiu dinamisme. Aquesta segona interpretació, que pot considerar-se oposada a l'anterior (1), és de fet perfectament vàlida i es relaciona, probablement, amb la mateixa impressió d'estabilitat que, tal com s'assenyalarà més endavant, és completament assumible des del punt de vista metodològic.

Tanmateix, però, el que interessa destacar en aquest moment és que, -

un cop establerta la qüestió de les permanències bàsiques per a l'època, pot abordar-se un assaig de periodització intern, fonamentat no tant en criteris de trencament del procés en fases absolutament diferents, sinó més aviat per la introducció i assimilació successiva d'una sèrie d'innovacions que repercuteixen simultàniament en l'estructura urbana preexistent.

De totes maneres, abans d'explicar com aquesta dialèctica entre canvi i permanència condiciona l'establiment d'una periodització interna, - potser convé resumir molt breument alguns aspectes relacionats amb ambdós comportament.

Els factors d'estabilitat i els factors de transformació.

Discernir entre els factors que tendeixen a afermar les estructures espacials preexistents, o bé al contrari, que faciliten la introducció de noves tendències és, com a mínim, una qüestió de matisos, tenint en compte que l'organització i la construcció de la ciutat es produeix al llarg d'un procés de creixement que també suposa recomposició i reutilització de l'espai preexistent.

De totes maneres, i a part de la preeminència dels comportaments socials als quals es feia esment, en el cas de Vilafranca s'ha pogut observar que un dels factors fonamentals de l'estabilitat es refereix, sens dubte, a la disposició d'una malla espacial bàsica que s'estableix als inicis del procés i que utilitza, com una de les peces clau del seu entramat, la mateixa ciutat tradicional. És significatiu remarcar que la permanència d'aquesta estructura espacial (2), es remunta a la successió d'una sèrie de fets que, en el moment en el qual van produir-se, pressuposaven una profunda transformació: és el cas, per exemple, de la via del ferrocarril, de les carreteres, i de la Plaça de Sant Joan. La diferenciació que a partir d'aleshores s'establiria entre l'espai ja construït i els encontorns tot just esbossats es plantejaven també, a la ments dels propietaris, com una

realitat nova que anava unida a la possibilitat de desenvolupament d'uns negocis fins aleshores inexistents.

En tot cas, però, s'ha pogut comprovar que aquestes transformacions van esdevenir a la llarga factors d'estabilitat que condicionaren el decurs urbà dels pròxims setanta-cinc anys, aproximadament. De tota manera, convé recordar que aquesta transició entre uns episodis de transformació, que se succeeixen amb un ritme molt ràpid, i uns altres de més perllongats on sembla predominar-hi una relativa inamobilitat, ja ha estat assenyalada, de fet, nombroses vegades (3), com un dels aspectes característics de les estructures espacials, les quals acostumen a mantenir els seus elements formals durant uns períodes de temps més llargs que no pas el de les mateixes estructures socials que els originaren.

A Vilafranca, els esdeveniments dels quals s'està parlant corresponen a una fase de transformacions molt ràpides i intenses de l'estructura social, la qual, tot i que després va continuar experimentant modificacions, no va provocar incidències espacials particularment rellevants. A nivell d'exemple, podrien comparar-se, en aquest sentit, les actuacions immobiliàries de dos agents urbans socialment semblants, com serien les d'en Manuel Vidal i Rollan, aleshores innovadores i certament determinants, i les de família Moy en el segle XX, les quals prosseguien simplement una tendència heretada dels anys anteriors.

Malgrat tot, no s'ha de menystenir l'efecte d'aquesta sèrie de canvis menors i que anaven produint-se en les fases més avançades del procés, i en concret des del 1892. En la majoria dels casos eren canvis que tenien com a objectiu mantenir, o reforçar, les tendències inicials, tot i que a vegades eren també l'antecedent d'uns canvis radicals que no cristal·litzarien fins després de la pròpia etapa burgesa i ja en els inicis de l'actual.

Seria, per exemple, el cas de les obres d'infraestructura desenvolupades durant els anys vint, els efectes de les quals, tot i fer possible un augment de la qualitat de vida, repercutien també en la revalorització de l'àrea central, i suposaven, per tant, una potenciació de les tendències expansives.

En el terreny dels possibles, podria pensar-se, de manera semblant, en els equipaments, els quals, en el supòsit d'haver prosperat les iniciatives dels ajuntaments republicans, haurien incidit de manera diferent - en alguns aspectes de la ciutat d'aleshores i se'ls hauria conferit una - qualitat d'innovació que no tenen pas ara.

Morfològicament parlant, quelcom semblant va succeir amb els "pseudo-xalets" introduïts també com a novetat durant els anys vint i que posteriorment van caracteritzar barriades senceres de Vilafranca. També podria parlar-se, dels efectes innovadors en les formes de l'hàbitat, de les cases de pisos de la Pça. de Sant Joan (1847), així com, més de cent anys després, - del bloc del carrer Misser Rufet; posteriorment a ambdós successos, nombroses cases de pisos van repetir el model que proposaven totes dues.

La mateixa transició des de la transformació a l'estabilitat, produïda per l'acceptació i la repetitivitat dels fenòmens, podria establir-se entre el primer i el darrer episodi de reforma del casc antic (entre el de la Pça. de Sant Joan i la Pça. de la Vila, sobretot). De tota manera, en entrar en l'àmbit de les actuacions públiques de l'urbanisme, els factors que es deriven de les resistències al canvi adquireixen una importància considerable. Per aquest motiu, abans de tractar amb més deteniment aquest aspecte del procés urbà, potser és convenient resumir les seqüències temporals durant les quals es desenvolupa aquest mateix procés de transformació de - la ciutat.

Les fases del procés urbà a la Vilafranca burgesa.

La identificació de les fases del procés urbà al llarg de l'etapa burgesa de Vilafranca s'ha fet, principalment, en funció de les diferències - que existeixen quant als elements responsables en l'organització de l'espai de la ciutat, així com als canvis que aquests experimenten quant a les respectives influències. Per això, la periodització que es proposa no s'ajusta rigorosament a les divisions històriques de la política espanyola - tot i

que en sigui subsidiària-, així com tampoc s'avé, de manera estricta, als cicles de la construcció que s'havien identificat a la localitat i als - quals assimila, lògicament.

Per altra part, aquesta periodització (taula 14.1.), està inspirada, quant als elements diferenciadors, en una taula semblant, realitzada per - H. Carter (4), en la qual les fases del creixement de les ciutats de Gales, apareixien sistematitzades a partir de la utilització d'una sèrie de factors, entre els quals el de les formes de l'expansió i la transformació - del centre n'eren dos d'importants. De la mateixa manera, s'ha utilitzat el tema de l'arquitectura i el disseny, i s'ha diferenciat igualment del - de la planificació urbana, encara que, en canvi, donada la diferència de - context i d'objectius, s'ha prescindit d'aspectes tals com el del transport i la funció urbana, i s'han introduït els factors mecanismes immobiliaris i estructura espacial bàsica.

En general, i cenyint-nos ja al cas de Vilafranca, pot dir-se que la primera fase es correspon més aviat a un període anterior, durant els inicis del segon terç del segle XIX. A partir d'aquesta fase, quan sembla ser que mitjançant la desamortització s'haurien començat a produir algunes manifestacions sobre la capacitat immobiliària del mateix procés urbà, s'esdevé la veritable etapa burgesa de la ciutat, al llarg de la qual poden observar-se tres moments diferents. A partir de 1931, a remolc de tota una sèrie d'esdeveniments polítics i de circumstàncies socials, pot considerar-se que s'arriba, en canvi, a una situació de reforma (fins el 1936), i de ruptura (fins el 1938). Tanmateix, per motius també polítics, d'ençà 1939 es retorna a la dinàmica prèvia al 1931, i per això pot parlar-se d'aquesta etapa - que en realitat no es tanca el 1944 - en tant que sinoníma d'un retorn a les fases burgeses anteriors.

De totes maneres, és perfectament observable que tot i la tendència a l'estabilitat, es produeixen una sèrie de canvis al llarg d'aquests quasi cent anys, alguns dels quals apunten inexorablement envers algunes de les característiques bàsiques de la moderna ciutat actual.

En tot cas, un comentari més detallat de cadascuna d'aquestes fases

TAULA 14.1. LES FASES DE LA VILAFRANCA BURGESA : ELS FACTORS DE TRANSFORMACIÓ.

F A S E S	Antecedents:	E T A P A B U R G E S A					REFORMA DE LA CIUTAT BURGESA 1931 - 1936	RUPTURA 1936 - 1938	RETORN A LA CIUTAT BURGESA 1939.....
		> 1870	1870- (1892)	(1892) - 1912	1913 - 1931				
ELEMENTS DE L'EXPANSIÓ	> 1837 RAVALS: Raval's pa- gesos. QUARTER								
		RAVALS: Raval's pa- gesos. QUARTER							
		FERROCARRIL I ES- TACIÓ. EQUIPAMENTS D'ESBARJO (TIVOLI)					PLANTA DEPURADORA	BARRIADA OBRERES	
COMPORAMENT DEL CENTRE	PRIVATITZACIÓ DE LA LÍNIA DE MURALLA REFORMA FÇA. SANT JOAN	DENSIFICACIÓ	REFORMA CENTRE COMERCIAL	AMPLIACIÓ DEL CENTRE COMERCIAL	CENTRE TERCIARI		CENTRE COMERCIAL CENTRE ADMINISTRATIU		
URBANISME I DISSENY	FÇA. SANT JOAN	ALINEACIÓ DEL SECT- TOR DE L'ESTACIÓ PLA DE CONJUNT DE LA POBLACIÓ	PROJECTES D'ALINEACIÓ PARCIAL I DE PARCEL- LACIÓ. REFOS A UN PLA DE CONJUNT		INFRAESTRUCTURA	P. U. E.			
TIPUS D'EDIFICI	CASES DE COMPARETS	CASES DE RENDA	CONJUNTS DE COMPARETS					HABITATGE OBRER RURALITZANT	
			MAGATZEM VINÍCOLA		XALETS			BOSCS DE PISOS	
						ORDENANCES EQUIPAMENTS CULTURALS			
MEDANISMES IMMOBILIARIS	GRAN PROPIETAT GENS ENFI TEUTIC PATI	HIPOTEQUES I COM- PANYIES FINANCERES	PROMOTORS IMMOBI- LIARIS. TRANSACCIO AMB FINQUES SUBURBANES		ENTITATS FINANCERES				
			PERIFERIA: - RAVALS - ETXAMBLE I TRAVESSIES CENTRE: - REVALORITZACIÓ COMERCIAL - REVALORITZACIÓ RESIDENCIAL. - ABANDONAMENT DEL CAS ANTIC				MUNICIPALITZACIÓ	PROMOCIO POBLICA. O. S. H.	
ESTRUCTURA ESPACIAL BASICA	HETEROGENEITAT FUNCIONAL I SOCIAL								
						MI TIFICACIÓ			

pot ajudar a concretar alguns aspectes particularment rellevants del procés urbà a Vilafranca.

A. Etapa pre-burguesa.

La referència a uns antecedents, cronològicament ubicats en una etapa que està al marge d'aquesta investigació, té la seva explicació en les transformacions espacials que s'originen abans del que és la pròpia fase burgesa i que n'arribaran a constituir elements fonamentals. Tanmateix quelcom semblant succeeix també amb alguns comportaments de tipus socials.

Pel que fa als elements espacials, caldria referir-se a l'alineació de la Rambla de Nostra Senyora i a la primera construcció del quarter al 1802, així com a la iniciativa d'arranjament de la Rambla de Sant Francesc (1823) i, sobretot, a la urbanització de la Pça. de Sant Joan (1847); tots tres episodis plantejaven les bases espacials del que serà l'expansió i la reforma en els anys succesius.

Entorn aquests episodis, així com als que en general s'esdevenien amb motiu de les desamortitzacions, deuriem propiciar l'aparició d'un comportament especulatiu respecte al propi espai.

B. La Vilafranca lliberal.

Com a fase inicial de l'etapa burgesa, destaca un breu període que està comprès, aproximadament entre 1847 i 1870. Aquesta fase s'iniciaria, doncs, a remolc de la urbanització de la Pça. de Sant Joan i finalitzaria el 1870, quan els mecanismes de control del creixement de la ciutat estarien ja absolutament configurats.

Les seves característiques fonamentals són de tres tipus. La primera, l'estesa de la via del ferrocarril; la segona, la racionalització del procés de creixement i de reforma mitjançant les propostes d'elaboració d'un

plànol general de la vila (1862) i el primer projecte d'alineacions de la perifèria urbana en el sector de l'Estació del ferrocarril (1867-1868). - El tercer aspecte, en canvi, fa al·lusió a l'assimilació, per part de propietaris i Consistori, del valor de canvi que podien assolir les finques afectades per aquests esdeveniments. L'existència d'aquest comportament capitalista pot corroborar-se mitjançant el coneixement dels negocis de compra i venda que van efectuar-se amb motiu de l'esmentat plànol de barriada pròxima a l'Estació, així com per les hipoteques que s'efectuaren sobre finques pròximes a l'esmentada via.

És doncs una fase on predominen actuacions que faciliten l'expansió, a la qual recolzen, a més, una sèrie de circumstàncies que oscil·len des del dinamisme polític fins al creixement econòmic generalitzat. És, igualment, una etapa amb un elevat índex de construcció que dona lloc, encara, a una morfologia heterogènia, i on la tipologia arquitectònica i els mitjans de producció fan factible, a més, el veïnatge de classes socials diferents, i la proximitat i coexistència dels usos residencials i productius.

C. El desenvolupament de la Vilafranca burgesa.

El començament de la fase següent pot establir-se als voltants del 1870, quan s'aprova un primer projecte d'alineacions amb parcel·lari al carrer de Valls, que denota que, aleshores, les previsions de desenvolupament i de gestió de l'expansió de la ciutat ja havien postergat la possibilitat de l'eixample.

És aquesta una fase durant la qual es compleixen totes les característiques prototípiques del desenvolupament de l'etapa burgesa. Per un costat, el procés de construcció experimenta un considerable augment, el més alt de tot el període estudiat (Figures IV, V, VI i XII). Aquesta expansió es produeix de forma materialment il·limitada, sense impediments ni regulacions derivats de la normativa urbanística, de la mateixa manera que la reforma del casc antic tampoc s'havia esdevingut al marge dels interessos i desitjos dels mateixos propietaris. En tot cas, els desacords, quan existien, i que apareixien amb motiu de les travessies de les carreteres

de Vilanova, Igualada i Sant Martí, esdevenien episodis que es dirimien, o no, segons les correlacions de força política i social aleshores existent.

Són també uns anys durant els quals s'organitza per primera vegada un sòlid mercat de la construcció, que estava recolzat, i relacionat, amb l'aparició d'un veritable negoci immobiliari, d'entre el qual, el d'en Manuel Vidal i Rollan n'era el més important. De totes maneres, i això és particularment significatiu, al costat de la introducció de les novetats inherents a l'organització d'aquest sector productiu, el desenvolupament de la mateixa producció del sòl i de la vivenda estava recolzat per la utilització de mecanismes heretats del passat, com eren el cens, el pati i la casa del comparet.

En tot cas, però, l'absència d'unes directrius explícites no va impedir l'existència d'una tendència a la reorganització de les activitats i les classes socials a l'interior de Vilafranca. Aquest procés s'iniciava mitjançant una sèrie de fets, com el de la densificació del casc antic, amb l'addició de plantes i, també, el de la reforma del centre comercial. Al mateix temps, les diferències dels preus del sòl, i dels barris perifèrics, així com les modalitats d'urbanització utilitzades, demostren que era molt probable que s'hagués plantejat la possibilitat d'organització d'un petit sector destinat a classes benestants entre el c/. d'Amàlia i la Rambla de Nostra Senyora.

D. Crisi i replegament urbà al centre.

A partir del 1890 aproximadament, tot i la situació de crisi, o potser en part, com a conseqüència, es desenvolupa un procés de reorganització espacial que suposa, sobretot, l'abandonament de les expectatives residencials per a classe mitja-alta al Poble Nou, i la potenciació de les dues Rambles com a única àrea residencial de prestigi.

El canvi en l'orientació de la residència, cosa que es produeix també

en moltes altres ciutats semblant, pot ésser explicat, probablement, per la influència d'una sèrie de factors, entre els quals el de la mateixa - deturada en el dinamisme econòmic, que feia impossible l'èxit d'una iniciativa ambiciosa, atesa la categoria i grandària de la mateixa ciutat. - De totes maneres, probablement, no deuria pas ésser tampoc aliè el fet que els carrers centrals deurién començar a experimentar des d'aleshores, i sobretot des dels primers anys del segle XX, una potenciació derivada de la terciarització.

De totes maneres, a redós de la mateixa crisi continuava produint-se el procés expansiu de la ciutat, i al mateix temps s'accentuava la diferenciació en sectors de la perifèria (Figura LXI). Durant aquests anys, - com a resultat de la reorganització de la indústria vinícola, els magatzems vinícoles adquireixen una aparença diferent i, d'acord amb les exigències del parcel·lari, la seva ubicació comença a individualitzar el - que seran els futurs barris industrials de la Vilafranca tradicional al Moli d'en Rovira i la perifèria del Raval.

Ressenyem, per últim, l'aparició de canvis també en les estructures de la propietat, car durant aquests anys no va deturar-se l'activitat immobiliària -com ho testimonien els murs de tanca executats durant aquests anys- (Figura XIII).

E. La represa del creixement.

Si alguna cosa diferencia, bàsicament, aquesta etapa de l'anterior, - aquesta és, sens dubte, la utilització de noves formes de promoció immobiliària, les quals aprofiten, per una banda, la inèrcia expansiva desenvolupada durant l'etapa anterior, així com, per una altra, incorporaren també actuacions que, amb un caire més elaborat, suposen la introducció de mecanismes pròpiament capitalistes en l'organització de la ciutat. En aquest - darrer sentit, al meu parer, el comportament de les institucions financeres locals i dels industrials del vi, com a agents urbans, són els dos factors que suposen un canvi fonamental respecte a les èpoques precedents.

Tanmateix, però, des d'un nivell específicament espacial, s'ha d'insistir en la persistència de les tendències organitzadores heretades, les quals, com dèiem en pàgines anteriors, experimenten una considerable representació com a conseqüència de les mateixes actuacions urbanes en l'espai central i en les seves proximitats. Aquestes actuacions, sobretot les obres de clavegueram, empedrat, enllumenat i d'altres, repercuteixen en la revalorització del nou centre urbà i carrers contigus i fan possible, consegüentment, una expansió de l'àrea residencial més enllà dels límits existents.

Va ésser així que el centre terciari, convenientment segregat ja de l'àrea de comerç tradicional, va transformar-se en un lloc cobejat com a àrea residencial, i l'antiga barriada del carrer d'Amàlia que havia d'ésser un eixample, va esdevenir una barriada per a la classe mitja, l'hàbitat de la qual era facilitat per la introducció dels petits blocs de pisos i pels petits "xalets". En canvi, els preus més baixos a la resta de la perifèria, així com la coexistència amb les instal·lacions industrials, indueixen, sobretot al Raval i al Molí d'en Rovira, l'organització de barriades pròpiament obreres.

F. La reforma de la ciutat capitalista.

Si des de 1870, aproximadament, el procés urbà havia estat dirigit i gestionat quasi exclusivament per un grup local absolutament contrari a qualsevol tipus de control urbanístic i que refusava, fins i tot, la confecció d'un plànol de la població, en aquesta etapa la característica més rellevant consisteix, precisament, i per oposició, en el desenvolupament d'una sèrie d'actuacions urbanístiques, fonamentalment el P.U.E. destinades a gestionar i dirigir l'expansió i la reforma de la ciutat.

Aquest canvi d'actitud, recolzat en esdeveniments polítics i socials, estava propiciat pel que s'ha denominat bloc urbà alternatiu, el qual va establir un pacte amb el bloc de la renda mitjançant l'adopció d'un urbanis

me que localment no supasava un enfrontament, sinó simplement la reforma de la ciutat preexistent, a fi i efecte de millorar la seva capacitat de producció industrial i comercial.

Tanmateix, però, un aspecte del P.U.E., el que fa referència al benestar, i que es recolzava en el sistema d'espais lliures i equipaments, evidenciava també la voluntat de transformar la ciutat en un lloc de vida òptim per a tothom, i no solament el lloc del negoci i d'ostentació de poder dels més rics.

G. La ruptura urbana.

En tot cas, aquests aspectes més relacionats amb les condicions de vida dels vilafranquins esdevenen l'element fonamental de la breu fase corresponent als anys 1936-1938. És aquesta, però, una etapa de ruptura, a mode de parèntesi històric durant el qual s'assagen una sèrie de mecanismes de transformació de la col·lectivitat i que, com en altres ciutats i pobles de Catalunya, incideixen de manera atípica en l'espai català.

Hi ha, per exemple, l'èmfasi en els equipaments -sobretot escoles i -hospital-, la funció dels quals estava destinada a transformar les condicions de vida de les famílies i on, d'haver prosperat les iniciatives, se n'hagués derivat una incidència espacial determinant. De totes maneres, al meu parer, el que distingeix aquests dos anys i mig consisteix precisament en la mateixa concepció de l'arquitectura i l'urbanisme, al qual s'entén -com a tècnica executada des de les institucions públiques i sobre una ciutat que estava entrant en un procés socialista mitjançant les disposicions sobre la col·lectivització dels sectors de producció i la municipalització de les finques urbanes.

H. El retrocés a la ciutat burgesa tradicional.

D'ençà 1939, el retrocés a les formes d'actuació capitalista quant a

la apropiació, control, gestió i producció del sòl urbà, té unes característiques dramàtiques fins i tot des del punt de vista espacial, perquè les actuacions que es desenvolupen durant aquesta etapa estan encaminades a facilitar, principalment, la reinstauració de les estructures existents durant els anys vint.

Aquest retrocés, encara que suposa el reforçament de les tendències espacials existents en aquells anys, es fonamentava en una sèrie d'actuacions que apuntaven, de fet, l'organització de la ciutat futura. Així, el manteniment del paper dels industrials i de les institucions financeres, com a propietaris importants del sòl, es complementava amb l'actuació urbanística de l'Estat, que des del 1943 començava la construcció d'habitatges públics. Aquesta novetat reforçava les tendències prèvies al monopoli en l'estructura de la propietat, de la mateixa manera que també enfortia la dinàmica expansiva que, malgrat tot, no era pas necessària, atesa l'escassa pujança demogràfica de la Vilafranca d'aleshores.

Les resistències al canvi.

Així doncs, el predomini d'una majoritària estabilitat al llarg del període és, a la pràctica, paral·lel a un procés de creixement i de transformació que suposa un canvi absolut referent a les característiques urbanes d'èpoques precedents.

Aquest desenvolupament, que s'ajusta a les necessitats i normatives establertes per les lleis del sistema capitalista, no sembla que estigui recolzat per unes estructures ruralitzants o difusament arcaïques, sinó - que està profundament recolzat per tota una sèrie d'actes i esdeveniments molt ben sincronitzats amb el context social i els mecanismes tècnics del moment.

En tot cas, existeixen resistències al canvi, així com també es detecten alguns fenòmens que, com el pati, el cens o la casa de comparets, podrien ésser interpretats com a conseqüència d'unes influències rurals que,

després d'un examen detingut, apareixen, si de cas, com molt ben relacionades amb un procés de gestió i d'apropiació de l'espai, propi d'una fase precapitalista que afectava indiscriminadament camp i ciutat.

De la mateixa manera, les resistències al canvi que es deriven de l'actitud de propietaris i institucions locals no semblen pas referir-se a una cultura, uns ritmes de vida o unes mentalitats ruralitzants, sinó que més haviat s'haurien de connectar simplement amb el marc social i polític de l'Espanya de la Restauració, fortament conservadora quant a la ideologia i a les formes d'acumulació i reproducció del capital.

Per aquest motiu, a Vilafranca, abans de referir-nos a unes imprecises influències rurals (5), ens sembla que seria millor parlar dels efectes d'una sèrie de fets extra locals, que afecten, és clar, la ciutat i que per aquest motiu confirmen simplement el caràcter obert del procés urbà. Pensem, entre d'altres, amb els efectes de la crisi de la fil·loxera, però també amb els de la crisi econòmica generalitzada a finals de segle, així com el 1929 i el 1939. De la mateixa manera podríem recordar el fet de la crisi rabassaire, que no per les seves característiques agràries deixa de provocar una successió considerable de fets polítics, que s'esdevenen a les ciutats i que també tenen als seus habitants com a protagonistes.

La remissió d'aquesta sèrie de fets a unes circumstàncies d'índole extracomarcal i que es situen al nivell de les estructures polítiques dominants, ens serveix igualment per a explicar l'enorme capacitat de pressió dels propietaris i la seva clientela, així com la de la seva estabilitat quant als mecanismes de gestió i de control del procés urbà, que, com s'ha demostrat, va ésser absolutament contrari a qualsevol tipus de pla d'ençà 1870, aproximadament.

La resistència al canvi apareix així explicitada al nivell de les actuacions concretes i precises que presideixen la transformació i el creixement real de Vilafranca, la qual, si de cas, havia de contemplar els episodis de l'urbanisme modern espanyol -l'eixample i les reformes al casc antic, el pla de la població, i d'altres- com a utopies que, en tot cas van ésser assumides en tant que motiu d'oposició política.

Tanmateix, però, abans de continuar aprofundint en aquesta dicotomia entre una Vilafranca tangible i una altra de possible, i comentar el paper que l'urbanisme hi desenvolupa, és necessari que ens deturem encara en altres aspectes del procés, els quals es remetent al marc teòric que s'havia enunciat inicialment.

SOBRE L'ORGANITZACIÓ DE L'ESPAI URBA.

De tota manera, el coneixement específic dels mecanismes i característiques del procés urbà a Vilafranca del Penedès ha servit també - per a reconduir aquest discurs al nivell dels plantejament més generals i teòrics, i comprovar fins quin punt aquesta investigació ha servit - per a reafirmar, o completar, la lògica interna i el contingut dels models que s'han utilitzat.

Per a la presentació d'aquest tipus de conclusions, més aviat reflexions i comentaris, s'ha seguit un criteri expositiu que s'adequa als tres temes següents; el primer, característiques i relacions que s'estableixen entre els elements que intervenen en el model d'organització espacial; el segon, consideracions i comentaris sobre la composició dels blocs urbans en general i del de la renda en particular; i tercer, conclusions sobre el paper de l'urbanisme en l'afiançament dels mateixos blocs urbans.

El model d'organització de la ciutat burgesa.

L'organització de l'espai a la ciutat burgesa segueix les pautes establertes per una sèrie d'elements als quals els models considerats atribueixen la categoria de dominants i que, com a tals, són susceptibles d'establir relacions de dependència respecte al conjunt urbà. Entre aquests - destaca particularment el fet de la propietat del sòl, la seva gestió i la seva transformació en productes de canvi. L'optimització de la capacitat immobiliària de la ciutat ha d'ésser, però, equilibrada amb algunes de les necessitats que solament poden cobrir-se a la mateixa ciutat, tals com la centralitat, l'ostentació, el control del poder, etc., i és per aconseguir aquesta finalitat que el conjunt d'elements s'organitzen en l'espai urbà d'una determinada manera, a la qual pot denominar-se estructura espa

cial. Així, d'entre el conjunt de consideracions que es desprenen de l'estudi de Vilafranca, l'anàlisi d'aquest tipus d'organització mereix una sèrie de comentaris.

A. La configuració d'una estructura espacial bàsica.

L'estructura espacial bàsica de la ciutat és integrada per un conjunt d'elements de tipus formal que, a conseqüència de les seves característiques i de la seva posició respecte al conjunt urbà, són susceptibles de generar condicionants respecte al conjunt de la ciutat. Amb aquest nom, s'al·ludeix a vegades al plànol de la ciutat, si bé creiem que ha d'utilitzar-se només per a designar aquelles parts de la trama que tenen aquesta particularitat, i a les quals pot aplicar-se també el mot de línies o elements de fixació.

Aquests elements, geomètricament líneals, i que per tant acostumen a ésser els responsables de l'organització radial i sectorial de la perifèria urbana, es corresponen, durant aquesta etapa de la urbanització, amb les modernes vies de comunicació que, en el cas de Vilafranca i pel que fa a la via del ferrocarril, com a conseqüència dels seus efectes posicionals, reforça, també les tendències concèntriques d'un sector de la mateixa perifèria urbana.

De tota manera, al costat d'aquest component sectorial, la dualitat centre-perifèria urbana, que incideix en les característiques concèntriques, proporciona també una altra possibilitat quant al plantejament d'una estructura formal bàsica de característiques topològiques.

Així mateix, i pel que fa a aquest factor, hem pogut observar que els elements de les estructures formals no són simplement objectes que es produeixin al marge de les iniciatives socials, així com tampoc la seva incidència en l'espai no s'esdevé a través d'unes reaccions rígides de causa i efecte. Al contrari, aquests elements formen part de la mateixa estructura social, i, des d'ella, se'ls potencia, rebutja o corregeix.

En aquest sentit, hem tingut l'oportunitat de comprovar que entorn l'estesa de la via del ferrocarril, van efectuar-se una sèrie de transaccions immobiliàries destinades a potenciar algunes propietats contigües i aprofitar-ne els beneficis. Hem vist, també, que ocorria quelcom semblant pel que fa a l'alineació de les carreteres.

Aquestes connexions, clares i rotundes, contrasten amb d'altres més complexes, potser no tan evidents, i que fan al·lusió a l'estructura centre-perifèria urbana. Són actuacions destinades sempre a revaloritzar el centre de la ciutat. A vegades, els seus agents són només propietaris d'una o altre àrea urbana, però el més freqüent és que la possessió de finques acostumi a produir-se a ambdues parts de la ciutat, si bé a les parts centrals es relacioni amb un valor d'ús.

B. El procés de construcció de la ciutat.

Plantejada així la qüestió, i tal com ja donava a conèixer el mateix C. Aymonino (6), la construcció de la ciutat no és solament una activitat destinada a reomplir els buits que sorgeixen entre les línies de fixació, així com tampoc no és solament una activitat econòmica destinada a resoldre una demanda, encara que necessària i real (per exemple, l'habitatge, i a la Vilafranca, els magatzems vinícoles). El procés de construcció, com d'altres actuacions que s'esdevenen durant el procés urbà, esdevé un element que acompanya, propiciant-la, una reorganització espacial determinada, un dels objectius bàsics de la qual consisteix precisament en la promoció i els negocis immobiliaris, les quals es produeixen fins i tot en els casos de ciutats que, com la de Vilafranca, assoleixen escasses dimensions i febles creixements demogràfics.

Des d'aquesta òptica, un aspecte particularment interessant de tota la investigació ha consistit precisament en ressaltar el paper de les obres de reforma les quals no solament compleixen la funció de reestructurar l'espai preexistent, ja sigui adequat els seus edificis a unes noves funcions com

la terciarització, o permetent una densificació residencial, sinó que, a la seva volta, pels efectes en la revalorització dels preus del sòl, repercuteixen en les àrees veïnes i proporcionen un nou impuls a l'expansió.

Quant a l'expansió, s'ha pogut observar que té uns efectes semblants pel que fa a l'espai preexistent, la qual cosa abunda en alguns dels aspectes ja ressenyats de la dialèctica centre-perifèria urbana. Fins i tot - en alguns moments sembla com si la mateixa especulació amb les finques de rústega properes a les àrees urbanes, com les que es reflecteixen en la construcció dels murs de tanca (7) durant l'etapa de crisi de finals del XIX, hagués servit també per a revaloritzar, en certa mesura, les mateixes àrees centrals.

Des d'un altre punt de vista, si relacionem el fet de les obres de nova planta i de mur de tanca amb el tema de l'estructura espacial bàsica, potser cal insistir en què les primeres construccions d'aquest tipus en un sector de la perifèria urbana, així com el seu manteniment, van profundament unides a l'existència dels elements estructurants adequats. Almenys aquesta sembla que sigui una conclusió a què pugui arribar-se comparant el comportament de l'expansió al Poble Nou, molt ben limitat per una sèrie de línies de fixació de diferent ordre, amb el dels altres sectors perifèrics, sobretot en el barri de Les Clotes i el de Sant Pere (8), on els elements de l'expansió complien només la funció d'assenyalar les tendències radials.

En tot cas, però, aquests fets, que corroboren la importància de les estratègies dels propietaris per tal d'assegurar-se una situació favorable respecte a aquests elements, no poden separar-se d'un dels altres mecanismes bàsics de l'organització de l'espai de la ciutat: el de la diferenciació en àrees homogènies en cadascuna de les seves parts.

C. La segregació social i l'especialització funcional.

La diferent dinàmica expansiva i de reforma de les parts de la ciutat

no pot separar-se, és cert, dels condicionants establerts per l'estructura bàsica, però de totes maneres, quelcom que també ha pogut ésser demostrat és que, indefectiblement, les característiques de la trama a la perifèria, a part de qüestions posicionals, tenen també una important fonamentació en la tendència a la segregació social i a l'especialització funcional.

A grans trets, a Vilafranca, les tendències d'organització de les classes socials en l'espai urbà segueixen, de fet, tres modalitats diferents: les àrees de prestigi al centre, la classe mitja i mitja baixa al Poble Nou i els treballadors en general a la resta de les barriades perifèriques. Subsidiàriament a aquests tres comportaments, existeixen subdivisions secundàries, entre els tipus de residents al centre tradicional o al nou centre de les Rambles, o bé entre el carrer d'Amàlia i els altres carrers del Poble Nou, així com també en d'altres carrers principals dels altres barris (la carretera de Sant Martí, el carrer de Sant Pere, la carretera d'Igualada, etc.)

Aquest caràcter diferenciat, al qual s'hi hauria d'afegir l'intent de formació d'una barriada perifèrica específicament burgesa, l'eixample per antonomàsia, correspon també a un dels comportaments prototípics de les mateixes tendències d'organització de l'espai durant aquesta fase, que continua fins a l'actualitat i que contrasta, en canvi, amb la relativa heterogeneïtat existent a la ciutat preindustrial. El que interessa destacar aquí és l'existència d'actuacions específiques per part dels propietaris per a induir unes o altres característiques socials a les barriades, (tal com ho demostren les estratègies de Manuel Vidal), i com aquestes s'ajusten a les diferències quant als preus del sòl.

Per altra banda, però, no s'ha de menystenir el fet que propietaris i burgesia en general tinguin necessitat de configurar una àrea residencial pròpia, respecte a la qual el valor de canvi, tot i ésser elevat perquè acaba coincidint al del centre, no té pas tanta importància com el valor d'ús, prestigi i d'ostentació. Si de cas, és la resta de la ciutat la que utilitzen amb més o menys fortuna com a possible negoci.

El tema de la segregació social, al qual més endavant se li afegeix el de l'especialització funcional, no pot ésser contemplat al marge dels mecanismes i les actuacions que incideixen en els tipus d'edificis. Tanmateix, en aquest sentit les aportacions que s'han efectuat amb motiu de l'anàlisi del parcel.lari, són concloents, i recolzen l'existència d'uns lligams profunds entre l'estructura de la propietat, -finques inicials i parcel.lari resultant-, i la morfologia corresponent.

Bloc de la renda i classes socials.

Tanmateix, doncs, un dels trets més sobressortints del procés és - aquell que fa referència a la promoció immobiliària i a la cohesió que en funció d'aquesta finalitat s'estableix al si d'un grup social que hem anomenat bloc de la renda.

Localment, aquest grup és, a més, el que posseeix l'hegemonia del control del procés urbà, de la seva construcció i de les formes que havia - d'adoptar, i, de fet, tot i que inicialment haguéssim previst l'existència d'un grup afí, però relativament diferent quant a les modalitats d'obtenció dels beneficis (industrials i burgesia derivada de les professions lliberals), hom ha pogut observar a bastament que, a la pràctica, tot el conjunt de la burgesia vilafranquina i de les capes mitges, sembla organitzada entorn d'uns comportaments clarament conservadors i rendistes (10).

En tot cas, però, cal tenir present que aquestes característiques hegemòniques també estan recolzades per tot un context social i polític que ultrapassa la ciutat, i que procedeix de la mateixa burgesia catalana i estatal, els contactes amb la qual sembla haver conegut suficientment. - Així, la inserció del bloc de la renda vilafranquí dins el conjunt de les forces polítiques de la Restauració, la Dictadura i els primers anys del Franquisme, podria ésser recolzada, entre d'altres, mitjançant l'anecdota ri de les biografies del "vilafranquins il.lustres", o bé també pels contactes de propietaris i industrials amb les institucions de l'administra-

ció central, així com pels lligams econòmics existents amb el sector vitivinícola andalús i la burgesia d'altres zones de l'Espanya rural (11).

Reflexionant sobre aquestes relacions, que assegurin la correlació existent entre bloc local i bloc històric, se'ns acut de pensar que, tal com s'apuntava en paràgrafs anteriors, el context rural immediat no és pas tan determinant com el recolzament que puguin tenir aquests comportaments des d'estructures polítiques més generals. Potser sí que la relació a la inversa és possible, però en tot cas aquesta és ja una qüestió que és impossible de resoldre en la marc d'aquesta tesi.

De tota manera, i al marge d'aquestes qüestions, pot ésser interessant deturar-nos en aquells aspectes més concrets i que fan referència a les dues concepcions tradicionals respecte a la construcció de la ciutat i que presideixen la distinció entre el bloc de la renda i el del benefici: el valor de canvi i d'ús de la ciutat.

A. L'assimilació del valor de canvi i el desenvolupament de les estratègies específiques.

En tot cas, però, aquesta situació d'hegemonia no exclou pas l'existència de desigualtats quant a les actituds i comportaments respecte a les actuacions immobiliàries dels promotors i propietaris localment importants.

D'acord amb aquestes diferències, podria intentar-se assajar alguns paral·lelismes entre uns i altres en funció del caràcter més o menys conservador de les personalitats en qüestió, i àdhuc establir correlacions respecte a l'assimilació dels mecanismes urbanístics procedents d'un imprecís bloc del benefici.

Així, hem pogut comprovar que les iniciatives veritablement decisives respecte a l'organització de l'espai al conjunt de la ciutat acostumen a estar recolzades per projectes urbanístics previs. Aquest comportament, assimilable a l'època de la burgesia lliberal, que es perllonga re

lativament amb les actuacions de l'Albert Moliner i en Manuel Vidal i Rollan, i fins i tot continuaria fins als anys vint amb els industrials del vi que perllonguen els carrers al Molí d'en Rovira, contrasta, en canvi, amb l'actitud més passiva de tota una sèrie de propietaris, àdhuc grans propietaris com la família Moy i Fontrodona, que tendeixen a intervenir sobre l'espai, recolzant-se en intervencions indirectes, prop de les institucions públiques (entre les quals, la més sorprenent sigui potser la proposta del trasllat del quarter) i de les institucions financeres.

Tanmateix, però, al costat d'aquestes i altres discrepàncies, és clar que l'assimilació del valor de canvi de la propietat urbana i de la necessitat d'incidir en ell per tal d'augmentar-lo, és present en membres dels dos grups.

Aquest fet, molt clar per part dels propietaris, es relaciona probablement amb l'acord tàcit que els portava a rebutjar qualsevol normativa que, d'acord amb els inicis de l'urbanisme modern, hagués suposat un impediment al lliure exercici respecte a la propietat. De tota manera, al llarg del període estudiat, s'ha comprovat l'existència d'un procés en el grau d'assimilació i de desenvolupament d'aquest valor de canvi.

Existeix primer l'etapa que hem anomenat dels antecedents, on el coneixement de les possibilitats econòmiques en la transformació del sòl urbà, deuria establir-se probablement per comparació amb el valor del sòl agrícola. De tota manera, aquesta és una fase en què els propietaris no semblen majoritàriament assabentats de les possibilitats del creixement urbà i que, en conseqüència deuria fer més fàcil la influència d'aquells qui havien copsat primer les possibilitats inherents al sector.

Una altra cosa que cal tenir present és que l'aprenentatge d'aquestes possibilitats es deriva de contactes amb l'exterior, sobretot Barcelona, i que arrenquen de l'estesa de la via del ferrocarril. Per altra part, no s'ha de menystenir el paper desenvolupat pels tècnics també foranis, que intervingueren en els primers episodis d'eixamplament i de reforma de la ciutat (12).

A aquests primers episodis, que es corresponen a l'etapa durant la

qual van pujar més ràpidament els preus del sòl, potser en part per la mateixa incidència d'uns pocs propietaris que establiren, per dir-ho d'alguna manera, les regles del joc, davant l'atonía de tots els altres, la segueix una altra de relativa inamobilitat quant als preus, i que coincideix amb la de la difusió genèrica del valor de canvi de la ciutat.

En tot cas, però, el que és clar és que a continuació, durant la segona dècada del segle XX, apareixen les institucions financeres, les quals van fer factible la reorganització de les estructures preexistents i garanteixen el desenvolupament d'un monopoli que representava, a partir d'aleshores, l'adopció d'estratègies immobiliàries diferents.

B. Valor de canvi o valor d'ús: perspectives de valoració des del bloc alternatiu.

Tot i les desigualtats existents dins el grup dels propietaris i promotors locals, les diferències bàsiques no s'estableixen entre ells sinó respecte la majoria de la població, l'accés a la propietat de la qual estava inicialment limitat per la figura del cens i que, com a màxim, només aconseguiria formar part d'un conjunt de petits propietaris, destinat a augmentar inexorablement.

Nogensmenys, i a part de les consideracions urbanístiques que tractarem independentment, quina era l'actitud d'aquests grups socials respecte a un procés urbà en el qual no podien incidir i que, en canvi, servia de negoci per a uns quants propietaris?

Segons el que pot desprendre's dels coneixements més generals de la història social, al Penedès i arreu de l'Espanya d'aleshores, és molt probable que, dins un context caciquil, o com a mínim supeditat a clientele, l'oposició als esmentats plantejaments hegemònics fos materialment impossible. De tota manera, però, el que és veritablement sorprenent és que fins i tot la premsa escrita, àdhuc la que esdevindrà portantveu dels treballadors (13), argumenti el fet poquíssimes vegades i àdhuc el desconegui to-

talment, mantenint el criteri que les rendes són un producte de l'economia i de les estructures de la propietat agràries. De fet, sembla com si la possibilitat d'entendre el valor de canvi del sòl urbà només fos possible des de l'òptica de qui estava en condicions d'executar-lo.

Resulta per tant que el fet de l'oposició entre el valor de canvi - propi d'una burgesia, i el valor d'ús, propi d'un proletariat, esquema - d'interpretació clàssic des de l'òptica marxista, sembla que es compleixi fins i tot massa taxativament.

En resum però, ultra aquesta confirmació, el que també sembla veraderament significatiu és el fet de la seva insistència en el valor d'ús de la propietat, dels edificis i de la ciutat, el qual explicaria els interessos d'aquests grups en el tema dels equipaments en tractar-se l'organització de la ciutat.

Sobre l'urbanisme i les estructures socials: el model "eixample" i els models alternatius.

A les hipòtesis havíem plantejat el tema de l'urbanisme a mode de - nivell intermig entre la societat i l'espai (14), com un mecanisme racional i complex que estava destinat a potenciar i corregir les actuacions - de creixement i organització de les activitats en la ciutat. Vam proposar també que hi havien distintes possibilitats a l'hora d'adoptar uns o altres mecanismes urbanístics, així com el fet que en la tria intervenien - sempre, indefectiblement, les ambicions i finalitats que el grup social - dominant tenia dipositat a la ciutat.

L'"eixample" apareixia així com un model urbanístic prototípic d'una burgesia que, tot i ésser assimilable al bloc del benefici, tenia encara comportaments rendistes respecte al sòl urbà. L'èxit de la figura de l'eixample en nombroses ciutats espanyoles, almenys així semblava confirmar-ho.

Tanmateix, però, i sense entrar en la discussió de l'abast real de

la figura de l'eixample, que tot sovint esdevé només un procés de regulació geomètrica de la trama urbana en expansió, hi ha altres ciutats en les quals aquesta versió restringida, purament formal de l'eixample, ni tan sols arriba a reeixir, o bé que, com en el cas de Vilafranca, - s'esdevé al marge de la legislació corresponent i encara només en un - sector relativament restringit de la perifèria urbana. Aquest fet és dó na sobretot en ciutats petites, o mitjanes, en les quals la burgesia i la classe mitjana alta va establir la seva barriada residencial al nou centre comercial i on el barri geomètricament regular de l'eixample va anar essent ocupat lentament i amb un destí residencial socialment més heterogeni.

Quines són, doncs, les causes, el context urbanístic i d'altres - condicionants que acompanyen aquesta altra forma d'organització de la - ciutat, diguem-ne menor, o derivada?

Al meu parer, hi ha una qüestió bàsica i fonamental, sobre la qual ja hem insistit repetidament: l'existència d'un bloc socialment dominant contrari a la introducció d'iniciatives que, des de qualsevol institució pública, poguessin limitar les actuacions dels propietaris en els seus - terrenys. Aquest fet, que en el cas de Vilafranca se li hauria d'afegir un feble creixement demogràfic, s'hauria de considerar certament determinant.

De tota manera, però, la inexistència d'un eixample prototípic no - significa absència de control, ni tan sols de planificació, almenys en - els nivells més elementals. El que succeeix és que la planificació i el control s'esdevenen mitjançant una altra sèrie de mecanismes, alguns urbanístics, com els projectes d'alineació i les parcel·lacions decimondniques; d'altres de burocràtics, com el compliment de sol·licitud de permisos d'obra almenys pel que fa a les barriades residencials; d'altres de - socials, o antropològics, fonamentats en el clientelisme i els lligams familiars.

De la mateixa forma, també s'ha pogut observar que a la ciutat la -

irrealització de l'eixample no està motivada per un desconeixement del model, i que des del 1862 s'assajaven alguns intents en aquest sentit. A més a més, d'ençà 1893, els tècnics més rellevants de l'"èlite" local havien proposat també l'adopció de mesures destinades a controlar l'expansió i les reformes urbanes.

De fet, però, totes les iniciatives, potser tampoc no massa decidides com a conseqüència de la probabilitat de la seva mateixa fallida, no van arribar a reeixir. Aquesta insatisfacció, heretada a través de dues o tres generacions va ésser probablement la que va portar a l'adopció d'una mesura com la del P.U.E., la qual, en el context local suposava que, tot i la seva mateixa formulació ideològica, estaria destinada a provocar la sensació d'un canvi absolutament radical.

ENFOCAMENT I METODOLOGIA.

Fins aquí, tot allò que feia referència a les respostes que s'havien de contestar amb motiu d'aquesta investigació. Tanmateix, potser cal plantejar encara una sèrie de comentaris entorn del mateix procés d'investigació que s'ha desenvolupat i que s'haurien de centrar en l'ús que s'ha fet de la informació en què ens hem anat recolzant al llarg de tots els capítols anteriors.

Conseqüentment, els continguts dels apartats que segueixen a continuació tenen un caràcter principalment metodològic. En ells s'al·ludeix a les fonts documentals, al tractament de les dades que s'han obtingut i a l'enfocament estructural del qual es partia. De tota manera, tenint en compte que la valoració respecte a aquests punts està en funció dels trets monogràfics de la mateixa investigació, els paràgrafs finals estan destinats a comentar l'abast teòric que pot assolir-se mitjançant una anàlisi que ha implicat un considerable aprofundiment en el coneixement particular d'un cas concret.

Les fonts documentals.

Hi ha un tret comú a la majoria de fonts documentals a les quals ens hem anat referint, i aquest consisteix en la seva idoneïtat per a estudiar un conjunt de casos particulars i concrets que al·ludeixen, a més, a una sola localitat. Aquest caràcter, d'altra banda extensiu a la majoria de documents dipositats a qualsevol Arxiu Municipal, fa necessari que l'anàlisi d'aquestes fonts hagi d'estar recolzada per una teoria, suficientment explícita, que és, a la fi, la que determina la selecció i l'ús de les dades mitjançant les quals hom fonamentarà la investigació.

Aquesta relació entre un i altre nivell, es fa sobretot molt evident en dues de les fonts que hem utilitzat, principalment els E. d'O.P. i el Registre de la Propietat en segon lloc. Per aquest motiu, els nostres comentaris estan destinats a valorar l'ús i tractament d'aquestes fonts.

A. Els E.d'O.P..

La importància dels E. d'O.P. com a font documental és un fet que - autors diversos ja havien tingut ocasió de comprovar (15) i, en tot cas, aquesta investigació ha servit per a demostrar, un cop més, la seva vàlua. Així, s'ha pogut apreciar que el seu mateix caràcter fragmentat i repetitiu recull molt bé els ritmes i periodicitats de les actuacions individuals - que estan a la base de la producció de la ciutat. A part d'aquests aspectes, molt relacionats amb l'enfocament del procés que ens havíem plantejat, cal reconèixer-li també la facilitat amb què trasllueix tot un conjunt de mecanismes i de gestions que es relacionen i condicionen la mateixa activitat edilícia: models culturals, estructures burocràtiques, etc...són - tants d'altres aspectes contextuals que permeten situar o centrar l'enfocament de l'investigador.

Els E. d'O.P., apareixen així com una font on hom pot trobar una completíssima informació, l'ús i tractament de la qual s'oposa, però, una selecció respecte a la qual ja ens havíem extès en el capítol corresponent. De tota manera, arribats a la fi de la investigació, i a la llum dels resultats obtinguts, s'imposa algun tipus de valoració que al.ludeixi a les respostes que ha estat capaç de proporcionar.

Així, sembla que el seu ús sigui particularment satisfactori en tots aquells aspectes que fan referència a la construcció, als seus ritmes, la localització i característiques morfològiques. Pel que fa a aquests temes, els E. d'O.P. han permès operar amb una sèrie de factors que fan referència a conceptes fonamentals en l'anàlisi del procés de creixement i d'organització de l'espai urbà; centre i perifèria urbanes, periodització i -

cicles, expansió i reforma, mòduls arquitectònics bàsics i segregació social, són alguns dels temes respecte als quals la font s'ha demostrat de vertadera utilitat.

Per altra part, i respecte al tema dels agents, els E. d'O.P. són també igual d'útils en l'anàlisi dels professionals relacionats amb la construcció, així com en el dels seus promotors. De tota manera, respecte a aquest punt, voldríem remarcar que els E. d'O.P. només recullen allò que és exclusiu de l'activitat edilícia i que, per tant, hi ha una sèrie d'aspectes de la promoció immobiliària que només recull de manera indirecta (16).

De tota manera, l'encert d'unes o altres demostracions va estretament unida al tractament de les variables i, en el cas d'aquesta tesi, al de la seva informatització i anàlisi estadística.

Pel que fa a aquests dos aspectes del tractament metodològic, val a dir que la font admet una anàlisi més detallada que no la que s'ha efectuat, però que en tot cas, aquest aprofundiment hauria d'estar en relació a la identificació del comportament concret d'unes poques variables. A part d'aquesta precisió, i valorant el nivell en el qual s'ha desenvolupat aquesta investigació, val a dir que s'ha demostrat que era l'adequat.

Al meu parer, l'eficàcia d'un mètode està en funció dels resultats obtinguts i, en un cas com aquest, on el que interessava era ordenar un embalum considerable de material i estudiar només algunes de les relacions que s'establien entre una sèrie bastant àmplia d'elements, que a més eren heterogenis, l'abast del tractament ha estat suficient.

Aquest equilibri entre objectius i tasca concreta quant a tractament torna el nostre comentari al tema dels models i teories que ajuden a classificar les variables, però també a prescindir d'elles. Això és el que vam fer nosaltres, per exemple amb la variable alçada, que només hagués servit per a reiterar aspectes de la reforma que ja quedaven suficientment clars. El contrari val també per a la incorporació de la variable derivada mur de tanca i obra menor, la qual, a la llum del model s'ha revelat d'una considerable eficàcia.

B. El Registre de la Propietat.

Continuant les al·lusions a la relació existent entre el grau de detall de la investigació i els objectius que hom s'ha proposat, pot ésser interessant esmentar d'una manera especial el Registre de la Propietat, el qual es presenta d'antuvi com una font materialment inabordable en termes genèrics, característica contraposada als E. d'O.P., però que en canvi esdevé d'una riquesa i d'una precisió considerables quan hom estableix quin ha d'ésser l'abast concret de la informació que es vol assolir.

El Registre de la Propietat pot constituir, doncs, un magnífic complement dels E. d'O.P. en el sentit que permet incorporar molt bé totes aquelles dades que fan al·lusió als negocis immobiliaris i que manquen als E. d'O.P., tals com les transaccions immobiliàries i l'origen de la propietat. Així doncs, tal com ho demostra el cas de la investigació sobre el promotor més important a l'època decimonònica, el tantes vegades mencionat Manuel Vidal i Rollan, ens atreviríem a dir que, un cop s'ha localitzat alguns dels promotors importants en un període del procés urbà, és factible obviar els problemes derivats de l'organització interna de la mateixa font i dedicar-se a estudiar, específicament, episodis de l'evolució immobiliaria, que poden revelar-se particularment alligonadores: simplement a Vilafranca enc hem quedat amb ganes d'estudiar episodis immobiliaris d'alguns dels promotors que construïen murs de tanca durant la crisi de la fil·loxera, així com també d'alguns d'aquells més relacionats amb els orígens del Banc del Panadès.

La noció d'estructura i les aportacions de l'estructuralisme.

A més de les referències als models per tal d'interpretar les dades que fan referència al procés de creixement i d'organització de l'espai urbà, hi ha també altres qüestions tèdriques que intervénen en el desenvolupament d'una investigació.

Malgrat que l'objectiu d'aquesta tesi ens allunyi dels temes epistemològics, el cert és que s'ha d'acceptar l'existència d'una relativa influència des del món de l'estructuralisme, ja sigui al nivell de l'ús d'alguns conceptes, o bé al de l'èmfasi en l'estudi de les relacions. Per tant, tot

i reconeixent la modèstia de la nostra contribució, no podem menys que --
detenir--nos en una sèrie de comentaris i suggeriments que es deriven --
d'aquesta constatació.

A. Estructura urbana i estructures en transformació.

Des d'un punt de vista més general, el concepte d'estructura urbana és assimilable al concepte de ciutat. Amb aquest terme s'al·ludeix a un conjunt complex d'elements, que vénen definits precisament pels tipus de relacions que sostenen, les quals estan a més profundament caracteritzades per una estabilitat que, com hem vist, no significa pas inamobilitat sinó que suposa en canvi una considerable capacitat de transformació i d'auto-regulació.

De tota manera, aquesta dialèctica entre estabilitat i transformació és també atribuïble a cadascun dels subconjunts en què pot descomposar-se la mateixa ciutat, els quals són també perfectament assimilables a la noció d'estructura, i així hem parlat, per exemple, d'estructura espacial, estructura espacial bàsica, estructura parcel·lària, estructura de la propietat, etc. Així, tenint en compte les dificultats de definició del fet urbà (17), potser convindria concloure que si bé se'ns fa difícil definir l'estructura urbana entesa com a globalitat, sí que, com a mínim, podem --aventurar algunes conclusions sobre algunes de les estructures que en formen part. La identificació d'aquests diferents nivells d'anàlisi, corresponents a cada una d'aquestes estructures més senzilles i més homogènies quant als elements que les integren, és també una altra de les característiques de tota estructura de transformació. El joc de transformació i de regulació que s'estableix mitjançant les relacions entre elles no és pas quelcom que es produeixi de manera mecànica, o bé a l'atzar, sinó que la seva connexió i evolució està regida per una sèrie de lleis, que no són --altres que les del propi sistema social (18).

Així, hem pogut observar com són els mecanismes de control derivats

de les lleis del capitalisme, les que fan possible l'enorme capacitat de permanència d'una sèrie d'actituds sobre l'espai urbà, la seva producció i el seu monopoli. Eren igualment lleis derivades del mateix sistema social les que ens permetien afirmar el caràcter burgès de l'etapa considerada, així com també la generalitat del comportament rendista la que ens feia afirmar que més important que els contactes rurals, era la supeditació a una estructura política més àmplia i comuna a tot l'àmbit estatal.

B. Les estructures espacials.

En tot cas, insistint en el caràcter estructural d'una sèrie d'elements als quals atribuïem la capacitat d'organitzar la localització dels altres elements urbans, plantegem a continuació algunes consideracions - sobre el caràcter d'estructura formal que sembla ésser paral·lel al de les espacials. Així, l'organització de l'espai es presenta, a la ment de l'investigador, com una estructura formal (19), part activa i suport al mateix temps de tota una sèrie d'estructures de diferent tipus, l'explicitació - espacial de les quals passa necessàriament per l'adopció d'unes formes de terminades. És, per exemple, el cas de l'estructura de la propietat i l'estructura parcel·lària, i la de la ciutat en transformació respecte al propi plànol.

Aquestes reflexions, inherents a qualsevol treball de Geografia, poden ésser exemplificades mitjançant el comentari de dues estructures d'escala diferent: el centre-perifèria urbana a escala de ciutat, i l'estructura parcel·lària a escala d'illa.

1. L'estructura centre-perifèria urbana. Tot i les crítiques que en el seu moment ja vam efectuar, la dualitat centre-perifèria se'ns apareix com un exemple d'estructura formal molt senzilla, constituïda només per dos elements, les relacions entre els quals s'especifiquen mitjançant uns lligams molt senzills de reciprocitat i de veïnatge i en la qual,

qualsevol modificació en un d'ells, implica una readaptació a l'altre.

Conseqüentment, doncs, aquesta dualitat, tot i el joc de transformacions que pot assimilar, inclosa l'expansió, va seguida sempre d'una readaptació que suposa el manteniment d'una dualitat que, per altra part, - va esdevenint progressivament més complexa i que, per la seva dinàmica - interna, recorda la capacitat de transformació que, des d'un punt de vista sistèmic, s'ha plantejat en les explicacions del procés dels sistemes urbans (20). Tanmateix, a partir d'aquí s'obre un procés d'investigació que escapa als objectius i enfocaments que ens havíem proposat.

2. L'estructura parcel·lària. A una altra escala, la forma de les parcel·les en una illa també pot ésser considerada com una estructura en la qual es fan paleses algunes de les connexions entre estructura espacial i estructura social i econòmica. Aquestes altres estructures, que - tenen també característiques extremadament simples quan s'analitzen separatament, poden ésser interpretades com a estructures de contingut; així, l'estructura de la propietat apareix detectada a través de la forma dels solars, els quals, per la seva part, també compleixen la funció de donar suport formal a tota una sèrie d'estructures que es relacionen amb l'ús i el desenvolupament dels sectors productius. El mateix succeeix quant als edificis, part fonamental de la morfologia urbana, però que a la seva volta també constitueixen el contingut de les mateixes parcel·les.

D'aquesta manera podríem anar trobant una sèrie d'esglaons successius, des d'unes estructures molt senzilles, com les del parcel·lari, fins a - - unes altres de progressivament més complexes, la configuració de les quals està, però, determinada per la capacitat de regulació de cada una d'elles. Així, el parcel·lari constitueix un bon exemple d'àrea en la qual s'ha - aconseguit un equilibri provocat pel domini d'algunes de les lleis del sistema (habitualment propietat o producció), i en la qual la modificació - tendeix a ésser mínima, expressada concretament en el nostre cas per la - permanència de la figura del pati.

De tota manera, la permanència de les estructures espacials, és un tema que ha anat sorgint altres vegades i, arribats a aquest punt, se'ns ocorre, per acabar, de preguntar-nos fins a quin punt, quan es parla d'estructures espacials, no parlem simplement d'estructures formals perceptibles directament. Pensem, per exemple, en la mateixa estructura de la propietat, la dinàmica de la qual sembla que a Vilafranca, entorn el 1900, - va propiciar la consideració de sòl previsiblement urbanitzable en uns terrenys que no adquiririen aparença urbana fins molts anys després. De tota manera, la resposta a aquests interrogants està situada en un tipus d'investigació que no és el que ens havíem proposat inicialment i que, - per tant, haurà d'esperar a ésser contestat.

L'abast d'una monografia urbana sobre Vilafranca del Penedès.

Finalment, abans d'acabar aquestes pàgines, s'imposen, si més no, - algunes breus consideracions sobre l'abast d'una investigació que, com - aquesta, està circumscrita a l'àmbit d'una sola ciutat.

Així, potser convindria remarcar el caràcter generalitzador de les conclusions que es desprenen de l'anàlisi del procés urbà de Vilafranca, les quals poden extrapolar-se amb facilitat i certesa, a moltes altres - ciutats de característiques semblants. Al mateix temps, també hauria de fer-se esment al grau d'aprofundiment assolit al llarg de la investigació, el qual ha permès detectar una sèrie de mecanismes, que són inherents al marc teòric proposat, al qual corroboren i completen.

Plantejada així la qüestió, la investigació monogràfica es presenta com una pràctica científica que constitueix un instrument altament eficaç en tant que experimentació de models i teories, a les quals corrobora i enriqueix a partir del coneixement puntual i empíric.

I és que tanmateix, encara ara, continua essent necessari desenvolupar aquestes incursions en el nivell dels casos concrets, i no solament en tant que permeten demostrar o comprovar teories, car s'ha de reconèixer -

que una sola monografia no constitueix un element mínimament consistent - per a refutar-les, sinó sobretot perquè fan factible de cobrir, lògicament i irrefutablement, tota la sèrie d'esglaons intermitjos que existeixen entre la mateixa teoria i la realitat.

Al meu parer, és en aquest nivell intermig, en el qual els estudis sobre ciutats esdevenen necessaris, ja que és en ells on es proven nous mètodes i fonts documentals i és també on poden detectar-se les irregularitats i les imprecisions que estan presents en la confrontació rígida entre teoria i realitat. En conseqüència, s'imposa reconèixer que la pràctica - - d'unes monografies urbanes que, tot i ésser històriques, s'allunyin dels enfocaments de les monografies tradicionals, continua essent un instrument científic útil i eficaç mitjançant el qual es poden desenvolupar - també les noves tendències dels estudis urbans.

NOTES.

- (1). R. GRAU, (1979).
 - (2). Sobre la permanència i el grau d'estabilitat de les estructures espacials en comparació a les socials, s'ha escrit repetidament. Recordem però ara, simplement, l'obra de A. DAUPHINÉ (1979), quan es referia a la permanència de les estructures regionals.
 - (3). Vegeu (1).
 - (4). H. CARTER (1968); en "The Study of Urban History".
 - (5). Sembla, doncs, que podríem aventurar una discrepància amb els plantejaments de R. DUGRAND (1963) els quals havien guiat, però, els nostres plantejaments inicials.
 - (6). C. AYMONINO (1970, traducció castellana d'aquesta segona edició italiana, el 1972).
 - (7). Tanmateix, però, la font no permet concloure aquests efectes d'una manera taxativa, car l'absència de referències a l'ús de la parcel·la no permet afirmar el seu caràcter de solar urbanitzable.
 - (8). Vegeu figures XXXI i XXXII.
 - (9). Suprimida per error.
-
- (10). En aquest sentit, a la revista "Fructidor", corresponent al 8-XI-1913, hi ha un article on els radicals recorden als industrials vilafranquins que la seva aliança amb els conservadors locals els és clarament contrària pel que fa als seus interessos respecte a la productivitat.
 - (11). Molt amablement, en Francesc Nadal ens ha notificat l'existència de contactes polítics entre els BALTA de CELA vilafranquins i els membres conservadors de la burgesia gallega

- (12). Recordem la insistència de l'arquitecte M. Fossas en el tema de la revalorització de la propietat com a conseqüència del seu plànol - d'eixample del sector pròxim a l'estació del ferrocarril. Vegeu su pra, capítol onzè.
- (13). A part de les crítiques dels radicals al "Fructidor", la resta de la premsa local no acostuma a referir-se a aquest fet, i fins i tot la "Gassetta", en les seves èpoques de màxima crítica, planteja el tema del planejament només en funció de la tècnica i de les formes o l'estètica.
- (14). Seguim aquí els plantejaments de D. HARVEY (1973), pp. 323.
- (15). Tema al qual ens havíem referit al capítol tercer. També, i en les publicacions de la II Setmana d'Estudis Urbans de Lleida, apareixerà la publicació d'una comunicació en la qual fèiem esment a les aportacions que, des de fa anys, s'estan realitzant a partir d'aquesta - font.
- (16). Que és, per exemple, el que succeeix amb el tema de l'especulació du rant les èpoques de crisi.
- (17). H. CAPEL (1975).
- (18). Fent aquesta afirmació parafrasejant J. PIAGET (1968), el qual parla sempre de les lleis i del sistema en general.
- (19). R. BRUNET (1980) para la d'estructures horitzontals.
- (20). P. HAGGET (1969).

SISENA PART

BIBLIOGRAFIA I APENDIX

BIBLIOGRAFIA.

Els llistats bibliogràfics que segueixen a continuació tenen només l'objectiu de servir de referència respecte a les lectures consultades amb motiu d'aquesta investigació. Per tant, no reuneixen requisits de globalitat ni generalitat sobre bibliografia urbana, o bé local, de la mateixa manera que tampoc no aporten cap mena de sistematització sobre classificacions temàtiques.

Malgrat això, i amb la finalitat de facilitar la consulta de les obres i la recerca dels autors, cal advertir que s'han separat els dos tipus bàsics de lectures -les locals i les generals-, agrupant en una primera part tota la bibliografia temàtica i general, i en una segona aquella altra concernent només a Vilafranca i l'Alt Penedès. A aquesta segona part, se li ha afegit, però, un breu llistat on apareixen les fitxes bibliogràfiques de les revistes i les publicacions periòdiques que han estat buidades exhaustivament.

BIBLIOGRAFIA GENERAL.

- ALEXANDER, Ch.: La estructura del medio ambiente, Barcelona, Tusquets Ed. 1971, 133 pp. + índex (1ª ed. en anglès, 1970).
- ALIÒ, Mª A. - ALMUZARA, R.: Bibliografia històrico-geogràfica de la - Conca de Barberà. Aportacions per a una bibliografia comarcal, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1983, 206 pp.
- ALONSO DE ARMIÑO PEREZ, L.C.: Le guide di Valencia como fonte per lo studio delle tra-sformazioni urbane nel secolo XIX, "Storia Urbana", Milano, 1982, nº 19, pp. 31-46.
- ALONSO DE MEDINA, Mª A. - CERVERA, B.: Guia de l'arquitectura popular de les comarques gironines, Barcelona, La Gaya Ciència, C.O.A.C.-, - 1977, 92 pp.
- ALVAREZ DE MORA, A.: Los procesos de cambio urbano en las ciudades. El centro-ciudad en el modo de producción capitalista, Madrid, Universidad Complutense, "Revista de la Universidad Complutense", 1979, vol. XXVIII, nº 115, pp. 557-567.
- ALVAR-GONZALEZ, A.: Las reformas urbanas de Gijón en 1936-1937, "Ciudad y Territorio", Madrid, nº 3, 1978, pp. 71-78.
- ARESTÉ BAGÉS, Jaume.: El crecimiento de Tarragona en el siglo XIX. De la nueva población del puerto al plan de Ensanche, Tarragona, Ajuntament - de...- Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de...1982, 246 pp. + 9, plànols desplegat.
- ARTOLA, Miguel.: La burguesía revolucionaria (1808-1874), Madrid, Alianza, Ed. 1978 (4ª), 440 pp. + 4 fulls, (Historia de España Alfaguara V)
- ASPINALL, P.J. - WHITEHAND, J.W.B.: Building plans: a major source for urban studies, "Area", 1980, vol. 12, nº 3, 199-203.
- AURIAC, F.: Système économique et espace, Paris, Economica, 1983, 214 pp.

- AYMONINO, C.: Orígenes y desarrollo de la ciudad moderna.: Barcelona, Gustavo Gili Ed. 1972, 329 pp. (1ª edició en italià 1963, 1964 i 1970).
- BAHAMONDE MAGRO, A. - TORO MERIDA, J.: Burguesía, especulación y cuestión social en el Madrid del siglo XIX, Madrid, Siglo XXI Ed., 1978, 301 pp.
- BAILLY, A.: Genève, "Lectures" "L'espace géographique". Paris, C.N.R.S. X, nº 2, 1981, pp. 156.
- BAILLY, A.S. - RACINE, J.B.: Les géographes ont-ils jamais trouvé le Nord? "L'espace géographique", nº 1, 1978, I-III, tom. VII, pp. 5-14.
- BALCELLS, A.: Cataluña Contemporánea. I (Siglo XIX), Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1977, 242 pp. + índex, (Col. Estudios de Historia Contemporánea Siglo XXI).
- BALCELLS, A.: Cataluña Contemporánea II. 1900-1939, Madrid, Siglo XXI Ed. 1976 (2ª), 172 pp. (Estudios de Historia Contemporánea Siglo XXI) (1ª edició en 1974).
- BALCELLS, A.: El problema agrari a Catalunya 1890-1936. La qüestió rabassaire, Barcelona. Ed. Nova Terra, 1968, 297 pp. + índex.
- BARENYS I GAMBÓS, Josep Mª.: Ponència nº 1: La política urbanística: Bases per a una llei d'urbanisme, "Congrés d'Arquitectes de llengüa catalana", Barcelona, Generalitat de Catalunya - Ajuntament de Barcelona, primavera 1932, fulletó 12 pp.
- BARRÈRE, P. - CASSOU-MOUNAT, M.: Les villes françaises, Paris, Masson, 1980, 255 pp. + 16 fulls.
- BASSEGODA MUSTÉ, Bonaventura.: La tradició arquitectònica i el progrés de la tècnica, "II Congrés d'Arquitectes de llengüa Catalana", Tarragona, Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1935.
- BAULIES I CORTAL, J.: Granollers, Barcelona, Ed. Selecta, 1965, 257 pp. + índex + 10 ill.

- BENEVOLO, Leonardo.: Diseño de la ciudad, Mèxico, Gustavo Gili, 1977, 5 vols., (1era. edició en italià, 1977).
- BENEVOLO, L.: Le origini dell'urbanistica moderna, Bari, Ed. Laterza, 1968.
- BERINGUIER, CH, CASTELLS, M., REMY, J., MINGANSSON, CH.: Urbanismo y - Práctica Política, Barcelona, Los libros de la Frontera, 1974, 160 pàg.
- BOHIGAS, Oriol : Arquitectura i Urbanisme durant la República, Barcelona, Dopesa, 1978, 108 pp. + índex. (1ª edició en castellà en Barcelona, Tusquets Ed. 1970).
- BONET CORREA, Antonio : Morfología y Ciudad. Urbanismo y arquitectura durante el antiguo Régimen en España, Barcelona, Gustavo Gili, 1978, 222 - pp. + 1 full.
- BRANDIS GARCIA, Dolores, MAS HERNANDEZ, Rafael.: La ciudad lineal y la - práctica inmobiliaria de la Compañía Madrileña de Urbanización. 1894-1931, "Ciudad y Territorio", Madrid, 3/1981, pp. 41-76.
- BRICALL, J. Mª.: Política econòmica de la Generalitat. 1936-1939, Barcelona, Ed. 62, 1978 (1er. Ed. 1970).
- BRIGSS, A.: Victorian Cities, (Hardmon sworth), Penquin Books, 1968, 411 pp. + 1 full.
- BRUNET, R.: La composition des modèles dans l'analyse spatiale, "L'Espace géographique", Paris, nº 4, 1980, pp. 253-265.
- BUQUERAS I BACH, Josep M.: Arquitectura de Tarragona. Siglos XIX y XX, - Tarragona, libreria Cuadras, 1980, 159 pp. + 1 plànol.
- BURNET, John.: A Soriel historey of housing 1815-1970. London - Vancouver, Davir & Charles, 1978, 344 pp.
- BURKE, Peter.: Gli studi sulle città britanniche neisecoli XVIII - XIX, "Dalla città preindustriale alla città del capitalismo", Bologna, Il Mun- tino, 1975, pp. 235-245, (A cura de A. CARACCIOLO, amb articles de la re- vista "Studi storici", Ancona, 1974).

- CABERO DIEGUEZ, V.: Evolución y Estructura Urbana de Astorga. Salamanca-León, Departamento de Geografía de S., C.S.I.C., 1973, 96 pp.+7 fulls amb lám. + índex.
- CABO ALONSO, A.: Esquema geogràfic de la ciutat de Salamanca, "Aportación Especial al XXI Congreso Internacional de Geografía", Madrid, C.S. I.C., 1968, pp. 147-158.
- CAPEL, H.: Agentes y estrategias en la producción del suelo urbano español, "Revista de Geografía", Barcelona, vol. VIII, nº 1-2, 1974, pp. 19-55.
- CAPEL, H.: Capitalismo y morfología urbana en España, Barcelona, Los libros de la Frontera, 1983, (1era. ed. el 1975), 142 pp.
- CAPEL, H.: La definición de lo urbano, "Estudios geográficos", Madrid, 11-V-1975, pp. 265-301.
- CARACCIOLO, A. (Ed.): Dalla città preindustriale alla città del capitalismo, Bologna, Il molino, 1975, 321 pp.
- CARCELLER FERNANDEZ; Antonio : Instituciones del Derecho Urbanístico, Madrid, Ed. Montecorvo, S.A., 1979, 317 pp.
- CARR, R.: España 1808-1939, Barcelona, Ed. Ariel, 1969, 734 pp. (original en anglès 1966).
- CARRERAS I VERDAGUER, Carles : L'estructura de la propietat, agent bàsic en la producció de l'espai urbà: El cas dels barris obrers del Sud-Oest de Barcelona, Barcelona, Facultat de Geografia i Història, Departament de Geografia, Setembre 1978, 3 vols. "Tesi doctoral", dirigida pel Dr. - Horacio Capel Sàez.
- CARTER, Harold : El estudio de la geografía urbana, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1974 , 381 pp. (1era. ed. en anglès, 1972).
- CARTER, H.: Phases of Town Growth in Wales, "The Study of Urban History", London, Edward Arnold, 1976, pp. 231-252.
- CASTELLÓ I RABÉS, Josep - MAYNÉS I GASPAR, Climent.: Possibles evolucions

- de la crisi al ram de la construcció, "II Congrés d'Arquitectes de llengüa Catalana, Tarragona, Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1935.
- CASTELLS, M.: La cuestión urbana, Madrid, Ed. Siglo XXI, 1974, 430 pp.
 - CASTELLS, M.: Problemas de investigación en sociología urbana, Madrid, Siglo XXI de España, Ed. S.A., 1971, 278 pp.
 - CERDA, I.: Advertència preliminar, "2 c. Construcción de la Ciudad", Barcelona, nº 6-7, 1977, pp. 37.
 - CERDA, I.: Teoría general de la Urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas en la Reforma y Ensanche de Barcelona, (Madrid-Barcelona), Instituto de Estudios Fiscales y Ed. Ariel y Vicens Vives, 3 vols., - - 1968-1971, (Ed. Facsímil de la 1era. edició, 1867).
 - CENTRE NATIONAL DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE.: El anàlisi interdisciplinari del creixement urbà, Madrid, I.E.A.L., 1976, 501 pp. (ed. en francès 1971).
 - CERVELLATI, P.L. - SCANNAVINI, R., er. alt.: Bolonia. Política y metodología de la restauración de bs centros històrics, Barcelona, Ed. Gustavo Gili, S.A., 1976, 124 pp. + 1 full despleg. (edició del original en italià 1973).
 - Classes dominantes et société rurale en Base-Andalousie, París, Publications de la Casa de Velazquez, 1977, 186 pp. + índex + 3 fig. despleg. - (Sèrie "Recherches en Sciences Sociales", III).
 - CONSORCI D'INFORMACIÓ I DOCUMENTACIÓ DE CATALUNYA.: Població dels municipis i comarques de Catalunya. 1975-1981. Dades provisionals del padró municipal d'habitants de 1981, Barcelona, Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, 1981, 101 pp.
 - CONZEN, M.R.G.: The Use of Town Plans in the study of Urban History, "The

- Study of Urban History", London, Edward Arnol, 1976, pp. 113-130.
- CORT, C.: Murcia. Un ejemplo sencillo de trazado urbano, Madrid, Surcos res de Rivadeneyra, 1932, 367 pp.
 - CHOAY, Françoise : El Urbanismo. Utopías y Realidades, Barcelona, Lumen, 1970, 539 pp. (1era. edición en francés 1965).
 - CHORLEY, R.J. - HAGGETT, P.: La geografía y los modelos socioeconómicos, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1971, 437 pp. - (original en inglés, 1967).
 - DESCOMBES, V.: Lo mismo y lo otro, Madrid, Ed. Cátedra, 1979.
 - DUGRAND, R.: Villes et campagnes en Bas-Languedoc. Le réseau urbain du - Bas-Languedoc méditerranéen, Paris, Presses Universitaires de France, - 1963, 638 pp. + 2 fol.
 - DYOS, H.S. (Ed.): The study of urban History...The proceedings of an international round - table conference of the Urban History Group et Gilbert Murray Hall. Univ. of Leicester on 23-26 september 1966, London, Edward Arnol, 1976, XXII, 400 pp. + 32 lám.
 - DYOS, H.J. - WOLFF, M.: The Victorian City, Images and Realities, London, Routledge and Kegan Paul, 1973, 2 vols.
 - DYOS, H.J.: Victorian Suburb, Leicester, Univ. Press, 1966.
 - ECO, H.: La estructura ausente, Barcelona, Lumen, 1972, (1era. edición en - italià, 1968), 510 pp.
 - ELHAI, H.: Recherches sur la propriété foncière des citadins en Haute-Nor- mandie, Paris, C.N.R.S., 1965, 104 pp. + 3 fulls + 4 fulls despleables, (Memoires et Documents, Tome X - Fasc. 3; Centre de REcherches et Documen- tation Cartographiques et Geographiques).
 - ENGELS, F.: L. Feuerbach i la fi de la filosofia clàssica alemanya. Bar- celona, Ed. 62, 1970, 92 pp. (1er. edición Stuttgart, 1886).
 - ENGELS, F.: Las grandes ciudades, "El problema de la vivienda en las gran-

- ciudades", pp. 93-129, (1era. edició en anglès, 1845).
- ENGELS, F.: El problema de la vivienda en las grandes ciudades, Barcelona, Ed. Gustavo Gili, 1974, 129 pp. (de la 2ª edició en anglès, 1887).
 - ESTEBAN NOGUERA, J.: Los ensanches menores en la región de Barcelona (La formación metropolitana de Barcelona), Barcelona, Escuela Técnica Superior de Arquitectura, L.U.B., 1976, 104 pp. + 1 full desplegado. (Monografies ETSAB, nº 0.20)
 - INSOLERA, I.: Europa XIX secolo: Ipotesi per una nuova definizione della città, "Dalla città preindustriale alla città del capitalismo", Bologna, Il Molino, 1974, pp. 123-132.
 - Exposició commemorativa del Centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, 1875-76 / 1975-76, Barcelona, Escuela Técnica Superior de Arquitectura, Barcelona, 1977, 366 pp.
 - FOLIN, M.: La unidad del capital y otros escritos, Mèxico, Gustavo Gili, 1977, 244 pp. (1er. ed. en italià, 1976).
 - FOUCAULT, M. (Dr.): Politiques de l'habitat (1800-1850), Paris, CORDA, 1977, 324 pp.
 - FOURQUET, F. - MURARD, L.: Los equipamientos del poder, Barcelona, Ed. Gustavo Gili, S.A., 1978, 188 pp. (1era. edició en francès 1976).
 - FREMONT, Armand.: La région, espace vécu, Paris, Presses Universitaires de France, 1976, 223 pp.
 - GAUTIER DALCHÉ, J.: Historia urbana de León y Castilla en la Edad Media (siglos IX-XIII), Madrid, Siglo XXI, 1979, 470 pp. + índex.
 - GARCIA DE AMEZAGA ELGUEA, A.: Aportación a la geografía urbana de Vitoria, Zaragoza, C.S.I.C., Dept. de Geografía Aplicada del Inst. Juan Sebastián Elcano, 1961, 310 pp.
 - GARCIA DE ENTERRIA, Eduardo: Lecciones de Derecho Urbanístico, Madrid, - Ed. Civitas, S.A., 1979, 469 pp.
 - GARCIA FERNANDEZ, J.: Crecimiento y estructura urbana de Valladolid, Bar-

- celona, Los libros de la Frontera, 1974, 142 pp. + 1 full.
- GIÉDION, S.: La mecanización toma el mando, Barcelona, Gustavo Gili, - 1978 (1er. Ed. anglès, 1948)., 731 pp.
 - GIRALT, Emili : L'agricultura i el món rural entre el 1900 i el 1936, "Historia de Catalunya", Barcelona, Salvat Ed. S.A., 1978, vol. VI, pp. 14-29.
 - GIRALT I RAVENTÓS, E.: Prólogo, "Catalunya en el siglo XIX", de VICENS VI VES, J., Madrid, Rialp, 1961, 452 pp.
 - GIRALT CASADESÚS, Ricard : Ponència VI: Bases per a una llei d'urbanisme, "Congrés d'Arquitectes de llengüa Catalana", Barcelona , Associació d'Arquitectes..., primavera 1932.
 - GIRALT CASADESUS, R.: Política de l'habitatció, "II Congrés d'Arquitectes de llengua Catalana", Tarragona, Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1935.
 - GIRALT I CASADESUS, Ricard.: Ponència XI: l'especulació dels terrenys a les ciutats, "Congrés d'Arquitectes de llengua Catalana", Barcelona, Associació d'Arquitectes de Catalunya, primavera 1932.
 - Girona al segle XIX, Girona, Ed. GOTHIA, 1978, 263 pp.
 - GOMEZ MENDOZA, Josefina.: Documentación y morfología urbanas en Alcalá de Henares, "Estudios Geográficos", Madrid, 1975, pp. 479 - 507.
 - GOMEZ ORDOÑEZ, J.L.: La construcción del Ensanche, "Los Ensanches (I). - El Ensanche de Barcelona" (Dir. SOLA-MORALES, M. de) pp. 71-83.
 - GOMEZ ORDOÑEZ, J.L. - SOLA MORALES, M.: Crecimiento urbano como inversión en capital fijo. El caso de Barcelona (1840-1975), "Ciudad y Territorio" Madrid, 1977, nº 2, pp. 53-62.
 - GOMEZ ORDOÑEZ, J.L.: El proyecto de los servicios urbanos: el caso de García Faria de Barcelona. "Los Ensanches (I). El ensanche de Barcelona", - Barcelona, E.T.S.A. - L.U.B., 1978, 148 pp. (Monografies ETSAB nº 0.19), pp. 85-97.

- GONZÁLEZ DORADO, A.: Sevilla. Centralidad Regional y organización interna de su espacio urbano, Sevilla, Servicio de Estudios del Banco Urquijo, 1975.
- GOZALVEZ PEREZ, V.: La ciudad de Elche. Estudio geográfico, Valencia, Dep. Geografía - Facultad Filosofía y Letras, 1976, 290 pp. + lám.
- GRAMSCI, A.: Antología. Selección. Traducción y notas de Manuel Sacristán, Madrid, Siglo XXI, Ed. (1977), 500 pp.
- GRAU I FERNANDEZ, R.: Cambio y continuidad en los orígenes de la Barcelona Moderna (1714-1860), "Urbanismo e historia urbana en España", Madrid, Universidad Complutense, 1979, pp. 570 - 587.
- GRAU, R.: Ildefonso Cerdà y la Geografía Catalana, Barcelona. "Revista de Geografía", 1980.
- Guia d'arquitectura d'Olot, Barcelona, Col.legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, Ed. La Gaya Ciència, 1978, 104 pp. + 1 plànol.
- HAGGET, P.: Anàlisis Locacional en Geografía Humana, Barcelona, Gustavo Gili Ed.
- HARVEY, D.: Teorías, leyes y modelos en geografía, Madrid, Alianza Universidad, 1983, 499 pp. + índex (1era. edició en anglès, 1969)
- HARVEY, D.: Urbanismo y desigualdad social, Madrid, Siglo XXI de España, - Ed. 1977, (1era. edició en anglès 1973).
- ICTINEU. Diccionari de les ciències de la societat als països catalans, Barcelona, Ed. 62, 1979, 524 pp. + índex, (Cultura Catalana Contemporània VIII).
- IGLÉSIES, Josep.: Índex elemental de matèries i punts de vista geogràfics per a facilitar l'estudi d'una localitat catalana, "Actes i Comunicacions de la I Asambleu Intercomarcal de Investigadors del Penedès i Conca d'Odena", Martorell 1950.
- IGLÉSIES FORT, J.: El movimiento demográfico en Cataluña durante los últi-

- mos cien años, "Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona", Barcelona, 1961, 3ª época, nº 680, vol XXXIII, nº 16, pp. 319 -427.
- IGLESIAS ROUCO, L.S.: Burgos en el siglo XIX. Arquitectura y Urbanismo - (1813-1900), Valladolid, Universidad de Valladolid, 1979, 299 pp. + 109 lám.
 - Ildefonso Cerdà. El hombre y su obra. (Edición de Homenaje del Ayuntamiento de Barcelona, con motivo del centenario de la aprobación del Proyecto de Ensanche de la Ciudad). (1859-1959), Barcelona, Ayuntamiento de 1959, 70 pp. + 1 full + 1 fotografía.
 - INDOVINA, F. (ed).: El despilfarro inmobiliario, Barcelona, Gustavo Gili, S.A., 1977, 314 pp. (3era. edición en italià, 1974).
 - INSOLERA, I.: Europa XIX secolo : ipotesi per una nuova definizione dalla città, "Dalla città preindustriale alla città del capitalismo", Bologne, Il Molino, 1974, pp. 123-132.
 - IZARD, Miquel.: El segle XIX. Burguesos i proletaris, Barcelona, Dopesa, - 1978, 109 pp. + índex.
 - JACOBS, J.: La economía de las ciudades, Barcelona, Península, 1969, 287 pp. (1era. edición en anglès 1969).
 - KEEBLE, D.E.: Modelos de desarrollo económico, "La Geografía y los modelos socioeconómicos", Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1971, pp. 131-210, (1era. edición en anglès 1967).
 - LABINI, Sylos.: Assaig sobre les classes socials, Barcelona, Ed. 62, 1979, 184 pp. + índex, (1era. ed. en italià, 1974).
 - LASUEN, J.R.: Ensayos sobre economía regional y urbana, Barcelona, Ariel, 1976.
 - LAVEDAN, Pierre.: Géographie des villes, París, Gallinard, 1959.
 - LEFEBVRE, H.: Clases sociales en la sociedad rural. Toscana y la "Mezzadria classica", "De lo rural a lo urbano", pp. 39-59, (1era. ed. en francès, 1951).
 - LEFEBVRE, H.: El derecho a la ciudad, Barcelona, Península, 1969.

- LEFEBVRE, H.: La pensée marxiste et la villa, París, Casterman, 1972, - 169 pp. + índex.
- LEFEBVRE, H.: Perspectives de la Sociologia Rural, "De lo rural a lo urbano", pp. 61-76, (1era. ed. en francès, 1953).
- LEFEBVRE, H.: Problemas de sociología rural, la comunidad rural y sus problemas históricos -sociológicos, "De lo rural a lo urbano", pp. 19-38, - (1era. ed. en francès, 1949).
- LEFEBVRE, H.: La production de l'espace, Paris, Ed. Anthropos, 1974, 485 pp.
- LEFEBVRE, H.: La revolución urbana, Madrid, Alianza Ed. 1972, 178 pp.
- LEFEBVRE, H.: De lo rural a lo urbano, Barcelona, Península, 1971, 268 pp. + índex, (1era. edició en francès, 1970).
- LEFEBVRE, H.: Teoría de la renta de la tierra y sociología rural, "De lo rural a lo urbano", cap.IV, pp. 77-84, (1era. ed. en francès, 1956).
- LEVY, J.P. - POINARD, M.: Dynamique de l'emploi tertiaire dans les villes moyennes de Midi - Pyrénées, "Revue Géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest", Toulouse, 1973, nº 4, pp. 365 - 382,
- LINAZASORO, J.L.: Permanencia y arquitectura urbana, las ciudades vascas de la época romana a la ilustración, Barcelona, Gustavo Gili, 1978, 235 pp. + 1 full despleg.
- LINAZASORO, J. L. - GALARRAGA, I.: Vitoria. Una ciudad en el pais vasco, "2 c. Construcción de la ciudad", Barcelona, nº 3, 1975.
- LOPEZ GONZALEZ, I.: Las Licencias municipales de edificación y las técnicas de intervención administrativa en la propiedad urbana, Sevilla, Ed. del - Instituto García Oviedo, Universidad de Sevilla, 1977, 178 pp.
- LOZANO BARTOLOZZI, Mª del Mar.: Algunas transformaciones de la estructura urbana medieval en el Cáceres del siglo XVIII, exponentes de una nueva ideología y una nueva estética, "Urbanismo e Historia urbana en España", Madrid, Universidad Complutense, 1979, pp. 355-372.
- LLOBET, S.: Granollers: Estudio Geográfico e Histórico, Granollers, Ed. -

- Alpina, 1951, 61 pp. + índex + 1 full despleg. + 2 làm.
- LLOREN MIÑAMBRES, M.: Un mecanismo de producción de suelo urbano. Las parcelaciones particulares, su aplicación al caso concreto de Gijón, "Ciudad y Territorio", Madrid, nº 4/1978, pp. 93-100.
 - LLOREN MIÑAMBRES, M.: La producción de suelo urbano en Gijón (1860-1975), Oviedo, Colegio Oficial de Arquitectos de León y Asturias, 1978, 219 pp.
 - LLUCH, Ernest - GASPAR, J.: Preus del sòl a Catalunya, Barcelona, Servei d'Estudis de Banca Catalana, 1972, 2 vols.
 - MARCOS CEREZO, M.D. - GUZMAN ARIAS, C.: Los registros municipales de permisos de obras y los padrones de población como fuente para el análisis del crecimiento de la ciudad. Un ejemplo: Murcia 1940-1950, "III Coloquio Ibérico de Geografía", Barcelona, IX-X, 1983.
 - MARTÍNEZ CUADRADO, Miguel.: La burguesía conservadora (1874-1931), Madrid, Alianza Ed, 1978 (4ª), 613 pp. + 2 fulls.
 - MARTORELL PORTAS, V. - FLORENSA FERRER, A. - MARTORELL OTZET, V.: Historia del Urbanismo en Barcelona. Del Plan Cerdà al Área Metropolitana, Barcelona, Comisión de Urbanismo y Servicios Comunes, 1970, 153 pp.
 - MAS HERNÁNDEZ, R.: La actividad inmobiliaria del Marqués de Salamanca en Madrid (1862-1875), "Ciudad y Territorio", Madrid, 2/1978, pp. 47 - 70.
 - MAS HERNÁNDEZ, R.: El barrio de Salamanca, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1982, 284 pp. + 5 lám.
 - MAS HERNÁNDEZ, R.: El plano parcelario del Sector Nordeste del Ensanche de Madrid, "Ciudad y Territorio", Madrid, 1978, nº 2, pp. 25-48.
 - MAS HERNÁNDEZ, R.: Los orígenes de la propiedad inmobiliaria en el extrarradio Norte de Madrid, "Urbanismo e historia urbana en España", Madrid, - "Revista de la Universidad Complutense", vol. XXVIII, nº 115, pp. 549 -556.
 - MAS HERNÁNDEZ, R.: Los orígenes de la propiedad inmobiliaria en el extrarradio de Madrid, "Ciudad y Territorio", Madrid, nº 1, 1979, pp. 77-86.
 - MAZZARELLI, Valeria.: La licenza edilizia tra atto e programma, "Storia Ur

- bana". Milano. Tramo Angeli Ed. 1982, nº 20, pp. 255-270.
- MILLET, L. - VARIN D'AINVELLE, M.: El estructuralismo como método, Barcelona, Laia, 1975, 102 pp.
 - NADAL, J.: El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-193, Barcelona, Ariel, 1978 (1ª ed. 1975) 314 pp. + index.
 - NADAL, F.: Poder municipal y espacio urbano. "Geocrítica", Barcelona, nº 37, I/ 1982, 44 pp.
 - OLIVERAS I SAMITIER, J.: Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870), (Tesi de llicenciatura, Barcelona, IX -1983) 3 vols.
 - OLSEN, D.J.: The growth the victorien London, (London), Penquin Books, - 1976, 391 pp.
 - OTTOLENGHI, Marinella.: Conoscere l'urbanistica: introduzione di metodo, Roma, Officina Edizioni, 1976, 142 pp.
 - PANELLA I SOLER, LL.: Eixample de Girona, 1897, Girona, "Punt Diari", - 2-VII-1980.
 - PÉREZ GONZÁLEZ, J.A.: El barrio de Uria en Oviedo, Oviedo, Colegio Oficial de Arquitectos de Asturias y León - Departamento de Geografía de la Universidad de Oviedo, 1977, 174 pp.
 - PÉREZ PICAZO, Mª Teresa.: Oligarquía urbana y campesinado en Murcia. 1875-1902. Murcia, Academia Alfonso X El Sabio, 1979.
 - Petits villes et espace rural, "Revue Géographique de Pyrénées et de Sud-Ouest", Toulouse, 1973, nº 2.
 - PIAGET, J.: L'estructuralisme, Barcelona, Ed. 62, 1969 (ed. en francès 1968).
 - PINON, P. - MICHELONI, P.: Parcelle foncier et architecture urbaine, "Metropolis", any IV, nº 32, 1975, pp. 25-31.
 - PIÑÓN PALLARES, J.L.: La producción inmobiliaria a Valencia durante la primera metà del seculo XIX, "Storia Urbana", Milano, 1982, nº 19, pp. 3-30.
 - POCHE, B.: De l'écrit local au local comme langage. La représentation so-

- ciale à travers les textes, "Espaces et sociétés", Paris, VI-XII/1982, nº 41, pp. 71-97.
- Proyecto y Ciudad Histórica. I. Seminario Internacional de Arquitectura en Compostela, Santiago de Compostela, Colegio Oficial de Arquitectos de Galicia, 1977, 301 pp.
 - QUETGLAS, J.: Un siglo de arquitectos superiores, "C.A.U.", Barcelona, nº 41, 1-II-1977, pp. 79-81.
 - QUIROS LINARES, F.: El crecimiento espacial de Oviedo, Oviedo, Departamento de Geografía de la Universidad de 1978, 73 pp.
 - RACINE, J.B.: Discurso Geográfico y discurso ideológico: Perspectivas arquitectónicas, "Geocrítica", Barcelona, nº 7, 1977, (original del 1976).
 - RAFOLS, J.F. (Dtor.). Diccionario de Artistas de Cataluña, Valencia y Baleares, Barcelona-Bilbao, Ediciones Catalanas, S.A., - Gran Enciclopedia Vasca, 1961, 5 vols.
 - RAGON, Michel.: L'homme et les villes, Paris, Albin Michel, 1975, 252 pp.
 - RAMALLO ASENSIO, G.: La plaza del Fontán, núcleo del Oviedo moderno, "Urbanismo e historia urbana en España", Madrid, Revista de la Universidad - Complutense, 1979, pp. 373-387.
 - RAMBAUD, P.: Société rurale et urbanization, Paris, Ed. du Senil, 1969, - 348 pp.
 - RANDLE, P.H.: Evolución urbanística. Una teoría de la ciudad en la historia, Buenos Aires, EUDEBA, 1972, 173 pp.
 - REMY, J. - VOYE, L.: La ciudad y la urbanización, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1976, 311 pp. (1era. edición en francés, 1976).
 - Resumen histórico del urbanismo en España, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1968, 2ª, 289 pp. (pp. 249-274. Capítulo V) (1ª edición del libro en el 1954).

- REYNAUD, A.: La géographie entre le mythe et la Science. Essai d'épistémologie, Reims, "Travaux de l'Institut de Géographie de Reims", 1974, - 200 pp. (traducció parcial a "Geocrítica" nº 2, 1978).
- RIBAS I MASSANA, A.: Industrials i banquers, "l'Avenç", Barcelona, nº 12, pp. 24-28
- RIMBERT, S.: Les paysages urbains, Paris, Armand Colin, 1973, 240 pp.
- ROCA, F.: Ciudad y casa en el Parlament de Catalunya, "C.A.U.", Barcelona, nº 52, XI-XII-1978, pp. 12-15.
- ROCA, F.: Política, economía y espacio. La política territorial en Cataluña (1936-1939), Barcelona, Ed. del Serbal, 1983, 122 pp.
- ROCA, F.: Política económica i territori a Catalunya, 1901-1939, Barcelona, KETRES Editora, 1979, 240 pp.
- ROCA, F.: Tres sectores, una cuestión. "Tele exprés", Barcelona, 30-V-1978.
- ROSSI, Aldo.: La arquitectura de la ciudad, Barcelona, Gustavo Gili, S.A., 1971, 239 pp. + 37 ill + 2 fulls, (1ª edició en italià 1966).
- ROSSI, Aldo.: Ciudad y proyecto. "Proyecto y ciudad histórica. I Seminario Intercomarcal de Arquitectura en Compostela", Santiago de Compostela, Colegio Oficial de Arquitectos de Galicia, 1976, pp. 17-24.
- RUBIÓ, Nicolau Mª.: Política de l'habitatció, "II Congrés d'Arquitectes de llengua catalana", Tarragona, Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1935.
- RUBIÓ TUDURÍ, Nicolau Mª.: Ponència III: Relacions entre les urbanitzacions locals i un pla regional o nacional, "Congrés d'Arquitectes de llengua Catalana, Barcelona, Generalitat de Catalunya-Ajuntament de Barcelona, 1932.
- RUIZ PALOMEQUE, E.: Ordenación y transformaciones urbanas del casco antiguo madrileño durante los siglos XIX y XX, Madrid, Instituto de Estudios Madrileños, 1976, 681 pp.
- RUSSELL, B.: La perspectiva científica, Barcelona, Ed. Ariel, 1969, 221 pp. + índex, (Ariel quincenal nº 22). (1ª edició de l'obra 1931).

- SAMIR AMIN.: L'accumulation a l'echelle mondiale. Critique de la theorie du sous - développement, Paris, Anthropos, 1970.
- SANCHEZ, J.E.: Formación social y espacio en la Cataluña contemporánea - (1936-1975), Tesi Doctoral , Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, 1983, setembre, 2 vols.
- SANCHEZ, J.E.: La geografía y el espacio social del poder, Barcelona, Los libros de la Frontera, 1981.
- SANCHEZ, J.E.: Poder y espacio, "Geocrítica", Barcelona, nº 23, IX/1979, 40 pp.
- SCHAEFER, F.: Excepcionalismo en Geografía, Barcelona, Departament de Geografia de la Universitat de....., 1971, 40 pp. (1ª edició en anglès, 1953).
- SECCHI, B.: El sector edificación y la propiedad del suelo en un proceso de desarrollo económico, en "El despilfarro Inmobiliario", Barcelona, Gustavo Gili, S.A., 1977, 314 pp. pp. 37-38.
- SERONDE BABONAUX, J. M.: De l'urbs à la villa. Rome. Croissance d'une capitale, Paris, EDISUD, 1980, 518 pp. + 2 fulls. (Mondes Méditerranées).
- SICA, P.: El siglo XIX, en "Historia del urbanismo", Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1981, vol. 1 i 2, (1ª edició en italià, 1977).
- SJOBERG, G.: The preindustrial city. Past and present, New York, The Free - Prers..., 1965, 353 pp.
- SOLÀ-MORALES, M. de - BUSQUETS, J. - DOMINGO, M. - FONT, A. - GOMEZ ORDOÑEZ, J.L.: Barcelona. Remodelación capitalista o desarrollo urbano en el sector de la Ribera Oriental, Barcelona, Gustavo Gili, 1974, 79 pp. + 3 plànols desp.
- SOLÀ-MORALES, M. de.: Los ensanches, "Los ensanches (I). El ensanche de Barcelona", Dir. SOLA MORALES, M. de., B.L.U.B. - E.T.S.A., 1978, 148 pp. pp. 9-25.
- SOLÀ-MORALES, M. de.: Los ensanches: hacia una definición, "Arquitectura Bis", mayo/julio, 1976, pp. 44-47.
- SOLÀ-MORALES, M. de. - BRU, E. - SERRA, F.: Gracia. Dise-ño del suelo y forma urbana en los orígenes de la Barcelona moderna, "Arquitectura bis", Barcelona, 1976, pp. 26-32.

- SOLÀ-MORALES, M. de - ESTEBAN, J.: "Nuevas Ciudades" en el siglo XIX. (Notas de investigación sobre los "ensanches" de las ciudades menores del área de - Barcelona o el sempiterno lamento de que cualquier tiempo pasado fue mejor). "Arquitectura Bis", Barcelona, julio 1975, pp. 1-5.
- SOLÀ-MORALES, M. de.: Urbanística I. Curso 1973-1974. Programa (las formas - del crecimiento urbano), Barcelona, Escuela Técnica Superior de Arquitectu- ra, DEpartamento de Urbanismo, 1974; 112 pp.
- SOLER I MARCH, Alexandre.: L'Urbanisme en relació als monuments arqueològics i històrics - artístics. "II Congrés d'Arquitectes de llengua catalana", Ta- rragona, Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1936.
- SOLÉ - TURA, Jordi.: Catalanisme i REvolució Burgesa. La Síntesi de Prat de la Riba, Barcelona, Ed. 62, 1967, 325 pp. + índex (A l'Abast 47).
- SORIA Y PUIG, Antonio.: Ildefonso Cerdà, hacia una teoría general de la ur- banización, Madrid, Ed. Turner - Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos, 1979, 227 pp. + índex.
- SORRIBES I MONRABAL, Josep.: Crecimiento Económico, Burguesía y crecimiento urbano en la Valencia de la Restauración (1874-1931), 3 vols, inèdit (1980).
- TAMAMES, R.: Estructura económica de España, Madrid, Guadiana, 1976, (10ª ed. de la 1ª, ed. el 1969), vol. II, Industria i Servicios.
- TATJER, M.: La Barceloneta. Del siglo XVIII al Pla de la Riera, Barcelona, Los libros de la Frontera, 1973, 215 pp. + índex.
- TATJER, M.: Estructura de la propietat i morfologia urbana, "Estudi previ a la remodelació de la Barceloneta", Barcelona, Ajuntament de Barcelona i diversses entitats ciutadanes, 1978, 253 pp. , pp. 65-98.
- TATJER, M.: El registre de la propietat, "II Setmana d'Estudis Urbans", LLei- da, Departament de Geografia de l'Estudi General de Lleida - Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Lleida, 1984.
- TARRÚS, J. - COMADIRA, N.: Guia de l'Arquitectura dels segles XIX i XX a - la provincia de Girona, Barcelona, La Gaya Ciència, S.A., -COAC, 162 pp.

- TEIXIDOR, Mª Jesús.: Proyectos de reforma urbana en Valencia. Planes de ensanche, "Ciudad y Territorio", Madrid, 1/1976, pp. 73-82.
- TERAN, F. de.: Planeamiento urbano en la España contemporánea, Barcelona, Gustavo Gili, S.A., 1978, 662 pp.
- TORRAS I RIBÉ, J. M^a.: Igualada, una història en imatges, Vilassar de Mar, Oikos Tau, 1982, 315 pp.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel : Medio siglo de cultura española (1885-1936), Madrid, Ed. Tecnos, 1977, (3^a), 304 pp.
- UCELAY DA CAL, Enric.: La Catalunya populista, Imatge, Cultura i Política en l'etapa republicana (1931-1939), Barcelona, Ed. de la Magrana, 1982, 412 pp. + índex.
- UREÑA, Gabriel : Arquitectura y Urbanismo Civil y Militar en el Período de la Autarquía (1936-1945). Análisis, Cronología y Textos, Madrid, Istmo, - 1979, 352 pp.
- VALENZUELA RUBIO, M.: Notas sobre el desarrollo histórico del planeamiento en España, "Cuadernos de Investigación", Logroño, tomo 4, fasc. 2, XII/1978.
- VANDELLÓS, Josep A.: Com es planteja l'estudi dels cicles econòmics, "Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques", Barcelona, Generalitat, XII-1931, n^o extraordinari , 200 pp.
- VANDELLÓS, Josep A.: La industria de la construcció a Barcelona, "Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques", Barcelona. Palau de la Generalitat, 1933, vol. V, pp. 1-20.
- VICENS VIVES, J. - LLORENS, M.: Industrials i polítics. (segle XIX), Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1972 (2^a), 444 pp. (1ª edició del 1958).
- VIEILLE, P.: Téhérán. Mercado del suelo y sociedad urbana, Barcelona, Gustavo Gili, 1974, 119 pp.
- VILAGRASA, Joan.: Creixement urbà i agents de la producció de l'espai. El cas de la ciutat de Lleida, 1940-1980, Tesi doctoral, inèdita, Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, XI-1983, 4 vols.

- VILAR, P.: Assaig sobre la Catalunya del segle XVIII, Barcelona, Ed. Curriel, 1973, 179 pp.
- VILAR, P.: Crecimiento y desarrollo, Barcelona Ed. Ariel, 1974, 422 pp.
- VITALE, D.: Centro histórico y transformación de la ciudad, "Proyecto y Ciudad Histórica. I Seminario Internacional de Arquitectura en Compostela", Santiago de Compostela, Colegio Oficial de Arquitectos de Galicia, 1977, 301 pp. pp. 39-57.
- VIVER PI-SUNYER, C. - CLIMENT, T.: El personal político de la provincia de Barcelona, "L'avenç", Barcelona, nº 12, pp. 29-34.
- WHITEHAND, J.W.R.: Building cycles and the spatial pattern of urban growth. "Transaction", Inst. of Brit. Geogr.", nº 51, 1972, pp. 39-55.
- WHITEHAND, J.W.R.: Fringe belts: a neglected aspect urban geography, "Transactions, Ass. Br. Geogr.", 1967, nº 41, 230-231.
- WHITEHAND, J.W.R.: The study of physical change in town centers: Ureasch procedens and typas of change, "Institute of British Geographer. Transactions New Series", London, vol. 8, nº 4, 1983.

BIBLIOGRAFIA LOCAL I COMARCAL.

- ALIÓ, Mª A.: Un assaig de periodització de l'urbanisme vilafranquí. (Segles XIX i XX), "Olérdulae", Vilafranca, nº 24, VI-1984, pp. 4-6.
- ALIÓ, Mª A.: La organización del tráfico en el "Proyecto d'Urbanització i Eixamplament (1934)" de Vilafranca del Penedès, "VI Coloquio de Geografía", Palma de Mallorca, Asociación de Geógrafos Españoles - Departamento de - Geografía de la Facultad de Filosofía y Letras, 1979, pp. 483-489.
- ALIÓ, Mª A.: Els projectes d'urbanització decimonònics de Vilafranca en el procés de creixement i estructures urbanes de la vila, "Miscel·lània Penedesenca", Vilafranca, Institut d'Estudis Penedesencs, 1982, vol. V, pp.7-23.
- AMAT I CORTADA, Rafel d'.: Vilafranca del Penedès, "Excursions d'En i Senjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIIIe.", Barcelona, 1919, pp. 81-84.
- AYUNTAMIENTO DE VILAFRANCA DEL PANADÉS: Catálogo del Archivo Municipal, Manuscrit de 20 folis.
- BENACH I TORRENTS, M.: El barri Gòtic i els Museus de Vilafranca, Barcelona, Museu de Vilafranca - Caixa d'Estalvis del Penedès, 1974, 85 pp.
- BENACH I TORRENTS, Manuel: Els vilafranquins del segle XX. Notes per a la Història local, Vilafranca, 1978, 291 pp. + índex.
- BERTRAN ILARI, J.: Estudio sobre el crecimiento de Vilafranca del Penedès, Vilafranca, 29 pp. + 10 fig. + 2 plànols (inèdit).
- BERTRAN I SOLER, T.: Vilafranca del Penedès, "Itinerario descriptivo de Cataluña", Barcelona, 1847, pp. 145-148, 201-203.
- Breu història de la Festa Major a través dels programes, "Festa Major 1980", Vilafranca del Penedès, Caixa d'Estalvis del Penedès - Gualbert Carrasco, - 1980, 36 fulls.

- BUSQUETS GRAU, J. - FONT ARELLANO, A. - GOMEZ ORDOÑEZ, J.L.: Vilafranca del Penedès 1980. Revisió del Pla General d'Ordenació Urbana (Informació, memòria), Barcelona 1980, 312 pp. (offset).
- Coloquio Comarcal sobre Economia del Penedès, Vilafranca, III Exposició y Feria Oficial de la viña y del vino, 1966, 64 pp.
- CONSEJO SINDICAL PROVINCIAL DE BARCELONA: Consejo Económico Sindical de la Comarca de Vilafranca del Panadés, Barcelona, 1966, 106 pp. (inèdit).
- CORNET I MAS, C.: Vilafranca del Panadés, "Una excursión por Cataluña... ..", Barcelona, Estb. Tip. La Academia, 1888, 173 pp + 10 fig., pp.77-78.
- COY I COTONAT, A.: Encomienda y capilla de San Juan de Vilafranca. La orden hospitalaria en el Panadés, Barcelona, Imp. de F.J. Altés y Alabart, 1910, 83 pp. + 3 lám.
- COY I COTONAT, A.: Vilafranca del Panadés. Su Història y Monumentos, Barcelona, Imp. de F.J. Altés y Alabart, 1909, 607 pp.
- Ferrocarriles de Tarragona á Martorell y Barcelona. Memoria leída el día 20 de Febrero de 1862, Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Corchs, 1862.
- GIRALT, Emili: Evolució de l'agricultura al Penedès, Martorell, "Actes i Comunicacions de la I Asamblea Intercomarcal de Investigacions del Penedès i Conca d'Òdena". 1950.
- GIRALT, Emili: Vilafranca del Penedès, "Geografía de Catalunya", Barcelona, Ed. Aedos, 1969, vol. III , pp. 320-322.
- GOMIS, Cels: Vilafranca del Penedès, "Provincia de Barcelona" en "Geografía General de Catalunya", Barcelona, Ed. A. Martin, 1910-1915, pp. 498-506.
- GRASES, Pere: Rodolf Llorens i Jordana, Vilafranca, Ajuntament de....1984, 28 pp.
- Guia de Vilafranca, Vilafranca, Ed. por Artes Gráficas, 1949, 100 pp. - 26 fulls.

- HANSEN, E.C.: Las dimensiones de la estratificación social en la Cataluña rural, "Los aspectos cambiantes de la España rural", Barcelona, Barral Ed., 1978, pp. 249 - 179.
- José Mª Jové S.A. (Vilafranca del Penedès. Barcelona, Criptana, Mancha, Utiel, Valencia, Cavas en Madrid) , (Fulletó publicitari, 4 fulls + 32 làm. castellà i anglés).
- Llibre de privilegis de Vilafranca, Vilafranca del Panadés, 1891, 105 pp. + índex. (manuscrit).
- Llibre Vert de Vilafranca del Panadés (1322-1599), 27 fulls numerats + 30 fulls sense numerar. (manuscrit)
- Llibre Vert de Vilafranca del Panadés. (1356-1699), 451 fulls numerats. (manuscrit)
- LLORENS, Montserrat: Josep Torras i Bages (1846-1916), "Industrials i - Polítics (s. XIX)". Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1972, pp. 420-431.
- LLORENS I JORDANA, R.: La Ben Nascuda. Réplica a la "Ben Plantada", Esplugues de Llobregat (Barcelona), Ariel, 1977 (3^a), 352 pp.
- LLUCH, Ernest - IGLÉSIES, Josep: Manuel Barba i Roca. "Gran Enciclopedia Catalana", Barcelona, vol. 3, pp. 169-170.
- MADDOZ, P.: Vilafranca del Panadés, "Diccionario Geográfico - estadístico - histórico de España y sus posesiones de ultramar", Madrid, 1850, vol. XVI, pp. 132-134.
- MALLART I RAVENTÓS, Mª L.: Santiago Güell i Grau. Arquitecte vilafranquí. La seva obra 1892/1920, Vilafranca, Museu de..., 1983, 97 pp.
- MARTORELL I PANYELLAS, Antoni: Notes crítiques sobre les visicituts de - l'Agricultura, Industria i Comerç durant el segle XIX, deduintne els medis per a lograr llur foment y desenrotllo, "El Penadès en el segle XIX", Vilanova y Geltrú, Oliva Imp. 1902. pp. 187-234.
- MAS I JORNET, C.: Notes sobre'l moviment intel·lectual i artístic de Vilafranca del Penadès durant el segle XIX, "El Penadès en el segle XIX ", -

- Vilanova y Geltrú, Oliva Imp., 1902, pp. 235-349.
- MAS I PERERA, Pere, Vilafranca del Penedès. Barcelona , Ed. Barcino, - 1932, 233 pp. + índex + XVI làm.
 - MAS I PERERA, Pere, Vilafranca del Penedès. "Pro Penedès", Vilafranca, Edicions del Museu de Vilafranca, 1969, pp. 13-15.
 - MASSANELL I ESCLASANS, A., La població vilafranquina a la segona meitat del segle XVIII. Marcelona, Museu de Vilafranca, 1976, 56 pp.
 - Memòria sobre los ferrocarriles secundários presentada por los Ayuntamientos de las comarcas de Igualada, Villafranca del Panadés y Villanueva y Geltrú. XXX Noviembre MCMIV, Villanueva, Imp. Oliva, 1904, 11 pp. + i mapa.
 - MOLI I FRIGOLO, M.: Eugèni Campllonch Parés, "Diccionari d'artistes catalans, valencians i balears", (Barcelona) (en premsa).
 - Monumentos Arqueológicos del Hospital de Villafranca del Panadés. Edición patrocinada por la Comisión de Cultura del M.I. Ayuntamiento, Vilafranca, 1844, 61 pp. + 1 full.
 en "Bibliografía de Arquitectura, Ingeniería y Urbanismo en España. - 1498-1880", Dirg.: A.BONET CORREA. Madrid - Vaduz, Turner Libros - Topos Verlag, 1980. tom II , pp. 287, nº 1604.
 - MUNTANER I PASCUAL, J.Mª.: Vilafranca del Penedès , "Sant Sadurní d'Anoia i l'Alt Penedès", Barcelona, Banco de Expansión Comercial, 1969, pp. 119-131.
 - L'obra i la personalitat de Llorens i Barba, "Tothom", Vilafranca, nº - 563, 12/I/1980, pp. 7.
 - Ordenanzas Municipales de la villa de Villafranca del Panadés, Vilafranca, Imp. de José Esteva y Sala, 1902, 37 pp.
 - Plan General de Ordenación Urbana, Vilafranca, 1962 i 1972.
 - La plaça de Jaume I de Vilafranca, "Quaderns il·lustrats del Penedès" nº 1. Vilafranca, Imprenta Esteva, 1934.
 - PUIG ROVIRA, F.X.: Vilafranca i Vilanova. Breu assaig sobre dues evolu-

- cions convergents, Barcelona, Museu de Vilafranca, 1976, 55 pp. + índex.
- Q. G. (ALEGRET, Pere): Apuntes históricos de Vilafranca del Panadés y su comarca....., Vilafranca, Imprenta y Librería de Pedro Alegret y Vilaró, 1887, 362 pp. + 2 fulls + índex + 1 plànol.
 - Q. G. (ALEGRET, Pere): Vilafranca del Panadés antigua y moderna. Apuntes históricos....., Vilafranca, Imprenta de Pedro Alegret, 1872, 190 pp. + índex.
 - Privilegios de Vilafranca del Panadés, precedidos de....., Vilafranca del Panadés, Imprenta de Pedro Alegret y Vilaró, 1894, 109 pp. + 5 fulls.
 - REGULL I PAGÈS, P.: Vilafranca del Penedès, "Edició d'homenatge a Pere - Giró i Romeu, Antoni Massanell i Casas i Pere Regull Pagès". Vilafranca, Museu de Vilafranca, 1970, pp. 87-92.
 - SABATÉ MILL, A.: Pere Mas i Perera i la Vilafranca del seu temps. L'aprenentatge, Vilafranca, Ajuntament de....., 1982, 39 pp.
 - SABATÉ MILL, A.: Torras i Bages en la Vilafranca ochocentista. (Treinta años de vida e historia), Vilafranca, Artes Gràficas, 1949.
 - Topografía Médica de Vilafranca del Panadés, 1899, 238 fulls. (inèdita, R. A. Medicina).
 - TORELLÓ I BORRÁS, P.: Rudimentos de Geografía y de la Historia de España y de Vilafranca del Panadés que para usos de los niños...., Vilafranca, - Imprenta de Pedro Alegret, 1874.
 - TRENS, Manuel: Vilafranca. Senyora vila, Vilafranca, Edició del Museu de Vilafranca, 1964, 151 pp.
 - VIRELLA I BOADA, A.: De quan Vilanova i La Geltrú era un empori del ví, "Miscel.lània Penedesenca", Capellades-Barcelona, Institut d'Estudis Penedesencs, 1978, pp. 205-240.

PREMSA LOCAL.

- "Abril. Setmanari d'Esquerra", Vilafranca, Centre d'Esquerra Republicana, 1931-1934. (setmanari).
- "ACCIÓ" (periòdic quinzenal, portaveu de l'Associació Catòlica), 10-1-1909/18-VII-1936.
- "El artesano del Panadés" (Semnario de intereses materiales, amena - literatura, avisos y noticias)", Vilafranca del Panadés, 1-I-1870, Establecimiento Tipográfico de Pedro Alagret, Plaça. Sta. Maria.
- "El Eco del Panadés" (Semnario de intereses mercantiles, amena literatura, avisos y noticias), Vilafranca del Panadés, (1er. vist: nº 54, - 7-I-1866, any II, acaba en el nº 83, 29-VII-1866), Imprenta de Fèlix - Alegret, c/. de la Cort, nº 3.
- "Fructidor (Semnario Organo del Centro Republicano Federal Radical)", 1908, (en 1938 "adherit al Partir Federal Liberal").
- "Gaseta de Vilafranca", Vilafranca, 1926-1931, (revista bimensual).
- "El labriego. Revista quinzenal del Agricultor, Ciencias, Artes y Literatura. Eco de la Sociedad (Centro Agrícola del Panadés)", Vilafranca, quinzenal, 1876-1903.
- "Quaderns mensuals d'Acció", Vilafranca, 1926-1931.
- "El Panadés federal (Periòdico Republicano Democrático Federal y defen-sor de los intereses morales y materiales de la comarca", Direct. Isidre Rius, Vilafranca, Plaça St. Joan, 1892-1895.
- "Revista del Casal de la Principal", 1era. èp., Vilafranca, 1931-1932 - (7 números), 2ona. ép. IX-1968.
- "SUT . Portavoz del Sindicato Unión de Trabajadores", Vilafranca del Pa-nadés, CNT, 1937-1938, quinzenal.

- "El Villafranqués. (Semanario defensor de los intereses de Vilafranca y su partido)", 1886-1887.
- "Tothom" (Setmanari), Vilafranca del Penedés, 1969.....